

B

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

2001. 3. szám
SZEPTEMBER

Z

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

Kiadja a Büntetés-végrehajtás
Országos Parancsnokságának
Sajtó- és Kommunikációs Önálló Osztálya

Megjelenik negyedévenként * Huszadik évfolyam 3. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök:

DR. BÖKÖNYI ISTVÁN

Tag:

DR. CSORDÁS SÁNDOR
DR. KABÓDI CSABA
DR. LŐRINCZ JÓZSEF
DR. MEZEY BARNA
DR. NAGY FERENC
DR. VÓKÓ GYÖRGY

Főszerkesztő:

BUJÁKI ILDIKÓ

Szerkesztő:

SZABÓ ISTVÁN

A szerkesztőség címe:

**1054 Budapest V.,
Steindl Imre utca 8.**

Telefon és telefax: 312-0090

E SZÁMUNK SZERZŐI

Dr. Barna Ildikó, a BV Központi Kórház főigazgató főorvos-helyettese; **Berezcki Zsolt** bv. őrnagy, a BVOP Fogvatartási Ügyek Főosztálya osztályvezetője; **Budai Péter** bv. alezredes, a BVOP Biztonsági Főosztály főmunkatársa; **Dr. Csernyánszky Lajos** jogász, nyugállományú bv. alezredes; **Dr. Dávid Ibolya**, a Magyar Köztársaság igazságügy-minisztere; **Deák Ferenc István**, a BVOP Hivatala főmunkatársa; **Fónay Jenő**, a Politikai Foglyok Országos Szövetségének elnöke; **Dr. Huszár László** bv. ezredes, a Budapesti Fegyház és Börtön parancsnoka; **Dr. Julesz Máté** kutató, Szegedi Tudományegyetem Agrár- és Környezetvédelmi Jogi Tanszék; **Dr. Juhász Zsuzsanna**, egyetemi tanársegéd, Szegedi Tudományegyetem; **Dr. Lőrincz József** egyetemi docens, ELTE Büntető-eljárásjogi és Büntetésvégrehajtási-jogi tanszék; **Miskoff Mihály** bv. alezredes, a Budapesti Fegyház és Börtön Fogvatartási Ügyek Osztályának vezetője; **Szabó Mihály** bv. százados, a Bács-Kiskun Megyei Büntetésvégrehajtási Intézet Fiatalkoriak Regionális BV-intézete, alegységvezető; **Tüske János** bv. ezredes, a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet parancsnoka; **Vezda János**, a BVOP Sajtó- és Kommunikációs Önálló osztály főmunkatársa, a Börtön Újság felelős szerkesztője; **Dr. Vókó György**, a Legfőbb Ügyészség osztályvezető ügyésze.

A fényképeket *Milkovics Pál* és *Kovács Gy. László* készítette.

**A folyóirat előfizethető a bv. előirányzat-felhasználási
keretszámláján (10023002-01393008-00000000)
vagy a szerkesztőségben beszerezhető készpénzátutalási megbízáson.**

ISSN 1417-4758

Előfizetési díj egy évre 1200 forint.

Előkészítés és tördelés

a BVOP Sajtó- és Kommunikációs Önálló Osztályán készült.

Nyomdai munkálatokat a Duna-Mix Nyomda végezte.

Felelős vezető: Garami Antal

A Börtönügyi Szemle Szerkesztő Bizottságának Nyilatkozata

Börtönügyi Szemle

Budapest, 2001/3

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

Kiadja a Büntetés-végrehajtás
Országos Parancsnokságának
Sajtó- és Kommunikációs Osztályának

Megjelenik negyedévente * Huznádk. évfolyam 3. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

DR. BOGYI

Börtönügyi szemle

Tag:

- DR. CSORDÁS SÁNDOR
- DR. KABÓDI ENDRE
- DR. LŐRINCZ JÓZSEF
- DR. MIZEI BARNABÁS
- DR. NAGY FERENC
- DR. VORÓ GYÖRGY

Főszerkesztő:
BUIJART ILDIKÓ

Szerkesztő:
SZABÓ ISTVÁN

A szerkesztőség címe:
1054 Budapest V.
Szent István tér 9.
Telefon és telefax: 361-4980

ELSZÁMLUNK SZERZŐI

Dr. Kovács Miklós, a BV Központi Képzési és
Kutatási Osztályának vezetője, a büntetés-
végrehajtásról szóló jogszabályok szerkesztésénél
és a büntetés-végrehajtási jogszabályok
alkalmazásánál jogszabályi feladatokat látva Dr.
Csordás Sándor vezette a munkacsoportot. A
Börtönügyi Szemle szerkesztésénél Dr.
Kovács Miklós vezette a munkacsoportot.
A Börtönügyi Szemle szerkesztésénél Dr.
Kovács Miklós vezette a munkacsoportot.
A Börtönügyi Szemle szerkesztésénél Dr.
Kovács Miklós vezette a munkacsoportot.

A szerkesztőség címe: 1054 Budapest V.
Szent István tér 9.

A szemle előfizethető a BV előfizetői felhívásában
kiszámításra (18073003 01 00 0000 00000000)
vagy a szerkesztőségben beszerezhető kéziratelméleti megrendezéssel.
ISSN 1417-4758

Működési díj egy évre 1200 forint

ELŐFIZETŐI FELHÍVÁS

A BVOP Sajtó- és Kommunikációs Osztályának kiadja a Börtönügyi Szemle
Magyarországban és külföldön is megrendezhető.
Kérjük a szerkesztőségnek a címre írt levelet küldeni.

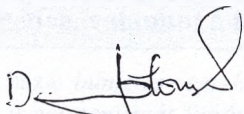
A Börtönügyi Szemle Szerkesztő Bizottságának Nyilatkozata

a szakmai-tudományos folyóirat jubileumi évfordulójára

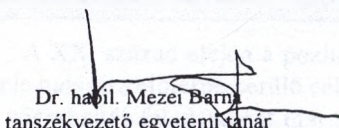
Tudomány-etikai kötelességünk ebből az alkalomból kifejezésre juttatunk a folyóiratnak azt a szakma- és tudományfejlesztő szerepét, amelyet a magyar büntetés-végrehajtás, illetve jogi szabályozása jogállamivá tételének elősegítésében betöltött. A folyóiratban megjelent tanulmányok kezdetől fogva szorgalmazták a nyugat-európai országok legmodernebb módszereinek alkalmazását a társadalom védelmének, a hatékonyságnak e szempontjait szem előtt tartva az emberiség követelményei szerint. A probléma-feltáró, megoldást szorgalmazó, előremutató, más országokban is figyelmet keltett írások vitathatatlan segítséget jelen-

tettek a magyar büntetés-végrehajtás eurokompatibilissé tételében, a büntetés-végrehajtási jognak és tudománynak ki- és továbbfejlesztésében, jogi szakvizsga-tárgy rangjára emelésében, kötelező egyetemi tantárggyá tételében, valamint a szakterületnek a szélesebb körű tudományos és közvéleményi megismertetésében. Az uniós csatlakozás időszakában, az ezred- és századfordulón nagy hangsúllyal kívánjuk folytatni a modern állam e nélkülözhetetlen intézményei hatékony, jogállami funkcionálásának segítségét szerkesztő bizottsági tagságunkkal járó tudományos tevékenységünkkel is.

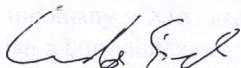
Budapest, 2001. június 28.

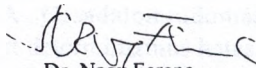
Dr. Bökönyi István PhD.
bv. vezérőrnagy
kandidátus
Büntetés-végrehajtás
Országos Parancsnoka

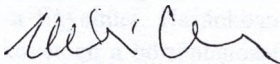
Dr. habil. Mezei Barna
tanszékvezető egyetemi tanár
dékán
ELTE

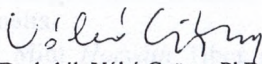
Dr. Csordás Sándor
főosztályvezető
Igazságügyi Minisztérium

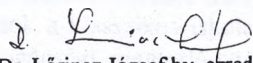
Dr. Nagy Ferenc
tanszékvezető egyetemi tanár
Szegedi Tudományegyetem

Dr. Kabódi Csaba
kandidátus
tanszékvezető egyetemi docens
ELTE

Dr. habil. Vóko György PhD.
kandidátus, má. egyetemi docens
legfőbb ügyészégi osztályvezető
ügyész

Dr. Lőrincz József bv. ezredes
kandidátus,
tudományos főigazgató-helyettes
Rendőrtiszti Főiskola

A büntetés-végrehajtás tudománya és szerepe a hazai felsőoktatásban

A büntetés-végrehajtásnak, mint felsőoktatási ismeretanyagának megjelenése a Rendőrtiszti Főiskolán a '70-es évek elejére, míg más tanintézetekben – elsősorban a jogi karokon – a '90-es évekre datálódik. Abban, hogy a hazai büntetés-végrehajtás (börtönügy) főkéllégiumok tárgya lehetett, számos, kedvező körülmény játszott közre. Így – többek között – a büntetés-végrehajtás tudományának különösen az utóbbi két évtizedben mutatott dinamikus fejlődése, továbbá a rendszerváltozást követően a jogállamiság sokoldalú követelményeinek való megfelelés igénye, valamint a felsőoktatási tanintézetek kedvező fogadtatása.

1. A hazai büntetés-végrehajtás tudományos ismeretanyagát Európában másfél-száz éves, hazánkban közel százéves visszaesésekkel, hosszas szünetekkel tarkított kifejlődése jellemezte. A XIX. század közepén Európában megjelenő büntönügyi tudomány a XIX. század végéig uralkodóan a büntönintézmény gyakorlati működésének tökéletesítésére, így főleg a büntönépítéset, a rabmunkáltatás, a büntönegészségügy és - igazgatás kérdéseire fordította a figyelmet. Hazánkban a kiegyezést követően a büntönhálózat megkésett kiépítése tette lehetővé és egyben sürgetővé a büntönműködésnek főképpen a német, kisebbrészt az angol tapasztalatok adaptálásával történő vizsgálatát. E vizsgálatok a klasszikus iskola korlátain belül a jogépségi, megtorló büntetés végrehajtásának főképpen infrastrukturális, biztonsági-fegyelmező, technikai, kevésbé jogi kérdéseivel foglalkoztak.

A XX. század elején a pozitivista iskola hatására előtérbe kerülő célbüntetés a végrehajtás feladataként már a büntetes személyiségéhez igazított befolyásolást, az újabb bűncselekmény megelőzését tűzte ki.

A társadalomtudományokban tért nyert determinizmus hatására felpezsdülő pszichológia, pedagógia, szociológia, kriminológia a büntetés-végrehajtás tudományos művelésének új dimenzióit kínálta.

Mint Horváth Tibor írja, a büntönügyi tudomány század eleji felpezsdülése e tudomány jellegéről vallott felfogás két irányát körvonalazta ki. Az egyik felfogás az új tudományt a kriminológiához és a szociológiához hasonló, a büntetés-végrehajtásra vonatkozó filozófiai, kriminálpolitikai, ugyanakkor büntetőjogi és közigazgatási ismereteket egyaránt magába foglaló *társadalomtudo-*

mánynak tekintette. A másik felfogás Finkey Ferenc munkássága közvetítésével azt hirdette, hogy a börtönügyi tudomány *jogtudomány*, éspedig a büntető-jog-tudomány harmadik ága. Finkey a német *Freudenthal* és *Krohne* nyomán annak elismertetésére törekedett, hogy a fogvatartott közjogi viszonyban áll az állammal. Álláspontja szerint a börtönügy lassú fejlődésének oka jogi szabályozottsága elhanyagolásában rejlik.

Finkey lankadatlan szakirodalmi erőfeszítései nyomán a korabeli magyar büntetőjog-tudomány elfogadta a börtönügyi tudomány jogi természetét, annak művelése azonban a börtönügy tartós mellözöttsége folytán szűkös keretek között valósult meg. A századforduló utáni gyértermésű irodalomból csupán néhány mű emelkedik ki.

A két világháború közötti börtönügy elszürkülésének, stagnálásának okát maradékelven finanszírozottságának, tömegkapcsolatainak és szellemi-elméleti művelésének csaknem teljes megszakadásában véljük felfedezni.

Az európai börtönügy elméleti modelljétől való legdrasztikusabb eltávolodás a II. világháború befejezését követő évtizedében történt, amikor a sztálini büntetőpolitika a hazai büntetés-végrehajtást a monolitikussá merevedő állami politika minden elméleti művelést nélkülöző direkt irányítású eszközévé tette.

E korszak a 60-as évekig szinte teljesen lehetetlenné tette a börtönügy mélyére hatoló elemzéseket, csupán az apologetizáló, a sikereket egyoldalúan érintő munkák nyilvánosságát támogatta. Az ötvenes években kialakult hivatalos normák a börtönügy titkosságára, a rendvédelmi szervezetekkel szemben megfo-

galmazott kritikai irodalom tiltására vonatkozóan jóformán a rendszerváltozásig hátráltatták a tudományos előrehaladást. E korlátok ellenére a 60-as évek-től számos értékes munka segítette a büntetés-végrehajtás tudományos meg-alapozását. Így az ekkor felélénkülő kriminológiai, szociológiai kutatások – a bűnözést, mint a társadalom belső elmentmondásai következményeit megvilágító – megállapításai a bűnelkövetőkkel és a bűnözés megelőzését szolgáló intézményekkel kapcsolatos vizsgálódásoknak új dimenzióit tárták fel. Sajátos módon a hazai börtönkutatások megindulása a '60-as évek elejétől kriminológusok, illetve szociológus nevéhez fűződik. A börtönök – akkor politikailag is kényes – zárt világát vizsgálni, amikor még a börtönstatisztika is titkosnak minősült, önmagában jelentős hatása volt. A legkorábbi empirikus kutatások két irányba fordultak. *Szabó András*, *Molnár József* és *Huszár Tibor* a fiatalkorúak büntető intézeteit vizsgálta, míg *Vermes Miklós* a visszaesők börtönkörülményeit elemezte.

A kriminológiai szemlélet megerősödésével a megelőzés speciálpreventív eszközei kerültek előtérbe, kísérletek történtek az elítéltek nevelési elveinek és módszereinek szaktudományos feldolgozására, a differenciált bánásmód elméleti megalapozására. A 60-as évek közepétől megjelenő *kriminálpedagógiai* jellegű tanulmányok a korszak *átnevelési ideológiájának* szemléletét tükrözték. Az elítéltek átneveléséhez fűződő optimista program elvileg a bűnelkövetők morális struktúrájának olyan alapvető változtatását irányozta elő, amely az elítéltekben az újabb bűnelkövetéstől

való tartózkodás és a társadalmi munkamegosztásba való önkéntes beilleszkedés készségét alakítja ki.

A büntetés-végrehajtási pszichológiai ismereteknek a 70-es évektől meginduló gyarapodását már az óvatosabb előrehaladás, a személyiségformálás lehetőségeinek és korlátainak realiztikusabb megközelítése jellemezte.

A büntetés-végrehajtási pszichológia ismeretanyagának első összefoglalása *Csetneky László* nevéhez fűződik. Az előzmények nélküli büntetés-végrehajtási pszichológia rendszertani helyét a kriminálpszichológia részeként, tárgyát az elítéltek személyiség-sajátosságainak vizsgálatában, a diagnosztikus és pszichoterápiás eljárások kidolgozásában és a büntetés-végrehajtási intézet hatásrendszerének pszichológiai elemzésében határozta meg.

Jelentős késéssel és csekély tudományos előzménnyel indult meg a büntetés-végrehajtási jog művelése. E jogterület fejlesztésére, a börtönrendszer működésének törvényi szintű szabályozására sürgettek a nemzetközi tendenciák, de belső, főképpen az igazságszolgáltatás hatékonyságának javítására irányuló kriminálpolitikai törekvések is.

A hazai börtönügy jogi szabályozásának sürgető szükségével a 60-as évek politikai és állami vezetése akkor szembesült, amikor világossá vált, hogy a büntetés-végrehajtási tevékenység javításához hosszú távú, összehangolt, szabályozott, szakszerű fellépésre és erőfeszítésekre van szükség. Az így az érdeklődés homlokterébe került büntetés-végrehajtási jogi kodifikációt a büntetőjogtudomány és a kriminológia elméleti reprezentánsai segítették. Az 1966. évi

jogszabály előkészítésében *Fonyó Antal*, *Szabó András*, *Vermes Miklós* kodifikációs tárgyú írásai a büntetés-végrehajtási jog tudományos művelésének felélénkülését jelzik.

A büntetőjogi büntetésekről a II. világháború óta felhalmozódott ismeretanyagot *Földvári József* kísérelte meg először szintézisbe foglalni (A büntetés tana, 1970.). Terjedelmes munkájában a büntetés elméleti vonatkozásain, anyagi büntetőjogi szabályozásán túl a szankciók végrehajtási kérdéseinek is teret szentel. Mint írja: „*ahhoz, hogy a büntetés mibenlétéről, várható hatásairól, alkalmazásának lehetőségeiről, szükségességéről teljesebb képet nyerjünk, a büntetéssel foglalkozó tudományoknak az eredményeit szintetizálnunk kell. Ezt a szintézist kell megvalósítania a büntetés tanának.*” *Földvári* ennél is tovább megy, amikor úgy véli, hogy a büntetés nem jogi vonatkozásainak kutatási eredményeit is önálló tudományág keretében kell összefoglalni, erre lenne hivatva a *pönológia*. Hasonlóképpen vélekedik a *pönológia* várható szerepéről *Vermes Miklós* is. (A kriminológia alapkérdései, 1971.)

A 70-es évek közepétől a szabadságvesztésről és végrehajtásáról megjelent kriminológiai megközelítésű kritikai hangvételű írások (*Vígh József Gönczöl* Katalin, *Tauber István*, *Tavassy Tibor*) a hazai börtönügy lehetőségeinek és feltételeinek reális számbavételére irányultak. Ez az elméleti munkálkodás hozzájárult a korábbi „börtöncentrikus” szemlélet, a börtön mitikus hatékonysága, az átnevelési ideológia tarthatatlanságának igazolásához és jelentős szerepe volt az 1979. évi büntetés-végrehajtási kódex

elméleti előkészítésében. A büntetés-végrehajtási jognak kódex-szerű szabályozása, valamint a számos részletkérdésre kiterjedő, terjedelmes végrehajtási joganyag kidolgozása e jogág korábbi elmaradásait pótló, dinamikus fejlődésére utalt. Ebben a fejlődésben jelentős szerepe volt a Legfőbb Ügyészségen a *Gláser István, Fábíán János* nevével fémjelzett, a büntetés-végrehajtás törvényességi felügyeletét ellátó csoportnak, amely nem elégedett meg a felügyelet hivatali teendőinek ellátásával, hanem a szakterület gondos és folyamatos analízisével jelentős ismeretanyagot halmozott fel, elsősorban a *büntetés-végrehajtási jogdogmatika* tárgykörében.

A büntetés-végrehajtási jogi ismereteknek felsőoktatási célú, terjedelmes jogelméleti - történeti és - összehasonlító feldolgozást is tartalmazó szintézise a 80-as évek elején *Horváth Tibor* munkássága mentén jelent meg (Büntetés-végrehajtási jog, tankönyv I.-II. 1983.). A tankönyv megjelenése azon kívül, hogy jelentős segítséget nyújtott a börtönügy személyi állományának képzésében, a büntető igazságszolgáltatásban dolgozók tájékoztatásában, hozzájárult a büntetés-végrehajtási jogi jogági elismeréséhez, a büntetés-végrehajtási tudomány jogtudományi jellegű műveléséhez. *Horváth Tibor* e tankönyvben megkísérli a büntetés-végrehajtásra vonatkozó tudományos ismeretanyag jellegét, rendszertani helyét meghatározni. Álláspontja szerint a büntetés-végrehajtás tudománya kifejezést csak gyűjtőfogalomként használhatjuk, amely e tudomány komplex jellegére utal: egyrészt jogtudomány, másrészt egyes társadalomtudományok (pönológia, kriminológia,

szociológia), illetve az emberrel foglalkozó tudományok (kriminálpszichológia, kriminálpedagógia) területére tartozik.

A 80-as évek elejétől a fogvatartotti létszám dinamikus emelkedése, ugyanakkor a tárgyi, személyi feltételek javításának elmaradása a korábbiaknál nehezebb helyzet kialakulásához vezettek. A kritikus állapotú börtönügy tartós válságkezelésre berendezkedésének elméleti megalapozását nyújtották a *fejlesztési koncepciók*. A büntetés-végrehajtási nevelés- és munkáltatás fejlesztési koncepcióit a reális helyzetfeltárára irányuló, a szűkös anyagi és szellemi erőforrások felhasználási prioritásait meghatározó hosszútávú programtervezetének szánták. Noha e koncepcióknak a gyakorlati életre kisugárzó hatása a 80-as évek végén megindult társadalmi átalakulás időszakában már elenyészett, mégis pozitív fejleményként értékelhető, hogy kidolgozásukat a tudományágak képviselői mellett megjelenő, elméletileg is felkészült *büntetés-végrehajtási szakemberekből* álló csoport végezte el. Ez a jelentős gyakorlati tapasztalatokkal rendelkező, a büntetés-végrehajtási szervezeten belül tevékenykedő szakértői csoport a Börtönügyi Szemle hasábjain számos, a büntetés-végrehajtás tudománya fejlődése szempontjából fontos empirikus elemzést jelentetett meg.

A büntetés-végrehajtási szervezet a 80-as évek közepén felismerte, hogy a börtönügy fejlesztését érintő döntések előkészítéséhez, a külső és belső szakemberek elméleti tevékenységének tervezéséhez, összehangolásához és támogatásához kell feltételeket teremteni. Így került sor a büntetés-végrehajtás 1986-

90 közötti kutatási tervének kialakítására és megvalósítására. A kutatási terv a végrehajtási tevékenység csaknem valamennyi szektorát felölelte. Az ekkor meginduló kutatások közös törekvése a börtönrendszer és a végrehajtási tevékenység illúzióktól mentes, reális feltárására irányult.

A büntetés-végrehajtás iránti fokozódó tudományos érdeklődés a 80-as években megéleződött szakirodalmi aktivitást eredményezett. Számos kutató - közöttük egyetemi oktatók - tekintették fontos, feltárandó és továbbművelésre méltó területnek a büntetőjogi jogkövetkezmények és végrehajtásuk kérdéskörét. Közülük Nagy Ferenc a büntetőjogi intézkedések elméleti, eszmetörténeti, jogösszehasonlító és alkalmazási kérdéseiben (Intézkedések a büntetőjog szankciórendszerében, 1986), valamint a büntetés-végrehajtási szakirodalom egyik hiányterületén, a nemzetközi jogösszehasonlításban (Ausztria, az NSzK, Svájc, Hollandia és Spanyolország büntetés-végrehajtási rendszerének áttekintése, 1990) jelentetett meg terjedelmes monográfiákat. A hazai börtönügy történetének részletes feltárására vállalkozott Mezey Barna. A szerző a magyar börtönügy fejlődését a feudális gyökerektől a polgári kor börtönviszonyainak bemutatásáig kísérte végig (A magyar polgári börtönügy kezdetei, 1995). A börtönügy keretein túlmutató, úttörő jellegű szankciótörténeti kutatások eredményeit tette közzé a Kabódi Csaba-Mezey Barna szerzőpáros a Börtönügyi Szemle hasábjain.

A 80-as évek végének, a 90-es évek elejének hazai társadalmi-politikai változásai a "gondoskodó" államszocializ-

mus modelljének csődjével és egyidejűleg az európai jogállamiság eszméjéhez dominánsan kapcsolódó klasszikus büntetőjog pozícióinak erősödésével jártak. Az Európához való közeledés, a jogállamiság megvalósítása iránti törekvés, a civilizált, a humánus büntetőpolitika kialakításának igényét állította az elméleti vizsgálódások homlokterébe, ezen belül a büntetési rendszer célszerű átalakítását, börtöncentrikus szemléletének megszüntetését kívánta elősegíteni.

A rendszerváltozás felerősítette a büntetés-végrehajtási szakirodalom kritikai hangvételét, amelynek célja a hazai börtönviszonyoknak az európai normák szerinti megmértetésére, a börtönügy megoldatlan kérdéseinek rövidtávú reformok formájában történő megoldására irányult. E börtönügyi reformhangulatban fogant elemzések különös figyelemmel fordultak az elítéltek jogi helyzetének, az emberi, állampolgári jogok kontextusában történő vizsgálatára (Horváth Tibor, Kabódi Csaba, Vókó György).

A rendszerváltozás első éveiben meginduló reformelőkészületek azt a reményt keltették, hogy a szükségszerű jogi korszerűsítésen túl a magyar börtönügy a börtönrendszer működésének objektív és szubjektív feltételein is gyökeres javítást tud elvégezni. Viszonylag rövid idő alatt azonban nyilvánvalóvá vált, hogy az ország gazdasági állapota ezt nem teszi lehetővé, sőt még a korábbinál is szűkösebb erőforrások álltak rendelkezésre. A büntetés-végrehajtás átfogó reformja tehát elmaradt, de nem lebecsülendők azok az elmélet által is támogatott törekvések, amelyek az európai börtönnormák megvalósításának irányában hatnak.

Már a 90-es évek elején megindultak az előkészületek a büntetés-végrehajtás törvényi módosítására, amely 1993-ban a XXXII. tv. hatálybalépésével történt meg. A már korábban ismertetett börtönügyi szakmai tanulmányok jelentős mértékben járultak hozzá a nemzetközi kötelezettségekből fakadó jogharmonizációs munka elvégzéséhez, valamint a börtönügy belső fejlődési igénye szerinti igazítások felvételéhez. A novella hatálybalépését követő elemzések egy része az eurokompatibilis magyar börtönügy kialakításának segítő szándékával íródott (*Fejes Imre, Lajár István, Ruzsonyi Péter, Sereg Pál, Tari Ferenc*).

A Börtönügyi Szemle hasábjain megjelenő élénk szakmai vitában kialakult álláspontok lényege a hazai börtönügy kedvező irányú fejlődési trendjére utal, ugyanakkor figyelmeztet, hogy a nemzetközi szervezetek, különösen az Európa Tanács által közvetített európai börtönügyi normák gyakorlati megvalósítása még jelentős anyagi és szellemi ráfordításokat igényel. Ilyen következtetéseket vontak le azok a szerzők is, akik a 90-es évek első felében a büntetés-végrehajtás egy-egy területének átfogó, nagyobb lélegzetű feldolgozását végezték el (*Kövér Ágnes, Kabódi Csaba, Lőrincz József*).

A novella hatálybalépése (1993) után megjelenő szakmai tanulmányok tükrözik az átmenet elméleti és gyakorlati problémáit. Így különösen élénk polémia alakult ki az elítéltek munkával foglalkoztatásának kérdésében, sor került a büntetés-végrehajtás és a társadalmi környezet viszonyának újszerű értékelésére, felélénkültek az elítéltek informális struktúrájáról, a "börtöntársadalom" bel-

ső, szociológiai mozgásformáiról végzett kutatások. (*Boros János, Farkas Ákos, Garami Lajos, Huszár László*).

A szabadságvesztés-büntetés "trónfosztására" irányuló elméleti törekvések már a rendszerváltozás előtt megindultak, de különösen felerősödtek a 90-es években. Az alternatív szankciókkal a diverzióval, a mediációval kapcsolatos szakirodalom, a nem szabadságelvonással járó büntetőjogi jogkövetkezmények és végrehajtásuk vizsgálata a hazai büntetőjogi jogkövetkezmények - kutatás új fejezetét nyitotta meg (*Kövér Ágnes, Kerezsi Klára, Tóth Erika, Nacsády Péter, Vóko György*).

A 90-es évek első felében újabb lendületet vett a fiatalkorúak büntetőjogi szankciórendszerét érintő kritikai irodalom (*Lévay Miklós, Nagy Ferenc, Kerezsi Klára*), illetve a büntetés-végrehajtási jogi, pedagógiai útkeresés a fiatalkorúak zártintézeti kezelésére (*Volentics Anna, Ruzsonyi Péter, Karadenev Iván, Módos Tamás, Lőrincz József*).

A korábbi csekély előzményekhez képest a kriminológián belül dinamikusan fejlődött a bűnözésre reagáló intézményrendszer elemzése, ezen belül a büntető igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságának vizsgálata (*Farkas Ákos, Palánkai Tiborné*).

A 90-es évek utolsó harmadában jelent meg a hazai büntetés-végrehajtás valóságát, infrastruktúráját és működésének fontosabb mutatóit bemutató szintetizáló munka (*Lőrincz József-Nagy Ferenc: Börtönügy Magyarországon, 1997.*). A mű jelentőségét a korábban a politika közvetlen befolyása alatt álló intim börtönügy teljes, reális bemutatása adja. A nyilvánosság tájékoztatásának

célja egy széles körű társadalmi konszenzus kialakítása volt a börtönügy mentén.

A századvégi szintetizáló munkák generációjához tartoznak a büntetés-végrehajtási jogfejlődést bemutató *egyetemi tananyagok*. 1999-ben jelent meg a szabadságelvonással járó jogkövetkezmények végrehajtásának joganyagát feldolgozó főiskolai-egyetemi jegyzet (szerk.: Horváth Tibor) és egy a teljes joganyagot bemutató egyetemi tankönyv *Vókó György* tollából. Ez utóbbi munka különös jelentősége, hogy az elméleti-jogösszehasonlító alapokon túl kézikönyvszerű részletezéssel informálja a jogalkalmazókat a büntetés-végrehajtás területének jogállami feladat-gazdagságáról.

Összefoglalásként: A börtönügy tudományos művelésének az utóbbi évtizedben tapasztalt felpezsdüléséhez hozzájárult a korábban jórészt intim szféraként számbajövő büntetés-végrehajtási szervezet hazai és nemzetközi viszonylatban egyaránt nyitottabbá, hozzáférhetőbbé válása, ugyanakkor eurokonform vonásainak kimunkálásához megnőtt tevékenysége, amelynek - többek között - eredménye az új büntetés-végrehajtási jogágazat meghonosodása, a szakmai munka jogi kontrollintézményeinek és tudományos megalapozottságának erősödése. Eredménye másodsorban - de témánk szempontjából kiemelten - a büntetés-végrehajtás felsőoktatási - elsősorban jogi - tudományosan rendszerezett ismeretanyagának megjelenése.

2. *A büntetés-végrehajtási ismeretek oktatásának gondolata* hazánkban a XX. század elején jelent meg. *Finkey Ferenc* különösen kívánatosnak tartotta a börtönügy

részletkérdéseinek ismeretét a bírakra, ügyészekre, ügyvédekre nézve, ezért fontosnak tekintette „ha a jogi főiskolákon – mint ezt az 1890-es szeptentervári nemzetközi börtönügyi kongresszus ajánlotta – a börtönügy rendes tantárgy gyanánt adatnék elő, s annak kötelező hallgatása a joghallgatóknak előíratnék, valamint gondoskodás történnék arról, hogy a joghallgatók évente egy-egy mintabörtönt, javítóintézetet, megfigyelő intézetet megtekintettek. A börtönhivatalnokoknak pedig a „börtönügyi tudomány” természetesen a kenyérstúdiumokat képezi.”

Finkey koncepciójának gyakorlati megvalósítására csaknem 70 évet kellett várni. Az alacsonyabb szintű tanfolyami kurzusokat és ismeretterjesztő előadásokat nem számolva a felsőoktatásban 1972-től kezdődött meg a Rendőrtiszti Főiskola büntetés-végrehajtási szakán az addig felhalmozott szakmai ismeretek rendszerezésével, öt szakmai tantárgy keretében (bv. jog, bv. pszichológia, bv. pedagógia, bv. pénzügyi és gazdálkodási ismeretek, bv. őrszolgálati ismeretek) a „kenyérsztúdiumként” való képzés. Ezzel párhuzamosan a szegedi tanárképző főiskola, illetve a fővárosi pénzügyi- és számviteli főiskola igyekezett a büntetés-végrehajtás katasztrofálisan képzetlen tisztii állománya magasabban kvalifikált utánpótlásáról gondoskodni. Finkey ideája a börtönügynek a jogászképzésbe való beillesztése a 80-as évek közepétől kezd megvalósulni. Több-kevesebb rendszerességgel (speciális kollégiumként, alternatív, választható tantárgyként) csaknem valamennyi jogi karon megjelenik – a büntetés-végrehajtási ismeretek. A téma a börtönvilág ismeret-

len, misztikus félelmissége miatt vonzó a hallgatók számára, ezt jelzi a rendszeresen nagyarányú jelentkezés és megjelenés. Főkéllégiumként azonban a jogi karokon csak a rendszerváltozás után jelenik meg a büntetés-végrehajtási jog. Ez összefügg a büntetés-végrehajtás tudományos ismeretanyagának a fentiekben vázolt halmozódásával, a jogág hallgatólagos elismerésével. 1992-től a szegedi, 1993-tól a miskolci, majd a pécsi és a budapesti karok illesztik be tanrendjükbe a büntetés-végrehajtási jogot.

1993-tól a büntetés-végrehajtási jog a jogi szakvizsga részét képezi. A tantárgyat főkéllégiumkénti bevezetésétől kezdve kétféle felfogásban oktatják: az egyik felfogás szerint – amely a büntetés-végrehajtás tudományos művelését a jogtudományon belül képezi el – az oktatás feladata a jogelméleti alapoás után a hatályos joganyag megismertetése. A másik felfogás a büntetőjogi szankciókat és azok hatályosulását szélesebb társadalomtudományi kontextusba helyezve vizsgálja és a jogi szabályozáson túl elemzi kifejlődésüket az adott társadalmi, gazdasági, politikai, kulturális környezetben, valamint tekintettel van effektivitásukra, a megvalósítás reáliáira is. Ez utóbbi törekvés az ELTE jogi karán fedezhető fel, ahol a büntetés-végrehajtás jogtörténeti, kriminológiai megközelítése már több évtizedes hagyományokkal rendelkezik.

Az oktatásnak e két irányultsága egyben tükrözi a büntetés-végrehajtás körüli tudományos munkálkodás ezidőtájt mar-

kánsodó két irányzatát, a *jogdogmatikai* és – az ELTE jogi kara szóhasználatára szerint – a *büntetéstani irányzatokat*.

Úgy véljük, hogy a hazai bűnügyi tudományok territóriumán európai viszonylatban jelentős késedelemmel megjelenő büntetés-végrehajtási kutatási irányzatok mindegyike e késedelem csökkentésére irányuló, egymást kiegészítő és segítő tudományos (oktatási) erőfeszítés. Úgy gondoljuk, hogy a kutatások örvendetes dinamikája és a szintetizáló munkák ellenére mindkét irányban jelentős a tennivaló. Még korántsem tekinthetők kiforrottaknak a büntetés-végrehajtási jog elméleti alapjai, mint ahogyan a „büntetéstani” kutatások is kezdeti stádiumban vannak. A korszerű jogalkotás és a jogalkalmazás aligha nélkülözheti a büntetés-végrehajtás jogtudományi háttértámogatását, ám a jog sem nélkülözheti a büntetőjogi jogkövetkezmények gyakorlati realizálásának kutatási eredményeit. Megítélésünk szerint a büntetések és végrehajtásuk kutatása során felhalmozódott tudományos ismeretanyag szintézise, integrált rendszerezése még nem időszerű, ez azonban nem jelenti, hogy ne folytassunk konstruktív vitát – egy leendő, integrált ismeretanyag (büntetéstan, pönológia, büntetés-végrehajtás tana, stb.) kérdéskörében. Mint ahogy hasznos eszmecserét folytathatunk a különböző felsőoktatási intézményben folyó büntetés-végrehajtási oktatás struktúrájáról, tematikájáról, módszertanáról, gyakorlatiasságáról stb. is.

Dr. Lőrincz József

Fiatalkorúak büntetése a jogszabályok tükrében*

1. A fiatalkorúak bünelkövetése megelőzésének fontossága

Az ifjúság magatartásának, viselkedésének és nevelésének problémái élénken foglalkoztatják közvéleményünket. Nemcsak hazánkban, hanem az egész világon fontos, aktuális kérdésnek tekintik. A régi rómaiak azt mondták: *Juventus ventus*, vagyis: az ifjúság szél. Ez az állítás talán soha nem volt annyira igaz, mint éppen napjainkban, amikor a világ szinte valamennyi kulcsfontosságú problémájában az ifjúság komoly szerepet játszik. Az ifjúság fejlődése visszahat egész társadalmunkra, sőt annak jövőjére nézve is meghatározó.

Ez a szinte általánosnak nevezhető érdeklődés az alapja annak a speciális irányú érdeklődésnek, amelyet közvéleményünk a fiatalkorúak bűnözésének kérdése iránt tanúsít. A fiatalkorúak bűnözése napjainkban filmek, regények, lélektani, pedagógiai munkák témája.

A gyermek- és ifjúságvédelem kiemelt, a jogszabályokban is elkülönítetten kezelt – ami előreláthatóan a jövőben is így lesz –, különleges garanciákkal védett személyi körhöz, a gyermek- és fiatalkorúakhoz kötötten működik a büntető felelősségre vonás minden szakaszában. *Ius specialis derogat legi generális*. Elengedhetetlen követelmény, hogy így működjék a nyomozati szakban is. Nemcsak az általuk elkövetett bűncselekmények üldözése és megelőzése fontos, hanem egyben a sérelmükre elkövetett cselekmények elemzése és megelőzése is. A gyermekvédelmet – kiemelt jelentőségére tekintettel – igen nagy figyelemmel kísérik a nemzetközi szervezetek is (ENSZ-UNICEF-UNESCO, Európa Tanács, stb.).

A fiatalkorúak bűnözésének alakulása mindig érzékenyen érinti az ifjúság egészséges fejlődéséért és felnövekedéséért felelősökön kívül az egész társadalmat, a jövőért őrszintén aggódókat. A fiatalok értékválasztásában szintén a társadalom felelőssége jelenik meg.

Milyen lesz a fiatalkorúak büntető felelősségre vonása Magyarországon, annak rendszere, az ezt szabályozó jog az ezredforduló után? Mennyit és mit kell még belőle átalakítani és ennek során milyen súllyal szerepelnek nemzeti érdekeink és értékeink? Melyek az újabb kihívások az Európai Unió felé vezető úton? Ez a számvetés nemcsak a nemzeti integrációval kapcsolatos érdek, hanem egyben a tudománynak egy morális kötelessége is.

Napjainkban fontos kérdés, milyen bűnmegelőzési intézkedésekre van szükség, milyen elméleti alapokra építsünk, mely intézkedések a leghatékonyabbak, hogyan tudjuk ezekhez biztosítani a megfelelő feltételeket. A számos társadalmi, gazdasági, szociális feltételhez a bünte-

* A szerző vitaindító előadása „A magyar jog az Európai Unió küszöbén” címmel Kecskeméten 2001. augusztus 30-31. napjain megrendezett VII. Nemzetközi Nyári Jogakadémián

tő felelősségre vonás olyan megszervezése is beleértendő, amely összhangban van a tudományos eredményekkel, a lakosság tudati állapotával, a gyakorlati megvalósulás lehetőségeivel, körülményeivel.

A tudományos kutatás egyrészt sokkal bonyolultabb kutatási módszerek kifejlesztését igényli, másrészt az elméletnek sokkal differenciáltabbá kell válnia napjaink kérdéseinek megválaszolásában. Korunkban az egyes elméletek kizárólagosságával szemben olyan egyesítő elmélet kidolgozására van szükség, amely tükrözi a büntetési célok sokoldalúságát, pluralizmusát.

Amint büntetés nélkül nincs büntetőjog, nincs kriminalizálás, büntetés-végrehajtás nélkül pedig nincs büntető felelősségre vonás, mert nélküle parttalaná, önmagáért valóvá válna az egész büntető felelősségre vonási folyamat. Ha a büntetőjog azzal tudja betölteni társadalmi szerepét, hogy büntet, akkor a büntetés-végrehajtási jog is csak akkor tudja betölteni a társadalmi szerepét, amennyiben ezt a büntetést érvényesíti. Úgy kell ezt tennie, hogy eredményes, hatékony legyen, ugyanakkor megfeleljen a jogállamiság követelményeinek is.

A tágabb értelemben vett büntetőeljárás, a büntető felelősségre vonás folyamatában egymáshoz szorosan kapcsolódó szakaszokról van szó, melyek közül bármelyik szerepének – így a nyomozásnak, a bíróság ítélkezésének, de a szankciók végrehajtásának is – az elhanyagolása, továbbá a kapcsolódás lazulása az egyes szakaszok között az egész folyamat hatásfokát ronthatja le. Amint büntetés, büntető intézkedés, azaz szankció nélkül nincs büntetőjog; büntetés-végrehajtás nélkül nincs tényleges büntető felelősségre vonás, mert maga a megvalósulás. Elhanyagolása a büntető igazságszolgáltatásban is hiábavalóvá teheti a helyes törekvéseket.

Mit ér a nyomozás vagy a tárgyalás által esetleg kiváltott „morénói pszichodráma”, ha az elítélt nem részesül további társadalmi szempontból pozitív ráhatásban a büntetés végrehajtása alatt, ha nem kap segítséget a szabadulása után társadalomba beilleszkedéshez?

Egymáshoz szorosan kapcsolódó szakaszokról van szó, melyek közül bármelyik szerepének az elhanyagolása a többi hatásfokát rontja le. „Hiába az anyagi jog tudományos művelése, a büntetésről vallott teóriák kidolgozása és hirdetése, a kiszabás elveinek kidolgozása, ha minden elképzelések megbuknak a diszfunkcionális végrehajtáson” – fogalmazta meg már a múlt század első felében Deák Ferenc tisztí ügyési tapasztalatait rögzítve a büntetés-végrehajtás jelentőségéről.

A jövő választását a múlt jelenben folyó megértése lényegesen befolyásolja. A tudományfejlődés-elmélet tisztázta minden emberi tudás paradigmikus előfeltételezettségét és kizárólag csak ebből kiindulva valós értelmezhetőségét.

2. A fiatalokkal kapcsolatos bűnüldözési adatokról

Bármilyen jog hatékonysága csak interdiszciplináris szemlélettel vizsgálható, ebből fakad a sokoldalú, multifaktorális feldolgozás igénye. Ha a gyakorlat megváltoztatására teszünk javaslatot, akkor az általános elveken túl a gyakorlati követelményeket is figyelembe kell venni. Ez csak akként lehetséges, ha szociológiai jelenségként is vizsgáljuk azokat.

A bűnözés struktúrájában is az utóbbi tíz évben olyan átrendeződés történt, amelyet a büntető jogalkotás és jogalkalmazás követni próbál ugyan, de „a büntetőjogi eszközök hatékonysága mindeddig nem érte el a társadalom által igényelt színvonalat.”¹ A bűnügyi statisztika érzéketlen számai csak az adott időbeli helyzet bemutatására alkalmasak. Az elemzésekhez, így a tudományos elemzéshez is azonban – jobbat nem találva – kiindulópontul szolgálhat mégis.

Az Igazságügyi Minisztériumnak az 1991. és 2000. között személy elleni bűncselekmények elkövetése miatt elítélt fiatalkorúak adatait feldolgozó – Vavró István főosztályvezető által jegyzett – tanulmánya szerint az elítélt fiatalkorúak csaknem kétharmadának bűnösségét súlyos testi sértés miatt mondták ki. Ez fiúk esetében 2762, a lányoknál 158 elítéltet jelent. Bevezetett szándékos emberölésért 137 fiatalkorút (108 fiú és 29 lány) ítélték el.

A tanulmány megállapítása szerint az elmúlt évtized során összesen 75000 fiatalkorút ítélték el.

A fiatalkorú bűnözés gyakorisági mutatója az évtized folyamán romló tendenciát jelez. 10000 lakosra számítva 1991-ben még 88, 2000-ben azonban már 151 fiatalkorú elítélt jutott.

Az iskolai végzettséget tekintve a tanulmány megállapítja, hogy az 1991. és 2000. között elítélt fiatalkorúaknak csupán 65%-a általános iskolai végzettségű, továbbá a fiatalkorú elítéltek között akadt 377 analfabéta is.

A fiatalkorúak több, mint 25%-a 1998 és 2000 között büntetett előéletű volt (145 fiatalkorú börtön, 134 fiatalkorú fogház + 6 nő fiatalkorú börtön és 5 nő fiatalkorú fogház fokozatú töltötte büntetését 2001. május 4.-én). A Fiatalkorúak Bv. Intézetében lévők közül 107-en dolgoztak. A Fiatalkorúak Bv. Intézetében 120%-os volt a telítettség, az itt fogva tartottak fele viszont felnőtt korú volt.

Bv intézetekben előzetes letartóztatásban 2001. június 30.-án 141 fő (130 férfi és 11 nő) volt elsőfokú ítéletig, nem jogerősen elítélt 21 fő (20 férfi és 1 nő).

Elgondolkodtató viszont, sőt okkutatást igénylő, hogy azok közül, akiknek az ügyében még elsőfokú ítélet sem született 27 fő több, mint egy éve; 8 fő több, mint másfél éve; 2 fő pedig több, mint két éve van előzetes letartóztatásban.

A jogerősen elítéltek közül fk. börtönben 162 fő (154 férfi és 8 nő), fk. fogházban 187 fő (181 férfi és 6 nő) töltötte szabadságvesztés büntetését e napon. Átlagosan 20-25%-a a fiatalkorúaknak a megyei bv. intézetekben van.

Enyhébb fokozatba mindössze 1 főt, súlyosabb fokozatba szintén egy főt helyeztek a fél-év folyamán. Enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazására szintén egy fő esetében került sor, rövid tartamú eltávozásban 6 fő 13 esetben, kimaradásban 1 fő 1 esetben részesült. Feltételes szabadságra 111 főt bocsátott a bv. bíró.

Mindezekből az adatokból megállapítható, hogy ezekkel a nevelési eszközökkel kevésbé élt a bv. intézet a korábbi gyakorlattól eltérően.

Idegen állampolgárságú az fk. börtön fokozatúak között 1 fő van, a fiatalkorú előzetesen letartóztatottak között 4 fő. A fiatalkorúak több, mint 90%-a első büntényes.

Javítóintézeti nevelés az 1999. évi 191-ről 218-ra emelkedett, a szabadságvesztés 2601-ről 2275-re csökkent. Éves viszonylatban 1000-rel csökkent a jogerősen elítélt fiatalkorúak száma (1999-ben 8802 volt, 2000-ben 7822).

2001. augusztus 13. napján javítóintézetben összesen 379 fiatalkorú volt (közülük 26 leány). Javítóintézeti nevelést töltött 221. fő (közülük 18 leány), 158 fő előzetesen letartóztatott volt (közülük 8 leány).

Az évek során folyamatosan csökkent azoknak a fiatalkorúaknak a száma, akikkel szemben valamilyen kényszerintézkedést alkalmaztak.

A büntetés-végrehajtás helyzetét alapvetően befolyásolja a bűnözés alakulása.

Magyarországon a fiatalkorú bűnelkövetők számában az 1998. évben észlelt csökkenés (9%) az 1999. évben folytatódott (10,3%), majd a 2000. évben is, amelyben csaknem ezer fővel csökkent a jogerősen elítélt fiatalkorúak száma. Ez a csökkenés valamennyi főbüntetési nem, illetve önállóan alkalmazott intézkedés és mellékbüntetés összességében igaz. A részadatokon belül azonban növekvő arányt mutatnak a felfüggesztett szabadságvesztések. A javítóintézeti nevelésnek nemcsak az aránya, hanem a száma is növekedett 2000. évben. Az előzetes letartóztatások 60%-át javítóintézetekben rendelik végrehajtani a bíróságok. A bíróság inkább javítóintézetet alkalmaznak, mint 2-3 év szabadságvesztést, hovatovább már elhelyezési gondok lesznek a javítóintézetekben is. Úgy hírlük, Debrecenben bővítik is 24-el a férőhelyeket. Csökkent a főbüntetések mellett alkalmazott intézkedések és mellékbüntetések száma. Bár az előző évekhez viszonyítva csökkent a vádhalasztások száma, ám így is érzékelhető, hogy ezt az intézkedési formát egyre gyakrabban alkalmazzák a fiatalkorúak esetében. 1999-ben 754 ügyben (7,2%) 1135 személlyel szemben került már sor vádhalasztásra.

A nem büntethető gyermekkorúak esetében viszont emelkedés tapasztalható. Az összes bűnelkövető 8-9%-a fiatalkorú.

A legnagyobb emelkedés a kábítószerrel visszaélés büntettét elkövetők körében észlelhető (éves viszonylatban 60% körüli).

Valamennyi bűncselekményre összességében jellemző az elkövetési mód durvulása. Egyre gyakrabban tapasztalható, hogy az épületbe történő bejutáshoz szükséges mértékű messze felülmúlja az alkalmazott erőszak, amely sok esetben vandalizmusban nyilvánul meg. Az élet elleni, de az erőszakos jellegű bűncselekményeknél nagyfokú agresszivitás, a sértettek szűkegtelen – a törvényi tényállás keretein túlmenő – többletbántalmazása és esetenként kifejezetten kegyetlen végrehajtási mód jellemzi. Nem ritka a nyereségvágyból történő elkövetés sem. E bűncselekményeknél és a rablásoknál is a védtelen sértetti kör tudatos kiválasztása, az idősebb korúak, illetve a kisiskolás gyermekkorúak durva bántalmazása riasztó jelenség. Így pl: az az eset, amikor a fiatalkorú lefejezte a gyermekkorú sértettet, 3 fiatalkorú gúzsba kötött idősebb sértettet pár ezer forintért agyonvert, avagy amikor a két 14 éves lány agyonrugdalta a taxisofort, stb. A fiatalkorú bűnelkövetők összes bűnelkövetőhöz mért részesedési aránya változatlanul a vagyon elleni bűncselekményeknél a legnagyobb (13,8%).

A kábítószerrel visszaélés büntettét a fiatalkorúak általában drogfogyasztóként követik el, többnyire kíváncsiságból, ezért többségükre az ismételt vagy rendszeres fogyasztás nem jellemző.

Változás abban mutatkozott az utóbbi évben, hogy növekedett a heroin-fogyasztók száma. Az ilyen esetek elbírálásakor az ügyészségek megrovást, illetve a vádemelés elhalasztását alkalmazzák. Az ügyészségek a jelentéktelen, kisebb súlyú, ún. „bagatell” ügyekben a nyomozást

zást megszüntetik és az elkövetőt megrovásban részesítik (1999-ben 16,21% volt). A megrovásban részesített fiatalokorúak a későbbiekben – néhány kivételtől eltekintve – nem váltak ismételt bűnelkövetővé.

A fiatalokorú elítéltek előélet szerinti megoszlásában kedvező tendencia, hogy emelkedett a büntetlen előéletűek, míg csökkent a különös visszaesők aránya.

A fiatalokorú elítéltek egyharmada a 17 évesek közül kerül ki. Ahogy csökken az életkoruk, úgy csökken a korcsoport elítélteinek a száma is.

Szociográfiai vizsgálódásának tanulságai között Dér Mária a következőket is megjelölte.²

„– a fiatalokorú és a felnőtt kori bűnözés bizonyos jelenségei nem érthetők meg az erőszakra történő gyerekkori szocializáció figyelembe vétele nélkül;

– az erőszakos gyerekbűnözés etnikulturális meghatározottságára egyértelmű jelek mutatnak;

– megjelennek a felnőtt bűnözésben új jelenségnek nevezett brutális-erőszakos elkövetési módok utánpajzsa;

– az állami gondozotti populáció részvétele a bűnözésben vizsgálatot igényel – összes háttértenyezőjével együtt.”

A fiatalokorú vádlottak körében jelentősen növekedett a felmentések száma (53%-os emelkedés), ezen belül is azon ügyeknek a száma, amelyekben a cselekmény nem bűncselekmény. A jelenség egyértelműen az 1999. évi CXX. törvénnyel magyarázható, mely 2000. március 1-jével megemelte a szabálysértési értékhatárokat.

Érzelkelhető változást hozott a váderedményesség alakulásában az az intézkedés, hogy az elévüléseket két fő csoportra osztottuk: elévülés ügyészi szakban és elévülés bírói szakban. Az előbbi negatív, az utóbbit pozitív tényezőként kezeljük a váderedményesség számítása szempontjából. Ennek köszönhetően emelkedett a váderedményességi mutató a fiatalokorú vádlottak esetében (1999. évben 96,8% volt, 2000-ben pedig 98,4%).

3. Dogmatikai, elméleti, történeti, nemzetközi értékelés

A fiatal kor, mint átmeneti társadalmi helyzet tükröződik a büntető anyagi, eljárási és végrehajtási jogban is eltérő szabályaikban. A modern értelemben vett jogokban mindig különbséget tettek a gyermekek és felnőttek között, amelynek alapja az, hogy a gyermek, illetve az ifjú fejlődésben lévő személyiség. A magatartási szabályok és a közösségi követelmények elsajátítása folyamatosan megy végbe. Kezdetben a szabály külső követelményként jelenik meg, jelentőssé olyan mértékben válik, amilyenben belső meggyőződés lesz. Pszichikai, tudati, és erkölcsi sajátosságok jellemzik ezt az átmeneti társadalmi helyzetet.

Az eltérő vagy azonos, de eltérő következményekkel járó felelősségi szabályok kialakításának elvi alapja a bűnözés megelőzésén, a bűncselekmény elkövetésétől való visszatartáson túl a fiatalokorúak nevelésének gondolata.

A fiatalokorúak büntetőjogának kialakítása és alkalmazása szorosan összefügg a gyermek- és ifjúságvédelem helyzetével és funkcionálásával is.

A francia polgári forradalom előtti megítélés a büntetőjogi felelősség feltételeinek kérdését nem érintette, az elbánás azonos volt a felnőtt korúakéval.

Az ítélőképesség fogalmát elsőként az 1791. évi francia büntető törvénykönyv, a Code Pénal hasznosította, de magát a fogalmat még az 1810. évi francia büntető törvénykönyv sem határozta meg.

A pozitívista és a szociológiai iskolának volt nagy elméleti hatása, amely később az európai törvényhozásokban is megmutatkozott. Figyelmüket elsősorban a bűncselekmény elkövetőjének személyiségére fordították, a szabad akarat koncepcióján alapuló bűnösségfogalmat felváltják a materiális bűncselekmény fogalommal. A fiatalok megkülönböztetett büntetőjogi elbírálásának szabályai Európában a századfordulón alakulnak ki.

A XX. század elejétől a klasszikus büntetőjogi iskola merev dogmatizmusát feloldó, pozitívista kriminálpolitika tettesbüntetőjogi szemléletének máig érvényesülő hatása a fiatalok bűnelkövetők megkülönböztetett, a felnőttekétől eltérő kezelése. A megelőzésre orientált fiatalok büntetőjoga pedagógiai tartalmú jogkövetkezményeinek, valamint az állam szociálpolitikai intézkedésrendszerének közeledése számos államban sajátos „ifjúságnevelési”, „ifjúságvédelmi” joggá alakította át a fiatalok büntetőjogát. A legtöbb államban azonban a büntetőjog klasszikus elveivel való szakítás nem történt meg, a fiatalokkal szemben a hagyományos büntetések és nevelő-biztonsági intézkedések dualista kombinációja jelent meg.

A század második felében a büntetőpolitika az egyéniesített kezelés és aktív szociálpolitika irányában teendő elképzeléseket képviselte, mérsékeltbb irányzata az új társadalomvédelem, a klasszikus büntetőjog alapintézményeinek elismerése mellett az elkövetők társadalomba visszavezetésének humánus, támogató, specielpreventív intézkedésrendszerét helyezte törekvései centrumába. Az elsősorban pszichológiai, pszichiátriai módszereket alkalmazó treatment-ideológia alkalmazási gyakorlata, különösen a fiatalok reszocializálásában terjedt el. Ennek válságát követően előtérbe kerültek olyan nézetek, amelyek a büntetőjog klasszikus elveivel való visszatérést hangsúlyozták. A neoklasszikus büntetési filozófiának nevezett irányzat szerint a szankciót elsősorban a bűncselekményhez és nem az elkövetőhöz kell igazítani, továbbá a büntetésnek joghátrányi és nem szociálpolitikai intézkedési jellegét kell kidomborítani. A beavatkozás korlátait a tette épülő felelősségi rendszer szabja meg. Az elmúlt két évtizedben hangsúlyosabbá vált az ún. igazságszolgáltatási modell, amely a klasszikus elvek felé fordulva képviseli az általános megelőzést, a tettfelelősség, a proporcionális büntetés kiszabás eszméjét, a formális eljárás és garanciák kimunkálásával szab korlátokat a büntetőhatalom túlzott beavatkozásának. A szabadságvesztés ultima ratio-ként való elfogadása a fiatalok esetében a nyolcvanas években általános és követendő alapelvvé válik. A nemzetközi szervezetek ajánlásaiban a kriminális gyermekek és fiatalok emberi jogainak specifikus védelmére szólítanak fel, pozitív diszkriminációjukat, a család, az állam és a társadalom velük szembeni felelősségét hangsúlyozva, az igazságszolgáltatás fejlesztésének fő irányul nem a célszerűség és hatékonyság, hanem az emberi jogok és méltóság respektálását határozzák meg. A nemzetközi normák is kétségtelenül magukon viselik a neoklasszikus irányzat törekvéseit, amelynek középpontjában a humanizmus, a jogállamiság, a törvényesség eszméjével szinkronban jelenik meg.

Már a XX. század utolsó évtizedeiben eredményes erőfeszítéseket tettek a fiatalokú börtönépesség csökkentése érdekében. Rájöttek, hogy a fiatalokúak szabadságvesztés-büntetése nem az az eszköz, amely a bűnözési folyamatnak gátját állhatná. A szabadságelvonástól való elfordulás mutatható ki a büntető eljárási non intervenció, illetve diverzió szélesedő alkalmazásában, továbbá olyan modellek megjelenésében, amelyek a zárt intézeti végrehajtás helyébe a „szabadságban való kezelést”, a közösségi ellenőrzést, a jóvátételt, a sértett-tettes megegyezését és egyéb, alternatív ambuláns intézkedés bevezetését tűzték ki célul.

Számos országban sikeres megoldásként tartják számon a fiatalokúak és a fiatal felnőttek közötti merev elhatárolás feloldását, a szankciók rugalmas alkalmazását, különösen a 18-21, illetve 18-25 éves korosztály számára. Ez lehetővé teszi az ítékezés differenciáltabb, a cselekményre és az elkövető életkori adottságaira egyaránt figyelemmel lévő fejlesztési lehetőséget.

A fiatalokúak büntetés végrehajtásának jogforrásaira, a szabályozás módjára általában a kiegészítő, különleges rendezés, az önállóan szabályozás a jellemző.

A korszerű büntetés-végrehajtás alapeszméje az emberi jogokat messzemenően érvényesítő emberséges fogva tartás lett, amely elismerve az ítélt közreműködésének jelentőségét önmaga sorsának alakításában, a végrehajtásban a társadalomba beilleszkedés esélyeit az ítélttel együttműködve kívánja javítani.

A legtöbb államban komoly erőfeszítéseket tesznek a fiatalokú elítélteknek a felnőtteknél kedvezőbb, zárt intézeti elhelyezésére. Ebben a kis létszámú (30-300 fős) csaknem familiáris hatású és hangulatú intézetek és intézeti részlegek (lakócsoportok), beutaltak egyéni lakószobás elhelyezése jelentik a már számos nyugat-európai államban megvalósított, követendő modellt. Az egy államon belüli több, kis befogadású intézet elősegíti a fiatalokúak regionális elhelyezése elvének érvényesülését, megkönnyíti a kapcsolattartást.

Kedvező nemzetközi tapasztalatok fűződnek a fiatalokúak büntetés-végrehajtása progresszív rendszeréhez, amely a szabadulás közeledtével fokozatosan a szabad élet körülményeihez közelítő rezsim-lánc kialakításával teszi érdekeltté a beutaltakat az együttműködésben.

A fiatalokú előtt fokozatosan megnyíló külvilág segíti a visszailleszkedés konkrét feltételeinek biztosítását, javítja a fiatalokú önálló döntési és cselekvési készségét, egyben próbatétele beilleszkedési szándékának. Néhány államban a fiatalokúak intézeti alaptípusaként a nyitott intézetet deklarálják. A gyakorlat azonban azt mutatja, hogy az ultima ratio-ként alkalmazott szabadságvesztésre elítéltek nyitott rezsimben való elhelyezése a közbiztonság megóvása miatt csak korlátozottan valósítható meg.

A kriminális devianciát alapvetően a szocializációs hiányosságokra visszavezető szemlélet a zárt intézeti hatásrendszer középpontjába a szocializáció intézményeit, az alap- és középfokú általános-, illetve szakműveltséget biztosító iskolarendszerű képzést helyezi. A munkavégzés elsősorban készséget fejlesztő, kreativitást elősegítő tevékenység, a munkáltatás vállalkozás-jellege csupán szűk körben érvényesül.

A büntetés határozott és általánosan rövidülő tartama előtérbe állítja a praktikus, a szabadságra orientált pályára irányító tanácsadó-felkészítő programokat.

Az elmúlt évtizedben világszerte szélesedett a társadalmi erőket az intézet életébe bekapcsoló, illetve zárt intézet és környezete közötti kölcsönös együttműködésen alapuló interakció.

A zárt intézeti végrehajtás világszerte növekvő anyagi terheinek csökkentése, az intézetek túlszűfoltóságának megakadályozása érdekében néhány államban sikeresen kísérleteznek ambuláns, alternatív intézkedések bevezetésével.

A fiatalkorú bűnelkövetők napjainkban mindenütt speciális büntetőjogi megítélés alá esnek. A fiatalkorúak szabadságvesztés-büntetésének letöltése minden ország büntetés-végrehajtásában kiemelten fontos szerepet tölt be és nagy figyelemben részesül. A különbségek – különösen a büntethetőség tekintetében – ugyanakkor igen nagyok az egyes országok között. Fő feladatnak az életkori sajátosságok figyelembe vételét, a börtönártalmak csökkentését és a beilleszkedés elősegítését tekintik. Az oktatás, a szakképzés, a sportolás a fiatalkorúak nevelésében jóval nagyobb szerepet kap, mint a felnőtt korúakéban.

Angliában a Fiatalkorúak Intézetében kötött napirend szerint folyik az élet. Az újonnan befogadott fiatalkorúval megállapodást kötnek – hasonlóan más európai országokban tapasztalattal (mint például Németországban), amelyben rögzítik jogait és előírják kötelességeit. A megállapodás tartalmazza az elérhető kedvezményeket, illetve a kiszabható szankciókat. Az intézetben új, több vallásgyakorlásra alkalmas imaház van, hasonlóan mint Németország Hessen tartományában, Wiesbadenben, továbbá fedett sportszervek.

Németországban, Bajorországban a 14-18 év közötti elítélteket a fiatalkorúak intézetében helyezik el, a 18-21 éves elítéltek esetében a bíró dönt, hogy a fiatalkorúak vagy a felnőtt korúak intézetében kerüljön-e sor a büntetés végrehajtására. Az elhelyezés itt lakócsoporthoz, a fiatalkorú befogadását követően – vele együttműködve – nevelési terv készül. Az intézetben belüli tanulás, továbbképzés, szakmai képzés feltételei magas szinten biztosítottak. Jól felszerelt tanműhelyek (asztalos, lakatos, villanszerelő, bádogos, stb.) állnak a fiatalkorúak rendelkezésére. A levelezésben nincs korlátozás, csomagot viszont csak évi három alkalommal kaphatnak. Havonta három alkalommal fél napra (vasárnap egy órára) fogadhatnak látogatót. A szülők kíséretében kimenőre mehetnek, illetve szabadság címén is elhagyhatják az intézetet.

A skandináv országokban a legelterjedtebb büntetési forma a közhasznú munkavégzéssel egybekötött pártfogói felügyelet alá helyezés. A fiatalkorúaknál szinte az egyetlen büntetési nem, így fordulhatott elő, hogy 1996-ban Dániában hat fő fiatalkorú fogvatartott volt.

Finnországban a fiatalkorúak zárt börtönében az életkor 15-21 év. A feltételes szabaduláshoz a kiszabott büntetés egyharmadát kell eltölteni. A feltételes szabadlábra helyezést a börtön tanács indítványozza, az igazgató engedélyezi (különleges esetekben az országos parancsnokság).

Spanyolországban csak a fiatalkorúak számára szerveznek szakmunkás-képzést. A fiatalkorúak mintegy egyharmada vesz részt szervezett oktatásban.

Svájcban nincs külön fiatalkorúak börtöne. A büntetőjogi szankciórendszer nem teszi lehetővé büntetések, hanem csak intézkedések kiszabását. Így, ha bármilyen bűncselekményt követ el a 18. év alatti, legsúlyosabb jogkövetkezmény a Fiatalkorúak Otthonába kerülés. A fiatalkorú ebbe történő befogadásától a szabadulásáig egyfajta lépcsőzetes rendszeren megy keresztül, a szigorú rezsimtől a szabadabb rezsim felé halad, megfelelő magatartás tanúsítása esetén. Az otthonban jellemzők az egyéni és családterápiás foglalkozások. A 18-22. év közötti „fiatalkorúak” munkaterápiában részesülnek.

Svédországban a büntetőjogi felelősségre vonás korhatára 15. évtől kezdődik. 18 év alatti személyek csak kivételes esetben ítéletők szabadságvesztésre. 21. év alattiakat szabadságvesztés helyett pénzbüntetésre is ítéletnek. Életfogytig tartó szabadságvesztés 21. év alatti személlyel szemben nem szabható ki.

Eltérő, hogy egyes országokban mely korosztályt értik fiatalkorú alatt. Például Svájcban fiatalkorúak a 18. év alattiak, Olaszországban is a fiatalkorúak bírósága a 18. éven aluliakkal, Norvégiában csak a 14 és 17. év közötti személyekkel foglalkozik. Portugáliában a gyermekkorúak bíróságai (16 év alattiak részére) nem hoznak ítéletet. Bizonyos esetekben a 16 és 21. év közöttiek a fiatalkorúak igazságszolgáltatási körébe tartoznak. Svédországban nem létezik gyermekkorúak bírósága.

„A gyermekmunka legrosszabb formáinak betiltásáról és felszámolására irányuló azonnali lépésekről szóló, a Nemzetközi Munkaügyi Konferencia 1999. évi LXXXVII. ülészakán elfogadott 182. számú Egyezmény kihirdetéséről” szóló 2001:XXVII. tv.-t az Országgyűlés a 2001. május 29.-i ülésnapján fogadta el. Az Egyezmény második cikke szerint „Jelen Egyezmény alkalmazásával a »gyermek« fogalma alatt valamennyi 18. év alatti személy értendő.” A harmadik cikk egyértelműen tiltja a gyermek kényszer- vagy kötelező munkával foglalkoztatását; továbbá az olyan munkát, amely a jellegénél fogva, vagy azon körülményektől fogva, amely között azt végzik, valószínűleg veszélyezteti a gyermekek egészségét, biztonságát vagy erkölcsét – tartalmazza a harmadik cikk d) pontja.

Az Egyezmény hetedik cikk 2. pont c) alpontja szerint „minden tagállam, kellő figyelemmel az oktatás jelentőségére a gyermekmunka felszámolásában, tegyen hatékony és határidőhöz kötött intézkedéseket annak érdekében, hogy (...) biztosítsa az ingyenes alapfokú oktatáshoz történő hozzájutást, és ahol lehetséges és alkalmas, a szakképzést a gyermekmunka legrosszabb formáiból kivett valamennyi gyermek részére...”

A közelmúltban lehetőségem volt a fiatalkorúak bv. intézetét tanulmányozni Wiesbadenben. Az intézetben fiatalkorú elítélteket, fiatal felnőtteket, és 1980-tól fiatalkorú előzetesen tartóztatottakat tartanak fogva. A 330 fős befogadó képesség ellenére közel 400 főt tartottak fogva. Zsúfoltság indokálta az általános egyszemélyes elhelyezés mellett kényszerűségből kétszemélyes elhelyezés is történik. A kétszemélyes elhelyezés esetén különös gondot fordítanak a megfelelő zárkatársak kiválasztására. Az intézet személyi állományának létszáma 220 fő, ebből 130 fő fogvatartottakkal közvetlenül foglalkozik (felügyelői állomány), az intézetben 15 szociális munkás (nevelő), 4 tanár, 4 pszichológus és 2 lelkes dolgozik.

Az intézet a II. kategóriás zárt bv. intézet, ennek megfelelően alakították ki a külső biztonságot. Az intézetet 6 m magas bástyafal veszi körül, a falon kívül drótkerítést létesítettek, szöges dróthengerekkel felszerelve. A beléptető helyiség golyóálló üveggel és zsilipelt páncéltáblákkal került kialakításra.

A fogvatartottak elhelyezésére és foglalkoztatására szolgáló helyiségekben kevés a technikai eszköz, az ajtókat „főkulcsos rendszerben” nyitják és és zárják. Az épületek kialakítása viszont biztonságos, az ajtók erősek és jól zárhatóak, az ablakrácsok ellenállnak a feszítésnek és fűrészelésnek.

A régebbi körletekben egy-egy folyosón 25-30 zárka van, a folyosó bejáratánál felügyelői fiúlkét létesítettek, innen ellenőrzik a folyosón való mozgást. A zárkák 6 négyzetméter alape-

rületűek, WC-vel és mosdóval vannak ellátva, a berendezés ágyból, szekrényből, asztalból és polcokból áll. A zárkák és a folyosó téglafalazatú, amely nincs vakolva, a zárkákat a fogvatartottak egyéni ízlés szerint kifesthetik és dekorálhatják (pomográf képek elhelyezése tiltott). A zárkákban zárkakijelző van felszerelve, amely rádióként is szolgál. Az ágyak fából készültek. Az étkezés a zárkákban történik, a dolgozó elítéltek pedig az ebédlőben étkeznek.

Az új körletekben lakócsoporthoz történik elhelyezés, egy-egy lakócsoporthoz 10-12 főből áll. Szintenként két lakócsoporthoz van elhelyezve, a bejáratnál felügyelői fülkét alakítottak ki. A lakócsoporthoz zárkából, közösségi helyiségekből és teakonyhából, valamint étkező helyiségből állnak. A zárkák 6 négyzetméter alapterületűek, a WC és a mosdó légtéréből el van választva. A zárkákban egy-két főt helyeznek el. Ezeknek a zárkáknak a berendezési tárgyai megegyeznek a régi körletekével, a falakon 6-7 db posztert helyezhetnek el.

A fogvatartottak minden körleten zárkáikban saját TV-, és rádiókészülékkel tarthatnak maguknál.

A fegyelmi körleten magánelzárás fenntartására szolgáló zárkákat (fogda) és elkülönítő helyiségeket alakítottak ki. A fogdáknak a berendezés ágyból, asztalból és székből áll (ezek nincsenek a padozathoz rögzítve), valamint mosdóval és WC-vel vannak felszerelve. Az elkülönítő helyiségnek (különleges biztonsági zárka) két bejárati ajtaja van, taposós WC-vel van ellátva, a padozatra szivacsmatracot helyeztek el. A zárkát TV-kamerával tudják figyelni.

Az étteremben kör alakú asztalokat helyeztek el, egy-egy asztalnál az azonos munkahelyen dolgozó elítéltek étkeznek a munkavezetővel együtt. A helyiséget az intézettel kapcsolatban álló művészeti csoport tervezte, a kivitelezést az intézet végezte.

Az intézetekben több műhely működik (asztalos, lakatos, kovács, stb.) és több szakképzési lehetőség van (asztalos, lakatos, villanyszerelő, festő, felszolgáló, hentes, stb.). Az elítéltek a szakképzés befejeztével vizsgát tehetnek, amely államilag elismert vizsgának tekinthető. Az intézetben terápiás munkáltatást is szerveznek.

Az intézet nagy jelentőséget tulajdonít a sport és kulturális foglalkozásoknak, amelyeket külső egyesületekkel közösen szerveznek. Az intézetben kitudó állapotú futballpályát létesítettek a bíróság és az ügyészségi dolgozók támogatásával. A futballpálya mellett jó felszerelt, tágas sportszámokat építettek, amelyben többféle sportolási lehetőség van, az elítéltek körében közkedvelt a „bodyterem”.

A fogvatartottak vallásgyakorlását szolgálja a kápolna, amelyben kb. 100 fő fér el, a lelkészek hetente tartanak istentiszteletet. A fogvatartottaknak lehetőségük van a saját lelkészükkel való kapcsolattartásra is.

A hozzátartozókkal való közvetlen kapcsolattartás céljából kulturált látogatóhelyiséget alakítottak ki. A látogatóhelyiségben asztalokat és székeket helyeztek el, a kisgyerekek részére játszószarkot rendeztek be. Szükség esetén a látogatás biztonsági fülkében történhet, amelyben nincs közvetlen érintkezési lehetőség az elítéltek és a látogató között. Látogatásra havonta háromszor egy-egy óra időtartamban kerülhet sor, az időpontot a látogató a látogatási osztállyal egyezteti. A látogatás szociális munkás engedélyével történhet.

Az intézetben elhelyezett fogvatartottak 40%-a fogyasztott kábítószert, a kábítószere-fogyasztást havonta két alkalommal vizelelvizsgálattal ellenőrzik. Az intézetben 1 fő AIDS- és 20% Hepatitis-C fertőzött fogvatartott volt 2001. május 14. napján, őket a többi fogvatartottól

nem különítik el. Egyébként a fogvatartottak mintegy felét tudják ún. speciális csoportban elhelyezni, ahol céltudatos tevékenység folyik. A befogadás utáni diagnosztizálás 6 hétig tart. Ennek során a fogvatartottal megismertetik a bv. szabályokat, a jogait, végrehajtási tervet készítenek. Ezek teljesítése érdekében szerződéseket kötnek a fogvatartottakkal. Ennek különös jelentősége van, pl: a terápián résztvevők esetében. A szerződések teljesítését a kedvezmények elbírálásánál figyelembe veszik, a szerződésszegés viszont nem jár fegyelmi következménnyel. A foglyokkal ún. „team”-ek foglalkoznak. Mindennap 9 órakor az intézetvezető iránymutatást ad a vezetőknek. Ahogy minden hivatalban, úgy a bv. intézetben is ún. „termék”-ben méri a munkavégzést, a hatékonyságot pedig ún. „termelés”-ben. Minden ügy, munkatevékenység értéket képvisel (mondjuk pontot), amit egyrészt a bérezésnél, másrészt az alkalmasság értékelésénél alapul vesznek.

Az USA-ban meghonosodott, magyarul csizmatáborok vagy bakancstáborok nevezett intézményt egyes európai országok is kezdik alkalmazni. A név a katonai kiképzőtáborok gúnynevéből ered. Nevezik „gyors, éles sokk”-nak is. Az elképzelés szerint a bűnözőt (fiatalkorút) rövid, de annál intenzívebb drillel jó útra lehet téríteni, ráadásul sokkal olcsóbban, mint a hagyományos börtönben. A csizmatáborok hatékonysága a szakemberek körében erősen vitatott.

Azokkal a felvételekkel kapcsolatban – amelyek ezt szorgalmazzák – egyértelműen kijelenthetjük a néhány nyugat-európai országban történt bevezetését, más területeken történő alkalmazását tanulmányozva, hogy az elektronikus lábbilincs alkalmazása nem lehet a végrehajtandó szabadságvesztés alternatívája. Az elektronikus lábbilincset nem büntetésként, hanem a pártfogó felügyelet hatékonyabb végrehajtása érdekében, mintegy reszocializációt elősegítő eszközként alkalmazzák. A bíróság rendelheti el az előzetes letartóztatás alternatívájaként (házi őrizet esetén), felfüggesztett szabadságvesztés vagy feltételes szabadságra bocsátás, illetve próbára bocsátás esetén, mint például Németországban. Az elektronikus lábbilincsel az elítéltet hatékonyabban vélik rábíni arra, hogy a szabályokat tartsa be. Az elektronikus lábbilincs alkalmazásának elrendelése előtt a szociális munkás alapos környeztanulmányt készít, melynek az a célja, hogy el lehessen dönteni annak alkalmasságát. Alapvető feltétel, hogy az elítéltnek lakása, lakásában pedig vezetékes telefon legyen. Meg kell vizsgálni, hogy az elítélt személyisége, megbízhatósága lehetővé teszi-e az elektronikus lábbilincs alkalmazását. A szociális munkás az elítélttel elbeszélget a munkájáról, a szokásairól, a napi tevékenységéről. Az alkalmazás egyik előfeltétele, hogy az elítéltnak értelmes, hasznos napi tevékenysége legyen.

A körülmények felmérése után a szociális munkás javaslatot készít az ügyész felé, aki dönt arról, hogy indítványt tesz-e a bírósághoz az elektronikus lábbilincs alkalmazása érdekében.

A végrehajtás folyamán a szociális munkás rendszeres kapcsolatot tart az elítélttel, ha az elítélt a szabályokat nem tartja be, a szociális munkás javaslatot tehet az ügyész felé az elektronikus lábbilincs alkalmazásának megszüntetésére. Túl rövid a modell időszaka, nem tudják még, hogy később nem követ-e el bűncselekményt. Az első hónapok a meghatározóak az eddigi tapasztalatok szerint. Németországban reszocializációs rásegítés, nem úgy, mint Svédországban, ahol szankció helyett alkalmazzák.

A börtönprivatizáció Németországban még kezdeti stádiumban van, az angol és francia megoldásokat tanulmányozták ezidáig. Lényegében a magántőke bevonását jelenti a bv. inté-

zetek létesítésébe és üzemeltetésébe, figyelemmel arra, hogy a privát tőke rugalmasabb. Hessenben körvonalazódik egy új bv. intézet létesítésének célkitűzése, amelyet a privát tőke bevonásával létesítenének és az üzemeltetést is magánkézbe adnák. A döntés előtt azonban mérlegelésre van szükség, hogy mennyivel lenne gazdaságosabb a magántőke bevonásával börtönt építeni a börtönzsúfoltóság csökkentése érdekében. A döntésnél azt mérlegelik, hogy ezáltal lehetséges-e megtakarítást elérni.

A börtönépítésnél kevésbé bonyolultabb a magántőke bevonása egyes ellátási és üzemeltetési területeken. Az eddigi felméréseik szerint a feladatok 30-40%-a magánkézbe adható (karbantartás, felújítás, épületüzemeltetés, étkeztetés, munkáltatás, oktatás, szakképzés, stb.). Privát eszközökkel finanszírozzák a létesítményt, az építés, ellátás, üzemeltetés költségeit meghatározzák, a futamidő általában 25 évet tesz ki. Iskolákat, kórházakat, bv. intézeteket, közlekedési útvonalakat létesítettek már ilyen módon, az állam csak felügyeletet gyakorol. A megtakarítások egy állami üzemeltetéshez viszonyítva 15-20%-ot tesznek ki. Németországban alkotmányjogi megfontolásból lehetetlen a bv. egészét magánkézbe adni. További nehézség, hogy a német költségvetési törvény szerint minden projektnél a gazdaságosságot kell megvizsgálni. A tervezett idő átlépésének, az építési költségek emelésének kockázata igen nagy. Pl: a Hesseni Szövetségi Tartomány Kormánya által létrehozott munkacsoport szerint a következő területeket lehet privatizálni:

- az épülettel összefüggő management feladatok és az ügykezelés részei (pl: épület-karbantartás, műszaki berendezések karbantartása, javítása, intézet-tisztántartás, berendezési és használati tárgyak raktározása, részlegesen ügykezelés is, pl: a fogvatartottak számlavezetése és pénztárkezelése);

- az ellátás-management (pl: konyha, szennyes ruha tisztítása, ruházati és felszerelési tárgyak kiadása, a fogvatartottak bevásárlása, orvosi ellátás);

- munkáltatás (kiképzés), tanácsadás (pl: munkáltatás), (ki)képzés, tanfolyamok, iskolai végzettség megszerzése, szabadidő kitöltése, tanácsadás-terápiák, stb., szociális gondozás;

- az őrzés-ellenőrzés management részei; az objektumra vonatkozó általános biztonsági intézkedések, mint pl: többek között a technikai-riasztó berendezések, kamerák, stb. és mechanikai biztonsági rendszerek (rácsok, berendezések) működőképességének, sértetlenségének naponkénti ellenőrzése, objektumra vonatkozó helyiség-ellenőrzése, objektumvédelem;

- személyre vonatkozó ellenőrzési intézkedések, mint pl: a jelenlét és a mozgás ellenőrzése, általános felügyeleti intézkedések, a fogvatartottak intézeten belüli kísérése,

- szolgáltatások a biztonság területén, mint pl: a gépjármű-vezetői állás (nem őrzés) és a fogvatartotti szállítójármű biztosítása.

A részlegesen privatizált intézetben a szerződésileg kötelezett személyek nem a saját nevükben járnak el, hanem a büntetés-végrehajtási hatóságok felügyelete alatt megbízás alapján. Jogtechnikai értelemben tett ún. igazgatási, illetve végrehajtási segítők.

Részlegesen privatizált bv. intézetben a munkafolyamatok kialakítása és tényleges megvalósítása a beavatkozás jellegű – az állami személyzetnek fenntartott – intézkedések és – az ún. igazgatási segítőkre átruházott – szolgáltatások világos elhatárolásán alapul. Franciaországban a Nanter-i börtönben (Párizs közelében), valamint a Gradinquan-i (Bordou mellett) Fogházban olyan foglyok vannak, akiknek a büntetése 3 évet nem halad meg. Szabadulás előtt egy-két év-

vel szállítják ezekbe az intézetekbe őket. Az épületet a magántőke építette fel a teljes biztonsági rendszerrel együtt, a munkáltatást is ő végzi, ahol természetesen bv. örök is jelen vannak. Az élelmezést, szolgáltatást is a magántulajdonos végzi, de bérelni lehet tőle még vállalkozóknak is.

4. A jogi szabályozás sajátosságairól és változásairól

A jogi szabályozásban az utóbbi időszakban a legjelentősebb változásokat a fiatalkorúak ügyeiben a büntetőjogi reformként emlegetett 1995. évi XLI. törvény szabályai jelentették.

Jelentős módosulást eredményezett az ún. vegyes ügyek kizárólagos fk. hatáskörbe utalása.

A javítóintézeti nevelés határozott tartamúvá vált, amely az előzetes letartóztatásba beszámít. A javítóintézetben fogatosított előzetes letartóztatásról elmondható, hogy kedvezően hatott az 1996. május 1. napjától a gyakorlatban is élő e lehetőség.

Mindez a végrehajtást megelőző szakaszokban 1995. szeptember 1. óta jelentősen megnövelte a leterheltséget, ami személyi feltételek bővítését igényelte.

Röviden a büntető anyagi jogi és eljárásjogi szabályozás közeljövőben várható változása nem vonatkozik a fiatalkorúakkal kapcsolatos szabályozásra, azaz a fontossága, specialitása miatt megmarad a jövőben is a kiemelt, elkülönített helyzete. Tehát beolvasztásról szó sem lehet, a fiatalkorúakra vonatkozó külön szabályok megszüntetéséről sem.

A büntetés-végrehajtási jogi szabályozás koncepciója is ugyanezen az alapon áll. Megjegyezhető, hogy a kodifikációs viták során felmerült olyan vélemény is, mely szerint legyen egy külön fk. bv. törvény, végül ez az elképzelés, ez a vélemény kisebbségben maradt. Hasonlóképpen, mint az előzetes letartóztatás végrehajtására vonatkozó külön törvényre irányuló javaslat.

Előzetes letartóztatás elrendelésére csak a kiemelkedő súlyú élet elleni bűncselekményt, a csoportos rablást vagy egyéb okból veszélyes rablást, a durva erőszakos nemi erkölcs elleni bűncselekményt, vagy a sorozat-bűncselekményt elkövető fiatalkorú esetében tesznek indítványt az ügyészek. A bíróság az esetek többségében elrendeli az előzetes letartóztatást. A javítóintézetek épületeit olyan módon átalakították, ami e funkciójuk betöltésére is alkalmassá teszi őket. Az előzetes letartóztatás itt történő fogatosítása alatt olyan hátrány nem érheti a fiatalkorút, mint a rendőrségi fogdában, illetve a bv. intézetben való elhelyezésnél.

Indokolatlan éles törésvonalat látok a fiatalkorú elítéltek ún. nagykorúsításának hatályos szabályozásában és gyakorlatában.

A Büntető Törvénykönyv módosításáról szóló 1997. évi LXXIII. törvény indoklása célként jelölte az egyes súlyos bűncselekményeknél esetenként tapasztalható indokolatlanul enyhe büntetés-kiszabási gyakorlat felszámolását, másrészt megállapította, hogy „Magyarországon még a közép-kelet európai országokkal összevetve is igen magas a szabadságvesztésüket töltők aránya. Feltételezhető, hogy a szabadság-elvonással nem járó szankciók törvényi szabályainak jobbításával emelkedhetne azoknak a száma, akikkel szemben szabadságelvonással

nem járó szankciók hatásosan alkalmazhatók lennének. Ha nem akarjuk a szabadságvesztés büntetésüket töltők számának jelentős emelését – ami igen sokba kerül a társadalomnak –, a szigorító rendelkezésekkel egyidejűleg ki kell alakítani a jelenleginél hatékonyabban működő alternatív (szabadságelvonással nem járó) szankciókat.”

Az 1998. évi LXXXVII. törvény – a miniszeri indokolása szerint – azt a célt tűzte ki, hogy a jogalkalmazást súlyosabb büntetés kiszabása felé terelje, a büntetőjog általános rendelkezéseinek, a feltételes szabadságra, a pénzbüntetés kiszabására, a próbára bocsátásra, a büntetés kiszabás elveire, a halmazati büntetésre, a büntetés enyhítésére, a büntetés végrehajtásának felfüggesztésére vonatkozó rendelkezések módosítása útján.

Az 1998. évi Büntető Novella indokolásában nem jelent meg sem az európai büntetés kiszabási gyakorlat közelítésének, sem pedig a büntetés-végrehajtás költségei csökkentésének igénye. A törvény kriminálpolitikai megfontolásainak alapja a szelektív büntetőjogi megtorlás. A szigorítás a bűnözés olyan megnyilvánulásaira irányul, amelyek szervezett elkövetése a leginkább sérti vagy veszélyezteti a társadalomnak a személyek szabad önrendelkezési jogához, a vagyonbiztonsághoz, az egészséges élethez, a gazdasági és pénzügyi élet biztonságához fűződő érdekét.

A szabadságvesztés-büntetés hatékonyságának kutatói úgy látják Jeremy Bentham óta, hogy a büntetés általános visszatartó hatása nem annyira a büntetés szigorában, hanem annak elkerülhetetlenségében rejlik³. A visszaeső bűnözők pszichológiai vizsgálata azt mutatja, hogy feltűnően sok közöttük a csak a mának élő, a mai cselekmény holnapi következményeivel nem számoló, infantilis vonásokat mutató személyiség.

A büntetés elkerülhetlensége szempontjából vizsgálni kell a rejtve maradt, ismertté nem vált bűncselekmények arányait is. Az ENSZ Interregionális Bűnözési és Igazságügyi Kutató Intézete (UNICRI) megbízásából a GALLUP Intézet által Budapesten 2000-ben végzett felmérés szerint a sértettek a sérelmükre elkövetett bűncselekmények 46%-át hozta csak a nyomozó hatóságok tudomására. Tehát 54% a fel nem jelentett bűncselekmények aránya a felmérés adatai szerint, ez nagyjából megfelel az ún. „sértetti” bűncselekmények látenciájának.

A bűnözéssel szemben a szabadságvesztés alacsonyabb hatékonyságát elsősorban azért lehet megemlíteni, mert a jelenleg az elkövetőknek kevesebb, mint 1,5%-a részesül végrehajtható szabadságvesztés büntetésben, akkor egy 100%-os emelés is csak az elkövetők mintegy 3%-át érintené, és ennek nem lehet túl nagy hatása a többi 97% magatartására. A szabadságvesztésnek vitathatatlan a bűnmegelőző hatása. Az átnevelő és elrettentő hatásfok bizonyos bűnözőknél eredményeket hozhat, viszont csökkenti a bűnelkövetés számát és védi a társadalmat azáltal, hogy a bűnöző nem követhet el bűncselekményt, míg be van zárva, vagyis aktivitása ideiglenesen vissza van szorítva.

A zárt rendszerű büntetés-végrehajtási intézmények bűnmegelőző hatásának leglényegesebb mutatója azonban a bűncselekményeknek a száma, amelyeket lakói elkövetnének, ha szabadon lennének az alatt az idő alatt, míg büntetésüket töltik. Ennek a paraméternek a kiszámítására többféle módszert is kidolgoztak már.

A Btk.-t módosító 1998. évi LXXXVII. törvény 1999. március 1-jével a fiatalkorúakkal kapcsolatban is komoly szigorítást vezetett be a szankcióalkalmazás terén, a leggyakoribb elkövetés formákat rendelte büntetni szigorúbban, kizárva a felfüggesztés, az enyhítő szakasz le-

hetőségét. Fiatal elkövetőket sújtja a kábítószerrel visszaélés törvényi szabályozása is, ugyanis a hazai fogyasztók és terjesztők körében nagy számban képviselik korosztályukat. A legvégső eszköz áll csak már rendelkezésre a megvédésükhöz, a megmentésükre.

Egyre nagyobb számban kerülnek bíróság elé a kábítószer-kereskedelem lányfutárai.

Amennyiben erőszakos cselekményt követnek el (emberölés, testi sértés, garázdaság), a lányok a fiúkat meghaladóan durva elkövetési módra voltak képesek.

A Btk. 166/A. §-ában meghatározott csecsemőgyilkosságot üzenet-értékűnek kell tekinteni a fiatal lányok irányában is.

A fiatalok terhelte szemben a büntető anyagi-, eljárási és végrehajtási jog több vonatkozásban a felnőtt elkövetőkhöz képest eltérő szabályokat állapít meg. Ennek hátterében az áll, hogy a fiatalok kritikai, erkölcsi, értelmi fejlődése még ebben az életszakaszban is kialakulóban van, a polgári jogi szabályok szerint korlátozottan cselekvőképes személynek tekintendő, aki még viszonylag csekélyebb életpaszttal rendelkezik, nem minden esetben képes maradéktalanul felismerni cselekménye összes társadalomra hátrányos következményeit. A szankciók kiválasztása során a fiatalokkal szemben kevésbé a megtorlás, ehelyett főként a nevelés eszközeit kell alkalmazni. A magyar büntetőjog tehát nem tartalmaz külön kódexet a fiatalok elkövetőire vonatkozóan, hanem azt a megoldást alkalmazza, hogy a terheltek ezen körét érintő büntetőnormák több vonatkozásban eltérnek az általános szabályokhoz képest. A Btk. Általános Részében írt szabályokat fiatalokkal szemben akként kell alkalmazni, hogy elsőként a VII. Fejezetben írtakat kell megvizsgálni, és ha e fejezetben eltérő rendelkezés nincs, akkor az általános rész egyéb rendelkezései az irányadóak. Ugyanez a szabály érvényes a Btk. Különös Részében írt rendelkezésekkel kapcsolatban is, azzal a megjegyzéssel, hogy a különös részű büntetési tételkeretekhez képest tartalmaz speciális szabályokat a Btk. 110. §-a. A fiatalokra vonatkozó speciális eljárási szabályokat a Be. 292-308/A. §-ai tartalmazzák. A fiatalokra vonatkozó különleges szabályokat a büntetés-végrehajtási jog számos – különböző szintű – jogszabályában tartalmazza. Magyarországon fiatalok elkövető csak a 14. születésnapjának eltelte után vonható büntetőjogi felelősségre, ezen időpont előtt és a 14. születésnapján is még gyermekkorúnak tekintendő, így vele szemben a Btk. 23. §-ában írt büntethetőséget kizáró ok áll fenn⁴. Ha a 18. születésnapján követi el a bűncselekményt, még akkor is fiatalkorúnak tekintendő és vele szemben a különös törvényi szabályokat kell alkalmazni⁵.

Fennáll ez abban az esetben is, ha valójában az egyéb (polgári jogi, családjogi, munkaügyi, stb.) szabályok alkalmazása szempontjából már nagykorúnak, azaz teljes cselekvőképességgel rendelkezőnek tekintendő. A Btk. 108. § (3) bekezdésének rendelkezése szerint „Szabadságelvonással járó intézkedést alkalmazni vagy büntetést kiszabni csak akkor lehet, ha az intézkedés vagy a büntetés célja más módon nem érhető el.” A fiatalokkal szembeni eljárás során elsődlegesen azt kell vizsgálni, hogy van-e helye szabadságelvonással nem járó intézkedés – azaz megrovás vagy próbára bocsátás – alkalmazásának. Büntetést csak akkor kell kiszabni, ha a bíróság azt állapítja meg, hogy az eljárás célja másként nem érhető el. Erre utalhat a cselekmény tárgyi oldalán a sorozat-elkövetés, a többes halmazat, az elkövetési mód, a több minősítő körülmény, az alanyi oldalon a motívum, a bűnszövetség, a társtetteség, a csoportos vagy a bűnszövetségben való elkövetés.

A fiatalkorúak esetén intézkedések (próbára bocsátásnak, illetve javítóintézeti nevelés elrendelésének) alkalmazásának bármely, így akár kiemelkedő tárgyi súlyú bűncselekmény elkövetése esetén is helye lehet. Rablást elkövető fiatalkorú is próbára bocsátható, ha ez az intézkedés alkalmas a büntetési és nevelési célok eléréséhez⁶.

Általában végrehajtandó szabadságvesztés kiszabása indokolt a visszaesőként kiemelkedő tárgyi súlyú (élet elleni, nemi erkölcs elleni, vagyon elleni) bűncselekményeket sorozatban elkövető fiatalkorúak esetében. Olyan fiatalkorúak esetén, akik a legsúlyosabb élet elleni bűncselekményt több minősítő körülményt is kimerítve, gátlástalanul, brutálisan, emberi mivoltukból kivetkőzve követnek el, indokolt lehet a Btk. 110. §-ára figyelemmel meghatározott törvényi büntetési tétel legmagasabb mértékét megközelítő, illetve azt elérő szabadságvesztés kiszabása⁷.

Ugyancsak a törvény szigorának alkalmazása indokolt, ha a hasonló bűncselekmények miatt nem jogerősen szabadságvesztést kiszabó ítélet meghozatala után, az előzetes letartóztatásból szabadult fiatalkorúak rablást valósítanak meg⁸.

Ha szabadságvesztés és javítóintézeti nevelés találkozik, nincs jelentősége, hogy quasi halmozat vagy sem, összbüntetésbe kell foglalni minden esetben. A Legfelsőbb Bíróság is megváltoztatta az ezzel kapcsolatos korábbi állásfoglalását. Ha a bv. intézet ilyet észlel, ennek megfelelően járjon el.

Fiatalkorúak ügyében kívánatos a szabadságvesztéssel járó szankciók további visszaszorítása, de ugyanakkor a társadalom védelmét is megfelelően szolgálni képes helyettesítő alternatívák megszervezése is szükséges. Nem elegendő csak jogi szabály formájában megalkotni ezt, a végrehajtás, az érvényesülés megszervezését is biztosítani kell.

A mellékbüntetések közül a fiatalkorúakkal szemben a Btk. 62-63.§-aiban szabályozott vagyonekobzás alkalmazásának nincs helye.

Közérdekű munka csak akkor szabható ki, ha a terhelt az ítélelhozatalkor a 18. életévét betöltötte⁹. A közérdekű munka helyébe lépő szabadságvesztés végrehajtási fokozata a 21. életévet be nem töltött elítéltek esetén fiatalkorúak fogháza [Btk. 111. § (3) bek.], míg a 21. életévet betöltött elítéltek esetén felnőtt korúak fogháza¹⁰.

A fiatalkorúakkal szemben a közérdekű munka főbüntetés mellett a foglalkozástól eltiltás és a járművezetéstől eltiltás mellékbüntetések alkalmazhatók.

A Btk. 114. § (1) bekezdése szerint „Fiatalkorúra pénzbüntetést akkor lehet kiszabni, ha önálló keresete (jövedelme) vagy megfelelő vagyona van.” Önálló keresetnek azt tekintendő, ami állandó munkaviszonyból vagy olyan folyamatos alkalmi munkából származó, rendszeres pénzbeli juttatás, amely lehetővé teszi, hogy a fiatalkorú saját erejéből legyen képes a büntetés kifizetésére. Önálló keresetet kell megállapítani a fiatalkorú esetében, ha utána társadalombiztosítási járulékot fizetnek és a személyi jövedelemadózáznak az alanya. Jövedelem, ami lehet pl: ösztöndíj, jogügyletből származó rendszeres bevétel, de általában e körbe nem vonhatók a fiatalkorút vagy a gondozóját megillető szociális juttatások. A pénzbüntetést meg nem fizetése esetén a Btk. 52. §-a szerint azzal az eltéréssel lehet szabadságvesztésre átváltoztatni, hogy először a pénzbüntetés végrehajtását kell megkísérelni, és csak annak behajthatatlansága esetén lehet azt szabadságvesztésre átváltoztatni¹¹. Átváltoztatás esetén egy napi tétel pénzbüntetés helyébe 21. életévet be nem töltött fiatalko-

rú esetében egy napi fiatakorúak fogháza büntetés¹², 21. életévét betöltött fiatakorú esetében egy napi fogház büntetés lép. A pénzmellékbüntetést meg nem fizetése esetén a Btk. 65. §-a szerint eltérésekkel lehet szabadságvesztésre átváltoztatni, először a pénzbüntetés végrehajtását kell megkísérlni, és csak annak behajthatatlansága esetén lehet azt szabadságvesztésre átváltoztatni¹³.

A Btk. 53. §-ában írt közügyektől eltiltás mellékbüntetés kiszabásának fiatakorúak esetében az a további feltétele, hogy a bíróság a vádlottat főbüntetésül egy évnél hosszabb tartamú végrehajtandó szabadságvesztésre ítélje.

Az intézkedések közül fiatakorúval szemben alkalmazhatók a megrovás, a próbára bocsátás, a kényszergyógykezelés, kényszergyógyítás, aminek javítóintézeti nevelés elrendelése mellett is helye van¹⁴, elközbás, javítóintézeti nevelés, pártfogó felügyelet.

A bíróság fiatakorú elkövetővel szemben is alkalmazhatja a kitiltás mellékbüntetést, azonban onnan, ahol a fiatakorú megfelelő családi környezetben, családjával él, nem tiltható ki.

Sok-sok speciális eljárás és szabály közül szólnék arról, amennyiben a terhelt fiatakorú, a törvényes képviselője számára is biztosít jogokat a törvény. Így a törvényes képviselő az ügy iratait a nyomozás befejezése után megtekintheti, a nyomozás során is megtekintheti az olyan eljárási cselekményekről készült iratokat, amelyeknél jelen lehetett, egyébként pedig a jelenléti, észrevételezési, felvilágosítás-kérsi, indítványtételi és jogorvoslati jogára a védő jogai az irányadók¹⁵. Álláspontom szerint a fiatakorú terhelt esetében is arra a következtetésre kell jutni – figyelemmel a Be. 299. §-ának rendelkezéseire –, melyek kifejezetten nevesítik a védő jogok közül azokat, amelyek gyakorlására a fiatakorú terhelt törvényes képviselője jogosult. Hangsúlyozni kell ugyanis, hogy a törvényes képviselő nem védő, hiszen kötelezettségei nincsenek, csak jogosítványai, amelyek azonban a büntetőeljárásról szóló törvényben taxatív meghatározottak.

Ugyanakkor az ügyvédjelöltek esetében a jogalkalmazói gyakorlat arra az álláspontra helyezkedett, hogy az ügyvédjelölt az ügyvéd helyetteseként a büntetőeljárás nyomozási szakaszában, arra való tekintet nélkül járhat, hogy a bűncselekmény elbírálása helyi bírósági avagy megyei bírósági hatáskörbe tartozik-e. Ez a jogalkalmazói gyakorlat kiterjesztően alkalmazza a Be. 46. §-a (2) bekezdésének előírásait, annak ellenére, hogy a törvényszöveg teljesen egyértelmű. A törvény rendelkezése szerint ugyanis az ügyvédjelölt kizárólag az ügyvéd helyetteseként járhat el, és csak a helyi bíróság tárgyalásán.

A védő kirendelésének, illetőleg a meghatalmazásának hatálya az ügydöntő határozat jogerőre emelkedéséig tart, így az a büntetés-végrehajtás szakaszában érvényét veszti¹⁶. Nem kizárt azonban annak a lehetősége, hogy a védő meghatalmazása vagy az elítélt külön védő kirendelésére irányuló kérelme alapján a meghallgatáson részt vegyen és részére a perorvoslat lehetősége is biztosított legyen¹⁷.

Az IM utasítás a bv. bírói eljárás egyes eseteiben kötelezően előírja a védő megidőzését. Így például a fiatakorú elítélt feltételes szabadságának megszüntetésével kapcsolatos bv. bírói meghallgatás esetén (38.§ (2) bekezdés a./ pont).

Az anyagi jog változásai a legtöbb esetben kihatnak az eljárási jogra is.

A fiatakorúakra vonatkozó speciális végrehajtási szabályozások közül a Bv. tvr. 48-53.§-ai (a szabadságvesztés végrehajtására), a 103.§-a (pártfogó felügyelet végrehajtására),

a 105-112/A.§ (javítóintézeti nevelés végrehajtására) vonatkozó törvényi rendelkezésekre utalnék csak.

A szabadságvesztés végrehajtása során különös gondot kell fordítani a fiatalok nevelésére, oktatására, személyiségének fejlesztésére és testi fejlődésére. A fiatalok szabadságvesztését külön büntetés-végrehajtási intézetben kell végrehajtani. Biztosítani kell, hogy a fiatalok szakmunkás, illetőleg betanított munkás képzésben vegyen részt és lehetővé kell tenni, hogy középfokú tanulmányokat folytasson. A fiatalok neveléséhez és társadalomba beilleszkedésének segítéséhez igénybe kell venni a gyámhatóság és az egyéb állami szervek, a társadalmi szervezetek, a hivatásos és a társadalmi pártfogó, valamint a fiatalok hozzátartozóinak segítségét.

Az oktatás és a szakképzés hatékony kiterjesztésének és célszerűsége javításának akadályát elsősorban a rövid tartamú (és általában egyre rövidülő) fogva tartásnak tulajdonítják. A megoldást azonban a szakirodalom nem a büntetési tartam növelésével, hanem a rövid tartamhoz igazodó oktatási és szakképzési programok elterjesztésével ajánlja.

A végrehajtás alapvető eszközei az iskolai oktatás, a szakmai képzés, a munkáltatás, ezen belül a munkaterápiás foglalkoztatás.

Ajánlott az intézetben belüli rövid tartamú kezelési, gondozási programok kiválasztásának szélesítése, a fiatalok készségének, érdeklődésének felkeltése az oktatásban, képzésben részvétel iránt. A közügyektől eltiltás és a kitiltás mellékbüntetések¹⁸ végrehajtásának feladatait részleteiben szabályozó 4/1968. BM utasítást hatályon kívül helyezte a 27/2001. (BK. 11.) BM utasítás, azonban helyette nincs más szabályozás, ennél fogva a végrehajtás sem látszik megnyugtatónak. A 2003. január 1-jén hatályba léptetni tervezett új Be. már több helyen is megváltozott, illetve változóban van. A fiatalokra vonatkozó változásai közül kiemelném a 455.§-át Eszerint „Ha a fiatalokkal szemben elrendelt előzetes letartóztatás végrehajtásának kezdetétől két év eltelt, az előzetes letartóztatást meg kell szüntetni, kivéve az ügydöntő határozat kihirdetése után elrendelt vagy fenntartott előzetes letartóztatás esetét, továbbá, ha az ügyben hatályon kívül helyezés folytán megismételt eljárás van folyamatban”.

5. Követelmények és befolyásoló tényezők

A fiatalok büntetés-végrehajtásának reformja természetesen a büntetőjog reformjával együtt vihető végbe.

A törvényesség és a hatékonyság komplementer alapkövetelmények. A hatékonyság csak a törvényességgel összhangban fokozható, egymást kölcsönösen feltételező és egyszersmind egymásra ható fogalmakról van szó. A világon „vezérelv” a jogrendszerek és a büntetés-végrehajtási elméletek területén a társadalomba visszavezetés.

A jognak megfelelő vagy nem megfelelő magatartás nem csupán a jogszabályoktól függ, hanem a társadalmi környezet egészétől, a szocializációtól, a széles értelemben vett kultúrától, a gazdasági determinációktól éppúgy, mint a szokások tovább élő rendszerétől, az igazságügyi

szervezetrendszer felvevőképességétől és hatékonyságától, végső soron azonban a népesség jogot megerősítő vagy elutasító magatartásától.

A büntetési célokat is az emberre – mint individuumra és társadalmi lényre – tekintettel kell megfogalmazni. A büntetéshez az igazságosság (mint az egyenlő méltósággal és szabadsággal bíró emberek közti biztonság és béke megeremtésének és fenntartásának) mértéke és eszköze mellett szükség van úgy egy közelebbi, mint egy távolabbi célra is.

A jogharmonizáció, így a büntető és büntetés-végrehajtás jog harmonizációja során is az első lépésnek annak kell lennie szerény véleményem szerint, hogy az eltérő jogintézmények mögött megtalálható-e a közös gondolat és értékrend, amit Európában emberi jogoknak nevezünk. Egyidejű feladat a nemzetközi kötelezettségvállalásainkból eredő harmonizációs kérdések megoldása és a büntető igazságszolgáltatási rendszer reformja.

Sem a büntető anyagi jog, sem a büntető eljárási jog, de a bv. jog sem rendelkezik átfogó kódex-szel, toldozgatás történt az anyagi és eljárási jog területén, amelyben az egységes és átfogó koncepció nehezen volt ezideig felismerhető. Ahány módosítás érintette a Btk.-t 10 év alatt hazánkban, annyi más országokban fél évszázad alatt történt meg. Színvonalban sem a legmagasabb fok jön ily módon össze.

A büntető felelősségre vonás a legveszélyesebb normasértésekért történik, ezért a hatékonyság és a törvényesség kérdései e területen jelentkeznek a legélesebben. A többi ember, az egész társadalom védelme érdekében a bűnelkövetőket felelősségre kell vonni, de akikkel szemben ugyanakkor törvényesen, a jogállamiság követelményeinek, azaz a társadalom igényének megfelelően kell végrehajtani a bíróság által kiszabott büntető jogi szankciót, magát az alkalmazott büntető eljárási kényszerintézkedést is.

A büntetés-végrehajtás törvényessége és annak felügyelete sem lehet másodlagos feladat. A büntetés-végrehajtás hatékonyságának egyik alapvető feltételét képező törvényes működés elősegítése, a jogszabályok érvényesülése, a szabályozás fejlesztése alapvetően fontos szempont. Ha a végrehajtási tevékenység nem törvényes, nem váltja ki az állam törvényei iránti tiszteletet, nem felel meg a jogállamiság követelményeinek sem.

Szempontra a társadalom védelme a bűnelkövetőtől, de szempontra a végrehajtás során az ő védelme is a társadalom haragjától, a hatóságok egyes tagjainak esetleges önkényes eljárásától.

A bűnözés struktúrájában is az utóbbi tíz évben olyan átrendeződés történt, amelyet a büntető jogalkotás és jogalkalmazás követni próbál ugyan, de büntetőjogi eszközök hatékonysága mindeddig nem érte el a társadalom által igényelt színvonalat⁹.

A büntetés-végrehajtási szervek rendszere világszerte eltérő, differenciált, különféle irányokban széttagolt. Magyarországon számos, egymásnak mellérendelt szervezet végez büntetés-végrehajtási tevékenységet (szám szerint 15, hat egymástól független ágazat irányítása alatt), ami mint igazságügyi igazgatási tevékenység jól elhatárolható az igazságszolgáltatási tevékenységtől.

A büntetés-végrehajtás szervezetét és rendszerét a büntetési rendszerhez kell igazítani, amely viszont elválaszthatatlan része a büntetőjognak, az egész jogrendszernek.

A büntetés-végrehajtás szervezete hazánkban széttagolt, több büntetés, intézkedés nélküli a központi irányítást és ellenőrzést. Gondoljunk a bíróságok által végrehajtott szankciók-

ra. Nem vitatott, hogy szükségessé vált a büntetés-végrehajtás korszerű, a feladatokhoz jobban igazodó intézményrendszerének a kidolgozása. A szervezetet a megoldandó feladatok által meghatározott követelményekhez kell igazítani. Az új jogszabályok és új koncepciók mindig új feladatokat fogalmaztak és fogalmaznak meg, amelyek végrehajtása a jelenlegi rendszerben, szervezeti keretek között nehézségekbe ütközik, sőt néha még lehetetlenné is válik.

Minden új koncepció megvalósításának előfeltétele a büntetés-végrehajtás intézményrendszerének, az intézmények belső szervezeti felépítésének, az irányítás rendszerének és szervezetének korszerűsítése.

A személyiség és általában az emberi jogok megnövekedett jelentősége igényli, hogy újra értékeljük a bűnelkövetők megítélését. Az elítéltet csak az ítéletben és a törvényben meghatározott hátrányok érhetik, az általánosan állampolgári jogi helyzetben bekövetkező változásnak a mértéke, a büntetés-végrehajtási jogi helyzet tartalma.

Világszerte humanizáltabb felfogást szorgalmaznak, amelyekben nem a kényszer, hanem a szolgáltatás-jelleg dominálna. Természetesen ennek mértékét is a mi társadalmunk megítélésétől kell függővé tenni. Az új orientáció főbb elemei: törvényesség, egyenlőség, a jogállamiság fokozott követelménye a bűntető felelősségre vonásban.

A fogvatartott jogainak elismerése; sine qua non előfeltétele, mintegy kiindulópontja minden olyan akciónak, amely megkísérli a reszocializálásának elérését. A büntetés-végrehajtás reszocializációs célkitűzése a világon elismert, az olasz és spanyol alkotmányban kifejezetten is szerepel.

Véleményem szerint még az Európai Unióhoz való csatlakozásunk előtt az említett körülményekre figyelemmel szükséges megalkotni a jogállamisági, valamint az uniós követelményeknek is minden tekintetben megfelelő, korszerű Btk.-t, büntetőeljárás törvényt és büntetés-végrehajtási kódexet.

Különös figyelemmel arra is, hogy az Európai Unió az Unión belüli fogvatartási körülményekről szóló határozatában kifejezi elégedetlenségét a tagállamok büntetés-végrehajtását illetően, és határozott reformokat követel.

Az Európai Unióhoz csatlakozást megelőző években felmerülnek kérdések e területtel kapcsolatos jogi szabályozás és gyakorlat vonatkozásában is. Ellentétes eredményre nem juthat a nemzeti jog, mint amelyet a közösségi jog tartalmaz. Úgy élhetnek együtt, hogy ugyanazt az eredményt kell hozniuk. A jogalkotás uniós irányelvek mentén folyhat, ha nem történik meg a harmonizáció, annak következménye lehet. Az amszterdami egyezmény kifejezésre juttatja a lépésről-lépésre haladást az igazságügyi együttműködés területén. A szabadság, jog és biztonság vagy igazságtérség kiépítése jelenti a rendőri és igazságügyi együttműködést a büntetőjog területén. A brüsszeli jogban az egyes államok nem törekszenek az univerzálásra, igyekeznek tiszteletben tartani egymás nemzeti tradíciókon alapuló szabályozását. A büntetőjogot közelítik, de nem az eljárásjogot, a büntetés-végrehajtási jogból pedig az anyagi jogi részeket, teljesen eltérőek az eljárásjogi részek.

A szabadságvesztés nemcsak a büntetési, de a büntetés-végrehajtási rendszerben, a hazai és külföldi büntetés-végrehajtási tudományos kutatások is érdeklődés terében változatlanul központi szerepet tölt be. A bűnözés összetételét és az ítélkezési gyakorlatot tanulmányozva megállapítható, hogy továbbra sem kivételes büntetési nemként szerepel majd, hanem fontos

helyet foglal el a büntetési rendszerünkben. Sikere pedig a szabadságvesztés végrehajtására rendelt intézetek szerkezetétől, igazgatásától, működésétől is függ. Többeket foglalkoztat a kérdés, vajon a szabadságvesztés jelenlegi formája megadja-e a társadalomnak azt a védelmet és biztonságot, amelyet keres? Ezzel kapcsolatban a kutatóknak még nem sikerült tapasztalati egyértelműsége bukkanniuk.

A hátrányok érvényesítése mellett nem mellőzhetők a reszocializációt szolgáló jogelvek és módszerek.

Az európai jogrendszerek – hangsúlyozva az egyén emberi, állampolgári jogait, természetesen tartják, hogy ésszerű keretek között fontos társadalmi érdek védelmében szükségessé válhat a jogok korlátozása.

A jogállamiság célkitűzésével párhuzamosan, anélkül, hogy a tartós társadalmi értékek védelmét feladnánk, az új viszonyokhoz kell alakítani a büntető felelősségre vonás egészét, benne a büntetés-végrehajtást is. A büntetés-végrehajtás során a tettről a tettesre esik a nagyobb figyelem. A büntetést a tettesen hajtják végre, aki elkövette a bűncselekményt. A cél tehát a bűncselekmény folytán megbomlott egyensúly helyreállítása, amely a büntető felelősségre vonás hatálya alatt álló személy részére cselekményéért hátránnyal járó következményt jelent, de egyben a társadalomba visszavezetésével, reszocializálásával vagy integrálásával megbomlott egyensúly helyreállításának másik büntetés-végrehajtási következménye is érvényesül.

Szükség van új, a mai követelményeknek megfelelő börtönök építésére, a fogvatartottak mai emberi elhelyezésének biztosítása végett is. Az európai modell adott, amit a mai feltételekhez kell adaptálni és megtalálni a költségkímélő, de mégis hatékony megoldásokat. Ez az európai modell a strasbourgi bíróság döntéseiből következtethető ki. A jelenlegi elhelyezési körülmények kedvezőtlenebbek, mint az Európa Tanács ajánlásaiból következő igények.

A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásában létező speciális kategóriáknál – így a fiatalokéknál is – az általánostól eltérő, mondhatjuk könnyített szabályok és szempontok irányadóak, ami elsősorban az idesorolt elítélt személyiségéből fakad, másrészt a hatékonyabb reszocializációt szolgálja. Közös bennük, hogy könnyítéseket jelentenek az általános büntetés-végrehajtási szabályokhoz képest.

Alapvető egyetértés alakult ki a büntetés-végrehajtási politika három lényeges irányát illetően a tudományos szakirodalomban:

- a szabadságvesztés-büntetésnek szabadságtól való megfosztásból kell állnia, a büntetéshez többletként hozzáfűzött kényszer vagy szenvedés nélkül;
- a büntetés végrehajtásának a bűnelkövető újbóli beilleszkedését kell céloznia;
- a büntetés-végrehajtási rendszernek és tevékenységnek biztosítania kell az emberi alapvető jogainak betartását.

A börtönrendszerre vonatkozó legtöbb elméletet két csoportba sorolják: funkcionális és importációs (a külső életből átvett aspektusok alapján álló) elméletre. A nyugati országokban a kutatók a börtönnek, mint komplex rendszernek a megközelítése felé haladnak.

A börtönbüntetés lélektani hatása három szakaszra osztható: először deprimáló hatású; a második szakaszban eltompul az elítélt; végül alkalmazkodik a mesterséges körülményekhez és elidegenedik a külvilágtól.

A börtönépesség csökkentését jól szolgálta például Franciaországban az 1997. december 19.-i törvény az elektromos karperecről. A büntető eljárási törvénykönyv 723-7. cikke szerint: „ha az elítéltnak egy vagy több olyan szabadságvesztést kell kitöltenie, amelyből a még letöltendő rész egy évnél nem több, a büntetés-végrehajtási bíró, saját kezdeményezésére, vagy az ügyész, illetőleg az elítélt kérelmére olyan döntést hozhat, hogy a büntetést elektronikus őrzés (felügyelet) alá helyezési rezsimben kell letölteni.”

Az új bv. törvényben nem vitatottan a szabadságvesztés végrehajtásának kriminálpolitikai vezérelvévé, stratégiai célkitűzésévé a progresszivitást és a differenciálást kell tennie. A jogi szabályozás csak így képes úgy rövid idő alatt, mint hosszú távon rugalmasan reagálni a bűnözés szerkezetében bekövetkező változásokra és csak ekként képes eleget tenni a társadalomba való visszavezetés célkitűzésének, továbbá csak így érvényesítheti a törvényben és az ítéletben meghatározott joghátrányt, valamint ekként szolgálhatja a társadalom védelmét.

A szabadságvesztés végrehajtása alatt az elítélt azon jogainak is szünetelniük kell, amelyekre az ítéletben meghatározott mellékbüntetések (foglalkozástól eltiltás, a járművezetéstől eltiltás és a kitiltás) kiterjednek.

A bv. törvényben szabályozni szükséges a jogok gyakorlásának módját, valamint a jogorvoslati lehetőségeket is. E téren koncepcionálisan változást jelentene, ha az elítélt az alapvető jogainak megsértése esetén keresettel fordulhatna a bírósághoz, mint ahogy ez több nyugat-európai országban valóság, gyakorlat.

Németországban elítélt bármilyen kérdésben – nem elég tiszta lepedőt kapott, nem engedélyezték a televíziót számára – fordulhat a bírósághoz. Franciaországban a határozatot tanácsulésen, kontradiktórius meghallgatás nyomán hozzák, amelyen a büntetés-végrehajtási bíró meghallgatja az ügyész indítványait, az elítélt és adott esetben ügyvédje észrevételeit. A határozat ellen 10 napon belül lehet fellebbezni e büntetés-végrehajtási ügyszakban eljáró büntető fellebbviteli tanács előtt.

A bv. szerves része a büntető igazságszolgáltatásnak, ami pedig a társadalomnak.

Nincsenek tiszta modellek, a rehabilitációnak elsődlegessége van. Kompatibilis specializált programokat kell kidolgozni, például a szexuális bűncselekményeknél. Kompatibilis civil programokat meg lehet vásárolni kintről, szemlélet módra jellemző.

Egy új bv. törvényben szabályozni szükséges az általánostól eltérő elítélt-kategóriákra vonatkozó külön rendelkezéseket. Az Európa Tanács ajánlásaiban is egyre nagyobb teret nyerne a speciális kategóriákkal kapcsolatos ajánlások. A különös szabályok meghatározásával a szabadságvesztés végrehajtását tovább lehet differenciálni, jobban lehet érvényesíteni az individualizáció elvét, vagyis az egyéniesített végrehajtást.

A büntetőjogi intézkedés hatékonysága nagymértékben attól is függ, mennyire konkrét, ellenőrizhető és egyéniesített, amit csak megfelelő szervezet tudna biztosítani.

A pártfogó felügyelet végrehajtása jelenleg nem egységes szervezeti rendszer keretei között történik. A felnőtt korúak pártfogó felügyeletét a megyei bíróságokon működő hivatásos pártfogók, a fiatalkorúak pártfogó felügyeletét a megyei gyámhivatalok mellett működő hivatásos pártfogók, a katonákét pedig az arra kijelölt parancsnokok végzik.

A pártfogó felügyelet hatékony végrehajtásához jelentős szervező tevékenység is szükséges, amely idegen a bíróság alkotmányos szerepétől. A továbbfejlesztéshez alapvetően szük-

séges, hogy egységesen állami igazgatási feladat legyen. Egyrésztől a szervezeti, személyi és irányítási feltételek, másrésztől a szükséges tárgyi és szociális feltételek megteremtése is nélkülözhetetlen.

A bűncselekményt elkövetők reszocializációja eredményességének növelése szükségessé teszi az utógondozás továbbfejlesztését, abban a társadalom legkülönbözőbb erőinek még aktívabb, szervezettebb, koordináltabb, szabályozottabb részvételét.

„A bűnözés elleni küzdelem, a bűnözés kontrollálhatatlanná válásának veszélye csak az állami bűnüldöző és a törvényesség érvényesülését kikényszeríteni hivatott hatóságok és más szervezetek együttműködésével, közös erőfeszítésével küzdhetők le³⁰⁹”.

A tudománynak és a jogalkotásnak közös a felelőssége abban, hogy napjaink kihívásaira a helyes válaszokat, megoldásokat megtalálja.

A tudomány és a gyakorlat összehangolása, együttműködése, együttgondolkodása nélkül nehezen képzelhető el előrelépés. Márpedig ezt az előrelépést mindannyian nagyon óhajtjuk.

Az ún. közösségre alapozott büntetéseket és intézkedéseket úgy kell végrehajtani, hogy a lehetőség határáig érthetőek legyenek az elkövető számára és a társadalomba való megfelelő beilleszkedés szemszögéből elősegítsék a személyi és társadalmi fejlődésüket. A felügyelet módszereinek és az ellenőrzésnek ezeket a célokat kell szolgálniuk – tartalmazza a Bűnözés Problémáival Foglalkozó Európai Bizottság²¹ 7. számú ajánlása 55. pontja. A preambulum b) pontjában már felhívja a figyelmet arra, hogy ezeket a szankciókat azokkal a garanciákkal összhangban összeegyeztetve lehet kialakítani és alkalmazni, amelyek védelmet nyújtanak az elkövetők alapvető emberi jogainak megsértése ellen. Pusztán a bebörtönzés helyettesítése nem igazolja az alkalmazásukat, sem végrehajtásuk bármely eszközét. Világos szabályokra van szüksége a végrehajtásért felelős személyzet és a közösség mindazon tagjai számára, akik érdekeltek e területen. A végrehajtást mindig egyéniesítve kell eszközölni, vagyis úgy, hogy az elkövetett tett és a ráadott büntető válasz megfelelően egymásnak és az elkövető személyiségének és képességének. „A végrehajtásért felelős személyzet legyen elegendő létszámú ahhoz, hogy sajátos kötelezettségeit hatékonyan végrehajthassa” – tartalmazza a 38. pont. „A végrehajtó hatóságnak megfelelő anyagi eszközökkel kell rendelkeznie, amelyeket közalapokból kell a rendelkezésre bocsátani.” (42. pont) Ezeket a tételeket természetesen minden szankció végrehajtására nézve fennállónak kell tekintenünk.

Lőrincz József elaborátumát záró soraival „észszerű lenne a jövőnk szempontjából bátorítást nyújtani a büntetés-végrehajtási tudomány lendületesebb fejlődésének. E tudomány legfontosabb sajátossága az lenne, hogy ismerve a büntetés-végrehajtás valóságát a más tudományok íróasztal-melegágyában kikeltetett gondolat-cserjéket vagy a külszói meglegházakban szépen kilombosodott reform-intézményeket képes lenne gondosan megválogatva és honosítva a hazai talajban megeredeztetni.” Végképp fel kell számolni a múlt századi elzárkózást, amely a börtönöket misztikussá tette a közvélemény előtt, mint a tibeti lámák kolostorait és amely így most – a nyitás korszakában – szemfüles filmesek és riporterek kedvelt vadászterületévé válhatott. „Szép volna a magyar büntetés-végrehajtás hajóját jó széllel, egyenes sebességgel, nyugodt európai vizekre irányítani, hogy megvalósuljon az európai börtönügy egyik klasszikusának, Krone-nak mondása, miszerint a börtönügy, mint emberrel foglalkozó szakma, legyen egyaránt tudomány és a gyakorlat művészete.”

Finkey Ferenc több mint 90 évvel ezelőtt jogos felháborodással írta „nem nagyítok, ha azt mondom; igen gyakran megtörténik, hogy valaki bíró, ügyész vagy ügyvéd lesz anélkül, hogy a börtönügyről behatóbb fejtegetéseket hallgatott volna, vagy hogy addigelé egy magánfegyházat látott volna. Kívánatos volna – írja ugyanitt – nálunk is egyenesen kötelező tárgygyá tenni a joghallgatók tanrendjében a börtönügyet.”

Tisztelettel azt a tájékoztatást adhatjuk a század, az ezredforduló megtörténtével, hogy ezt már megvalósítottuk. Igaz, az egyetemek többségében még csak egy félévben kötelező tárgy. Javasoljuk; legyen két féléves tantárgy, államvizsga tárgya, hiszen már tíz éve jogi szakvizsga tárgya is.

Befejezésül azt emelném ki, hogy a büntetés-végrehajtási jog elemzésekor mindig egy adott időpontban fennálló helyzetről kaphatunk képet, a következő nap esetleg már új gyakorlati kérdést, tudományos eredményt vagy jogalkotói szempontot hozhat felszínre, amelyre ugyanúgy, mint az egész összefüggés-rendszerre nyomban oda kell figyelnünk. Nem lezáró kérdéstről van szó, hanem folyamatos feladatról.

A fejlődésért, még korszerűbb és hatékonyabb, a humánusot szolgáló állami és jogi intézményrendszerért, magyar és egyben európai büntetés-végrehajtásért, ezt előmozdító büntetés-végrehajtási jogért küzdünk.

S ennek során is bátran kinyilváníthatjuk, hogy a magyar ifjúságot senki ne féltse a magasabb erkölcsi követelményektől; képes azoknak megfelelni, de a lemaradóknak ehhez mindannyian nyújtunk segítséget.

Budapest, 2001. augusztus 30.

Dr. habil. Vókó György

Jegyzetek:

- ¹ **Polt Péter:** *Az ügyészség a III. évezredben.* Kézirat. 11. oldal
- ² **Dér Mária:** *Az ártatlanság kora.* Belügyi Szemle. 2001. évi 7-8. szám
- ^{3,4} **Vígh József, Tauber István:** *A szabadságvesztés-büntetés hatékonyságának főbb jellemzői.* Jogtudományi Közlöny. 1976. évi 11. szám
- ⁵ BJD 3838. szám
- ⁶ BH 1987. 267.
- ⁷ BH 1984. 391.
- ⁸ BH 1994. 404.
- ⁹ BH 11984. 343.
- ¹⁰ Btk. 113. §-ához írt magyarázat
- ¹¹ Btk. 50. § (1), 111. § (4) bek.
- ¹² 108/1979. (IK. 8.) IM utasítás 136. §
- ¹³ Btk. 111. § (3) bek.
- ¹⁴ 108/1979. (IK. 8.) IM utasítás 136. §
- ¹⁵ Btk. 118/A. §
- ¹⁶ Be. 299. §
- ¹⁷ Be. 50. § (1) bek.
- ¹⁸ BH 1996/631.
- ¹⁹ Btk. 115-116. §
- ²⁰ **Polt Péter:** *Az ügyészség a III. évezredben kéziratából,* 11. oldal
- ²¹ **Polt Péter:** ugyanott 12. oldal
- ²² (CDPC PC-R-CP 92)

A finn és az izlandi büntetés-végrehajtás

A fogvatartotti népesség két rendhagyó európai modellje

Napjainkra a börtönnépesség magas létszáma, a végrehajtási intézmények túlszűfolttsága közös jellemzőként összekötő kapcsot jelent szinte valamennyi európai állam között. Azzal mindenki egyetért, hogy a börtönnépességet nullára redukálni, avagy felszámolni nem lehet, törekedni kellene azonban egy optimális, vagy legalábbis ahhoz közeli szint elérésére. Kérdésként fogalmazódhat meg ugyanakkor, hogy mikor tekinthető a börtönnépesség szintje optimálisnak és hogyan érhető el a börtönlakók számának tartós csökkentése. E tekintetben példaértékű lehet a finn büntetés-végrehajtás, amelynek bemutatása alátámasztja Nils Christiel azon állítását, miszerint a börtönnépesség szintjét elsősorban az adott társadalom hagyományai, a közvélemény, a jogalkalmazók tevékenysége és nem utolsósorban a politikai megfontolások befolyásolják, alakítják, valamint az izlandi börtönügy, amely a kis társadalmak végrehajtásának sajátos jegyeit is tükrözi.

A büntetés-végrehajtási intézmények 1998. szeptember elsejei, az Európa Tanács által elkészített összesítője alapján a 100.000 lakosra jutó fogvatartotti ráta 35 ország adatait alapul véve 34 (Albánia és Ciprus) valamint 679 (Oroszország) között ingadozott. Ezen az igen tág intervallumon belül elhanyagolható az 50-es fogvatartotti ráta alatti értéket felmutató államok köre. A már hivatkozott Albánián és Cipruson kívül csekély számú bebörtönzöttet tartanak fogva a később bemutatásra kerülő Izlandon (37), Szlovéniában (40) és Horvátországban (49). A börtönnépességi adatokat szolgáltató országok jelentős hányadában 100.000 emberből 50 főt meghaladó, de még 100 alatti a fogvatartottak száma. Ezen csoportba sorolható például Izlandon kívül a többi skandináv állam, a szomszédos Ausztria, Franciaország, Németország, Görögország, Svájc. A legnagyobb számú börtönnépességet felvonultató országokon belül elsősorban az egykori Szovjetuniótól elszakadó és függetlenné váló államok (300 feletti rátával) és kelet-közép-európai régió országai (például hazánk 142-es, Lengyelország 148-as, Románia 233-as, a Cseh Köztársaság 214-es arányszámával) találhatók. Az itt vázolt bebörtönzési számok azonban eltörpülnek az orosz végrehajtás 679-es fogvatartotti rátája mellett², illetve egy Európán túlnyúló kitekintés esetén az Egyesült Államok 1997. júliusában regisztrált 645-ös arányszámával szemben. Az USA végrehajtási intézményeiben 1997. közepén egyes számítások szerint ugyanis 1,7 milliót meghaladó számú személy volt bebörtönözve. A hivatkozott 645-ös fogvatartotti ráta 1/3-át a helyi börtönökben fogvatartottak, 2/3-át pedig a Szövet-

segi és Állami Börtönök lakói alkották. A növekedés ütemét tekintve az 1 évvel korábbi adatokhoz képest (1996. július 1.) a nemzeti börtönnépesség 4,7%-kal emelkedett. Ha az 1990 óta bekövetkező változást vizsgáljuk, akkor az USA teljes fogvatartotti népessége több mint 577 ezer 100 fogvatartottal bővült, ami heti 1708 fős emelkedésnek felel meg. 1997 közepén a fogvatartotti ráta pedig azt is jelzi, hogy minden 155. lakost bebörtönözték az USA-ban.³ Találónan jegyzi meg egyik írásában *Zygmunt Bauman*, hogy Amerika teljes börtönnépessége már a felsőfokú oktatási intézményekben tanulók létszámát is meghaladja.⁴

Az 1995-ös év adatait összevetve az 1998-as év hasonló időszakában rögzített mutatókkal egyértelműen leszögezhető, hogy az európai országok börtönnépessége kevés kivételtől eltekintve tovább emelkedett. A növekedés üteme a legszembetűnőbbben *Észtországban* figyelhető meg, ahol az 1995-ös 270-ről 1998-ra 332-re, illetve az 1990-es évben regisztrált 220-ról másfélszeresére nőtt a börtönlakók száma. Számottevő gyarapodás jellemezte még e tekintetben a kelet-közép-európai régióból a *román* büntetés-végrehajtást, ahol 100 ezer emberből az 1995-ös 200-hoz képest 1998-ban már 233-at tartottak fogva, valamint a *Cseh Köztársaságot*, ahol három év leforgása alatt 190-ről 214-re nőtt a fogvatartotti ráta.

Stabilnak tekinthető börtönnépességet tudhat magáénak ugyanakkor például az *osztrák*, a *ciprusi*, a *dán*, a *norvég*, az *olasz*, és az *izlandi* büntetés-végrehajtás.

A fogvatartotti arányszám csökkenése szinte elhanyagolható, hiszen mindösszesen négy ország esetében lehet a vizsgált időtartam alatti több-kevesebb börtönnépességi visszaesésről beszámolni. Ilyen kedvező irányú folyamat játszódott le *Szlovákiában* (150-123), *Oroszországban* (690-679), *Franciaországban* (95-88) és *Finnországban* (60-54). Bár a négy ország közül a legkisebb mérvű fogvatartotti csökkenés a finn végrehajtást jellemezte, de a legkedvezőbb létszámú börtönnépességet mégis Finnország tudhatja magáénak. Ezen pozícióját Finnország – Izlandot kivéve – tartja a skandináv államok közötti összehasonlításban is, hiszen az északi régió belül a legkevesebb fogvatartott 1998-ban a finneké volt, megelőzve még Norvégiát⁵ is.

A finn börtönnépesség jelenlegi helyzetének bemutatása előtt szükséges felvázolni azt a folyamatot, illetőleg a folyamatot befolyásoló tényezőket, amely(ek) Finnországban a fogvatartottak számának tartós csökkenését eredményezték.

A finn börtönnépességet redukáló tényezőkről

A börtönnépesség szintjét tekintve a finn példa követendő modell lehet valamennyi állam számára, hiszen a bebörtönzöttek száma tartósan és folyamatosan csökkenő tendenciát mutat. Az 1950-es évek elején a finn fogvatartotti ráta még négyszer magasabb volt, mint a többi skandináv államban⁶ és az 1970-es évek finn börtönnépessége is meghaladta a nyugat-európai államok szintjét. A II. világháborút követő időszaktól azonban megindult az a kedvező irányú folyamat, amely az 1970/80-as évekre már azt eredményezte, hogy amíg a legtöbb európai országban a börtönnépesség emelkedett, addig Finnországban ezen ráta tovább csökkent, a '90-es évek elejére pedig Finnország utolérte a skandináv államok szintjét is. Ezen kö-

zel fél évszázados változás hátterében az *Inkeri Antilla*, *Patrik Törnudd* és *K.J. Lang* nevéhez fűződő átgondolt, tudatosan megvalósított büntetőpolitika állt, amely a büntető elméletben bekövetkező ideológiai változást, a törvényi reformokat, az ítélkezési és a végrehajtási gyakorlat változását egyaránt eredményezte.

Az ideológia hátteret tekintve a treatment ideológia kritikája Finnországban az 1960-as években már olyan liberális társadalmi szemléletmóddal párosult, amely egyre határozottabb fellépést követelt az elavult és túlságosan szigorú büntető törvényekkel és a szabadságvesztés-büntetés eltúlzott alkalmazásával szemben. Ebben a folyamatban átértékelődtek a büntetés igazolásáról és teoretikus céljáról vallott nézetek és ismét központi szerepet kapott az (indirekt)⁷ generális prevenció gondolata.⁸

A finn börtönépesség redukálásában nagy szerepe volt a bírói gyakorlatnak és a törvényi rendelkezéseknek is. A bíróságok már az 1950-es évektől kezdődően törekedtek a szabadságelvonással járó ítéletek visszaszorítására, majd az 1960-as évek közepétől megindult a törvényhozási reform is. Ahogy arra *Lappi-Seppälä* hivatkozott írásában rámutat a finn bíróságok több esetben maguk változtattak korábbi gyakorlatukon, mielőtt még a törvényhozó módosította volna az irányadó jogszabályokat. Ezen jogi reform kivitelezésében Patrik Törnudd a politikai óhaj és konszenzus érvényesülését hangsúlyozza, amely képes volt keresztülvinni a fogvatartotti ráta leszállítását.

Végezetül megemlíthető, hogy a börtönépesség csökkentésében a bűnözési ráta alakulásának nem volt szerepe, illetőleg az nem járt együtt ezen utóbbi ráta esésével. Amíg ugyanis Finnországban a börtönépesség szintje tartósan és folyamatosan sülyedt, addig a bűnözési ráta emelkedő tendenciát mutatott. Ezért *Lappi-Seppälä* azt az általános kriminológiai következtetést erősíti, hogy saját dinamikájuk szerint változó, egymástól teljesen független rendszerekről van szó, azaz a bűnözési ráta nem következménye a börtönépesség csökkenésének vagy emelkedésének.

A feltételes, avagy felfüggesztett szabadságvesztés és a pénzbüntetés szerepe a börtönépesség szintjének alakításában

A finn jogkövetkezmenyi rendszer központi szankciónemei jelenleg a szabadságvesztés és a pénzbüntetés. A szabadságvesztés generális minimumát a törvény 14 napban határozza meg, a generális maximum 12 év, halmazat esetén 15 év. A legtöbb esetben a szabadságvesztés határozott tartamú, de a legsúlyosabb bűncselekmények, például az emberölés esetén az elkövető életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntethető. A szabadságvesztés büntetési nemén belül jelenleg meghatározó szerepe van a feltételes szabadságvesztésnek (a szabadságvesztés végrehajtása felfüggesztésének), míg a teljes, avagy feltétel nélküli szabadságvesztés a jogi reformoknak köszönhetően kisebb arányban kerül alkalmazásra.

A hatályos szabályozás alapján a 2 évig terjedő szabadságvesztés végrehajtásának felfüggesztésére nyílik lehetőség, a felfüggesztés tartama 1-től 3 évig terjed. Amennyiben az elkövető e tartam alatt újabb bűncselekményt követ el és ezért szabadságvesztésre ítélik, akkor a bíróság a felfüggesztett büntetés teljes egészének vagy egy részének végrehajtását rendelheti el. A gyakorlatban a szabadságvesztések 2/3-a kerül felfüggesztésre.⁹

A napi tételes pénzbüntetés rendszerét a skandináv államok közül elsőként Finnország vezette be 1921-ben. A napi tételes pénzbüntetés alapja egyrészt a napok száma (1-től 120-ig terjedően), másrészt pedig az egyes napokra eső összeg. Ez utóbbi nagysága az elkövető havi jövedelmétől és vagyonától függ. Arra az esetre, ha az elkövetőnek az összeg megfizetése nehézséget okozna, a törvényi szabályozás lehetővé teszi a fizetési határidő kitolását, illetőleg az elkövető számára részletfizetés engedélyezhető. A fizetési kötelezettség nem teljesítésének jogkövetkezménye, hogy a napi tételes pénzbüntetés helyébe szabadságvesztés büntetés lép. A hatályos szabályozás értelmében az átváltásnál 1 napi szabadságvesztésnek 2 napi pénzbüntetés felel meg. Az átváltoztatott szabadságvesztés legrövidebb tartama 4, leg hosszabb pedig 90 napban került meghatározásra.¹⁰

Az 1970-es évek közepén bekövetkezett törvényi módosítás eredményeként megemelkedett a napi tételes pénzbüntetés szintje, ami ettől kezdődően tágabb teret engedett a bírósági gyakorlatnak a pénzbüntetés súlyosabb deliktumok esetén való alkalmazására is. A napi pénzbüntetési rendszer átalakítása mellett a szabadságvesztés visszaszorításában nagy szerepe volt Finnországban a feltételes elítélés térhódításának is. A sokak által a szabadságvesztés leghatékonyabb alternatívájaként emlegetett feltételes szabadságvesztésre ítézés népszerűsége Finnországban évről évre nőtt és az 1950-ben regisztrált 3000-ről alkalmazási gyakorisága 1990-re 18000 esetre nőtt. Amíg például az 1960-as évek közepén 3 szabadságvesztésből 2-nél feltétel nélküli, avagy teljes szabadságvesztés került kiszabásra (70%), addig a feltétel nélküli elítélés aránya 1980-ra már 42%-ra esett vissza.¹¹

A börtönbüntetés visszaszorulásának és a feltételes elítélés, valamint a pénzbüntetés egyre gyakoribb alkalmazásának példáját Finnországban a lopásra és az ittas járművezetésre vonatkozó ítélkezés változása szemlélteti. A vagyon elleni lopás deliktumánál a finn gyakorlat 1971-ben 38%-ban alkalmazott az elítélttel szemben börtönbüntetést. Ez az arány 20 évvel később 11%-ra csökkent. A szabadságvesztés ezen bűncselekményi kategóriánál való visszaszorulásával párhuzamosan megfigyelhető volt a szabadságvesztés tartamának csökkenése is. Az 1950-es év adatai alapján a lopás miatt kiszabott szabadságvesztés átlagos tartama 12 hónap volt. Ez a büntetési hossz 1971-ben már 7,4 hónap, 2 évtizeddel később pedig már csak 2,6 hónap volt.

A finn börtönök túltelítettsége az 1960-as években jelentős mértékben annak volt betudható, hogy szigorú büntetőpolitikát érvényesítve igen hosszú tartamú feltétel nélküli szabadságvesztések kerültek kiszabásra és végrehajtásra ittas járművezetés miatt. A bíróság ezen bünteteskiszabási gyakorlatát az 1970-es években kezdte el felülvizsgálni, de a szabadságelvonás ezen bűncselekmény miatti alkalmazásának visszaszorulását nagymértékben elősegítették az ezidőtájt bevezetésre kerülő jogszabályi rendelkezések is. Így például az 1977-es törvénymódosítás nyomán lehetővé vált, hogy a bíróság az elkövetővel szemben feltételes szabadságvesztést vagy pénzbüntetést alkalmazzon. A feltételes elítélés törvényi reformja ezen

két alternatíva kombinálásának lehetőségét teremtette meg, majd a harmadik lépcsőben történt meg a napi tételes rendszer már korábban említett átalakítása, elősegítve a pénzbüntetés mind szélesebb körben történő alkalmazását.

A bírói gyakorlat és a jogszabályi változások együttesen tették lehetővé a felfüggesztett szabadságvesztés és a pénzbüntetés tényrerését és ezzel párhuzamosan a bebörtönzések csökkenését. A jelenlegi gyakorlat alapján az ittas járművezetés alapesetében a bíróság általában pénzbüntetést alkalmaz, míg a bűncselekmény minősített esetének realizálása miatt a feltételes szabadságvesztés mellett kiegészítő pénzbüntetés¹³ kiszabására kerülhet sor.

A felfüggesztett szabadságvesztés és a pénzbüntetés térhódítását Finnországban alapjain segítette elő azon törvényi rendelkezés, amely mintegy általános iránymutatást adva a bíróságnak lehetővé tette alkalmazásukat valamennyi bűncselekmény tekintetében. Az ítélezési gyakorlat jelenleg Finnország egyértelműen pénzbüntetés-párti (kb. 60%), emellett előszeretettel él a feltételes szabadságvesztés alkalmazásával (20%) és az esetek kb. 10%-ában kerül tényleges szabadságvesztés kiszabásra, általában 3 és 6 hónap közötti tartamban. A még fennmaradó hányadból a közmunka 6-7%-ot tesz ki és az esetek kevesebb mint 2%-ában alkalmaz a bíróság egyéb¹⁴ szankciót.¹⁵

A közérdekű munka térnyerése és a feltételes szabadlábra helyezés intézményének szerepe Finnországban

A pénzbüntetés és a feltételes elítélés börtönnépességet csökkentő hatása mellett e tényező kedvező irányú befolyásolásában Finnországban jelentős szerepet töltött, illetve jelenleg is betölt az Angliából eredő közmunka, avagy a honi szóhasználattal élve a közérdekű munka bevezetése. Ezen szankciónemnek a finn jogkövetkezményi rendszerbe való átültetésére az 1990. évi december 14-i törvénnyel (1990/1105) és az 1990. december 28-i dekrétummal került sor. A törvény 2. szakasza a közérdekű munkát a szabadságvesztés alternatívájaként definiálta, amelyet az elítélt ellenőrzés alatt, fizetés nélkül végez. A közérdekű munka bevezetését egy három éves (1991. január 01-től 1993. december 31-ig terjedő) kísérleti periódus előzte meg.¹⁶ Ezen időtartam alatt 6 városban és 12 vidéki kerületben tesztelték az új alternatívát, a finn jogkövetkezményi rendszer meghatározó elemévé pedig az 1996. évi december 12-i törvénnyel vált.¹⁷

A közérdekű munka bevezetésével a nem titkolt törvényhozói szándék az volt, hogy lecsökkentse a feltétlen szabadságvesztés alkalmazási körét, annak megfelelő helyettesítője legyen. Kiszabására a 8 hónapig terjedő szabadságvesztés helyett kerülhet sor egy két lépcsős eljárás keretében. Az eljárás első részében a bíróság úgy hozza meg ítéletét, hogy figyelmen kívül hagyja a közérdekű munka alkalmazhatóságát. Amennyiben a bíróság a szabadságvesztés mellett dönt és ennek tartama nem haladja meg a 8 hónapot, akkor e második lépcsőben további törvényi feltételek fennállása esetén a testület átváltoztathatja a szabadságvesztést közmunkára. Az átváltoztatáshoz elengedhetetlen, hogy az elítélt beleegyezzen ezen szankció alkalmazásába, továbbá, képes legyen eleget tenni a munkavégzésnek és negatív feltétel

a visszaesői minőség, illetve egy esetleges korábbi elítélés, ez utóbbiak ugyanis akadályai a szankciónem alkalmazhatóságának. Jelenleg a közérdekű munka alkalmazására döntő hányadban az ittas járművezetőkkel szemben kerül sor.

A közérdekű munka tartama a hatályos szabályozás alapján 20 és 200 óra között mozog. Az átváltásnál 1 napi börtönbüntetés 1 óra közérdekű munkának felel meg. Így ha valakit a bíróság 2 hónap tartamú szabadságvesztésre ítél és a közérdekű munkára történő átváltoztatás további törvényi feltételei is fennállnak, 60 óra közérdekű munkát köteles teljesíteni. A szankció feletti ellenőrzés kifejezetten csak a munkakötelezettség teljesítésére irányul, amennyiben azonban a közérdekű munkára ítélt megsértené a végrehajtás rendjét, akkor a bíróság a közmunka helyett új feltétlen szabadságvesztést szab ki.

A köz javára teljesítendő munka sikerét támasztja alá, hogy Finnországban nő ezen új alternatíva kiszabása, másrésztől a teljes tartamú szabadságvesztés alkalmazása csökkenő tendenciát mutat.¹⁸ A közérdekű munka bevezetése azon túlmenően azonban, hogy redukálta a szabadságelvonások számát, ezen belül is a rövid tartamú ítéleteket,¹⁹ a börtönön belül eltöltött idő meghosszabbodását eredményezte. A szabadságvesztés tényleges tartama a közérdekű munka alkalmazásának betudhatóan az 1992-es évben jelzett 4,3 hónapról ugyanis 1998-ra már 5,8 hónapra emelkedett.²⁰

A szabadságvesztés tényleges tartamának alakításában, a fogvatartotti ráta ellenőrzésében Finnországban is meghatározó szerepe van a feltételes szabadlábra helyezésnek.²¹ Finnországban a különös visszaesők és az életfogytiglani szabadságvesztésre ítélt kivételével valamennyi elítélt feltételes szabadságra bocsátható. Jelenleg a törvényhozás 14 napban jelölte meg az a legrövidebb tartamot, amely előtt az elítéltek nem helyezhetők feltételes szabadságra.²² Az első bűncselekményt elkövetők általában a szabadságvesztés felének kitöltése után, míg a visszaesők a 2/3-a után szabadulnak feltételesan. Amennyiben az elkövetőt a bíróság életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélte, akkor csak a köztársasági elnök által gyakorolt kegyelemmel kerülhet ki a végrehajtási intézményből. Egyébiránt az életfogytiglanra ítélt Finnországban átlagosan 10-12 évet töltenek börtönben.²³

Az izlandi végrehajtás sajátos jegyei

A parányi, 280 000 lelket számláló²⁴ Izland több tekintetben kiemelkedik nemcsak az európai országok, hanem a többi skandináv állam közül is. 1997-ben és 1998-ban a napi átlagos fogvatartotti létszám például 110 fő, 1999-ben pedig 100 fő volt, ami 35-37-es fogvatartotti rátának felelt meg.²⁵ Ezen utóbbi mutató alapján Izland stabil börtönnépességet tudhat magáénak: az 1990-es, 1994-es, 1995-ös év rendelkezésre álló adatai alapján az ország fogvatartotti rátája egyaránt 40 volt.²⁶ Izland 5 börtöne mindösszesen 138 fogvatartott befogadására alkalmas, így a 100-110 körül mozgó fogvatartotti állomány 72-79%-os telítettségnek felel meg. Az imént említett 5 büntetés-végrehajtási intézmény közül a legnagyobb és egyben legújabb (Litla Hraun), amelyet 1995-ben adtak át, 87 fős kapacitással rendelkezik. A másik négy intézmény esetében a fogvatartotti létszám már csak 9-16 fő között alakul. A kevés sze-

mély befogadására alkalmas és kész izlandi börtönökben így sajátos kapcsolat figyelhető meg a fogvatartottak és a személyzet között. A kialakuló személyes ismeretség lehetővé teszi, hogy a végrehajtási személyzet mintegy naprakész legyen a fogvatartottak problémáira és az elítélt számára ezen túlmenően könnyebbséget jelent a börtönigazgatóság bármely tagjával való közvetlen kapcsolatfelvétel is.²⁷

Izlandon nincsenek sem külön női börtönök, sem pedig fiatalkorúak számára kialakított büntetés-végrehajtási intézmények. Az átlagos női fogvatartotti létszám 4-6 fő, a 18 életévét be nem töltött fiatalok esetén 0-2! fő. Ezzel magyarázható, hogy az Európai BörtönSzabályok azon minimális ajánlásai ellen, miszerint elkülönítve kell fogvatartani a férfiakat és a nőket (11.2)²⁸, másrészt pedig a fiatalkorúakat életkori sajátosságaiuknak megfelelően kell elhelyezni (11.4), az izlandi kormány annak kivitelezhetetlensége miatt tiltakozott. Ebben a sajátos végrehajtási közegben nem használják például a börtönsemmélyzet (prison staff) kifejezést, hanem ehelyett olyan személyekről tesznek említést, akik a fogvatartottakkal foglalkoznak (fangavörður). Nem alkalmazzák továbbá a fogvatartott (inmate) terminológiát sem, helyette a „fangi” azon személyt jelöli, akit szabadságvesztésre ítélték. Nem beszélnek továbbá nyitott és zárt végrehajtási intézményekről sem, habár egyes intézményeket a félig nyitott kategóriába lehet sorolni. *Erlendur Baldursson*, aki 20 éves munkatapasztalattal rendelkezik a börtönadminisztráció területén, ezen tényezőket magyarázatát abban látja, hogy Izlandon a büntető jogkövetkezményi rendszerben nem hozott áttörést a treatment ideológia, a bűnelkövető megjavítására irányuló kezelési gondolat. Ezt példázza, hogy a szigetországban nincsenek szociális munkások, a börtönökben szakmai és hasonló kezelési programok nem találhatóak. Másrészt ugyanakkor mind a munkavégzés, mind pedig az iskolai képzés lehetősége adott a végrehajtási intézményekben és az ezekben való részvételt megfelelő javadalmazással honorálják. A többi skandináv állammal való összehasonlításban az izlandi elítéltek órábéré átlagban 2-3-szor magasabb, mivel a normál órabér 3,5-4,0 USA dollár felel meg. Nagy hangsúlyt helyeznek a munka motiválására is. Ennek is köszönhetően az izlandi börtönökben egyáltalán nem szokatlan, hogy a munkát végző fogvatartottak pénzzel tudják támogatni családjukat és szabadulásukra tisztességes összeget tudnak összegyűjteni. A motiváltságnak tudható be, hogy bár a munkavégzés az elítéltek számára kötelező, de ez a kötelező jelleg, avagy kényszerítő elem kevésbé érződik. Az elhanyagolható számú fogvatartottat befogadó börtönökben a munkához való hozzáférés lehetősége is adott, így például 1999 augusztusában mindösszesen 1,7%-os munkanélküliséget regisztráltak és az sem meglepő, hogy az elítéltek szabadulás utáni munkába állása biztosított.²⁹

A fogvatartottak egészségügyi ellátására, pszichiátriai kezelésére és egyéb egészségügyi szolgáltatások ellátására a börtönök „külsős” személyzetet vesznek igénybe, akik fizetésüket az Egészségügyi Minisztériumtól kapják. Mivel az izlandi börtönökben nincsenek kórházak, a fogvatartottak egészségügyi ellátása, mentális és fizikális problémájuk kezelése a börtönön kívüli kórházakban történik. Az alkohol- és kábítószerfüggő személyek esetében az izlandi végrehajtás ugyancsak sajátos utat követ, mivel szakosodott magánintézményekbe szállítják át az ilyen problémákkal küzdő fogvatartottakat. Létszámuk átlagosan 40-re tehető, kezelésük pedig hasonló módon történik, mint fogva nem tartott társaiké.³⁰

A közérdekű munka és a feltételes szabadlábra bocsátás alkalmazása

Izlandon a közérdekű munka szankcióneme is mutat sajátos vonásokat. Bevezetésével egyértelműen a feltétel nélküli, avagy teljes tartamú szabadságvesztés visszaszorítását, helyettesítést³¹ igyekeztek biztosítani. Alkalmazására a 6 hónapot meg nem haladó tartamú feltétel nélküli szabadságvesztésre ítélt esetekben van lehetőség, de csak akkor, ha az elítélt kérelemmel fordul a börtönigazgatósághoz a börtönbüntetés közérdekű munkára történő átváltoztatása tárgyában. 2000. január elsejétől arra is van lehetőség, hogy a pénzbüntetés késedelmes teljesítői börtönbüntetésük közérdekű munkavégzésre történő átváltoztatását kérelmezzék.

Izland esetében is meg kell említeni a szabadságvesztésből történő feltételes szabadlábra bocsátás intézményét. Baldursson véleménye szerint az izlandi gyakorlat liberálisabbnak tekinthető, mint például a norvég, svéd vagy dán megoldás, amelynek magyarázatát abban jelölte meg, hogy ezen utóbbi államokban a szabadságvesztés egy meghatározott tartamának (általában 2/3-ának) kitöltése után többé-kevésbé automatikusan érvényesül az elítélt szabadon bocsátása. Ezzel szemben Izlandon a végrehajtási intézményből történő feltételes szabadlábra helyezést maga a sértett, sőt az ő nevében más is kérelmezheti. A feltételes szabadon bocsátás lehetőségének megnyílása két esetkorre osztható. Egyrésztől, ha az elkövetőt vagyon elleni bűncselekményért, közlekedési bűncselekményért, esetleg jelentéktelen erőszakos deliktumért, vagy kábítószerrel összefüggő bűncselekményért ítélték el, akkor a büntetés felének kitöltése után szabadulhat. Az említett bűncselekményi kört jóval meghaladó tárgyi súlyú bűncselekmények elkövetése esetén pedig általában a 2/3-ad rész letöltése eredményezheti a szabadulást. Izlandon a feltételes szabadon bocsátás alkalmazhatósága bármilyen rövid tartamú szabadságvesztés kiszabása esetén érvényesül³², így például egy 30 napi szabadságvesztésre ítélnél az elítélt már 15 nap után feltételesen szabadulhat. Ezen túlmenően a törvényi szabályozás nem határoz meg olyan időlimitet sem, amelyet a feltételes szabadon bocsátás előtt a fogvatartottnak kötelezően le kellene tölteniük.

Összegzésként elmondható, hogy az Európa-szerte érvényesülő azon tendenciával szemben, amely a fogvatartotti népesség folyamatos emelkedését tükrözi, a finn vagy az izlandi végrehajtás bemutatásán keresztül, ellentétes irányú folyamatok is megfigyelhetők. A finn példa nyomán van tehát mód a börtönnépesség tartós és egyúttal folyamatos csökkentésére, az izlandi börtönügy pedig kuriózum volta mellett a fogvatartotti népesség stabilan tartásának egyik modelljeként szolgálhat.

dr. Juhász Zsuzsanna

Jegyzetek:

- ¹ Bővebben lásd Christie, N.: *Bűnözés-kontroll Európában és Észak-Amerikában*. In: Kriminológiai közlemények 55. 1998. 153. p.
- ² A legfrissebb 2000. évre vonatkozó adatok szerint a fogvatartotti ráta Oroszországban már 734 volt! Forrás: *Az orosz föderáció büntetés-végrehajtási rendszere*. In: Börtönügyi Szemle 2001/1. 95. p.
- ³ Gilliard, D.—Beck, A.: *Prison and Jail Inmates at Midyear 1997*. In: <http://sun.soc.nin.edu>.
- ⁴ Bauman, Z.: *Social issues of law and order*. In: *The British Journal of Criminology* 2000/2. 212. p.
- ⁵ Norvégia fogvatartotti rátája az 1985 és 1995 közötti 10 éves periódust alapul véve 45-55 között mozgott, majd 1998-ra, ha minimálisan is, de 57-re emelkedett.
- ⁶ Még az 1980-as évek második felében is jóval magasabb volt a finn börtönlakók száma, mint szomszédainál. Az 1986-os adatok alapján ugyanis a finnek a 100000 lakosra jutó 86-os rátájával szemben például Dániában 66, Svédországban 51, Norvégiában pedig 47 volt a fogvatartottak száma. Joutsen, M.: *Finland*. In: *Criminal Justice Systems in Europe*, Helsinki, 1995. 34. p.
- ⁷ Lappi-Seppälä: *The fall of the Finnish Prison Population* c. írásában felhívja a figyelmet arra, hogy a skandináv kriminológia-elméletben a generális prevenció tág értelmezése érvényesül. Az elmélet a közvetlen, avagy egyszerű megelőzés helyett indirekt generális prevencióról tesz említést, illetve még gyakrabban hallható az a megközelítés, amely a büntetés erkölcsi megalapozottságát és értékformáló hatását hangsúlyozza. Az ember tehát nem azért tartózkodik a törvénytelen magatartástól, mert azt büntetés követi, hanem mert a magatartást magát erkölcsileg elítélendőnek tekinti. Lappi-Seppälä, T.: *The fall of the Finnish Prison Population*. In: *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 2000/1. 27-29. pp.
- ⁸ E témáról lásd bővebben Lappi-Seppälä, T.: i.m. 27-30. pp.
- ⁹ Joutsen, M.—Lahti, R.—Pölonen, P.: *Finland*. In: *Criminal Justice Systems in Europe and North America*, Helsinki, 2001. 33. p.
- ¹⁰ Joutsen, M.: i.m. 20.p. és Joutsen, M.—Lahti, R.—Pölonen, P.: i.m. 31. p.
- ¹¹ Lappi-Seppälä, T.: i.m. 30. p.
- ¹² A hatályos szabályozás alapján a kiegészítő vagy kiegészítő pénzbüntetés a feltételes szabadságvesztéssel együtt alkalmazható. Joutsen, M.—Lahti, R.—Pölonen, P.: i.m. 33. p.
- ¹³ Lappi-Seppälä, T.: i.m. 31-32. pp.
- ¹⁴ A finn jogkövetkezmenyi rendszer szankcióneme még az 1983-ban bevezetett és legutóbb 1999-ben módosított „csekély pénzbüntetés”, avagy „összefoglalt büntető díj”, amelyet csak a kisebb súlyú közlekedési bűncselekmények elkövetőivel és a szemetelőkkel szemben alkalmaznak, tekintettel arra, hogy a fizetési kötelezettség nem teljesítése esetén nincs mód a szabadságvesztésre történő átváltoztatásra. Joutsen, M.—Lahti, R.—Pölonen, P.: i.m. 31. p.
- ¹⁵ Lappi-Seppälä, T.: i.m. 35. p.
- ¹⁶ Ugyancsak átmeneti időszak előzte meg a közmunka bevezetését Svédországban is, ahol a kísérlet az 1990-től 1995-ig terjedő tartamot ölelte fel. Svensson, B.: *Sweden*. In: *Criminal Justice Systems in Europe*, Helsinki, 1995. 52. p. Egyébiránt a közérdekű munka bevezetése jól példázza a skandináv államok közötti szoros köteléket, együttműködést, hiszen az új szankciónem körüli vélemény és tapasztalatcsere nyomán valamennyi skandináv állam jogkövetkezmenyi rendszerébe átültetésre került.
- ¹⁷ Joutsen, M.: i.m. 20-21. pp. és Joutsen, M.—Lahti, R.—Pölonen, P.: i.m. 31-32. pp.
- ¹⁸ Az 1992-től az 1998-ig terjedő időszakot alapul véve a finn bíróságok gyakorlatában először az 1993-as évben került sor a közmunka kiszabására, mindösszesen 563 személlyel szemben. Ugyanezen évben a szabad-

ságvesztésre ítélték száma 9563 fő volt. Két évvel később a közmunka már majdnem 5-szöröse volt a '93-as adatnak (2803), míg a szabadságvesztés alkalmazása visszaszorult 6754 esetre. 1998-ban a szabadságvesztésre ítélték száma 6642 fő volt, ezzel párhuzamosan 3957-re nőtt a munkavégzésre kötelezettek létszáma. **Lappi-Seppälä, T.:** i.m. 33. p.

¹⁹ Franciaországban a közérdekű munka 1983. június 10-i bevezetésével a törvényhozói szándék ugyancsak a rövid tartamú szabadságvesztés alternatívájának megteremtése volt. Az 1984-es évben a közérdekű munkára ítélt személyek 2/3-át lopásáért ítélték el. **Kensey, A.—Tournier, P.:** *Prison population inflation, overcrowding and recidivism: the situation in France.* In: *European Journal on Criminal Policy and Research* 7. 1999. 102. p.

²⁰ **Lappi-Seppälä, T.:** i.m. 35-36. pp.

²¹ Az 1975 és 1995 közötti 20 éves periódus alatt az USA 15 tagállama és a szövetségi kormányzat is eltörölte a feltételes szabadlábra helyezés intézményét. Franciaországban az 1970-es évek elejétől kezdődően ugyancsak visszaszorult a feltételes szabadlábra bocsátás alkalmazásának gyakorisága, amelynek további folytatása Annie Kensey és Pierre Tournier szerint az intézmény de facto megszűnéséhez vezethet. Bővebben lásd: **Kensey, A.—Tournier, P.:** i.m. 106-107. pp.

²² Az 1960-as évek közepén Finnországban a feltételes szabadon bocsátás legkorábbi időpontját 6 hónapról 4 hónapra csökkentették, majd a 70-es évek közepén a 4 hónapot 3 hónapra és végül 1989-ben a 3 hónapot a jelenlegi 14 napra szállították le. **Lappi-Seppälä, T.:** i.m. 35. p.

²³ **Joutsen, M.—Lahti, R.—Pölonen, P.:** i.m. 37. p.

²⁴ Összehasonlításként a skandináv államok lakossága 4,4 és 8,8 millió között mozog. **Forrás:** www.hvg.hu

²⁵ A többi skandináv országban 100000 lakosból körülbelül 50-60 volt végrehajtási intézményben.

²⁶ **Forrás:** HEUNI Paper No. 10. 1997, Helsinki, 7. p.

²⁷ Részletesen lásd **Baldursson, E.:** *Prisoners, prisons and punishment in small societies.* In: *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 2000/1. 7-8 pp.

²⁸ Az ajánlás a nemek tekintetében szükséges elkülönítési szabályok esetén modern büntetőpolitikai felfogást követve kivételként ismeri el a végrehajtási intézmények elfogadott kezelési program részeként szervezett tevékenységében való közös részvételt. **Európai Börtön szabályok.** In: *Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár sorozat, Budapest, 1990. 7. p.*

²⁹ **Baldursson, E.:** i.m.: 8-10. pp.

³⁰ **Baldursson, E.:** i.m.: 9-10. pp.

³¹ Dániában és Svédországban egyaránt létezik olyan adminisztratív intézkedés, amely a szabadságvesztést 100%-ban helyettesíti. Így Dániában az ittas járművezetők mentesülhetnek a börtönbüntetés alól, amennyiben egy kezelési programnak vetik alá magukat. A svéd megoldás pedig az elektronikus ellenőrzésnek enged teret a szabadságvesztéssel szemben. Így 1994. augusztus 1-től kezdődően Svédországban azon személyek, akiket 2 hónap, illetve annál rövidebb tartamú szabadságvesztésre ítélték, a kiszabott tartamot otthonukban tölthetik le egy elektronikus szerkezet ellenőrzése mellett. Ezt a programot Svédország 6 különböző részén az 1996. július 31-ig terjedő időszakig kezdetben kísérleti jelleggel alkalmazták. A svéd elektronikus ellenőrzésről lásd még **Svensson, B.:** i.m. 54. p.

³² A skandináv államok közül ellentétes gyakorlatot folytat e tekintetben pl. Norvégia, ahol 120 napi szabadságvesztésre ítéltés esetén a feltételes elbocsátás lehetősége a tartam 2/3-a vagy 80 nap után nyílik meg, de amennyiben a fogvatartott 73 napi, vagy annál rövidebb tartamú büntetést kap, akkor a teljes tartamot le kell töltenie. **Baldursson, E.:** i.m. 10. p.

Büntetések a francia büntetőjogban

„A kis lopók vasban járnak, a nagy lopók aranyban“
(Pázmány Péter 1570-1637)

Bevezetés

Klodvig, francia uralkodóról legendák sora maradt fenn a középkor hajnaláról. Mikor a frank király (aki pogányból lett keresztény, s nagy nehezen hagyta magát rávenni, hogy ő is behódoljon a pápának) hadjáratáról otthonába térve meghívta vezéreit, hogy osztozkodjanak a rabolt kincseken, Klodvig felnyitotta a kincsesládát, melyben csillogtak-ragyogtak a pompásabbnál pompásabb korabeli ötvösreemek, és kérte a főnököket, nézzenek a ládába. Mikor ezt megtették, hirtelen fejükre csapta a vasalt fedelet, így büntetve őket kapzsiságukért.

Az ősi francia jogot át- meg át- szőtték a próbaszerű bizonyítási eljárások kegyetlen és sokszor értelmetlen változatai. Ilyenek voltak az istenítéletek, az ún. *ordalie*-k, melyek elnevezése a germán *urtheil*, azaz próba szóból eredt. Ez azt jelentette, hogy forrásban lévő vízbe kellett tennie a kezét, vagy izzó vasat kellett megfognia annak, aki ártatlanságát, avagy jogos igényét, érdekét óhajtotta bizonyítani. Amennyiben a seb napokon belül rendes ütemben gyógyulni kezdett, ő „nyert”, állítása bebizonyosodott, ellenkező esetben azonban bűnösnek találtatott.

Nemcsak egyoldalú, de kétoldalú próbatételek is léteztek. Volt, hogy párbajban döntötték el igazukat a pereskedő felek. Ilyenkor nem volt fontos, hogy személyesen vívják a csatát. Elegendő volt megfelelő bajnokot kijelölni maguk helyett, akik eldöntötték uraik vitáját. Küzdelmük eredménye mindkét félre kötelező kimenetelű volt. A régi időkben pogány istenségek, később, a kereszténység elterjedésével pedig Isten akaratának érvényesülését látták ezekben a párbajokban, melyeket rendszerint karddal, esetleg husánggal vívtak.

A Karoling-uralkodók igyekeztek visszaszorítani ezeket az istenítéleteket, valamint előírták, hogy jegyezzék fel a próbák, párbajok eredményét, vagy tanúkkal igazolják.

A feudális nagyurak saját parasztjaik felett maguk ítélkeztek francia földön is (akárcsak a Magyar Királyságban), s a XI. századtól nevezhetjük *justice du sang*-nak, azaz vérjognak (pallosjognak) azt a lehetőségüket, hogy parasztjaik körében halálos ítéleteket is kiszabhattak.

Minden vallás elleni bűncselekmény (úgy mint eretnekség, boszorkányság), minden, az egyház kebelébe tartozó bűn, s később az egyete-

mek polgárainak ügyei is egyházi hatáskörbe tartoztak. A XII. század vége óta az *official* látja el a püspök által ráruházott hatalmánál fogva az igazságszolgáltatást, s az egyházi bíróságokat is *officialité*knak nevezik. A vádlottak jobban is szerettek egyházi, mint világi bíróságok elé kerülni, hiszen jóval átláthatóbb, racionálisabb eljárásra és enyhébb büntetésre számíthattak így.

A Common Law országokban – szemben Európával – a korbácsolás, mint büntetés egészen a XX. századig élt. A *kilencfarkú macskának* nevezett büntetési formát 1948-ban törlik csak el, ám Hong-Kongban 1970-ben újra visszaállítják fiatal lányok sérelmére elkövetett erőszakos nemi deliktumok esetében.

Az Európai Emberi Jogi Bíróság 1978-ban, határozatban ítélte el Man szigetét, amiért ott még mindig alkalmazták a testi fenyítést, noha ez ellentétes a Konvenció 3. cikkével, mely szerint „tilos embertelen vagy megalázó büntetést vagy eljárást alkalmazni”.

Kanada is csak 1972-ben törli el a korbácsolást, mint büntetési nemet.

A Korán országokban azonban ma is levágják a tolvajok jobb kezét, megkövezik a házasságtörőket – érkeznek hétről hétre a sajtóhíradások. És gyakorta alkalmazzák a korbácsot (alkoholfogyasztásért).

Óriási eltérés, ugyanakkor hasonlatosságok is jelzik azt a demarkációs vonalat, melyet a Code Pénal és a Code d’Instruction Pénale jelentenek 1811. január 11. óta az európai konti-

nens büntetőjogában. Szramkiewicz és Bouineau „a félelem és a biztonságteremtés kódexének” nevezik a Code Pénalt.

Az 1808-ban alkotott Code d’Instruction Pénale különbséget tesz maison d’arret (gyanúsítottak számára fenntartott hely), valamint prison, maison de correction és bagné között. A guillotine a XX. századig használatban maradt Franciaországban. Balzac, Alexandre Dumas, Sue és Hugo regényei plasztikus képet nyújtanak számunkra a kor börtönviszonyairól. Michel Foucault „Felügyelet és büntetés (Surveiller et punir)” c. munkája a máról számol be.

Az 1810-es Code Pénal valamivel kevesebb, mint ötszáz cikkelyre és az ezeket átölelő négy könyvre oszlik: Des peines (A büntetésekről), Des personnes punissables (A büntetendő személyekről), Des crimes et délits (A büntettekről és a vétségekről), Des contraventions (A kihágásokról).

1832-ben szelődül a francia Büntetőtörvénykönyv: törlik a testi büntetéseket. 1837-től pedig a pénzbüntetést preferálják.

Garapon és Salas írja: *la pénalisation est une révolution silencieuse qui ébranle notre vie collective*, azaz a büntetés csendes forradalom, mely felrázza a társadalmunk életét. (Garapon, Salas: La République pénalisée, Hachette, Paris, 1996, 41.1.)

A hatályos francia büntetőjog szerint a büntetés lehet:

- A. *peine criminelle* (büntetési),
- B. *peine correctionnelle* (vétségi) és
- C. *peine de police* (szabálysértési).

I. Büntetések természetes személyekre

A. A *peine criminelle* kategória további két csoportra osztható:

peine criminelle de droit commun (köztörvényes)

és **peine criminelle politique** (politikai).

1. A köztörvényes büntetés lehet életfogytig tartó, harminc évig terjedő, húsz évig terjedő, tizenöt évig terjedő, valamint tízévi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztés (*réclusion criminelle*). Ez alatt az időhatár alatt *emprisonnement*ről beszélünk.

Az 1981. október 9-i törvény törölte el a halálbüntetést Franciaországban. Visszaállításáról azért sem lehet szó (legalábbis nem a közeljövőben), mert ehhez fel kellene mondani az emberi Jogok Európai Egyezményének 6. számú csatlakozó jegyzőkönyvét, melyet Franciaország is elfogadott. Visszaállítására irányuló törekvések mindazonáltal léteznek Franciaországban. Ezen törekvések nyomán keletkezett az 1994. február 1-jei törvény, mely bevezette a ténylegesen életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetést azon elkövetők esetében, akik tizenöt év alatti kiskorúak sérelmére követnek el emberölést.

Ezen büntetések mellett mellékbüntetések alkalmazása is lehetséges.

2. A **politikai büntetés** lehet életfogytig tartó (az 1960. június 4-i rendelet óta ez helyettesíti a deportálást), harminc évig terjedő, húsz évig terjedő,

vagy tizenöt évig terjedő szabadságvesztés (*détention criminelle*). A tíz év alatti szabadságvesztést *emprisonnement* fokozatban kell letölteni.

Politikai bűncselekmények esetében halálbüntetést 1848 óta nem lehet kiszabni. az 1939. július 24-i és az 1960. június 4-i rendeletek visszaállították ezt a jogintézményt. Az 1981. október 9-i törvény ismét eltörölte, s az életfogytig tartó szabadságvesztés lépett a helyébe.

Korábban létezett még az öt évtől tíz évig terjedő *hanissement* (száműzés) és a szintén öt évtől tíz évig terjedő *dégradation civique* (politikai jogok elvesztése) is mint politikai büntetés.

A francia büntetőjog az *állam biztonsága, a köztársasági intézmények és az ország területe elleni súlyos bűncselekmények* esetére rendeli alkalmazni a *détention criminelle* intézményét.

B. A **pein correctionnelle** lehet szabadságvesztés-büntetés, melynek hét fokozata állapítható meg: hat hónapig, egy évig, két évig, három évig, öt évig, hét évig és tíz évig terjedő.

Lehet továbbá legalább huszonöt ezer francia frankos pénzbüntetés, ahol a *generalis minimumot* határozzák meg. A törvényi keretek között a bíró szabja meg a pénzbüntetés összegét a cselekmény körülményei, valamint az elkövető anyagi forrásainak és az őt terhelő vádakkal a figyelembe vételével. Nincs generális maximum, de a törvény mindig meghatározza az adott esetben alkalmazható *specialis maximumot*. Mivel a törvénytörvény szabadságvesztésről (*emprisonnement*) és pénzbüntetésről is szól, a pénzbüntetést a szabadságvesztés-büntetés arányában meghatá-

rozza, mégpedig úgy, hogy 100 ezer francia frank felel meg egyévi szabadságvesztésnek.

A *jour-amende* intézményét nem lehet halmazatban alkalmazni a fent említett szabadságvesztés- és pénzbüntetéssel. Eszerint a bíró – azokban az esetekben, amikor a törvény szabadságvesztés-büntetés alkalmazását teszi lehetővé – legfeljebb 360 (fiatalkorúak esetén ennek a fele) napi tételbüntetésre ítélni az elkövetőt. A napi tétel összegét a bíróság határozza meg az elkövető jövedelmi és vagyoni helyzetének, valamint a bűncselekmény súlyának a figyelembe vételével. A 2000 francia frankot azonban egy esetben sem haladhatja meg.

A *travail d'intéret général* (közérdekű munka) intézményét szabadságvesztéssel büntetendő cselekmények esetén lehet alkalmazni. A *travail d'intéret général* a bíró 40 és 240 óra közt határozhatja meg. Egy közjogi jogi személy vagy erre feljogosított társaság javára, térítésmentesen végzett munkáról van szó. Legfeljebb másfél évig terjedő időtartamra szabható ki. A vádlottat meg kell kérdezni arról, hogy vállalja-e, és, amennyiben ezt elutasítja, nem alkalmazható vele szemben. Tehát a vádlott egyet nem értése esetén más jellegű büntetést kell kiszabni.

Az egyes jogokat korlátozó büntetések szabadságvesztéssel, de legalább pénzbüntetéssel büntetni rendelt cselekmény esetén alkalmazhatók.

Vannak olyan büntetések, melyek a gépkocsi-közlekedésben korlátozzák az elkövetőt. Legfeljebb öt évig terjedő időtartamra felfüggeszhető az elkövető jogosítványhasználata. Ezt a büntetést akkor is lehet alkalmazni, ha a cselekmény-

nek semmi kapcsolata a közlekedéssel. Lehet eltiltani valakit bizonyos, külön meghatározott járműtípusok vezetésétől, maximum öt évre. Ez hasonló szabályozást mutat, mint a magyar Btk. Be lehet vonni valakinek a jogosítványát, azzal, hogy maximum öt évig nem kérhet újat. El lehet kobozni az elkövető járművét. Meg lehet akadályozni, hogy az elkövető – maximum egy évig terjedő időtartamban – használhassa a gépkocsiját.

A fegyver tulajdonosát, használóját maximum egy évig terjedő időtartamra el lehet tiltani a hatósági engedélyhez kötött fegyverviseléstől vagy -tartástól; el is kobozhatják a fegyvert, ha ez generál- vagy speciálpreventíve szükséges. A vadászenedély visszavonása esetén el lehet tiltani a vadászt attól, hogy a következő, legfeljebb öt esztendőben ismételtlen megkaphassa, és vadászhaszon.

Maximum öt évig terjedő időtartamra el lehet tiltani attól az elkövetőt, hogy csekket bocsásson ki, vagy fizetési kártyát használjon.

Az *instrumentum sceleris* és a *productum sceleris* elkobzása: sajtórendészeti bűncselekmény esetén nem alkalmazható. Főbüntetésként kiszabható abban az esetben, ha a bűncselekményt szabadságvesztéssel, vagy pénzbüntetéssel rendeli büntetni a törvényalkotó, de főbüntetés mellett mellékbüntetésként is alkalmazható. Kötelező az alkalmazása, ha veszélyes vagy káros tárgy esne elkobzás alá. Itt a veszélyesség és a dolog káros mivoltának megítélése a bíró jogkörébe tartozik.

Abban az esetben, ha a bűncselekmény elkövetésénél valamely foglalkozás vagy társadalmi funkció betöltése

segítette hozzá az elkövetőt cselekményéhez, el lehet tiltani ettől a foglalkozástól vagy társadalmi szerepétől.

Mellékbüntetések, ám főbüntetésként is alkalmazhatók a valamely jogok gyakorlásától való eltiltás, az elkobzás, létesítmény bezárása, a kihirdetett ítélet kiplakátolása, vagy írott sajtó, ill. audiovizuális eszközök útján történő nyilvánosságra hozatala.

A rövid időtartamú szabadságvesztés-büntetések elrettentő ereje nem volt elég nagy, így helyettesítő büntetéseket kellett bevezetni. Az 1975. július 11-én kelt törvény lehetővé tette, hogy mellékbüntetéseket főbüntetésként alkalmazzanak, vagy eltiltsák az elkövetőt annak a foglalkozásnak a gyakorlásától, mely hozzásegítette a bűncselekmény elkövetéséhez. Ugyanez a törvény vezette be főbüntetésként a gépjárművezetői, valamint a vadászati engedély visszavonását, és kiszélesítette az elkobzás alkalmazási területét. Az 1983. június 10-i törvény bevezette a közérdekű munka és a napi tételes büntetés lehetőségét.

Az elkobzás, a létesítmény bezárása és az ítélet kiplakátolása nem, de a többi *peine correctionnelle* mint főbüntetés végrehajtásában felfüggeszthető.

C. A *peine de police* kategóriából a szabadságvesztés-büntetést alkotmányossági okokból emelte ki a francia törvényalkotó. 1810-től öt nap, 1945-től tíz nap, 1958-tól két hónap időtartamig terjedhetett. Az Alkotmánybíróság 1973-ban egyik határozatának indokló részében mondta ki, hogy szabálysértési ügyekben alkotmányellenes szabadságvesztés-büntetést kiszabni. Nálunk az 1968. évi I. törvény még ismerte, és

sokáig alkalmazták is, később eltörölték, mára azonban – meghatározott esetekben – ismét lehetővé tették elzárás kiszabását.

A pénzbírságot öt csoportra lehet osztani: kétszázötven frankig, ezer frankig, háromezer frankig, ötezer frankig, vagy tízezer frankig terjedhet. Visszaesők esetén elérheti a húszezer frankot. Pénzbírságot nem lehet halmazatban alkalmazni a többi büntetésnimmel.

Jogfosztó vagy jogkorlátozó büntetések: legfeljebb egy évig terjedő időtartamra fel lehet függeszteni az elkövető gépjármű-vezetői jogosítványát, legfeljebb fél évre meg lehet akadályozni, hogy használja a járművét, el lehet kobozni a tulajdonában vagy rendelkezése alatt álló fegyvert, vissza lehet vonni a vadászati engedélyét, és eltiltani attól, hogy legfeljebb egy éven belül újra igényelhesse, el lehet tiltani attól, hogy csekket kibocsásson vagy fizetési kártyát használjon, továbbá – sajtórendészeti bűncselekmény esetét kivéve – el lehet kobozni a bűncselekmény eszközét (*instrumentum sceleris*) és a bűncselekmény termékét (*productum sceleris*). Ezek a büntetések halmazatban is megállapíthatók.

II. Büntetések jogi személyekre

A. *Peines criminelles* és *peines correctionnelles*:

Ha pénzbüntetést ír elő a törvényalkotó, annak maximális összege jogi személyek esetében ötszöröse lehet a természetes személyekre kiszabható büntetési tételnek.

Fel lehet oszlatni a jogi személyt (ez a halálbüntetéssel analóg), ha abból a célból hozták létre, hogy bűncselekményt elkövessenek, vagy – eltérve eredeti céljától – bűncselekmény elkövetésére használták fel. Ez a büntetés azonban kizárólag akkor alkalmazható, ha a törvényalkotó öt évi szabadságvesztést (*emprisonnement*) meghaladó büntetéssel rendeli büntetni a természetes személy elkövetőt. Közjogi jogi személyekre, pártokra és egyéb politikai csoportosulásokra, szakszervezetekre, vagy a munkavállalók érdekképviseleti szerveire nem lehet alkalmazni.

El lehet tiltani véglegesen vagy öt évig terjedő időtartamra a jogi személyt valamely foglalkozási körtől vagy társadalmi tevékenységtől.

Legfeljebb öt évig bírósági felügyelet alá helyezhető a jogi személy. A felügyeletet végző személy, nyomozást végezhet, és legalább félévente köteles jelentést tenni a munkájáról a büntetést kiszabó bírónak.

Ezt a büntetés közjogi jogi személyekre, pártokra és más politikai csoportosulásokra, valamint szakszervezetekre nem alkalmazhatják.

Maximum öt évre be lehet zárni a cég létesítményeit, ha azok közreműködtek a bűncselekmény elkövetésében.

Ki lehet zárni a jogi személyt a piaci szereplésből, maximum öt esztendőre. Ez azt jelentené, hogy sem közvetlen, sem közvetett módon nem vehet részt a piaci tevékenységben az állammal és közszervezeteivel, helyi szervezetekkel és ezek szerveivel, de még az állam vagy a helyi szervek által ellenőrzött vállalkozásokkal sem.

Legfeljebb öt évre el lehet tiltani pénzügyi, hitel- és tőzsdei, valamint a reklámtevékenységtől.

Öt évig terjedő időtartamra el lehet tiltani csekkek és fizetési kártyák használatától.

Elkobzás is kiszabható.

A kihirdetett ítéletet az írott sajtó és az audiovizuális média útján nyilvánosságra lehet hozni.

B. Peines de police

Mint a deliktumok esetében, itt is a természetes személyekre kiszabható pénzbüntetés ötszöröse alkalmazható a jogi személyekre.

A csekkek, valamint a fizetési kártyák használatától való eltiltás, és az elkobzás intézménye bizonyos esetekben helyettesítő büntetésként, más esetekben mellékbüntetésként is kiszabható.

Magyarországon most tervezik bevezetni a jogi személyek büntethetőségét, méghozzá úgy, hogy a feloszlatás, a tevékenységkorlátozás és a minimum ötszázezer forintnyi pénzbüntetés is szerepel a szankcióskálán. Ezzel hazánk egy régi „adósságát” rója le a fejlett büntetőjogú országok irányában, s egyben szorosabbra fogja a gyeplőt a bűnmegelőzés terén.

Zárás

A francia jogrend ismer főbüntetést, mellékbüntetést és járulékos büntetést. A főbüntetések kiszabása kötelező egy büntetőperben, míg mellékbüntetést főszabályként nem lehet főbüntetés nélkül kiszabni. Bizonyos esetekben a törvényalkotó kötelezővé teszi, de kötelezően nem írja elő valamely mellékbün-

tetés alkalmazását. Gyakran a bíró mellékbüntetését főbüntetés mellőzésével is kiszabhat. Kötelező mellékbüntetés, pl. az elkobozás. Fakultatív mellékbüntetés lehet lakhely szabad megválasztását korlátozó (pl. kitiltás vagy kiutasítás), vagyoni jogokat korlátozó (pl. pénzbüntetés, elkobzás, valamely létesítmény bezárása), jogfosztó (pl. valamely köztisztviség betöltésétől való eltiltás), valamely foglalkozás gyakorlásában korlátozó (pl. egy munkahely bezárása), gépjármű-vezetéstől vagy fegyvertartástól, csekkek és fizetési kártyák használatától eltiltó, valamint az elkövető jóhírnévhez való jogát érintő (pl. az ítélet nyilvánosságra hozatala).

A francia jogrend ismeri továbbá a biztonsági intézkedések jogintézményét. Ilyen, pl. a kényszergyógykezelés. Az intézkedéseket nem unitív céllal rendelik el, hanem voltaképp az elkövető érdekében, gyógyító célzattal, hogy a jövőben ne kövessen el újabb bűncselekményt.

A guillotine-ra várva írta 1794-ben André Chénier a híres-hírhedett Saint-Lazare börtön falai közt:

Bölcsem, drága Bizánc! Éjszaka jani-csár

Kopóid kutakodtak küszöbén, jámbor

És jó moszlim urad lesve, hogy ágyban hált;

Vittek is neki gyászfátyolt.

*Rejtek háreme mit sem tud a gondokról,
Semmit terveiről, sem vezírek nevét:*

Sok szép kedvese közt hajlik a fej nyugvón.

Sejti tán, hogy a rettegés

Gyilkos ülnökei s torzagyú bíróság

Száz törvényt kiagyal – ehhez elég egy éj –,

*S álmát felkavarók küldik az árulás
Orvul öldöklő kezét?!*

Pallosként odafönn villog az éj egén

Erkölcöd s a Korán: Őrzik a nagy szultánt.

*- Antik zabla után, hogyha levetkezné,
Harcra mennyire volna szánt?-*

Lám, a teljhatalom építi gátjait

*Önnön árja előtt. Ám, te, Szabadság, bár
Szöknél, nem menekülsz: szállnak a szárnyaid;*

S fent Bizánc minaretje vár.

**André de Chénier: A Byzance,
Chénier opera omnia**

Dr. Julesz Máté

Bibliográfia:

1. **Jean Larguier:** *Droit pénalgénéral*, Paris, Dalloz, 1999.

2. **Jean Pradel:** *Principes de droit criminel*, 1. Droit pénal général, Paris Cujas, 1999.

3. **Roger Merle:** *Tratité de droit criminel*, Cujas, Paris, 1997.

4. **Frédéric Desportes-Francis Le Gunehec:** *Droit pénal général*, Economica, Paris, 1999.

5. **Marc Puech:** *Droit pénal général*, Litec, Paris, 1988.

6. **Jean-Claude Soyer:** *Droit pénal et procédure pénale*, LGDJ, Paris, 1999.

7. **Georges Vermelle:** *Le nouveau droit pénal*, Paris, Dalloz, 1994.
8. **Philippe Salvage:** *Droit pénal général*, Paris, Presses universitaires de Grenoble, 1993.
9. **Jacques-Henri Robert:** *Droit pénal général*, Paris, Presses universitaires de France, 1999.
10. **G. Levasseur, A. Chavanne, J. Montreuil, B. Bouloc:** *Droit pénal général et procédure pénale*, Sirey, Paris, 1996.
11. **Michele-Laure Rassat:** *Droit pénal*, Paris, Presses Universitaire de France, 1987.
12. **Philippe Conte:** *Droit pénal général*, A. Colin, Paris, 1999.
13. **Geoffroy de Gislain:** *histoire des institutions 987-1789*, AIUEALF Revue Universelle, Paris, 1992.
14. **Antoine Garapon, Denis Salas:** *La République pénalisée*, Hachette, Paris, 1996.
15. **R. Szramkiewicz, J. Bouieau:** *Historie de institutions 1750-1914*, Litec, Paris, 1996.
16. *Code Pénal*
17. *Code d' Instruction Pénale*
18. **Jean Pradel:** *Droit pénal comparé*, Dalloz, Paris, 1995.
19. **Jean Pradel, André Varinard:** *Les grands arrêts du droit criminel*, Dalloz, Paris, 1997.
20. **Julesz Máté:** *Kétszáz éve hunyt el André Chénier*, Délmagyarország, 8.o., 1994. július 23., Szeged.
21. **André Chénier** *opera omnia*

Szöveggyűjtemény

a magyarországi cigányok halotti szokásaihoz

Bevezetés helyett

„A modern társadalmakban élő ember egyre jobban érdeklődik az emberi természet és a társadalom kialakulásának, működésének tudományos vizsgálata iránt, mert így szeretne megnyugtató vagy eligazító válaszokat kapni a saját egyéni problémáira és szűkebb-tágabb közösségének megoldatlan kérdéseire.” (Csányi Vilmos *Az emberi természet. Humánológia* Vince Kiadó Kft., Budapest, 1999.)

Nehéz helyzetbe kerül az ember, ha más kultúrákhoz tartozó közösségekről szeretné közreadni az ismereteit, gondolatait. A szűkebb pátriánkban, a büntetés-végrehajtásnál is szigorú jogi normák szabályozzák a más etnikai csoporthoz tartozókkal történő bánásmódot, illetve a hátrányos megkülönböztetést. A rasszjegyek, és a magatartásbéli különbségek megkövetelik, hogy ezzel vagy azzal a fogvatartottal, vagy fogvatartott csoporttal más bánás módot alkalmazzunk, mint általában. Ez nem csak a büntetés-végrehajtásnál jelent nehézséget, hiszen a szabad életben is sokszor kerülünk kényes helyzetbe, ha más etnikai csoporthoz tartozó ember megnyilvánulásait, általában a magatartását félre értjük, és a félreértés során, a különben kulturálisan szabályozott, elfojtott agresszióknak felszabadul a gátlásai alól. A szabályozott agresszió fenntartásának a legbeváltabb módszere a megismerés, a másik ember, embercsoport megismerése, így a megértése.

A jegyzet elkészítésének is ez az alapvető célja. Remélem, ezzel a kis jegyzettel segítséget tudok nyújtani, különösen azoknak a munkatársaimnak, aki gyakran kerülnek, kerülhetnek olyan helyzetbe, amikor más kultúrához tartozó embercsoport között kell szolgálati feladataikat teljesíteni.

Tudvalévő, hogy az intézetünkben fogva tartott személyek számára (előzetes letartóztatásban lévők, elítéltek) esetenként a bíróság jóváhagyásával, az intézet parancsnoka kegyeleti jog gyakorlása céljából, engedélyezi, közeli hozzátartozója temetésén való részvételét.

Ennek végrehajtását egy, 1997 szeptemberében kiadott őrutasítás szabályozza. Az őrutasítás a jogszabályi hivatkozásokra figyelemmel részletezi az őrzési feladatokat. Különleges feladatként előírja, hogy a temetés szertartását megelőzően – még az intézetben –, széles körű ismereteket kell lehetőség szerint beszerezni a fogvatartott családi kapcsolatait illetően. Az illetékes nevelőnél tájékozódni kell az intézetben tanúsított viselkedéséről, személyiségéről. A gyász-szertartás helyszínén a biztonságot szem előtt tartva, meg kell tekinteni a ravatalozó helyiséget, a kegyeleti útvonalat, a sírhelyet és környékét, ezekről helyszínrajzot kell készíteni. Fel kell deríteni a az őrzés szempontjából lehetséges veszélyforrásokat. A vezető számára az előzőek jelentős támpontot

nyújtanak a beosztottak eligazítását illetően. Az eligazítás tartalmazza az előzőeken túl azt is, hogy a beosztotti állomány tartózkodjék kegyeletsértő magatartástól.

A beosztotti állomány eligazításán túl ki kell oktatni az őrutasítás szerint az előállítandó fogvatartottat is. Tudomásul kell azt venni, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben létrehozott rezsim (magyarán szólva speciális életkörülmények) jelentősen befolyásolják – soha meg nem szüntetik – a kulturálisan öröklött viselkedési formákat, a kultúrát, így a gyász-szertartás során előbukkanó, eddig „elfojtott” magatartásformák felbukkanására lehet számítani. Ha a személyzet tagjai tisztában vannak az előzőekkel, a kioktatás során tiltó rendelkezést hozhatnak, úgy a gyász-szertartás során jelentkező magatartásformát „kezelni” tudják, illetve, ha „kezelést” nem igényel, akkor az okát ismerjék. Az előzőekben említett kioktatás alatt mindenki szóbeli oktatást ért. Gondoljunk azonban arra, hogy a közelmúltban a büntetés-végrehajtásban olyan újszerű kezdeményezések láttak napvilágot, amelyek valahol a mélyben már lappangtak, csak a megfelelő helyzetre vártak, hogy előtörjenek. Az új kezdeményezések sorában elég csupán a Budapesti Fegyház és Börtön Magatartási Kódexére, vagy a még korábbi „Megállapodást” említenem. A fogvatartott kioktatására kézenfekvő megoldásnak látszik a „Megállapodás” alkalmazása. Lényegét tekintve ez nem más, mint írásban vállalnak kötelezettséget a megállapodó felek jogaik, kötelezettségeik biztosítására

Tovább fűzve ezt a gondolat menetet, azt hiszem, hogy ez a megoldás beleillik az úgynevezett „garanciális büntetés-végrehajtás” képébe.

Azt hiszem az előzőek részben a gyász-szertartáson résztvevő hozzátartozók magatartására vonatkozóan is. Valószínűsíthető az, ha a hozzátartozók „megértést” tapasztalnak a személyzet részéről, kisebb a veszélye az esetleges rendbontásnak.

A jegyzet a biztonsági előírásokon túl azt kívánja részletezni abból a célból, hogy a személyzet előállítást végrehajtó tagjai tisztában legyenek, legalábbis némi fogalmuk legyen, milyen jelenségekkel találkozhatnak a feladataik teljesítése során.

Egészen rövid bevezető

A jegyzet elkészítése során néhány olyan fogalmat kellett használnom, melyek értelmezése az olvasó számára talán nélkülözhetetlen.

Ha a biológiai gyökereitől vizsgáljuk az emberi faj, az emberi fajták kialakulását, az öntudatra ébredését és a jövőjük problémáját, jelenkori életük minden területét, a kultúra fogalmával találjuk szembe magunkat. A kultúra fogalmának meghatározása egyetlen rövid definícióval nem lehetséges, mivel – *amint arra már az előzőekben röviden utaltam* – az egyes emberfajták, népcsoportok, etnikumok stb. életének minden területét magában foglalja. A kultúra fogalmát eddig legalább 130-150 féleképpen határozták meg, ám jelen esetben haszontalan lenne sorra venni ezeket. Maradjunk az általam elfogadott legtömörebb definíciónál, amely szerint „a kultúra nem más, mint ahogyan az emberek élnek”.

Az emberi faj számszerű és ezzel egyidejű minőségi terjeszkedése kezdetén még voltak olyan önálló kultúrával rendelkező csoportok, melyek egyáltalán nem

érintkeztek egymással, és így gond sem származhatott abból, hogy az egyik népcsoport így élt, a másik pedig amúgy. A helyzet akkor kezdett bonyolultabbá válni, amikor a népsűrűség következtében a kultúrák találkoztak egymással. Így megvolt a lehetőség arra, hogy a másként élés miatt az egyik csoport – alappal vagy alap nélkül – „lenézze” a másikat, mert az másként élte az életét, sajnos megszületett az előítélet.

Ennek ellentétéként sokan úgy vélik, hogy tagadniuk kell az egyes kultúrák közötti nyilvánvaló különbségeket. Egy egészen egyszerű példával élve, a kezünkön lévő ujjak vajon mind egyformák?... És mégis szükségünk van valamennyire! Egy család gyermekei sem egyformán eszesek, erősek. De éppen a közöttük lévő különbségek adják meg a csak rájuk jellemző egyéniségüket. Az egyiknek ez van, a másiknak meg az. Éppen a sokféleségnek köszönhető az, hogy működnek az emberi közösségek, az emberi kultúrák.

A kultúra és a kultúrák közötti érintkezés említésekor két további fogalmat tartok szükségesnek megemlíteni. Az egyik az identitás, a másik pedig az integráció.

Az identitást talán úgy lehet magyarázni, hogy egy konkrét személy szabadon tudja vallani és gyakorolni a számára adott – mert „beleszületett” – kultúrát, illetve azt, amelyet magának kényszerből vagy szabadon választott. A két verzió illusztrálására a következőket lehet megemlíteni: a cigány családba született gyermek kézenfekvő, hogy a cigány kultúrát sajátítja el, azt vallja később magáénak. A cigány családba házasodó „gazho” vagy „gazhi”, minden bizonnyal előbb-utóbb „eltanulja” a „romanes”-t, azt, hogyan kell cigány módon élni.

Az integráció fogalma tárgyalásánál ütköznünk bele az első olyan problémába, mely érinti jelen jegyzet központi témáját. Ismét csak olyan területre tévedtünk, melyet ismét csak nem lehet egyetlen mondattal, meghatározással elintézni. A kultúrák integrációja a saját olvasatomban olyasmit jelent, hogy az egymás mellett, közel azonos területen működő kultúrák képesek zavar, jelentősebb zavar nélkül létezni. Ez a zavar úgy érthető, hogy nem lehetetlenítik el egymást, illetve magyarul szólva nem lép fel az „erősebb kutya” effektus. Ennek a jelenségnek a békésebb következménye az asszimiláció, melynek során az „erőtlenebb” kultúra beolvad az uralkodó kultúrába. Az erőszakosabb következmény a szegregáció, a teljes elszigetelés, erőszakos elkülönítés, végső soron a szellemi, fizikai megsemmisítés.

Érzelmektől mentesen (nagyon nehéz!), tisztán gondolkodva az integráció megteremtése az egyedüli lehetséges út. Hogy ezt meg tudjuk valósítani, szükség van, hogy megismerjük más népek, más kultúrák velünk kapcsolatba lépő részét

Azt hiszem még egy fogalmat szükséges tisztáznunk. Az etnikai csoport elnevezése mindig is fontos volt az illető csoport számára. Valószínűleg ebből eredhet az is, hogy a legtöbb esetben saját magukat „embernek” nevezik, míg más csoport tagja a véleményük szerint már „nem ember”. Most ne bocsátkozunk hosszú fejtegetésbe miként alakulhatott ki egy-egy csoport elnevezése, mert a téma szempontjából lényegtelennek tűnik. Egy-két évvel ezelőtt is hosszan cikkeztek arról, hogy sértő, vagy nem sértő a „cigány” elnevezés, vagy legyen-e inkább „roma”? Meddő, és teljesen felesleges vita. Ha

már évszázadok alatt a cigány név terjedt el a köztudatban, a „roma” kifejezés csak most van terjedőben, én inkább maradok az előzőnél. Nem nyelvészkedni kívánok, de a legszebb magyar szót is lehet éles késként használni...

Nép nemzet nélkül

Amikor nemzeti identitásra gondolunk, ez alatt a terület, a nyelv és a nép pontosabban nem körülhatárolható egységét értjük. A nemzeti azonosulás legvilágosabban a nyelvben fejeződik ki. A nyelv alapvetően összeköti valamely nemzet földrajzi értelemben vett földjét a közösen megélt történelmükkel. A nyelv, másként, meghatározza az egyes népeket-kultúrákat elválasztó határvonalakat.

A cigányság esetében ilyen nem fordulhat elő. A cigányok többségének közös a nyelve, még sincs olyan terület, őshaza, ahová visszavágyódhatnak.

Számunkra felfoghatatlan, ilyen körülmények között hogyan maradhatott fenn a cigányság? Pedig itt vannak közöttünk...

Egy társadalom szélén élő nép identitása

A cigányok távolságot tartanak, mégis az őket körülvevő, velük szemben fölényben lévő népességtől függenek. Nincsenek jelentős termelőeszközök, teljes mértékben ki vannak szolgáltatva az őket körülvevő világnak. „Objektív” megfogalmazással: a magyarországi cigányok csak a munkaerejüket tudják áruba bocsátani. A munkával – kereskedéssel – keresett pénzből tartják el a családjukat. „Szubjektíven” közelítve meg a kérdést, szerintük a lóvásárok – napjainkban már használt-autóvásárok –, a családi ünnepek és a nagyon intenzív közösségi élet teszi őket cigányokká. A cigányok a mások által felnevelt lovak – napjainkban használt-autók – eladásából csinálnak pénzt, és ez biztosítja számukra az egyenrangú, egymástól nem különböző „testvérek” közösségének autonómiáját. A cigány férfiak, ha magukban vannak otthon, szüntelenül arról ábrándoznak, hogy ismét együtt lehessenek a „testvérekkel”. A cigány férfiak közötti szolidaritás a cigány lét egyik meghatározó eleme.

A cigányok azt állítják, hogy képesek a társadalmi és egyéni létet két elkülönülő részre osztani. Az egyik a tiszta cigány élet, a másik a parasztkéhoz hasonló (gazho) nem cigány lét. Ez a kettéválasztás kézzelfogható formát ölt a cigány test kettéosztásában egy felső és egy alsó részre (határvonal derékmagasságban húzódik), illetve abban, hogy különböző aktusokat és tárgyakat hoznak kapcsolatba az egyik vagy másik résszel. Ez a világgép biztosítja közösségük fennmaradását.

A társadalmi szférát jelölő metaforikus „törzsiség” fogalom olyan életszemléletet implikál, amely csekély jelentőséget tulajdonít az életkor, a nemzedék, a szülő-gyerek kapcsolatok és az egymást követő generációk fogalmának. Ez az életszemlélet gyökeres ellentéte a „gazhok” családi életével.

A cigány halotti szokások, amelyekről a jegyzet szól, éppen azokat a feltételeket próbálják visszaállítani, amelyek között újra lehetségesnek tűnik cigány módon élni, s ennek szerves része a „gazhokétól” eltérő időszemlélet. Pontosabban fogalmazva, a halál alkalmat teremt a cigányok számára az élettelen test fölél emelkedő társadalmi rend megalkotására.

Milyen a halál a cigány kultúra számára

A kelet-európai paraszti kultúrákban jó halálról beszélnek, ha valaki idős korban távozik az élők sorából, és körbeveszik mindazok, akik az ő egész életen át tartó fáradtságos munkájának köszönhetően biztonságos jövő elé néznek. Ebből a szemszögből a halál nem a vég.

A cigányok szemében nincs jó halál. A szemléletükből hiányzik az életnek mint a halál felé való kérlelhetetlen menetelésnek a képzete. A halált akkor is brutális és váratlan eseményként élik meg, ha súlyos betegség vagy kórházi ápolás előzte meg. A cigányok számára a halál olyan esemény, amely kívülről sújt le, minden előzmény nélkül: olyan erő, amely minden pillanatban azzal fenyeget, hogy berobban az életükbe és kiragadja szeretteiket az ölelésükből.

Talán, mert a halál veszedelmes terep a cigányok számára, mintha tűzzel játszanának, rituális beszédfordulataikban gyakran idézik fel a halál fenyegetését. Szenvédélyes esküdözéseikben állandósult szókapcsolatokról van szó: „Haljak meg!”, „Te merav”, „A fekete gyász egye meg az anyámat!”, „Még ma haljon meg a gyerekem!”, „A rák egye le a húsomat!”. Ezek a kifejezések a kellő pillanatban önkéntelenül buknak elő, mégis állandó aggodalomról és a haláltól való félelemről tanúskodnak.

Elméleti modell a halál kultúrák közötti módosulására

Számos társadalom társítja a halálhoz a „termékenység megújulását”, amelyet kulturális értelemben alapvetőnek tekintenek a társadalmi rend újratermelése szempontjából. Kézenfekvő példával illusztrálva, lásd a húsvéti ünnepeket.

A modell szempontjából a cigányok különleges helyet foglalnak el. A cigányoknak sem tárgyakban megtestesülő lehetőségük, sem indokuk nem volt arra, hogy a múltat a jelen részévé tegyék. Amikor egy gazdag cigány meghal, magától értetődik, hogy a megmaradt pénzt sírhely csináltatására kell fordítani. Az egyén által felhalmozott javak nem eredményeznek sem anyagi jólétet, sem kapcsolódási pontot a társadalmi folytonosság számára, csupán az elhunyt testének biztosítanak örökös nyugvóhelyet.

A halál

Szemben az európai városlakókkal a cigányok számára a halál nem egyszeri esemény, hanem több szakaszból álló folyamat. Ami a számunkra a halál pillanata, az a cigányok számára a vérkeringés megállásának a pillanata, vagyis a „dzsi” működésének megszűnése. Minden élő szervezetnek van „dzsi”-je, más szóval életereje. A „dzsi”-n kívül az embereknek lelkük („lindra”, magyarul álom) is van. A „lindra” csak hozzátétőlegesen kötődik az egyénhez, amikor az ember alszik, a lélek sétálhat, ebből lesz az álom (shuno dikhel).

...halál esetén az eszme a lélek és a test szétválasztása... jobban megérthetjük a halotti rítusok lefolyását, ha elkülönítve vizsgáljuk, hogy hogyan kezelik a testet és hogyan a lelket.

Ha egy cigány otthon hal meg, mindenki abban reménykedik, hogy még azelőtt sikerül őt eltávolítani, mielőtt kileheli a lelkét, vagyis elveszíti a „lindrá”-ját. A házat bezárják és azonnal megtisztítják... „az elhunyt ne ismerhesse meg a saját házát” (te na pinzharel pesko kher), ha ő (pontosabban a lindrá-ja) a temetés előtt vissza akarna térni...

Ezt követően az elhunytat a legkedvesebb ruhájába öltöztették, majd a középső „tisza” szobában fehér lepedőre fektették, lábbal az ajtó felé, s a test köré páratlan számú gyertyát helyeztek. Ma már a legtöbb ember kórházban hal meg, s ha mégis otthon, a hatóságok hamar elszállítják. De a házzal ugyanaz történik, és a gyertyákat is meggyújtják. A haldoklónak tehát, ezért fontos a halála előtt elhagynia a házat, hogy a lindra azonnal kiléphessen testi és anyagi környezetéből és szimbolikusan is elválhasson tőle, mert a halál a születéssel ellentétes folyamatot ábrázol.

...bezárják a száját és pénzdarabot helyeznek a szemre, ez a test lepecsételésének aktusa... a halott alá terített szalmát és a körülötte meggyújtott gyertyákat illeti, ezek, úgy tűnik, azt a célt szolgálják, hogy a lélek az elhunyt testétől elválva is fenn maradjon. A cigány eltemetése mégsem a folyamat utolsó állomása.

Haláleset a családban

A következőkben azt tartom szerencsés megoldásnak, ha Michael Sinclair Stewart, angol kutató írására hagyatkozunk, mivel konkrét esetről számol be, mely mindennél alkalmasabb a cigány haláleset, temetés bemutatására. A szerző az 1980-as években összesen 15 hónapot töltött el egy magyarországi kisváros cigányai között. Mint kívülálló, igyekezett a cigány kultúrát objektív módon bemutatni, emellett azonban olyan közel tudott kerülni a számára „kedves népéhez”, hogy mindennapjaik legintimebb szféráiba is betekintésre nyílt módja.

Jelen írása a „Cigányfűró” című folyóirat 1994. I. évfolyam 3-4. számában jelent meg „A magyarországi cigányok halotti szokásai” címmel. (A tanulmányt szerkesztve, lényegét nem érintve, rövidített formában adom közre!)

„Gabi meghalt, gyertek haza!” Egy vasámap este ezt, az egyik családtag haláláról tudósító rövid táviratot kézbesítettek több családhoz a telepen, ahol akkor a családommal laktam. Több cigányt bosszantott a távirat elbizakodott hangja. (Gabi házát nem tekintet-

ték a magukénak), és hogy hiányoztak belőle a temetéssel kapcsolatos információk. Mások, akiknek rendszeresebb kapcsolatuk volt az elhunyttal, mindezt nem vették annyira zokon, és néhány perccel a hír érkezése után egy csapat ünnepi ruhába öltözött férfi jelent meg a lakásomon. Mivel gyakran tettem nekik sofóri szolgálatokat, kértek, hogy vigyem el őket a virrasztásra, ahol a családjukat „segítik” majd. Amíg nálam voltak, mindvégig mérhetetlen aggodalom áradt belőlük szegény elárvult (chorro) „testvéreik” iránt.

Személyesen nem ismertem Gabit, noha az úton elmagyarázták nekem, hogy többször kellett találkoznom vele, mert ott volt „mindenütt, minden keresztelőn, minden lakodalomban, minden ünnepen”. „Finom és jó” (lasho) ember volt. Nem „nagyképűsködött” de volt tekintélye, és főként „mindig tréfálkozott” (sa kerdas pheras) – tréfás ember volt. Nagyon gazdag is volt – „életében egyetlen napot sem dolgozott (butyi kerel)”, vagyis sosem dolgozott gyárban, bérmunkásként. A temetése jelentős társadalmi esemény lesz. Amikor megérkeztünk a siratásra, mintegy negyven férfit találtunk ott. Általában, ha a cigányok összegyűlnek, a férfiak mind együtt ülnek, tekintet nélkül az életkori különbségekre. Most azonban az egyes korcsoportok elkülönültek egymástól. Az elhunyt nemzedékéhez tartozó férfiak a fiaikkal a középső szobában foglaltak helyet. A fiatalabb házasságú férfiak az első szobában, közel az ajtóhoz, a kamaszok pedig a legbelső szobában. A cigányok életében gyakorlatilag ez az egyetlen alkalom, amikor a nemzedék fogalma formálisan is megragadható. A temetés után, a kocsmában a „testvérek” újra a nemzedékek egymással elvegyülő csoportjában találják magukat. A siratás túlnyomó részében egyetlen nőt sem lehetett látni, az elhunyt felesége és lányai, csakúgy mint a többi nő, átmentek a szomszédokhoz.

Magát a házat Gabi halálát követően átrendezték. A szobákat kiürítették, – csak a székeket hagyták benn –, a falakat lemosták. A hátsó szobában lévő tükröt fehér lepedővel takarták le, a szőnyegek helyére szalmát terítettek szét. A szoba egyik sarkában, közel az ablakhoz, három gyertya égett. A ház belseje felé fordulva ültünk. Barátaim figyelmeztettek, hogy ne üljek szembe az ajtóval és ne nézzek oda, mert különben betopanhat a halál. A középső szobában sörösládák voltak egymásra rakva, és minden belépőnek adtak egy üveggel. Általában, amikor a cigányok összegyűlnek inni, minden korty előtt mondanak egy tósztot. Most szóttlanul ittak. Egy kevés sört a padlóra locsoltak, elnézést kértek az elhunyttól, a többit pedig megitták. Ennivaló nem volt. Éjfél felé a hangulat komorabbá vált. Ez az a pillanat, amikor a legnagyobb az esélye, hogy a halott lelke megjelenik az egybegyűltek körében vagy valahol a közelben, és jelenlétét borzongató, hideg fuvallatként élik át. Pálinkásüvegeket nyitottak ki, és kézzel-kézre adták. A pálinkáról úgy tartják, hogy nagyon erős ital, felmelegíti a testet és védelmet nyújt a tisztátalanság ellen. A pálinkásüvegek egészen hajnalig körbejártak. Akkor tüzet gyújtottak („hogy a halottnak legyen világosság”), majd a társaság fölbomlott, ami lehetővé tette a közeli hozzátartozóknak, hogy néhány órát pihenjenek.

A test átváltozásának a folyamata számos, a gyászoló családot sújtó tabuban és tilásban ölt testet. A gyászoló családban nem szabad aludni éjszaka, szeretkezni, főzni a háznál, fésülni, mosni, mosogatni, varrni. Ugyancsak tilos az érintetteknek tükröbe vagy víztükörbe nézni. ...Úgy tartják, hogy aki megpillantja a saját tükörképét, elveszít-

heti a „lindrá”-ját... a temetés előtti időszakban. A közeli családtagoknál a lélek és a test közötti kötés veszt az erejéből, éppen úgy, mint az újszülötteknél... a gyászoló családtagokra vonatkozó alvási tilalom is a fizikai gyengeség képzetéből ered. Van számos pozitív szabály is, amelyek az elhunyt nem-testi, vagyis lelki vonatkozásait érintik. Mindenekelőtt a temetésig a nőknek és férfiaknak minden alkonyatkor össze kell gyűlniük, hogy együtt virrasszanak, igyanak és énekeljenek. Ezeken az összejöveteleken az elhunyt kedvenc italait isszák, és az „igaz beszédnek (chachi vorba)” az általa szeretett változatai hangzanak el (többnyire dalok formájában).

Tiszteletadás az elhunytnak

Mivel azért gyűltünk össze, hogy lerójuk tiszteletünket az elhunytnak, mindent úgy csináltunk, ahogy ő maga csinálta volna. Este sört ittunk, neki is öntöttünk. Aztán órán át vicceket meséltünk, olyanokat, amelyeket ő mesélt volna. Később egy-két órán át találós kérdések voltak terítéken. Egyes kérdésekre megvoltak a kész válaszok, másoknál vita alakult ki a helyes választ illetően. Az a kérdés, hogy „ki a cigány?”, hosszú vitát váltott ki. Minden résztvevő hosszasan fejtegette a maga álláspontját, érveit. (Végül a többség a következő válaszban egyezett meg: „Az, aki nem nézi le a cigányt.”) ... Az igazi cigány arról ismerszik meg: először is: beszél cigányul, másodszor: a „gazho” világban csak úgy lehet boldogulni, ha az ember a „gazhokkal” érintkezve ékesszólóan és meggyőzően tudja kifejezni magát. Harmadszor a cigányok által közösen énekelt dalok teszik lehetővé a testvériség újjáteremtését...

A hangulat, még ha ez egy kicsit erőltetettnek tűnt is, „derűs” maradt egészen addig, Amíg az elhunyt bátyjából egyszer csak kitört a zokogás... A cigány „testvérek” összejövetelein a hétköznapi beszéd (duma) mindig átadja a helyét az „igaz beszédnek” (chachi vorba), vagyis a formalizált beszédnek, a népmeséknek és daloknak, amelyeket meg-megszakítanak a köszöntések és az eskük... A virrasztás éjszakáján mindenki csendben ment ki és csendben jött vissza. Amikor az egyik férfi kiment vizelni, azt szólanul tette és visszajövet sem mondott köszöntést senkinek. Így érzékeltették, hogy most, amikor mindenki részese a halál tisztátalanságának, nem lennének alkalomhoz illőek a tisztító szándékú gesztusok. De a köszöntések teljes hiányának szinte fiziológiai hatása is volt. Azáltal, hogy a „testvérek” észrevétlenül mentek ki és jöttek be, a jelenlévők nem érzékelték a teret és az időt. (Az este ritmusa már csak azért is megrendítő volt, mert a cigány ünnepek egyébként nagyon is világos, szabályszerűen ismétlődő ritmus szerint épülnek fel, már-már zenedarabra emlékeztetnek.)

A temetés

Néhány nappal később még nagyobb létszámú cigány csapattal mentem vissza a temetésére. Előre jelezték nekem, hogy nagyon hosszú nap lesz. „Ha nyolcra hirdetik meg a temetést, akkor arra csak délben kerül sor” – magyarázta nekem egy idős aszszony. Ebben a városban a cigányok annyit dalolnak, hogy nem válnak meg csak úgy a

testtől. A délelőtt a templomi misével kezdődött... a többség kívül maradt és pálinkát (ratyija) iszogatót. Bent a templomban a cigányok közül senki sem kapcsolódott be az éneklésbe, és a szertartás végén nem volt áldozás.

A cigányok felfogása szerint a kórust és a papot azért fizetik, hogy tegyék a dolgukat, és nekik csak az a feladatuk, hogy ellenőrizzék: minden rendben megy-e. Magát a temetést kora délutánra tűzték ki, így hat óra maradt arra, hogy mindenki együtt virrasszon a háznál. De sokan nem voltak hajlandók elmenni az elhunyt „tisztátalan” házába. A halott családja viszont azon volt, hogy minél többen „támogassák” őket fájdalomukban. A távolabbi rokonok azon a véleményen voltak, hogy a halottvirrasztás a közeli családtagok feladata. A halott iránti „tiszteletből” eljöttek a temetésre, de nem azért, hogy a családdal együtt részt vegyenek az utolsó virrasztásban. Végül azért a templomnál összegyűltek mind, elmentek Gabiékhoz, letelepedtek a szobákba, halkan beszélgettek és komótosan iszogattak.

Valamikor a délelőtti folyamán kocsonyát és füstölt sonkát hoztak át a szomszéd házból, s a szoba közepére rakták. Szóltak, hogy menjek és egyek belőle, s egyszer csak nyolcvan férfi között találtam magam, akik mind bátorítólag néztek felém: „Egyél, Misi! Egyél! Ne szégyellj magad! Edd meg az egészet! Tömd meg a bendódet! (Na lazhes tu! Xa nyugodtan! Caljos tu! Mondják, hogy amit az „idegen” eszik meg, az a halotté lesz. S valóban egyetlen cigány sem nyúlt az ételhez.

Dél körül a társaság formátlan menetté állt össze. A mikor az első cigányok odaértek a temetőhöz, az elöl haladó családtagokon páni félelem lett úrrá, ami átragadt a mögöttük levőkre is. Az embernek az volt a benyomása, hogy a közeli családtagok nem akarnak belépni a ravatalozóba, amit a cigányok „boncháznak” neveznek. Az elhunyt felesége és lányai, akik szinte végigzokogták az egész utat, éles kiáltozásba kezdtek, és az ajtóhoz ugrottak, amely mögött a nyitott koporsó állt... a délelőtt nyugodt, békés, meditatív hangulatát most izzé-porrá zúzták a rettenetes, rémisztő kiáltások.

Az özvegy egyszer csak lecsendesült. A fogával kinyitott egy üveget, majd egy másikat is, egy kis sört locsolt a koporsóra és az egyik üveget a holttest mellé helyezte. Letépte magáról a fekete kendőt, amelyet addig viselt, láthatóvá téve zilált, fésületlen haját. Aztán a férjéhez fordulva megrendítő hangon előbb kiabálni majd énekelni kezdett: „Miért hagytál el engem? Nem jössz haza velem? Gyere ígyál újra velem!” Könnyek csorogtak végig az arcán.

Az asszonyoktól általában azt várják, hogy a koporsóból kiemelve, vagy mint a fentebb idézett esetben „meglocsolva” életre keltsék a testet. Ugyancsak az ő feladatuk, hogy késleltessék – akár fizikai erőszak árán is – a koporsó lezárását és leeresztését. Mosatlan, fésületlen, rendezetlen hajzatukkal, fekete öltözkükkkel mintha akadályt emelnének a testtől való megválás elé, olyan akadályt, amelyet le kell győzni ahhoz, hogy a halál folyamata folytatódjék.

Egy férfi lépett be és cigarettát helyezett a holttest mellé. Egy másik odaszólt neki: „Jól van. Adjál neki cigarettát, hadd vigye magával!”. Többen felkiáltottak: „Jaj, Istenem!” (Ahaj Devla!). Valaki pénzdarabokat dobott a koporsóba.

Hosszú búcsú

Az özvegy csaknem egy teljes órán át ott maradt panaszos fájdalmával a férje mellett. A közeli hozzátartozók támogatták. A fájdalom időnként úgy felerősödött benne, hogy sörrel „öntözte” a testet. Ez alatt az idő alatt Gabi minden közeli rokona legalább egyszer odament a koporsóhoz. Mondják, minden bensőséges barátnak oda kell mennie, hogy búcsút vegyen tőle, már csak azért is, hogy a „mulo”-nak (a halott szeleme) ne kelljen visszajönnie emiatt. Más cigányok, akik nem álltak ilyen közeli rokonságban Gabival, mérgesen pattantak fel, amikor javasoltam nekik, hogy ők is menjenek oda. A sírkő körül üldögéltek, ittak, és saját ügyeikről társalogtak. Azok közül, akik bementek a ravatalozóba, sokan észrevették, hogy a testet „rossz irányban”, fejfel az ajtó felé helyezték el. De senki semmit nem tett annak érdekében, hogy jó irányba fordítsák.

Aztán a halott egyik fia egyszer csak kivonszolta az anyját, majd öt muzsikus sorakozott fel a ravatalozó bejáratánál. Megfizették őket, hogy eljőjenek a szomszéd városból. Romungrók (magyar cigányok) voltak, ismert zenészek, valaha kávéházi muzsikusok leszármazottai, akik még nem is olyan régen a vidéki és városi magyaroknak muzsikáltak.

A cigányok a saját nyelvükön, parancsoló és lekezelő modorban kommunikálnak a zenészekkel, mert ezzel is mutatni akarják fölényhelyzetüket azokkal szemben, akikkel a „gazho”-k (nem-cigányok, ez esetben magyarok) ezt nap mint nap megteszik. Ezért van az, hogy miközben a cigányok a testet átadják a gazhoknak, a gazhok szolgálóit beépítik a maguk társadalmi univerzumába. Ez azért szimbolikus jelentőségű, mert történetileg a gazhok integrálták a muzsikusokat. Abban az egy órában, ami a pap érkezéséig hátravolt, a család férfitagjai, sőt a távoli rokonságba tartozó cigányok is énekeltek a muzsikusok kíséretével. Itt is, akárcsak más temetéseken, a cigányok ragaszkodtak a vidám nótákhoz. (Vidámat, mondták, amikor a muzsikusok szomorú nótát akartak játszani.) Az énekesek a pénzt a hegedű húrja alá csúsztatva fizettek a zenészeknek.

Kevéssel két óra előtt magyarok kezdtek gyülekezni a temetőnek a cigányok csoportjától távol eső sarkában. Majd megérkezett a pap a segédeivel és a kizárólag gazho asszonyokból álló kóruossal, amely hagyományos egyházi énekeket adott elő. A „szörnyűséges”, hosszú, fekete és nőies reverenda sérti a cigányok érzékenységét... és nem is mulasztják el, hogy csúfolódjanak rajta.

A mindennapi életben baljós előjelnek számít pappal találkozni. Az emberek átközdással próbálnak szabadulni a rossz következményektől. („Hogy nyelné el az éjszaka!” Hogy vinné el a havi vérzés!”), vagy azzal, hogy megérintik a nemi szervüket.

Most, hogy vannak cigány származású, cigány nyelven miséző papok, nagyon ügyelnek arra, hogy ne papnak (rashaj), hanem pásztornak nevezzék magukat. A pap utolsó mozdulataival egy időben a sírásók rárakták a koporsóra a fedelét és beszögeztek. Ez minden cigány temetésen a felerősödő fájdalom pillanata, a családhoz tartozó asszonyok kiszámíthatatlanul szenvedélyes reakciójával. Az első szög beverésének a zajára szívszaggató kiáltás hangzott fel, és az egyik lány odaugrott a sírásókhoz, mint-

ha le akarná őket állítani. Fivérei és nővérei ájultan vonszolták el onnan. Közben a többi családtag szipogott és sóhajtozott.

Valamennyi cigány temetésén, ...legalább egy közeli rokon elájult, mintha, amennyire ez lehetséges, közel szerettek volna kerülni a halál állapotához. Az ájulás mindig fölerősíti az általános pánikot. Mindenki, férfiak és nők vegyesen, vízért kiabál, majd addig locsolgatják az öntudatlan állapotba került nőt, amíg magához nem tér. A tömeg újra lecsendesült, a pap elmondta az utolsó előtti áldást. A fiúgyerekek és a fivérek a pap kíséretében fölemelték a halottat, hogy elvigyék a sírig vezető „utolsó útjára”.

A zenészek nehezen találtak maguknak helyet a cigányok menetében, több férfi hangosan szentségelt, szemrehányást téve nekik, hogy nem teljesítik kötelességüket, hiszen a koporsó mellett haladva folytatniuk kellene a muzsikálást

A cigány sír

A föld alatt fölfedezhetjük a cigány ház látványát. Pontosabban megcsinálják, hogy a sír a „tisztaszobát” mintázza a virágos szőnyegekkel és takarókkal. A cigány házakban ez a művirágokkal bőségesen díszített „tisztaszoba” az egész család büszkesége, feltéve, hogy be tudnak egy ilyet rendezni. A vágy, hogy a föld alatt újjáteremtsék a házat, olykor meglehetősen teátrális megoldásokhoz vezet. Van példa arra, hogy a kibetonozott sírgödörben valóságos büfét rendeznek be italokkal, cigarettával, ruhákkal, kendőkkel. A sír tetején pedig úgy rendezik el a virágkoszorúkat, hogy azok a „tisztaszoba” központi helyén lévő, többnyire virágmintás takaróval borított, dekoratív ágy látványát idézzék fel.

...a pap a sírnál végzett a szertartással, hátrahúzódott, és a sírásók elkezdték a gödörbe lapátolni a földet. Amikor a föld kezdte elborítani a koporsót, a cigányok kérték a sírásókat, hogy: „Ne siessenek! Ráérnek lassabban!” Hiába. Amikor a sírásók befejezték a munkát, a legkisebb fiú odaugrott a sírhoz és húsz liter bort locsolt a földre. Majd egy másik rokon lépett a sírhoz és így kiáltott a családtagokhoz: „Hat hétig nem daloltok, hat hétig nem táncoltok, hat hétig nem isztok, hat hétig nem borotválkoztok!” Aztán felkapott egy másik boros demizsont és a lába körül meglocsolta a földet. (A közeli családtagoknak ebben az egész időszakban – ami elvileg az elhunytért mondatott utolsó misét követő egy évig tart – úgy kell viselkedniük, mintha a testi állapotuk az elhunytéhoz kötődne. Öltözködésükben a férfiaknak és a nőknek egyaránt kerülniük kell a pirosat, az élet színét. A dal, az ital és az ünnep most szigorúan tilos. A legkisebb fiú megragadta a „testvérei” karját és „még egyszer utoljára” elénekelték apjuk kedvenc dalát. Ott álltak a sírnál égnek emelt karral, ökölbe szorított kézzel, rázták az öklüket és a kétségbeesés jeleként széttárták karjukat. A fiú által intonált dal jeladás volt az általános elvonulásra, és sok cigány nem is leplezte, hogy mennyire sokkolja a többiek tüntető távozása. A család számára a temetés még nem ért véget. Az idősebbik fiú a tömeg felé indult és kérte a cigányokat, hogy jöjjenek el, ha már nem hozzájuk, legalább a kocsmába, hogy ezekben a nehéz pillanatokban, amikor olyan nagy szükségük lenne rá, támogassák őket.

A halott cigány nem képes támogatni az élőket, mert a társadalmi „termékenység” a cigány jelen idejű tevékenységéből ered. Amikor az emberek isznak, egy kis alkoholt a földre locsolnak, és húsvét hajnalban megesik, hogy az asszonyok, mielőtt mosakodni kezdenének, egy kevés vizet kiöntenek a halottaknak. Manapság a papok két misét is mondanak, az egyiket a temetés előtt, a másikat hat héttel az elhalálozás után. Némelyek azt állítják, hogy ennek eredményeként a cigány halottak mostanában békében nyugszanak, és nincsenek már „mulo”-k, hogy megzavarják az élőket.

Miskoff Mihály

Forrásmunkák:

Csányi Vilmos: *Az emberi természet.* Humánétológia. Vince Kiadó Kft., Budapest, 1999.

M.S. Stewart: *A magyarországi cigányok halotti szokásai.* „Cigányfűró” Kisebbség-szellemű Művészeti Folyóirat 1994. 3-4. szám

M.S. Stewart: *Nép – nemzet nélkül* u. az 1996. 2-3.szám.

Miskoff Mihály: *Budapesti Fegyház és Börtön a szemléletváltás gyakorlatában. A megállapodás.* Az említett írás a Börtönügyi Szemle 1998. 2. számában „A megállapodás” címmel jelent meg.

Rostás—dr. Karsai: *Cigány-magyar, magyar-cigány szótár.* Kossuth KK, Budapest, 1991.

A jogalkotás aktuális feladatai az integrációs folyamatban, a korrupció visszaszorításában és a hatékony igazságszolgáltatásban

Dr. Dávid Ibolya igazságügy-miniszter beszéde 2001. június 11-én, a Kriminalexpon

Tisztelt Elnök Úr!

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Köszöntöm Önöket és köszönöm a meghívást.

Ma két dologról szeretnék szólni.

Két olyan kockázatról, amely valamennyi demokrácia számára kihívást jelent.

Az egyik a korrupció, a másik az informatikai bűnözés.

Mindkettő olyan kockázat, amely mára szükségessé tette a nemzetközi együttműködést, és egyértelművé tette a szükséges intézkedéseket.

2001. május 28-31. között a világ országai Hágában tartották a II. Korrupcióelleni Globális Fórumot.

Két évvel ezelőtt épp a Kriminalexpo idején írtam alá egy Együttműködési Megállapodást Pino Arlacchi úrral, az ENSZ főtítkárhelyettesével.

A Megállapodás biztosította a keretet ahhoz, hogy egy széles körű közvélemény-kutatásra lehessen támaszkodni.

A közvélemény-kutatás eredménye közismert (az interneten is), mintahogy közismert a kormányzat korrupcióellenes stratégiáját megalapozó kormányhatározat is.

Magyarország delegációja tehát már biztos helyzetismeret, és pontos cselekvési program birtokában vehetett részt a hágai fórumon.

A hágai világfórumon résztvevő 143 állam képviselői zárónyilatkozatot fogadtak el, melynek lényeges pontjait szeretném Önökkel is megismertetni.

A világfórum célja az volt, hogy kialakítsa a korrupcióval szembeni egységes nemzetközi fellépés alapjául szolgáló közös álláspontot.

A Fórum miniszteri szintű tanácskozását az országok szakértőinek eszmecsereje előzte meg. **Közel 1400 fő volt a résztvevők száma.**

A szakértői tanácskozások öt témakörben zajlottak.

Megtárgyalták

- az integritás és kormányzás kapcsolatát,
- a jogszabályok végrehajtásának ügyeit,
- a vámhatóságok tevékenységét,
- a korrupció jelenségének sajátosságait, és hatását az egyes országok fejlettségére,
- valamint a kormányzatot és az üzleti életet érintő korrupció természetét.

Mindez arra figyelemmel történt, hogy melyek a legjobb eszközök, utak a korrupció megfékezéséhez. A tanácskozás eredményeként a résztvevők Zárónyilatkozatot fogadtak el.

A Zárónyilatkozat egyértelművé teszi, hogy az országok elszántak a közös fellépés iránt.

A korrupció

- megbéníthatja a kormányok működését,
- lerombolhatja és megkérdőjelezheti a közintézmények és magántársaságok hitelességét,
- korlátozhatja az emberi jogok maradéktalan érvényesülését,
- és így aláássa a társadalmak demokratikus működését és kiegyensúlyozott fejlődését.

A Zárónyilatkozat a korrupció elleni közös fellépés legfontosabb területeként említi a köztisztviselők vesztetéssel szembeni védettségének megteremtését,

- a politikai pártok finanszírozásának átláthatóvá tételét,
- valamint a magánszektorban jelenlévő korrupció elleni jogi fellépést.

Kiemelkedő feladatként jelentkezik az igazságszolgáltatás hatékonyságának fejlesztése is.

E célok elérése érdekében a résztvevők a következőkben állapodtak meg:

1. A kormányzás és közigazgatás valamennyi szintjére kiterjedő teljes körű átláthatóság feltételeinek megteremtése.

A politikai pártok finanszírozásának és a választási kampány pénzügyi hátterének átláthatóvá és ellenőrizhetővé tétele.

Pártatlan és szakmai közigazgatási rendszer kiépítése, szakmai érdemeken alapuló előmeneteli rend biztosítása a köztisztviselők részére, megfelelő felvételi rendszer és etikai kódex kidolgozása a közigazgatásban foglalkoztatottak számára.

A magánszektorral kapcsolatos, a közigazgatási szférát érintő korrupciós cselekmények visszaszorítását és megelőzését elősegítő szabályozás megalkotása.

Ezen célkitűzések megvalósítása érdekében kiemelt fontosságot tanúsítottak az államok képviselői

- a kormányzat,
- a média,
- a társadalom és a magánszektor szoros együttműködésének.

2. Az egyes országok büntetőjogi szabályozásában a korrupciós cselekmények valamennyi formájának büntendővé nyilvánítása.

Megfelelő személyi, pénzügyi, szervezeti és tárgyi feltételek biztosítása a nyomozó hatóságok és igazságszolgáltatási szervek részére a korrupciós bűncselekmények felderítése és széles körű szankcionálása érdekében.

3. A hatékony nemzetközi együttműködést lehetővé tevő szabályozás kialakítása.

A korrupció elleni küzdelemre vonatkozó nemzeti és nemzetközi stratégiák, intézkedések és tapasztalatok cseréje.

A korrupció elleni küzdelemben részt vállaló társadalmi szervezetek kormányzati támogatása.

Az igazságügyi szervezetek nemzetközi együttműködésének és egymás közötti jogsegélyének elősegítése.

A korrupciós cselekményekből származó pénzüsszegek és vagyoni javak felderítésével és elvonásával összefüggő szoros nemzetközi együttműködés.

4. Egy, a korrupció elleni intézkedések összehangolását segítő nemzetközi monitoring-rendszer létrehozása.

A nemzeti, regionális és régiók közötti monitoring rendszer kiépítésének támogatása.

Az államok képviselői egyetértettek abban, **hogy létre kell hozni az ENSZ keretében** egy, a korrupció elleni nemzetközi fellépésre vonatkozó szabályokat átfogó jelleggel rendező Egyezményt.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Érdeemes összevetni a magyar Kormány idén márciusban megjelent határozatát a hágai Zárónyilatkozat tartalmával.

Mi itthon nem tévesztettünk hangsúlyt, amikor a hazai teendőket megfogalmaztuk.

Mondanivalóm végén még visszaterek arra, hogy hol tart e téren a megvalósítás.

Előadásomban most egy másik, ám nem kevésbé fontos, és az utóbbi években jelentkező kockázatra szeretném a figyelmüket erőteljesen ráirányítani.

Az információs társadalom kialakulásával együttjáró számítógépes bűnözésről van szó.

A szabadságvágyunk és kényelemszeretetünk feltételeinek megteremtésével egyidejűleg a visszaélések lehetőségé is kialakult.

Ám nem válhatunk a saját szabadságvágyunk és kényelemszeretetünk áldozatává.

Napjainkban mind külföldön, mind itthon egyre nagyobb az informatikai bűnözés arcátlansága.

A szervezett bűnözés rögtön felismerte, hogy a határon átnyúló céljai elérésének egyik legfontosabb eszköze a számítógép és a világháló.

A mindaddig nem látott nagyságú és sebességű adatáramlást, kommunikációt lehetővé tevő Internet napjainkra az ellenőrizhetetlen pénzmozgások, így a pénzmosás fő színterévé vált.

A kockázat abban áll, hogy a jövőben már nemcsak mennyiségbeli, hanem minőségbeli változásnak is tanúi, szenvedői lehetünk. Ez pedig előrevetíti az informatikai bűncselekmények kialakult fogalmiságának, rendszerének megváltozását is.

Már nem a számítógép, mint eszköz a bűncselekmény központi eleme, hanem sokkal inkább maga az informatikai rendszer, illetőleg a benne tárolt adatok válnak a visszaélések célpontjává.

Az így megszerzett információ lesz a bűncselekmények tárgya.

Ezzel egyidejűleg, a világhálón lebonyolított pénzmosás mellett az informatikai terrorizmus és a közintézmények elleni számítógépes krekker támadások is a nemzetközi bűnözés új és rohamosan fejlődő területét jelentik majd.

Az Európa Tanács az ügy fontosságát felismerve 1997-ben létrehozta a Számítógépes Bűnözéssel Foglalkozó Szakértői Bizottságot. A Bizottság felhatalmazást kapott egy, az informatikai

bűnözéssel kapcsolatos nemzetközi egyezmény kidolgozására.

A fontosságot jelzi, hogy a Bizottság munkájában nemcsak az Európa Tanácsi tagállamok vettek részt, hanem aktív szerepet játszott az Egyesült Államok, Japán és Kanada is. Emellett a Bizottság munkájában a nemzetközi szervezetek és képviselői is részt vettek.

A Számítógépes bűnözéssel kapcsolatos Egyezmény kidolgozásába hazánk is bekapcsolódott.

A Szakértői Bizottság Strasbourgban 2000. december 11-15. közötti ülésén, melyen magyar részről az igazságügyi tárca képviselője vett részt, jóváhagyta az Egyezmény tervezetét.

Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése 2001. április 23-25. közötti ülésén határozott az Egyezménytervezet szövegének elfogadásáról.

A Miniszteri Bizottság 2001. szeptember 17-21. között fog dönteni az Egyezmény elfogadásáról, és egyben határozni fog az aláírási konferencia megrendezésének helyéről és időpontjáról.

Az Egyezmény jelentősége abban áll, hogy az informatikai bűnözésről igen széles körű és átfogó szabályozást tartalmaz, amely kiterjed a konkrét büntető anyagi és eljárásjogi rendelkezések mellett, a nemzetközi együttműködés jogintézményeire is.

Az Egyezmény előremutató jellelű megoldásokat tartalmaz a nemzet-

közi jogsegély kapcsán. A hatékony bűnüldözés érdekében a közvetlen joghatóság-gyakorlás vonatkozásában olyan áttörést hoz, melyre a korábbi nemzetközi egyezményekben nem volt példa.

Az Egyezmény Kiegészítő Jegyzőkönyve várhatóan tartalmazni fog a világhálón terjedő diszkriminatív tartalmú közléseket, információkat bűncselekménnyé nyilvánító rendelkezést is.

Magyar részről támogatjuk az informatikai rendszerekben és az Interneten terjesztett faji, nemi és más jellegű hátrányos megkülönböztetés tilalmáról szóló rendelkezés megalkotását.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Az imént említett nemzetközi törekvések bemutatásával az volt a célom, hogy mindez minél korábban közismert legyen itthon is.

Ezek után kérem engedjék meg, hogy pár szót szóljak az e témákhoz kapcsolódó hazai jogalkotásról, és ezen belül az igazságügyi tárca szerepéről.

A Kormány 2001. márciusban fogadta el a korrupcióval szembeni kormányzati stratégiáról szóló határozatát.

A 27 pontból álló intézkedés-csomag átfogó jelleggel határozza meg a korrupció elleni fellépéssel összefüggő kormányzati feladatokat. Részletesen meghatározza

- a jogalkotási feladatokat,
- a közintézmények működését érintő teendőket,

- a büntetőjogi természetű intézkedéseket,
- és a civil társadalom tájékoztatót, tájékozódását elősegítő intézkedéseket.

A feladatok végrehajtását az igazságügyi tárca felügyeli és koordinálja.

A kormányhatározatnak lényegesebb rendelkezéseit szeretném Önökkel röviden ismertetni.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A közvélemény-kutatás eredményei azt mutatták, hogy a magyar társadalomban a korrupciós kockázatok **egy része** a múltból hozott, a gazdasági-társadalmi átalakulást kísérő visszaélésekből fakad, **más része** pedig egyes közintézmények működésének integrálásával függ össze.

Komoly tanulság, hogy az 1990-ben történt rendszerváltozáskor már folyt a gazdasági élet szabályozatlan, spontán privatizációja.

Komoly tanulság, hogy a demokratikus átalakulás, a határok megnyitása együttjárt a bűnözés ugrásszerű növekedésével, megjelent a szervezett bűnözés.

Komoly tanulság, hogy a társadalmi átalakulás időszakában meggyengültek a hétköznapi erkölcsi alapjai.

Mára túljutottunk mindezen. A privatizáció folyamata lezárult. A vissza-

élésekkel szemben határozott intézkedéseket tettünk.

A bűnözés növekedése nemcsak megállt, hanem nagyságrenddel visszaesett.

Még ebben az évben a Parlament elé terjesztjük a **lobbizás szabályozásáról szóló törvényt**.

Ez a törvény – talán Európában egyedülállóan – rendezi a jogalkotási döntések meghozatala körüli viszonyokat.

Megreformáljuk a pártfinanszírozás rendszerét, annak érdekében, hogy kiszűrjük a tisztázatlan, illetve bizonytalan eredetű támogatások politikai életben való megjelenését.

Ez a politikai élet integritásának megóvása végett fontos.

Pontosítjuk a közbeszerzési törvényt, annak érdekében, hogy verseny és a költségvetés szempontjai megfelelő egyensúlyban tudjanak érvényesülni.

Részletes és a köztisztviselők, parlamenti képviselők egészére kiterjedő vagyonyilatkozati kötelezettséget írunk elő.

Ennek fontos eleme a köznyilvánosság, amely a parlamenti képviselők vonatkozásában 2001 januárja óta már meg is valósult.

A Parlament elfogadta azt a törvényt, amely a köztisztviselők ösztönző rendszerének új, a jelenleginél jóval előnyösebb módját vezeti be.

Mindezek az állami intézmények integritása érdekében szükséges.

A büntetőjogi területen három fontos változás történik.

Egyrészt, összhangban a nemzetközi elvárásokkal, törvény fog rendelkezni a jogi személyek büntetőjogi szankcionálhatóságáról.

Másrészt a korrupció, a vesztegetés szankcióit megszigorítjuk.

Harmadrészt pedig egy bűnüldöző szervezet hatáskörébe vonjuk a korrupciós ügyek felderítését.

Ezenkívül

- a polgárok számára internetes úton tájékoztatást adunk az intézkedésekről,
- az iskolai nevelés részévé tesszük a korrupcióval szembeni magatartásformák oktatását.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Csak a legfontosabb ügyekről beszéltem.

Amiről beszéltem, azok ma már nem tervek, hanem elindított jogalkotási és más cselekvési folyamatok Magyarországon.

Ugyanakkor tisztában vagyunk azal, hogy a nemzeti törekvések nemzetközi együttműködés nélkül erőtlenekek.

Ezért tartom fontosnak a már említett Hágai Fórumot.

Beszéltem a Zárónyilatkozatról.

Magyarország könnyű helyzetben van, mert az e dokumentumban megfogalmazott kívánalmak, törekvések jó-

részt itthon már konkrét cselekvésekben testesülnek meg.

Az ENSZ az utóbbi évtizedben két nagy jelentőségű Egyezményt hozott.

Az 1988-as bécsi kábítószer-egyezményre és a 2000. évi palermói maffia egyezményre gondolok.

Számomra mindkét említett Egyezményt azt jelentette, hogy a nemzeti szabályozásunk komoly háttérrel kapott.

Hiszem, hogy egy korrupcióelleni ENSZ-egyezmény kidolgozásának valóban eljött az ideje.

Egyetértünk ezzel a szándékkal, és Magyarország tevékenyen részt fog vállalni a megvalósításban.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Visszatérve befejezésül – az informatikai bűnözés elleni fellépés területén az igazságügyi tárca a következő feladatokat végezte el.

A tárcánál megkezdődött a magyar joganyag módosítandó szabályainak áttekintése.

A hatályos jogi szabályozás ma nincs teljesen felkészülve az informatika területén történő visszaélések széleskörű pönalizálására.

Megkezdődött a Számítógépes Bűnözésről szóló Egyezmény rendelkezéseivel összhangban álló normaanyag kidolgozása.

A cél az, hogy az Egyezmény elfogadásának időpontjára Magyarország

jogszabályai, a kidolgozásában részt vett Európa Tanácsi tagállamok sorában az elsők között, teljes mértékben összhangban legyenek az Egyezmény rendelkezéseivel.

Az Egyezmény kidolgozásával egyidejűleg alakult ki az az elképzelés, hogy az Európa Tanács 2000. őszi felkérésére az idén Magyarországon tartandó, az informatikai bűnözéssel foglalkozó nemzetközi jogi konferencia egyúttal az Egyezmény aláírási konferenciája legyen. E szándék megvalósulása esetén az Európa Tanács történetében ez lenne az első „Budapesti Egyezmény”.

Örömmel jelenthetem be Önöknek, hogy az aláírási konferencia Magyarországon történő megrendezését az Európa Tanács Főtitkára is támogatja, aki éppen a konferencia időpontjában – 2001. november 21-22. között – kíván látogatást tenni hazánkban.

Az esemény az aktualitása és jövőbe mutató jellege, valamint az informatikai bűnözés elleni fellépésnek az Európai Unió jogi és politikai célkitűzései közötti kiemelt szerepe miatt jelentős nemzetközi érdeklődésre tart számot.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Próbáltam olyan módon tájékoztatni Önöket, hogy az általam fontosnak és időszerűségük miatt kiemelt két terület szempontjából érezhető legyen mind a nemzetközi, mind a hazai törekvések lényeges irányait és összhangját.

Ne feledjük, hogy akár az ENSZ, akár az Európa Tanács által felkarolt ügyeket is vesszük, számunkra az Európai Unió az, amely a közeljövőben a nemzetközi együttműködés leghatékonyabb keretét fogja adni.

Ezért fontos, hogy felkészülten várjuk be a csatlakozás időpontját. Ezért

fontos, hogy tevékenyen, kezdeményezően vállaljunk szerepet a nemzetközi ügyekben.

Európa ma már nemcsak számít, hanem figyel is ránk.

Köszönöm, hogy meghallgattak.

A németek és a börtöneik

Az elmúlt évtizedben több alkalommal nyílt lehetőségem arra, hogy Berlinben és más városokban tanulmányozhassam az ott működő büntetés-végrehajtási intézetek életét. Mindezt a rheinbachi székhelyű Nemzetközi Osztály tette számomra és sok magyar kolléga számára lehetővé. A német bv. intézetek többsége a II. világháborút megelőzően is létezett. A rheinbachi például éppen az első világháború kezdő évében jött létre. Az ott dolgozó bv-s kollégák elmondása szerint eredetileg lőszergyárat akartak a városban létrehozni, de később a város vezetői úgy döntöttek, a lőszergyár háborús célpont lehet, ezért inkább börtön legyen a tervezett helyen. Az már más lapra tartozik, hogy a II. világháborúban, a Bonntól mindössze 25 km-re lévő városkát is alaposan megszárták az angol és amerikai bombázó repülőgépek.

A berlini bv. intézetek többsége is sok évtizede működik. Közülük történelmi jelentőséget kapott a MOABIK-i Bv. Intézet és a PLÖTZENSEE-i Bv. Intézet. A MOABIK-i Bv. Intézetben végezték ki többek között von Stauffenberg grófit, aki a Hitler ellenes merénylet fő szervezője volt, és közel 300 társát. A PLÖTZENSEE-i Bv. Intézetben is megtalálhatjuk a náciizmus elleni küzdelem áldozatai emlékhelyét, de nevezetes az intézet a közelmúlt politikai eseményei miatt is. Egon Krenz, az NDK utolsó párt- és államfője a Plötzensee-i Bv. Intézetben kezdte meg a hosszabb idejű szabadságvesztés büntetésének letöltését, melyet többek között azért kapott, mert komoly szerepe volt a berlini falnál történt, sokszor halálos végű események alakításában. Egon Krenz ma már nem bv. intézeti falak között éli a szabadságvesztés mindennapjait, hanem otthon, a magyar házi őrizethez hasonló jogi keretek és őrzési feltételek között. (Mielőtt bárki elvtelen engedménynek hinné ezt a lehetőséget, le kell szögezni, hogy Egon Krenz nem számít kivételezettnek, ha ugyanis valaki megfelel a házi őrizetbe helyezés feltételeinek, meg kaphatja ezt a lehetőséget.)

Az elmúlt évtizedekben Németország egyes városaiban és Berlinben is több új bv. intézetet is építettek, Ilyen pl. az AACHEN-i és a KÖLN-i, vagy Berlinben a CHARLOTTENBURG-i Bv. Intézet is, melyekben szintén lehetőség nyílt a helyi sajátosságok megismerésére. Berlinben a város tizennegyedik intézetét éppen az elmúlt hetekben adták át rendeltetésének.

Jelenleg Berlinben 14 bv. intézet működik. Ennek egyik eredendő oka a negyvenévi megosztottság volt, pedig a Spandau-i Bv. Intézetet, melynek évtizedekig kizárólag a háborús bűnei miatt elítélt Rudolf Hess volt az egyetlen lakója, már le is bontották. A korábbi Kelet- és Nyu-

gat-Berlin börtönrendszere csak az elmúlt évtizedben került összehangolásra, miként a két országésé is.

Kiemelendő – többek között – a német szövetségi büntetés-végrehajtási rendszerben az, hogy a legfőbb büntetés-végrehajtási jogszabályt a szövetségi parlament (Bundestag) által elfogadott törvény tartalmazza, míg az abban foglaltak végrehajtását az egyes szövetségi parlamentek által elfogadott jogszabályok határozzák meg.

A szabadság-elvonással járó büntetések végrehajtása sem szövetségi, hanem tartományi feladat. A központi jogszabályon alapuló helyi szabályozások adják a tartományokban működő bv. intézetek tevékenységének sava-borsát, bár meg kell említeni, hogy az egyesülés óta a két Németország bv-s gondolkodása sok tekintetben közeledett egymáshoz.

Előjáróban le kell szögezni, hogy a német büntetőjog nem ismeri a szabadságvesztés büntetés fokozatonkénti megkülönböztetését, tehát ott nincs fogház, börtön és fegyház fokozat, van helyette nyílt, félig nyitott és zárt végrehajtási mód és ez határozza meg az adott bv. intézetben belüli végrehajtási rendet.

A háromféle végrehajtási mód közül a zárt lényegében azonos a magyar fegyház, illetve börtön fokozatával, a félig nyitott leginkább a magyar fogház fokozathoz hasonlítható, míg a nyitott a magyar fogház fokozatban lévő EVSZ-es végrehajtási módhoz hasonlónak fogható fel.

Az elítéltek a nyitott bv. intézetekben lényegében csak éjszakára térnek vissza, a nappalukat a számukra biztosított munkahelyeken töltik.

A közelmúltban meglátogatott berlini HEILIGENSEE-i Bv. Intézet tipikus nyitott intézet. A 200 fővel működő intézetben olyan férfi fogvatartottak vannak, akiknek viszonylag csekély súlyú bűncselekménye volt és a német viszonyok között is rövid tartamú büntetést kell kiállniuk (ez átlagosan nyolc hónap körül van). Az intézet megtekintése során azonnal szembetűnik, hogy nincsenek zárkák, hanem csak egy személyes lakószobák, melyeket nem a bv. intézet személyzete nyit és zár, hanem a fogvatartott, a részére kiadott kulccsal. A lakószobában a kincstári felszerelés mellett számos tárgy (pl. a TV-készülék) a szoba „lakójának” tulajdonát képezi. Az intézetbe utalt személyek a reggeli létszámmellenőrzéstől az esti hasonlóig nem tartózkodnak az intézetben, hanem a város különböző pontjain, a civil dolgozókkal együtt végzik a munkájukat. Mivel Berlinben komoly távolságokat kell utazni, számukra közlekedési bérleteket bocsátanak a rendelkezésükre. (Berlinben jelenleg egy egynapos érvényességű jegy 8 márkába, egy hetijegy 40 márkába kerül! 1 DM jelenleg kb. 136 Ft-nak felel meg!)

A munkaszüneti napokat az intézet lakói általában az intézetben belül töltik el. Évente több mint 7000 munkába-járási engedélyt töltenek ki részükre, de az sem ritka, hogy a hét végén haza mehetnek a családjukhoz. A szabadulók száma évente 400 fő körül mozog, azaz kb. kétszer cserélődnek a fogvatartottak.

Ellátásukért havonta 100 márkát kell fizetniük, melynek fedezetét a keresményük biztosítja.

A naponta visszatérő elítélteket rendszeresen ellenőrzik. Az ellenőrzés kiterjed az ún. tiltott tárgyak bevitelének megakadályozására csakúgy, mint az alkoholos állapot, de különösen a kábítószeres befolyásoltság megállapítására. Akit ez utóbbiak bármelyikén elkapnak, és az alkoholos vagy kábítószeres befolyásoltság egy meghatározott szintet meghalad, annak számára véget ér a nyitott élet. Először a magánzárkába, majd néhány órán belül a berlini zárt intézetek valamelyikébe kerül az érintett áthelyezésre, ahonnan már nincs többé lehetősége arra, hogy ismét

TAPASZTALATCSERE

egy ilyen jellegű intézetbe folytathassa büntetése letöltését. Érdekes az is, hogy nem kizárt, olyan valaki is ebbe az intézetbe kerül, akiről tudják, hogy van, vagy volt köze az alkoholhoz vagy a kábítószerhez. Ezeket fokozottabban vetik alá az ellenőrzéseknek és rendszeres orvosi segítségét is kapnak.

Az intézetbe elhelyezett elítéltekkel 42 fő általános képzettséggel rendelkező bv. dolgozó és 6 fő szociális munkás foglalkozik, akiknek alapelvük az, hogy a gondjaikra bízott személyek visszavezethetők a német társadalom tagjai közé. Az intézet igazgatójának és munkatársainak az a hitvallása, hogy mindenkit megillet a bizalom, de ha azzal valaki visszaél, nem maradhat el az arányos büntetés sem. (A zárt bv. intézetbe történő átszállítás számít a legsúlyosabbnak.) Az intézet munkatársai sok éve dolgoznak együtt. Az intézet igazgatója 19 éve dolgozik már a Heiligensee-i börtönben, ebből az elmúlt 9 évet már, mint az intézet igazgatója. A dolgozók munkafeltételeire az egyszerűség és a célszerűség a jellemző. Itt is, de más német bv. intézetben is jellemző, hogy a bv – s dolgozók irodái kis alapterületűek, viszont a legtöbbjük egyedül birtokolja azt. Ott, ahol szükség van több bv. dolgozó együttes munkájára, mint pl. a befogadásnál, természetesen többen vannak, csakúgy, mint az igazgatási területen.

Általános tapasztalat, hogy a bv. intézetek dolgozói szívesen végzik a feladatukat. Tudatában vannak annak, hogy a munkájuk a társadalom számára fontos, igaz ezt a fontosságot a társadalom is sokféle formában kifejezi, illetve elismeri. Az egyik ilyen kifejezési forma az ún. bv. intézeteket segítő társadalmi felügyelő bizottság, melyeket az intézetek székhelye szerinti Polgármesteri Hivatalok javaslatára a helyi polgármesterek hoznak létre. Ők kérik fel a helyi közösségek erre érdemes tagjait a bizottsági munkára. A bizottságok tagjainak összetétele kifejezi a bv. intézetek környezetében élő emberek társadalmi rétegeződését. A bizottságok tagjai rendszeresen felkeresik az intézeteket, meghallgatják a hozzájuk forduló elítéltek panaszait, és ahol lehet, hatásos módon adnak segítséget.

A bv. intézetek vezetői a társadalmi felügyelő bizottságok munkáját igen fontosnak ítélik meg. Általános volt az a vélemény, hogy a kívülről érkező személyek sokkal hamarabb ismernek fel bizonyos problémákat, mint az intézetben nap-nap után a munkájukat végző személyek. Természetesen a polgármesteri hivatalok is figyelemmel kísérik a településükön működő bv. intézet munkáját és ott ahol ez szükséges, megadják a bv-ek által kért segítséget. Kár, hogy a '90-es évek elején, amikor a magyar büntetés-végrehajtás nagy jogalkotási folyamata zajlott, a hazai börtönöket felügyelő bizottságok létrehozásával a belügyi és az önkormányzati szervek nem értettek egyet, pedig megvalósulásuk sok hasznos energiát szabadított volna fel.

Több olyan bv. intézetben jártunk az elmúlt években, ahol a helybeliek egyik legfontosabb munkalehetősége a bv. intézet, ezért mind az ott dolgozók, mind a település polgárai kölcsönösen megbecsülik azokat. A Rheinbach-i Bv. Intézet egyike ezen jó példáknak, ahol a bv. inté-

A Rheinbach-i börtön

zet körül a mienkhez hasonló szolgálati lakások találhatóak. Az ott lakók ezeket a lakásokat csak a szolgálatuk ellátásának idejére kapják meg, ha nyugdíjba vonulnak, úgy onnan el kell költözniük. Igaz, a jövedelmük ezt – megfelelő takarékoskodás mellett – hosszú távon lehetővé is teszi. A szolgálati lakásokban lakó bv-eket mozgósítják elsősorban, ha valamilyen rendkívüli esemény történik a börtönben. Az itt lakó személyek lakbérére kedvezményes, de a lakbér mellett más juttatásokban is részesülhetnek.

A német bv. intézetek dolgozóira jellemző a magas fokú szakmai felkészültség, hangulatukra az intézetek anyagi biztonsága. Bár meg kell jegyezni, a jelenlegi nagy német építési láz érzetű a hatását a bv. intézetek költségvetésében is. Ez azonban nem jelenti a máról-holnapra éleést, csak azt, hogy egyes fejlesztésekhez nehezebben kapnak anyagi fedezetet, a költségvetési pénzek felhasználását még jobban megfontolják.

Az egyes intézetekre nem jellemző a túlszűfoltóság. Az 1998-ban Flensburgban meglátogatott bv. intézetben, ott-jártunkkor éppen az volt az egyik legnagyobb gond, hogy 2 (KETTŐ!) fővel több fogvatartott volt az épületben, mint az engedélyezett létszám. E miatt az intézet további fogva tartottat nem volt köteles befogadni, sőt a tartományi bv-s szervezetnek intézkednie kellett a többlet, más intézetbe való átszállítása érdekében. (Ez nálunk a jövő homályába vesző eredmény, vagy még talán az sem...)

A Plötzensee-i Börtön főbejárata

ként tisztelt teremben. A kivégzőhely melletti múzeumban eredeti dokumentumok fényképei láthatók. Az áldozatok (köztük a Hitler ellenes merénylet egyes résztvevői) emlékét őrzi az az emlékmű, ahol minden évben leróják kegyeletüket a náciizmus áldozataira emlékezők. Ugyancsak ennek az emlékhelynek része a mementőként felállított kő-urna, mely a koncentrációs táborok áldozataira emlékeztet.

A történelmi emlékek ápolása mellett a mai Plötzensei Bv. Intézetre a sajátos és sokrétű feladatok ellátása a jellemző. Leginkább a Budapesti Fegyház és Börtönhöz hasonlítható, ami a feladatok összetettségét illeti. Ebben a börtönben találhatunk zárt végrehajtási mód alá tartozó elítélteket csakúgy, mint a különböző szabálysértések miatt pénzbüntetéssel sújtott, de azt ki nem fizető és helyette a szabadságvesztést „választó” személyeket. Itt működik a berlini bv. szervezet kórháza is és az intézet területén, az egyik épületében fiatalkorúakat befogadó intézeti rész.

Az egyes bv. intézetek országsszerte sok-sok emléket őriznek a XX. századból. A berlini PLÖTZENSEE-i Bv. Intézet már sok évtizede működik, ezért itt az emlékek visszanyúlnak a II. világháború időszakára és az azt megelőző évtizedre. Falai között több ezer olyan ember töltötte büntetését vagy lelte halálát, akinek politikai, vagy emberi hitvallása ellentétes volt a náci ideológiával. Összességében ezer felett, volt olyan eset amikor egyetlen napon százhatvan ember lelta a halálát, a ma már nemzeti kegyeleti hely-

TAPASZTALATCSERE

A fogvatartottak különböző szakmákban dolgoznak a bv. intézet területén, így többek között egy festőüzemet is működtetnek itt.

A bv. intézetben nagy hangsúlyt fektetnek, az un. hosszú idő (ez Németországban általában 15 évet jelent) elítéltekkel való foglalkozásra. Az egyik épületükben ezek a személyek vannak elhelyezve, akik általában két évvel a várható szabadulásuk előtt kerülhetnek ide más intézetekből. Az itt folyó munka magába foglalja a szociális felkészítést, a fogvatartottak pszichikai állapotának javítását (gondoljunk bele: a falai között olyanok is vannak, akik még az NDK léte alatt kerültek be!) is.

A szabálysértés miatt (ez kb. 50 márkától 1000 márkáig terjedhet) a börtönt választókkal csekély lehetőség van érdemben foglalkozni. Általában a 40 márkás büntetés felel meg egy napnak, ezért a letöltendő napok sokszor nem érik el a 10-et sem. A pár napos szabadságelvonással járó büntetés miatt ezen fogvatartottak számára gyakorlatilag nincs munkalehetőség, napjaikat az intézet falai között töltik, gyakorlatilag unatkozással vagy esetleg valamilyen társasjátékkal, illetve a televízió állomások adásainak folyamatos nézésével.

Az intézet területén önálló egységként működő kórházban elsősorban tüdőbetegeket ápolnak, de más betegségben szenvedők is gyógyulhatnak itt. A betegek között sok a kábítószeres is akiket külön – jelenleg még kísérleti – program szerint kezelnek.

A kizárólag férfi elítélteket magába foglaló intézetben sok a külföldi. A kapott tájékoztatás szerint 60 ország „fiai” töltik ott a büntetésüket. Magyar elítélt hosszú ideje nem fordult meg a börtön falai között. Itt jegyzem meg, Németországban – talán Bajorországot kivéve – általában nem jellemző a magyar elítélt, sőt az előzetes letartóztatásban lévők között sem sokan vannak hazánk fiai közül. Az ő sorsukon igyekeznek – jogi és más jellegű tanácsadással – segíteni a magyar külképviseletek konzuli feladatokat ellátó dolgozói. A konzuli képviseltek, mint ahogy erre a határainkon ingyen kapható tájékoztató füzetek is felhívják a figyelmet, nem láthatnak el jogi védelmet, tehát ha valaki bajba kerül, csak a helyi ügyvédek bízhatják meg a védelem ellátásával!

Visszatérve a Plötzensei börtön bemutatására, az itt dolgozó személyzet munkáját is a céltudatosság, a szabályok pontos megkövetelése jellemzi. Az elítéltek – mivel tisztában vannak azzal, hogy mely jogaik gyakorlását veszthetik el egy fegyelmezetlenség miatt – vérmérsékletüknek megfelelően igyekeznek eleget tenni a követelményeknek.

Érdekesség – ez egyébként általános Németországban –, hogy a fogvatartottak, ha nem beszélnek a német nyelvet, a szabadságvesztés ideje alatt angol nyelven érintkezhetnek a bv. intézet személyzetével. Aki egyik nyelvet sem beszél, annak tolmács segít, legtöbbször a fogvatartottak köréből.

Az intézetben elhelyezett fogvatartottak csomagot évente csak két alkalommal, a névnapjukon és Karácsonykor kaphatnak, a látogatóik kizárólag a bv. intézet által üzemeltetett automatakból, csak gyárilag csomagolt, legfeljebb 10 márka értékű ajándékot adhatnak át az elítélteknek.

Telefonon – ebben hasonló a helyzet a magyar viszonyhoz – telefonkártya segítségével, az intézetben kialakított rend szerint beszélhetnek. Ellenőrzésük akkor szigorúbb, amikor még az előzetes letartóztatásban vannak, utána mi már nem látunk ilyen jellegű tevékenységet.

TAPASZTALATCSERE

A berlini CHARLOTTENBURGI Bv. Intézet jelenlegi formájában csak három éve működik.

Az intézet elsősorban a pszichiátriai- és elmebetegekkel foglalkozik, magas orvosszakmai felkészültséggel. Munkájukat leginkább a magyar IMEI-hez lehetne hasonlítani, azzal az eltéréssel, hogy itt csak elítéltek vannak. Az itt elhelyezett elítéltek egy része az intézet virág-kertészetében dolgozik. Munkájuk termékeivel ellátják a berlini tartomány valamennyi bv. intézetét.

A fogvatartottak itt is többségükben egyedül élnek a zárkáikban, bár az utóbbi időben egyre többek kéri (ebből a szempontból hasonló a helyzet a Plötzenseei Bv. Intézettel), hogy két vagy négy-személyes zárkába helyezték át őket. Erre itt akkor van lehetőség, ha a betegsügek ezt lehetővé teszi.

Sajnos a betegek között sok az öngyilkosságra hajlamos is, ezeket – ha ez orvosilag indokolt – olyan zárkában helyezik el (igaz, rövid időre), ahol a fekhelyen csak egy huzat nélküli műanyagból készült matrac van, nincs takaró és a rabruházat is csak a legszükségesebbre, szorítkozik. Ezeket a szigorú szabályokat az elítéltek önvészélyessége indokolja.

Az elítéltekkel két pszichológus is foglalkozik az orvosokon kívül. A betegek többsége kábítószer miatt került ebbe a helyzetbe, ezért itt is komoly erőfeszítéseket tesznek a kábítószer-függőség csökkentésére.

A német börtönök tanulmányozása során sokszor, akaratlanul is összevetjük a magyar viszonyokkal az ott látottakat. Kétségtelen tény, hogy a magyar bv - sekhez képest sokkal jobban megbecsült német kollégák stabil munkaerőnek számítanak, nem terheli őket az a sok probléma, amelyek a hazai munkatársakat naponta sújtja. A személyi körülmények mellett kétség kívül jobbak az intézetek gazdasági feltételei, modern berendezéseket látunk mindenütt, olyanokat, amelyek a német és az európai uniós fejlettséget mutatják. A magyarhoz képest azonban sokkal szűkebb a keresztmetszet, ha a munkáltatást nézzük, az intézeteken belül lényegesen kevesebb a munkalehetősége az elítélteknek, mint hasonló magyar társaiknak.

Az elítéltek számos helyen lehetőséget kapnak arra, hogy tanuljanak, elsősorban olyan szakmákat sajátíthatnak el, melyekkel a szabad életben is helytállhatnak.

A német és más uniós országnak is komoly problémát okoz a kábítószer, mely ellen egyre nagyobb költséggel igyekeznek felvenni a küzdelmet, valljuk be, nem különösebb sikerrel. A német kollégák is úgy gondolják, a modernkor e legnagyobb métélye ellen csak valamennyi ország összefogása járhat sikerrel, ide értve a büntetés-végrehajtási szervezetek együttműködését is.

Dr. Csernyánszky Lajos

Szuicid elemek a börtönökben

Bevezetés

A büntetés-végrehajtási intézetekben elkövetett önkárosító cselekmények, ezeken belül különösen a befejezett öngyilkosságok az elmúlt évtizedben a társadalom és a szakmai nyilvánosság érdeklődésének egyre inkább homlokterébe került. Nem vitás, hogy a problémák e kérdések köré csoportosuló halmaza az egyik legösszetettebb és legellentmondásosabb területét jelöli ki a zárt intézetek világának. E komplexitás a vonatkozó cselekmények és az azokra való reakciók erkölcsi, pszichológiai és büntetés-végrehajtási szakmai érvek konfliktusában ragadható meg.

Nem kétséges, hogy a szervezet eddig kialakult gyakorlata – az eddig tett erőfeszítések ellenére – egyre kevésbé felel meg a társadalmi és a nemzetközi szakmai közösség által képviselt elvárásoknak. Ennek érdekében látjuk szükségesnek, hogy egy átfogó szemléletváltás következzen be a magyar büntetés-végrehajtásnál. Ennek irányát első sorban a hazai rendszer és a korszerű szakmai eljárások összhangba hozatala, másod sorban a külső társadalmi-politikai elvárásoknak való megfelelés kell, hogy kijelölje.

Írásunk bevezetőjében vázlatosan taglaljuk az öngyilkosság alakulásának trendjét, valamint az öndesztuktív magatartásformákra vonatkozó elméleti

megfontolásokat és – ugyancsak röviden – tárgyaljuk, a vonatkozó nemzetközi tapasztalatokat, mind az általános populációt, mind a fogvatartotti népeséget illetően.

Ezt követően adatokat illetve elemzéseket közlünk az 1997 óta történt befejezett öngyilkossági cselekmények vonatkozásában, majd arra térünk ki, hogy a büntetés-végrehajtásnak milyen erőforrások állnak rendelkezésére a szuicidprevenció területén. Arra is utalunk, hogy milyen intézkedések történtek eddig.

Tanulmányunk konklúziójaként javaslatokat fogalmazunk meg.

* * *

Az önkárosítás és az öngyilkosság okait tárgyaló elméletek – elsősorban azok sokrétűségéből kifolyólag – csak részben nyújthatnak egyértelmű iránymutatást a prevenció gyakorlat számára és semmiképpen sem támogatják egy egyszerű, néhány tényezős modell kialakítását. E magatartások kialakulásában egyaránt szerepet játszhatnak örökölt hajlamosító tényezők (biológiai faktor), a személyiség fejlődése során lezajló lélektani történések (pszichológiai faktor).

Az okok másik lehetséges csoportját jelölik ki a szociológiai magyarázatok. Az öngyilkosság társadalmi cselekvés,

melynek mintái, jelentése adott az egyes kultúra, csoport számára, melyet az egyén szocializációja során elsajátít. Ilyen módon az öngyilkosság kommunikatív aktus, üzenet a csoport számára. Másrészt sajátos probléma-megoldási mintaként is működik, melyet a társadalom vagy egy szűkebb közösség nem csak elfogad, de támogat is (pl.: megérteni, hogy nincs más kiút, vagy hőstettként látja az öngyilkosságot).

Más elméletek azt emelik ki, hogy az öngyilkosság kiváltó oka a társadalom norma-vesztettségében keresendő, más megfogalmazásban, az integráció hiányában. Ilyen, úgynevezett anómiás állapotban emelkedik az öngyilkosságok száma. Az anómia egy másik szempontunkból is lényeges megközelítése szerint az elfogadott és elutasított társadalmi célok, valamint az elérésük érdekében felhasznált eszközök közötti diszkrépancia szerepel a deviáns magatartások okaként.

Említésre méltó még a minősítés elmélete, mely szerint a közösség által az egyénre „aggatott címkék” önmagukban is alkalmasak arra, hogy az egyén önképét, magatartását befolyásolják.

Azért tartottuk lényegesnek címszavakban megemlíteni az öngyilkossággal kapcsolatos tudományos megközelítéseket, mert ezzel kívántuk alátámasztani azon vélekedésünket, miszerint a prevenció gyakorlatában kerülni kell az egytényezős egyszerűsített modelleket. Nyilvánvaló, hogy a büntetés-végrehajtás területén a fentebbi általános elméleteket egyaránt érvényesnek tarthatjuk az önkárosító magatartások okainak vizsgálatánál.

Egy kifejezetten büntetés-végrehajtásra alkalmazható tipológia a börtö-

nökbeli szuicid viselkedés három fajtáját különbözteti meg: a depresszív, a manipulatív és az anómius szuicid viselkedést. A depresszív öngyilkosságok a fogvatartás korai időszakára, az első három hónapjára jellemzőek. A manipulatív önkárosítás szintén megfigyelhető ebben az időszakban, de e cselekménytípus gyakorisága a büntetés végéhez közeledve csökken. Az anómius öngyilkosság a céltalanság, a reménytelenség érzetéből fakad és általában a hosszú szabadságvesztésre ítélt fogvatartottak jellemzője, akik az évek múltával lemondanak céljaik megvalósításáról.

Nem tartjuk feladatunknak, hogy Magyarország öngyilkossági helyzetével kapcsolatos közkeletű ismereteket, adatokat e helyütt taglaljuk. Annyit tartunk lényegesnek megjegyezni, hogy Magyarországon immáron történelmi távlatban kiemelkedően magas volt az elkövetett öngyilkosságok száma. Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy az elmúlt néhány év adatai jelentős javulást mutatnak. A büntetés-végrehajtásban ellenkező előjelű folyamat figyelhető meg, melyet statisztikai értelemben trendnek még ugyan nem tekinthetünk (az erre vonatkozó adatokat letebb közöljük).

A börtönbeli önkárosító magatartások vonatkozásában azt az alapkérdést kell tisztázni, hogy a büntetés-végrehajtásnak milyen mértékig feladata, hogy beavatkozzon a fogvatartottak autonómiájába, döntéseinek szabadságába. Az milyen mértékben sérti az egyén önrendelkezésének jogát, ha döntése a saját életére vonatkozó végső kérdésben erősebben van korlátozva, mint a

szabad embereké. Vagyis a szabadságvesztés e szabadság elvesztését is jelenti-e? Természetesen minden ismert rendszer kinyilvánítja, hogy „minden egyes alkalmazott kötelessége, hogy minden szükséges lépést megtegyen egy fogvatartott öngyilkosságának megakadályozására” (a kanadai büntetés-végrehajtás szabályozását hozva példaként.) Ugyanezen ország pszichológusainak etikai kódexe azonban az önrendelkezés és a méltóság tiszteletét tartja elsődleges értéknek, kivéve, ha valakinek az élete, testi épsége közvetlen veszélyben van.

A prevenció területén élesen meg kell különböztetni azokat a módszereket, amelyek azt célozzák, hogy az emberek ne kerüljenek krízisbe, vagy abból kijöjjenek, másrészt azokat, amelyek az öngyilkos cselekmény végrehajtását nehezítik (fizikai prevenció). Az előbbivel kapcsolatban teljesen egyhangú szakmai álláspont alakult ki: az ilyen értelmű szuicidprevenciót fontos prioritásként kell kezelni, annak elterjedtsége, szakmai minősége a rendszerek színvonalának megítélése vonatkozásában az egyik legfontosabb paraméterré vált. A referenciaként számba vehető rendszerek közül a kanadai, és az európai börtönrendszerek a megelőzés e formáit részesítik előnyben. Amely tehát arra alapul (az angol börtönszolgálat politikáját idézve) hogy:

- az önkárosító fogvatartottat a nélkül kell elfogadni, hogy (erkölcsi) ítéletet mondanánk felette, és joga van arra, hogy törődésben és megértésben legyen része
- növelni kell az önkárosítással kapcsolatos tudatosságot (ismerete-

ket) a személyi állomány és a fogvatartottak körében

- a klienssel együttműködve kell gondoskodást nyújtani, team-munkában
- a bizalmi viszonyt minden körülmények között fent kell tartani a fogvatartottal
- fel kell ismerni, és meg kell érteni az önkárosításra készülő ember érzéseit, viselkedését.

E felfogás szerint a tevékenység gerincét a fogvatartottak klasszifikációja jelenti, az önkárosító magatartás előrejelzése, a veszély súlyosságához mérten különféle intenzitású terápiák és egyéb fogvatartotti programok alkalmazása.

Sokkal megosztottabb a szakmai közvélemény a fizikai prevenció esetében. A korlátozás jellege nyilvánvaló, hiszen a rendszer biztonsági rendszernek számos eleme nyíltan vagy burkoltan a saját élet kioltásának megnehezítését célozza. Példaként említhető a zárkacsarnokok szintjeit elválasztó háló, a derékszj és a cipőfűző elvétele a fogvatartás teljes időtartamában vagy annak bizonyos része alatt, a gyógyszerkiadás rendszere, az önakasztásra alkalmas eszközök (rácsok, kampók, fogasok) védelme, a zárt láncú videós figyelés, stb. Számos büntetés-végrehajtási intézetben (például sok holland börtönben) e biztonsági eszközöket nem alkalmazzák. A filozófiai megfontolások mellet (utalva a fentebb említett szabadság korlátozására) emellett az a gyakorlati érv is szól, hogy ha valaki igazán meg akarja ölni magát, akkor ezt előbb utóbb meg fogja tenni, ez biztonsági rendszabályokkal nem megelőzhető. Ugyancsak kérdéses, hogy az ön-

gyilkosságra készülő ember számára a fizikai prevenció eszközeinek látványa vagy tudata visszatartó erővel bír-e vagy éppen ellenkezőleg alternatív módszerek keresésére provokálja. A szuicidológiában közismert tény, hogy az eszközök, módszerek latolgatása a tettet megelőző időszak jellemző eleme. Így – paradox módon – a szintek között feszülő háló látványa provokatív hatással is lehet. Másrészt igaz, hogy hasonlóan provokatív jelleggel bír a zárkában a falon kívül vezetett fűtés-cső.

A fizikai prevenció mellett szóló érv az, hogy az öngyilkosságok bekövetkezte után a közvélemény – és sokszor a hivatalos kivizsgálás is – leginkább arra kíváncsi, hogy a fogvatartottnak miként adódott lehetősége tettet elkövetni.

A fizikai prevenciót sok rendszerben fontosnak tartják, a fizikai értelemben szuicid-biztos környezet kialakítása sok helyütt lényeges elem. Itt is – mint a büntetés-végrehajtás területén mindenütt – fontos szerepet játszik a differenciálás. Nagy tömegű embert totális kontroll alatt tartani egyrészt lehetetlen, másrészt drága, harmadrészt mind biztonsági, mind kezelési szempontból hátrányos. Más kérdés, hogy a szuicid krízis vagy annak veszélye esetén természetesen olyan környezetbe kell helyezni a fogvatartottat, ahol ilyen irányú kontrollja fokozott, beleértve ebbe a fizikai környezet speciális kialakítását.

A predikció jelenleg alkalmazott módszerei arra alkalmasak, hogy bizonyos hajlamosító tényezők mentén azonosítsák azt a csoportot, ahol az önká-

rosító magatartás valószínűsége az átlagnál magasabb. Sajnálatos módon az egyénre vonatkozó „jóslások” sokkal kisebb határfokúak. A predikció hatékonyságának mérését tovább nehezíti, hogy a veszélyeztetettként kategorizált esetekben többnyire beavatkozás is történik, ezzel csökken az esemény bekövetkezésének valószínűsége. A legtöbb vizsgálat szerint a fals negatív találatok (elkövet öngyilkosságot, pedig nem volt előre jelezhető) a befejezett öngyilkosságok 20-25%-át fedik le, vagyis az öngyilkosok többsége előre azonosítható. A fals pozitívak (rizikósnak ítélik, de nem követ el öngyilkosságot) viszont nagyon nagy számban jelentkeznek, lehetetlenné téve ezzel a hatékony beavatkozást. Jelentősen befolyásolja a becslés pontosságát, hogy általános demográfiai vagy klinikai adatokból próbálunk következtetni. Az előbbi alkalmas rizikócsoportok kiszűrésére, de a sok fals pozitíveset csökkentése érdekében, a jóval több forrást igénylő klinikai változókat kell alkalmazni.

Általánosságban elmondható, hogy a befejezett öngyilkossági cselekmények aránya bv. intézeteinkben magasabb az általános népességnél. Különösen az utóbbi években nőtt meg e cselekmények száma. Míg 1995-ben 3, 1996-ban és 97-ben 5, 98-ban 7, 99-ben 9, 2000-ben 8, 2001 szeptemberéig 10 befejezett öngyilkosság történt intézeteinkben. Ez részben magyarázható a szabadságvesztés tényéből szükségszerűen következő megvonások hatásával, sokszor reménytelennek tűnő élethelyzettel. Másrészt a börtönnépesség egy jelentős része nem csupán a kriminalitás, mint deviáns magatartásforma vo-

natkozásában érintett, hanem az alkohol, a kábítószer, a mentális problémák, a súlyos szociális depriváció stb. hatásaitól egyaránt sújtott. Ez utóbbiak mind az öngyilkosság rizikófaktorai-ként tételezhetőek. Ugyanakkor a fogvatartotti népesség átlagéletkora jóval alacsonyabb, mint a teljes populációé. Az öngyilkosságok túlnyomó részét általában idősebb korban követik el, ezért is figyelemre méltó, hogy a börtön a fiatalabb átlagéletkor ellenére magasabb öngyilkossági rátákkal rendelkezik. A demográfiai tényezők közül kiemelendően tartjuk még azt a tényt, hogy a börtönök nem tükrözik azt az általános megfigyelést, hogy a nők több kísérletet és kevesebb befejezett öngyilkosságot követnek el, mint a férfiak. Az enyhébb rezsimű, nyitottabb végrehajtási formák esetében ritkábbak az esetek. Általános tapasztalat, hogy a tartós izoláció növeli az öngyilkosság esélyét. Itt fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy csak az aktív krízisben lévő fogvatartott esetében ellenjavallt az (éjszakai) egy személyes elhelyezés, az általános populációnál csak a hosszan tartó többé-kevésbé teljes magánynak (a magyar rendszerben: magánelzárás, biztonsági elkülönítés, különleges biztonsági vagy egyszemélyes fegyházas elhelyezés) van káros hatása. A szuicid magatartás legerősebb bejósoló tényezője a korábbi szuicid vagy paraszuicid esemény.

Az öngyilkosság témakörében az egyik legtöbbször vitatott kérdés az öngyilkosság és az önkárosító magatartások egyéb formáinak elméleti és gyakorlati megkülönböztetése. A büntetés-végrehajtás mélyen gyökerező szakmai tradíciói azt az álláspontot képviselik,

hogy a klasszikus börtönben megfigyelhető önkárosító magatartásformák (leggyakrabban a bőr felületi vágása, idegen tárgy nyelése, nagymennyiségű gyógyszerrel történő visszaélés) a rendszerrel való szembehelezkedésnek, a manipulálásnak az eszköze. E vélekedésből kifolyólag az ilyen önkárosító magatartások fegyelmi vétségnek számíthatnak, de legalábbis az alany kevéssé bízhat a rendszer megértő, esetleg támogató válaszára. Noha ezt a vélekedést általában a végrehajtó személyzet osztja, a korszerű, tudományosan megalapozott szakmai érvek a manipulatívnak címkézett cselekmények mögött is negatív lelki történéseket, stresszt, kétségbeesést, a kommunikáció súlyos zavarát látják. E szerint hiba a szuicid jellegű viselkedéstípusok közötti határvonalat abszolútizálni. Ez persze nem jelenti azt, hogy a környezet befolyásolásának szándéka nem szerepelhet az önkárosítás motivációi között, de a valós motívum kettős: menekülés és közlés.

Az öngyilkosság fogalma a viselkedések széles körét öleli fel, olyan magatartásformák, mint az öngyilkos gondolatok, öngyilkossági kísérletek, szuicid gesztusok, az önpusztító életmód, esetenként az önvészélyes viselkedés egyaránt az öngyilkosság témakörében kerülnek tárgyalásra. A legáltalánosabban elfogadott nézet szerint az öngyilkossági kísérlet legfőbb kritériuma a meghalás szándéka, noha figyelembe veendő az alkalmazott módszer életveszélyességének foka is. Paraszuicidumról beszélhetünk akkor, ha a halál szándéka hiányzik. Mindamellet ezek sem tiszta kategóriák, mert sok esetben

az egyén számára sem világos, hogy tettét milyen céllal követi el.

A jelenlegi felfogás szerint tehát, a börtönbeli szuicid kísérleteket és paraszuicid magatartást egyaránt komoly figyelmzettetésként kell értelmezni, és megfelelő eszközökkel kezelni.

Javaslatok

A magyar büntetés-végrehajtásnak az eddigénél több figyelmet és forrást kell szentelnie a börtönbeli önkárosító magatartások megelőzésére. Nem tartjuk viszont elégségesnek az eddigi ilyen irányú tevékenység bővítését, hanem szükségesnek véljük, hogy alapvető szemléletváltozás következzen be.

E szemléletváltás lényegi elemeit a következőkben foglalhatjuk össze:

- Az önkárosító magatartások minden formáját úgy kell tekinteni, mint egy maladaptív kommunikációs formát, melynek hátterében keresni kell a valós üzenetet, és arra - amennyiben ez lehetséges - szakmai választ találni. Szakmai válasz alatt értjük azt a reakciót, amely a jogszabályi keretekkel összhangban, de azokon túl lélektani, szociológiai értelemben feltárja a viselkedés igazi okait, és terápiás eszközökkel igyekszik csökkenteni azok újbóli bekövetkezését.
- Nem tartjuk megfelelőnek, hogy az önkárosító magatartás fegyelmi vétségként kezelhető, ha demonstratív jellegű vagy sérti az intézet biztonságát. Véleményünk szerint az önkárosító magatartás lényegéből fakadóan demonstratív, ezért

azzá való minősítése szükségszerűen önkényes. Az intézet biztonsági rendszerét pedig úgy kell kialakítani, hogy azt egy kizárólag öndestrukuktív cselekmény ne veszélyeztethesse. Tisztában vagyunk vele, hogy a fegyelmi fenyegetettség sok esetben hatékonynak tűnő módszer, melyet mind a személyi állomány tagjai, mind a fogvatartottak elfogadnak. Úgy véljük azonban, hogy a fenyegetés pont az a válasz, figyelem, amelyet az önkárosító fogvatartottak többsége keres, így sokkal inkább hozzájárul a probléma bővített újratermelődéséhez, mintsem csökkentéséhez.

- A mainál sokkal hatékonyabban működő szuicidprevenciós rendszer esetében sem várható, hogy a börtönök önkárosítási statisztikái jobbak lesznek, mint az általános populációé, befejezett öngyilkosságok is fognak történni. El kell fogadtatni a közvéleménnyel, hogy a börtön speciális intézmény, de alapvetően ugyanazok a hatások érvényesülnek benne, mint a civil társadalomban. Ez nem lehet másképpen az öngyilkosságok vonatkozásában sem.
- Igen nehéz feladatnak tartjuk, hogy a korábban önkárosító, de főleg öngyilkossági kísérletet elkövetett fogvatartottakra úgy háruljon fokozott figyelem, hogy ez ne járjon együtt megbélyegzésükkel, mozgásuk korlátozásával, intézet belüli életminőségük tartós romlásával. Ezért gyakorlati szinten is szét kell választani az e

szempontból rizikós fogvatartottak csoportba sorolását a biztonsági szempontú kategorizálás rendszerétől.

- Az szuicidprevenció a személyi állomány minden tagjának feladata, természetesen saját kompetenciáján belül. Ezért szükségesnek tartjuk, hogy a fogvatartottakkal közvetlenül foglalkozó állomány kiképzést kapjon a különböző súlyosságú krízishelyzetek felismerésének és kezelésének gyakorlatáról.
- Jogilag korrektnek, de szakmai szempontból korszerűtlennek tartjuk azt a gyakorlatot, hogy az öngyilkossági szándékról lemondó nyilatkozatot a rendszer úgy kezeli, mintha a krízis azzal véget ért volna.
- Szükségesnek tartjuk egy egységes prediktív szűrőrendszer alkalmazását, amely képes differenciált rizikócsoportok kiszűrésére.
- Ugyancsak differenciált kezelési rendszert kell teremteni, amely az önkárosítás jellegének és mértékének megfelelően ad választ. E rendszerben az akut krízisen kívül nem szerencsés az eseteket kizárólag orvosi (pszichiátriai) problémaként kezelni. A speciális prevenció programokon túl szerencsésnek tartanánk olyan fogvatartotti csoportok, zárcaközösségek szervezését, ahol a fogvatartottak társadalmi segítőként ki lennének képezve a krízis utáni helyzet alapszintű kezelésére. Úgy véljük e feladat ellátása nem csak a krízisben lévő, hanem a

segítséget nyújtó ember számára is előnyös.

- A fizikai prevenció eszközök alkalmazása esetén a differenciált jelleget és a minimálisan szükséges mértéket tartjuk irányadónak, amely szükséges kiegészítője, de nem lényege a szuicidprevenció rendszerének.

Gyakorlati tanácsok

- Meg kell előzni, illetve meg kell akadályozni, hogy a fogvatartottak egymást sanyargassák, illetve kényszerítsék. Ez nagyobb odafigyelést kíván a felügyelet és a nevelők részéről. A „csicskázatók” ellen szigorúan fel kell lépni, ugyanakkor az áldozatokat lehetőség szerint védett környezetbe kell helyezni.
- Figyelemmel kell kísérni a fogvatartottak ún. „kritikus időszakait”. Mint már említettük a depresszív öngyilkosság a fogvatartás 2-3. hónapjában, az anómikus öngyilkosságok a hosszú idejű fogvatartások harmadikharmadában jellemzőek. Ezekon kívül figyelmet kell fordítani a krízishelyzetben lévő fogvatartottak (fellebbezés elutasítása, hozzátartozó halála, kapcsolattartás megszakadása stb.) viselkedésére is.
- Oda kell figyelni a hirtelen hangulatváltozásra, elmagányosodásra, vagy elidegenedésre. Sok ember a befejezett öngyilkosság előtt egy utolsó kétségbeesett kísérletet tesz

arra, hogy felhívja magára a figyelmet. Ezek általában az ún. „cry for help” típusú öngyilkossági kísérletek, falcolások. Előfordulhat, hogy az addig kiegyensúlyozottan viselkedő fogvatartott állandó konfliktushelyzeteket teremt maga körül a figyelem felhívása érdekében.

- Soha, semmilyen körülmények között nem szabad egyszemélyes elhelyezésben hagyni azt a fogvatartottat, aki korábban öngyilkossági szándékát jelezte, vagy öngyilkosságot kísérelt meg. Még egyszer hangsúlyozzuk, az elmúlt évek tapasztalatai alapján a tipikus öngyilkos a magyar bv.-ben így írható le: középkorú (30-50év), előzetesen letartóztatott, vagy „hosszúidős” fegyház fokozatú elítélt, több öngyilkossági kísérlettel és egyszemélyes elhelyezésben.

- Az intézeti pszichológus kiemelten foglalkozzon az öngyilkossági szándékát hangoztató, illetve veszélyeztetett fogvatartottakkal.
- Ne vegyük komolyan a lemondó nyilatkozatokat. Ez nem jelenti feltétlenül az öngyilkossági szándék megszűntét. Továbbra is kiemelt figyelmet kell fordítani a fogvatartottra.
- Alkalmos eszközök korlátozása. Természetesen ehhez fel kell ismerni a szuicidum által veszélyeztetett fogvatartottakat. Az intézeteknek fel kell mérniük a veszélyeztetett fogvatartottak körét, és ezeket lehetőség szerint olyan tárgyi környezetben kell elhelyezni, ahol nem, vagy csak nagy nehézségek árán lehet öngyilkosságot elkövetni.

Dr. Huszár László PhD.

Bereczki Zsolt

Kanócos puskától a gépkarabélyig

*avagy a fegyverek fejlődéstörténete
a büntetés-végrehajtásnál*

A büntetés-végrehajtás fegyvertörténetének áttekintésével az ezen témát kedvelők kíváncsiságát próbálom kielégíteni. Ennek megfelelően a cikkben nem csak a jelenleg rendszeresített fegyvereket szeretném bemutatni, hanem az előzményeket, a lövészfegyverek közel hat évtizedes fejlődésének történetét is. A címmel ellentétben azért nem foglalkozom a kanócos puskával, mert – a rendelkezésemre álló idő rövidségére tekintettel – az 1950-es évek előtti időszakból meglehetősen kevés forrásanyagot tudtam felkutatni.

A büntetés-végrehajtás függetlenül attól, hogy mely időben milyen irányítás alá tartozott, mindig is az ország „fegyveres testületeihez” hasonló gyalogsági fegyverekkel rendelkezett. A börtönépületek és az anyagi javak, illetve a fogvatartás biztonsága tekintetében a totális őrzés megvalósítása volt a cél. E feladatok végrehajtásához a szükséges számú lőfegyver biztosított volt, melyek tűzereje és hatásos lőtávolsága – a maroklófegyverek kivételével – általában túlméretezett volt.

Az 1950 – es években szálfegyverként a magyar gyártmányú, 1948 M ismétlő rendszerű karabély, illetve a 7,62 mm-es TT pisztoly volt rendszerben. A 60-as években a karabélyt a szintén magyar gyártmányú, automata rendszerű PPS géppisztoly váltotta fel. Mivel az előző fegyverek a katonai felfogás szerint nem voltak elég hatékonyak objektum védelmi feladatra, ezért a büntetés-végrehajtási intézeteket nagy tűzerejű RPD golyószóróval látták el.

Jelentős – minden lőfegyver lecserélésével járó – fegyverkorszerűsítést a büntetés-végrehajtásnál az 1970-es és 1980-as években hajtottak végre. Első ütemben a TT pisztolyok helyett a jelenleg is alkalmazott PA-63 M pisztolyokat és a ma is korszerűnek számító AMD-63 M géppisztolyt (gépkarabélyt), majd a 1980-as évek közepén objektum védelmi feladatra a nagy tűzerejű és hatótávolságú PKM géppuskát állították rendszerbe.

Gyakorlatilag az 1990-es évek elejéig a fegyveres szervezetek a fenti, kimonodottan a hadifegyver kategóriába tartozó fegyvertípusokkal rendelkeztek.

TAPASZTALATCSERE

Emlékezetes, hogy 1992-ig a büntetés-végrehajtási szervezetnél minden hivatalos állományú személy el volt látva személyi fegyverként pisztollyal és – a nők kivételével – géppisztollyal. Ebben az időben még a legkisebb megyei intézet is legalább száz, a büntetés-végrehajtás több ezer lőfegyverrel rendelkezett.

Arra az időszakra tehető, amikor elkerülhetetlenné vált a rendszeresített lőfegyverek büntetés-végrehajtási feladatra történő alkalmazhatóságának felülvizsgálata. Ennek során bebizonyosodott, hogy az automata fegyvereink a többségében városközpontokban elterülő bv. intézetekben nem alkalmazhatók. A szakemberek számára világos volt, hogy a fegyvereinkkel leadott lövés a vétlen személyek életét és testi épségét is komolyan veszélyezteti, hiszen ezek hatásos lőtávolsága a gyári adatok alapján is 1000–2000 méter, az ölő hatása ennek a távolságnak a duplája volt.

A büntetés-végrehajtás vezetőinek a felülvizsgálattal kettős célja volt. Az egyik az, hogy a bv. intézetek, illetve a fogvatartás biztonságának veszélyeztetése nélkül csökkentse a nagy számú lőfegyverkészletet, más részről pedig az, hogy az AMD-63 M géppisztoly a napi fegyveres biztosítási feladatok többségéből kivonásra kerüljön, helyette egy tervezett fegyverkorszerűsítési folyamatban kisebb hatású, de ugyanakkor korszerű, biztonságosan működtethető, új típusokat állítson rendszerbe. Lényegében az alapvető cél az volt, hogy a fegyverkorszerűsítést az alkalmazott fegyverzet egy részének rendszerből való kivonásával, a meglévő mennyiség csökkentésével, illetve cseréjével valósuljon meg.

1993-ban egy új fegyverzeti állománytábla került kidolgozásra. Az új szabályozás szerint meg lett szüntetve a személyre szóló fegyverek kiadása. A fegyverszobákban már csak a napi feladatokhoz szükséges fegyvereket, ún. „forgókészletet” helyezték el. Az intézetvédelmi fegyvereket (a még megmaradó AMD-63 M géppisztolyok egy részét és a PKM géppuskát) ettől kezdve konzervált állapotban, ládázva a fegyverraktárban tárolták.

Az AMD-63 M géppisztolyból, illetve a PA-63 M pisztolyból több ezer eladására került sor.

A gondos előkészítő munka, közel egy éves tesztelés és „csapatpróba” eredményeként az egyesült államokbeli bv. intézetekben is alkalmazott Mossberg 12/76-os sörétes, illetve Parabellum lőszerrel tüzelő Marlin-camp golyós puska beszerzése mellett született döntés, melyeket a fegyvereladásból befolyt összegből vásároltak meg. Ennek kapcsán több száz sörétes és golyós fegyvert állítottak rendszerbe. Ezzel 1993 I. félévében a fegyverkorszerűsítés első ütemét a büntetés-végrehajtás befejezte.

A sörétes fegyverrel szemben az első időkben komoly fenntartások fogalmazódtak meg, még a biztonsági szakterületen dolgozó vezető munkatársak részéről is. Bizonytalanság volt megfigyelhető a bv. intézetek részéről, éveken keresztül csupán néhány intézetben alkalmazták az új fegyvereket a napi feladathoz. Több év telt el mire általánossá vált az alkalmazásuk. Szakmai szempontból bebizonyosodott, hogy ezek a fegyverek jól illeszkednek a büntetés-végrehajtás rendvédel-

mi (fegyveres biztosítási) feladatához és ettől függően differenciáltan is alkalmazhatók.

A sörétes puska alkalmas arra, hogy azzal a megsemmisítő hatású ólomlövedéken kívül olyan megállító erejű, speciális (gumi vagy műanyag) lövedékek is kilőhetők, amelyek az élet és testi épség különösebb veszélyeztetése nélkül alkalmasak rendkívüli eseményt előidéző személyek, csoportok, tömegek elrettentésére, ellenszegülésük megszakítására, támadásuk elhárítására. Azt tapasztaljuk, hogy ez a fegyver mára az egyik legkedveltebb lett a bv. intézetekben, az alkalmazásuk szinte valamennyi biztosítási feladat során (szállítás, előállítás, munkáltatás, objektumőrzés, -védelem) elterjedt. Ugyanez mondható el a Marlin-camp golyós puskáról is.

A fegyverkorszerűsítés következő ütemében új típusú, nagy tárbefogadású maroklőfegyver beszerzése volt tervezve. Azzal, hogy a bv. intézetekben a fegyverek „forgókészletbe” kerültek, főleg a pisztolyok igénybevétele a többszörösére nőtt, a lövészeteken leadott magas lövésszám miatt gyakorivá vált a meghibásodás, a selejtté válás.

Az új fegyver tekintetében a magyar gyártmányú Parabellum pisztoly mellett több külföldi típust is teszteltünk. A fegyver súlya illetve a jó nemzetközi tapasztalat miatt az osztrák gyártmányú GLOCK-17 típus beszerzésére folyt előrehaladott tárgyalás, ami végül a Büntetés-végrehajtás pénzügyi helyzete miatt 1994-ben meghiúsult.

A korszerűsítés folytatásának kérdése 1997-ben ismételten napirendre került. A lőfegyverhasználatra vonatkozó, megváltozott jogszabályokkal összefüggésben ismételten felül kellett vizsgálni a nagy tűzerejű fegyverek darabszámát, melynek eredményeként a meglévő fegyverkészlet jelentős csökkentésére került sor. Ekkor született döntés a PKM géppuskák rendszeresítésének megszüntetésére, a bv. intézetektől történő végleges bevonására és értékesítésére. A még meglévő AMD-63 M géppisztolyok darabszáma a harmadára csökkent, a fölösleges készlet ebből a típusból is értékesítésre került.

A költségvetésben biztosított keretből és az újabb fegyvereladásból származó bevételből lehetőség nyílt, hogy bizonyos feladatok végrehajtásának biztonságosabbá tételéhez nagy tárbefogadó képességű, a meglévónél hatásosabb maroklőfegyver (P9-RC) beszerzése indulhasson meg. Ez azért volt fontos, mert a bv. intézetek egyik legfontosabb feladata az előzetesen letartóztatottak fogvatartása, ebből eredően az előállítás és az azzal járó szállítás végrehajtása. Ezen feladatokhoz többnyire pisztoly szükséges, az előállító biztonsági felügyelőket és a gépkocsivezetőket ilyen fegyverrel kell ellátni. E típusból jelenleg néhány száz darabban rendelkezik a büntetés-végrehajtás.

Új típusok rendszeresítése vonatkozásában a korszerűsítés harmadik üteme a 2000. évben kezdődött el, amely a fegyverkészlet csökkentésével járt. Ezek után a bv. intézetekben a PA pisztolyból minimális darabszámot, az AMD géppisztolyból pedig olyan készletet hagyunk meg, amennyi egy-egy nagyobb kiterjedésű (főkép-

pen mezőgazdasági jellegű és a lakott területektől távol elterülő) objektum őrzéséhez, illetve az esetleges objektumot ért fegyveres támadás elhárításához szükséges.

A fegyverkorszerűsítés 2000-ben lényeges fordulópontjához érkezett. Ebben az évben a 25 lövetű, egyes és sorozatlövés leadására alkalmas, a bv. feladatainak el látásához jobban megfelelő új fegyvert, a FÉGARMY által gyártott KGP-9 kispisztolyt állítottuk rendszerbe, mely típussal eddig egy bv. intézetet, illetve a fegyver szakszerű kezelésének oktatása céljából a Bv. Szervezet Oktatási Központját láttuk el.

A kispéppisztoly hatásos lőtávolsága jelentősen rövidebb, mint az AMD géppisztolyé, ezért több helyzetben és feladatra (előállítás, szállítás, előállítás helyszínén a külső biztosítás, stb.) is kiadható. A nagy tűzgyorsasága miatt – kisebb távolságra – objektumvédelmi célra hatásosan alkalmazható.

A fegyverek az eddig szerzett tapasztalat alapján viszonylag megbízhatóan működnek. Kisebb problémák, első sorban szerkezetileg, illetve ergonómiailag adódtak, mely problémák a gyártó céggel történt egyeztetés alapján várhatóan megoldásra kerülnek.

A jövőre nézve vezetői szándék van arra, hogy az új típusú pisztolyból illetve kispéppisztolyból olyan mennyiséget szerezzünk be, mellyel az elkövetkező egy-két évben a fegyverkorszerűsítést minden bv. intézet vonatkozásában végre tudjuk hajtani.

A fegyverkorszerűsítés során sikerült megoldani azt is, hogy az újonnan rendszerbe állított (úgy a külföldi, mint a hazai gyártású) fegyverek a büntetés-végrehajtás szakemberei (fegyvermesterei) által szervizelhető és javítható legyen.

Budapest, 2001. augusztus 14.

Budai Péter bv. alezredes

Beszámoló a lengyelországi szakmai látogatásról

2001. május 23–26.,

Opolei területi büntetés-végrehajtási intézet

A delegáció tagjai:

Csapó József bv. ezredes, ügyvezető igazgató, Alföldi Bútorgyártó Kft.

Tüske János bv. ezredes, Parancsnok-igazgató, BKKM. Bv. Intézet, Kecskemét,

Thuróczy István bv. őrnagy, Személyzeti osztályvezető BKKM. Bv. Intézet, Kecskemét

Deczky Gyula bv. zászlós, Anyagi főfelügyelő BKKM. Bv. Intézet, Kecskemét

A szakmai látogatás célja

• együttműködési megállapodás előkészítése a területi előzetes intézet Opole, a Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet, valamint az Alföldi Bútorgyártó Kft. között. (1994-ben együttműködési megállapodás született a Magyar Köztársaság Igazságügyi Minisztérium Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága és a Lengyel Köztársaság Igazságügyi Minisztérium Büntetés-végrehajtás Intézetek Központi Igazgatósága, valamint a BKKM. Bv. Intézet és az opolei előzetes ház között, amely megállapodások hatályukat veszítették),

• szakmai tapasztalatok szerzése, a lengyel büntetés végrehajtás sajátosságainak megismerése, különös tekintettel az eltel

közeli tíz év változásaira, illetve a közeljövőben várható európai uniós csatlakozásra, mindkét ország részéről.

• a megszerzett szakmai tapasztalatok lehetőség szerinti integrálása a hazai büntetés-végrehajtási intézetek munkájába, elsősorban Kecskemét és Szeged vonatkozásában, valamint ezen tapasztalatok átadása a többi büntetés-végrehajtási intézet számára,

• megismerni a lengyel kollégák napi tevékenységén túlmenően szociális helyzetüket, életkörülményeiket.

Megérkezésünket követően az Opolei Kerületi Büntetés-végrehajtási Igazgatóság részéről a kerület előljárója Jozef Bogacz ezredes úr fogadott bennünket közvetlen vezető munkatársaival (Jozef Bogacz ezredes úr irányítása alá a kerület 12 intézete tartozik). A találkozás során felelevenítésre kerültek a korábbi közös emlékek, majd utána átfogó tájékoztatást kaptunk Lengyelország, a lengyel büntetés-végrehajtás jelenlegi helyzetéről. A kötetlen beszélgetés során tájékoztatást adtunk a magyar büntetés-végrehajtásban történt legjelentősebb változásokról, a fejlődés irányairól.

A következő két nap során megtekintettünk két lengyel büntetés-végrehajtási intézetet. Először az opolei előzetes „há-

zat” – mely mind felépítésében, mind elhelyezkedésében nagy hasonlóságot mutat a Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézethez –, valamint az Opolóban található nyílt rendszerű börtönt, majd rövid kirándulást tettünk a közeli hegyekben.

Szakmai tapasztalatok

Elhelyezés:

Az opolei előzetes ház a város központjában helyezkedik el, forgalmas főútvonalakkal körülvéve. A bástyafalak tetején szögesdrót található, melynek konzoljai mintegy 70 fokos szöget zárnak be a bástyafallal és ezzel a szökésen túlmenően megakadályozzák, hogy a fogvatartottak különböző tárgyakat az utcára kidobáljanak.

A börtönbe a beléptetés rendszere megegyezik a magyar gyakorlattal. Az elmúlt időszakban kezdték alkalmazni a csomagvizsgáló röntgen berendezéseket, azonban országosan ezekből csak néhány (5-6) darabbal rendelkeznek. Előzetes házként a fogvatartotti létszámuk ingadozó, a jellemző azonban 260-300 fő.

A börtön parancsnokának elmondása szerint ők is küzdenek a zsúfoltsággal (az ország lakosságához képest az előzetes és börtönbüntetést töltők aránya néhány százalékkal magasabb, mint a magyarországi arányok), azonban - bár lehetséges, hogy mivel csak két börtönt láttunk, kissé csálóka a bennünk kialakult kép - a későbbiekben tapasztaltak alapján ez számunkra nem tűnt fel. Alapvetően az előzetes házban 2-3 fős zárkák kerültek kialakításra. A nyitott intézetükben, előnyben részesítik

az egyszemélyes elhelyezést. Kérdésünkre válaszolva elmondták, hogy országosan is elismerték, hogy néhány alkalommal előfordul, hogy több fő kerül elhelyezésre egy-egy zárkába.

Mindkét intézetük nemrégiben került felújításra, illetve bizonyos részeken a felújítási munkák jelenleg is folynak.

Az látszik, hogy nem fiatal épületekről van szó, ugyanakkor az elvégzett munka rendkívül igényes. Ez különösen kitűnik a felújított vizes blokkok, fürdőhelyiségek, WC-k esetében. Az intézeti igazgató, valamint a kerületi igazgató úr szavaiból kitűnt, hogy a felújításokkal lassabban haladnak, de ragaszkodnak a minőségi munkához. Meg lehetőségen konkrét terveik vannak a jövőre nézve, természetesen a rendelkezésre álló anyagi lehetőségek függvényében.

Az egész börtönre jellemző a tisztaság, dohányozni csak az erre kijelölt néhány helyen lehet.

Munka és szolgálati körülmények:

Az irodai rész kissé zsúfolt, a munkakörülmények hasonlóak, mint Magyarországon. Valamivel magasabb arányban foglalkoztatnak „közalkalmazottakat” A hivatásos állomány létszáma 10-15%-al magasabb egy átlagos magyar előzetes házénál. Az egyenruhások megjelenése katonás, feltűnően ápoltak, egyenruhájuk egységes és tiszta. A hivatásos állomány tagjai közül munkájuk végzése során egyenruhában, a zárkacsarnokban szolgálatot teljesítő felügyelők és felállított örök teljesítenek szolgálatot.

Látogatásunk során, a körleten mindkét intézetben 2-2 fő felügyelő teljesített szolgálatot. Természetesen az egyéb szakterületek dolgozói is jelen voltak.

A kerületi előzetes háznak teljes munkaidőben foglalkoztatott orvosa és 3 fő pszichológusa van (az egészségügyi részlegük jól felszerelt, külön pszichológiai részleggel rendelkeznek a fogorvosi rendelő mellett, illetve elmondták, hogy különböző szakorvosok heti rendszerességgel igény szerint bejárnak az intézetbe).

A nevelőkhöz és a szociális előadókhoz hasonló lengyelországi beosztásban lévő dolgozók aránya magasabb, mint nálunk.

A szolgálatteljesítési idők havonta 160-180 óra között mozognak. Nem jellemző a túlóra és kialakult az ötváltásos rendszer gyakorlata.

Fogvatartás, biztonság:

A beszélgetések során kitűnt, hogy különösen nagy hangsúlyt fektetnek a fogvatartottakkal való programozott foglalkozásokra. Rendkívül fontosnak tartják, hogy a fogvatartottak a börtönbe kerülés pillanatától egészen a szabadulásukig ne legyenek magukra hagyva és ebből a szempontból megítélésük szerint nem lényeges, hogy előzetesről vagy szabadságvesztést töltőről van-e szó.

Az előzőekből sejthető, hogy a fogvatartottakkal való foglalkozás, a szabadsásra való felkészítés, a társadalomba való visszailleszkedés segítése még nagyobb hangsúlyt kap a nyitott intézetnél.

A biztonsági rendszerüket folyamatosan fejlesztik, igazából ebben a vonatkozásban a számítástechnikai alkalmazások bevezetése a közeljövő tervei között szerepel. Jelenleg még a „kulcsos” módszert alkalmazzák. Nagyon érdekelte a kollégákat a nálunk már alkalmazott ki-és belépőtő rendszer, illetve a mágneskártyák használata során szerzett tapasztalataink.

Külön kiemeltük kérdéseikre válaszolva az említett rendszerek előnyeit, ráirányítva figyelmüket, hogy azon túlmenően, hogy a számítógépes biztonsági rendszer élő erőt vált ki, az adott szintű vezetők illetve parancsnokok ellenőrzési tevékenységét jelentős mértékben segíti, könnyíti.

Megtekintve a börtön zárkáit, itt is, mint minden területen igen nagy tisztaságot és rendet tapasztaltunk. Nagyon jónak tartjuk, hogy a zárka ablakain, a biztonsági rácsozaton túlmenően egy második rácssort (kb. 2x2 cm-es rácpontok) helyeztek el, erre szúnyoghálószerű szövetet fektettek fel, ezzel a zárka természetes megvilágítását nem rontották, ugyanakkor az utcafrontról nem lehet belátni a zárkába, és ezzel elérték, hogy az utcáról a felkiabálások gyakorlatilag megszűntek.

Több fogvatartottal beszélgettünk, akik az elhelyezés körülményeire, a fogvatartás körülményeire, az étkezésre, az orvosi ellátásra egyáltalán nem panaszkodtak. Elmondták, hogy a fogva tartóikkal, amellet, hogy függőségi viszonyban vannak, emberi kapcsolatuk van. A lengyel kollégák rendkívül következetesen betartják, betartatják a különböző rezsime-előírásokat, ezt a fogvatartottak többsége tudomásul veszi. A z elmúlt év során mindösszesen 6 esetben történ olyan mértékű fegyelemsértés, amely magánelzárás büntetést vont maga után, azonban ezek is inkább a hosszú büntetési idővel kapcsolatos pszichikai jellegű magatartás zavarok voltak és hangsúlyozottan a pszichológus hatáskörébe utalják minél előbb ennek a kezelését. A börtön parancsnokának lehetősége van 15 nap magánelzárás (büntetési fokozattól függően) kiszabni, amelynek 15 nappal való meghosszabbítására bírói végzéssel van lehetőség.

Az intézet vezetői elmondták, hogy az előzetes házban gondot okoz a fogvatartottak foglalkoztatása. Körülbelül 8-10%-nak tudnak munkát biztosítani a házon belül. Leginkább a házi mosodában, a rabkonyhán, illetve a házi műhelyben foglalkoztatják őket.

Két másik intézet parancsnokával volt lehetőségünk munkáltatásról beszélni. Elmondták, hogy van cipő üzemük, ahol elsősorban német exportra termelnek. Ebben az intézetben magasabb a foglalkoztatás aránya.

Társadalmi kapcsolatok:

Szembeötlően jó viszonyt ápolnak a különböző egyházak és felekezetek képviselőivel. Rendkívül igényesen kialakított imatermek találhatók mindkét börtönben. Ennek gyökereit valószínűleg a lengyel történelemben kell keresni.

Megítélésünk szerint és elmondásuk alapján a fogvatartottak részéről is magasabb a részvétel a különböző istentiszteleteken Lengyelországban. Jellemző példa, hogy az egyházon keresztül közvetlen kapcsolat van egy árvaházzal, az ott lévő gyerekek részére a (női) fogvatartottak különböző kis ruhákat, egyszerű játékokat készítenek és ezeket különböző vallási ünnepeken juttatják el a gyerekek részére. Viszonyásul kisebb műsorokkal készülnek a gyerekek a különböző ünnepekre és a bv. dolgozóival közös kiránduláson vesznek részt. A börtönben sok helyen található fali naptárak, amelyek ezeket a gyerekeket ábrázolják. A naptárak megvásárlásával bárki segíthet a gyerekeken (több, jelenleg is fogvatartott nő gyermeke is szerepel a naptárakon).

Foglalkozás, szabadidő, látogatás:

Megtekintettük a rabkonyhát, amelyet jelenleg újítanak fel, megkóstoltuk a fog-

vatartottak éppen készülő ebédjét, amely rendkívül ízletes és bőséges volt.

A mosodájukban 15–20 női fogvatartott dolgozott felügyelettel. Elmondták, hogy a környező börtönök részére is vállalnak bérmosást. A mosodában több saját fejlesztésű (fogvatartottak által készített) berendezés, eszköz segíti a munkát.

A fogvatartottak szabadidejükben sportolhatnak, akár a körletszintenként kialakított kondi termekben, akár szabad levegőn tartózkodás során.

Szimpatikus volt a kialakított látogatási rendszerük. Az ügyvédi beszélők rendszere megegyezik a hazaiakkal, a családtagokkal, ismerősökkel a kapcsolattartás hasonló a miénkhez. Talán annyi az eltérés, hogy a nyitott börtön esetén reggel fél 8-tól este 6-ig szabadon fogadhatnak látogatókat. Az előzetes házban a látogató helyiség mérete korlátozza a látogatók számát.

Természetesen az előzetesek esetén szigorúbbak a szabályok, csak úgy, mint a hazai gyakorlatban. Érdekes, hogy az előzetes házban a gyerekek számára külön játszó szobát alakítottak ki, ahol találkozhatnak szüleikkel, édesanyjukkal. A látogatók élelmiszert nem vihetnek be magukkal, azonban a bolt nyitva van és az egész látogatási idő alatt rendelkezésükre áll (fogvatartott dolgozik a boltban, a megvásárolható áruk ára megegyezik a börtönön kívüli árakkal).

A személyzet szakmai képzése:

A személyzet felkészítése és kiképzése igen alapos. Évente 6-7 alkalommal tartanak lövészetet. Talán kicsi ellentmondás van, hogy a nyitott börtönben sem fegyver, sem kényszerítő eszköz nem található. Az előzetes házban pedig csak marok-

lőfegyver, illetve műanyag granulátumos löszerezrel előkészített Mosberger típusú fegyverek vannak. A fegyverszobát nem láttuk. Egyébként a körleten szolgálatot teljesítőknél semmilyen kényszerítő eszköz (gumibot, gázspray) nincs.

Ha új kolléga kerül a büntetés-végrehajtási szervezet állományába, hónapokon keresztül ismerkedik a szervezet működésével, azután kerül tiszthelyettesi iskolára, ahol a képzés 6 hónap elmélet, 6 hónap gyakorlat két éven keresztül. Négy-hat éves szakmai múlttal rendelkezők esetén van lehetőség felsőfokú tanulmányok megkezdésére (szakirányú). Ehhez a parancsnok illetve a közvetlen szakmai előjárók támogatása minden esetben szükséges. Nem jellemző a pálya elhagyása, illetve a fluktuáció. Ennek hiánya nyilvánvalóan a mind az erkölcsi, mind az anyagi megbecsülésben csak úgy kereshető, mint abban a kiszámíthatóságában, amelyet ez az életpálya jelent részükre. A szolgálatteljesítők átlag életkora igen kedvező, a dolgozók 70 %-a 28 és 45 év közötti. Jogszabályaik szerint 30 év munkaviszonnyal, 60 éves korban mehetnek nyugdíjba alapesetben, azonban 15 év fegyveres testületi szolgálat után az összes körülmény figyelembe vételével (egészségügyi állapot) lehetőségük adódik a nyugdíjba vonulásra, időarányosan kevesebb nyugdíjért.

Felszínre került a túlképzettség kérdése. A lengyel előjárók véleménye megegyezik abban, hogy az unióhoz közeledve, szükség van a kvalifikált szakemberekre, és ezért fel kell vállalni ezt a problémát.

A nyitott börtön sajátosságai:

Három fő gondolatban lehet összefoglalni az általuk kitűzött célt. Az intézethez

kerülő fogvatartottakkal az első pillanattól kezdve kidolgozott, személyre szabott programok alapján jól felkészített szakemberek foglalkoznak.

A fogvatartott együttműködése esetén tudatosan készítik fel az intézet falain kívül végzett munkára. Ennél az intézetnél a 120–130 fogvatartott, mintegy 90%-a dolgozik a börtön falain kívül, a börtönön belül is foglalkoztatnak néhány főt. A fogvatartottak munkájukért fizetést kapnak. Ez átlagosan 2 márka/óra, melynek 50%-val a fogvatartott rendelkezik, a fennmaradó összeg kisebb hányadát beszámítják a fogvatartási költségekbe, illetve ebből a részből letétet képeznek, amelyet szintén átadnak a fogva tartottnak a szabadulásakor. Mint már az előzőekben is utaltunk rá, a látogatásokat nem korlátozzák, jutalom jelleggel a fogvatartottak különböző időtartamban elhagyhatják hétvégén, ünnepeken az intézetet.

A fogvatartottak az állampolgári jogok biztosához, illetve a nemzetközi emberjogi szervezetekhez közvetlenül fordulhatnak a büntetés-végrehajtást érintő problémáikkal. Leveleiket természetesen a bv. nem ellenőrizheti, a gyakorlat azonban, hogy a bv - s dolgozóktól, nevelőktől kérnek segítséget a levél megírásához.

Összességében elmondható, hogy már a korábban leírt eltérések figyelembe vételével a két börtönben az élet színvonalá, az elhelyezés, az ellátás körülményei igen jók, mind a személyzet, mind a fogvatartottak vonatkozásában.

Együttműködési elképzelés:

Visszatérő téma volt a beszélgetések során az együttműködési megállapodás felújítása. Lengyel partnereink igénylik az

együttműködés mind szélesebb körű megújítását, úgy, mint:

- évenkénti rendszerességgel tapasztalatcserek, különböző bv. intézetek között,
- szolgálati jellegű feladatok végrehajtása a másik ország intézeteiben,
- közös sportrendezvények szervezése.

Ez utóbbi elképzelést nem csak az opolei igazgató, hanem más intézetek vezetői is felvetették. Részükről elképzelhetőnek tartják, hogy több intézet is kössön megállapodást, és külön kifejezték szándékukat közös sport rendezvények szervezésére, évente egy-két alkalommal.

Az együttműködési megállapodás tervezetét elkészítjük és felterjesztjük véleményezésre az országos Parancsnok Úr felé a lengyel féllel történt egyeztetést követően. Az eltöltött idő alatt azt tapasztaltuk, hogy a lengyel fél valamennyi kérdésre rendkívül rugalmasan reagált és mindenféleképpen konstruktív együttműködés kialakítására törekedett.

Az elmúlt évek hagyományához híven ebben az évben is megrendezésre kerül Kecskeméten a Nyári Jogi Akadémia, melyre elfogadta felkérésünket Jozef Bogacz úr és bírjuk ígéretét, hogy illeszkedve a Jogi Akadémia témájához, előadást tart a lengyelországi fiatalok fogva tartásának sajátosságairól.

Látogatásunk általános tapasztalatai:

Az oda- és visszautazás során semmiféle probléma nem merült fel, a közlekedési viszonyok nagyon jók voltak. Az ország és települései rendezettek és tiszták. Határozottan baráti fogadtatásban részesültünk. A szállás és ellátásunk körülményei nagyon jók voltak, a Turawai tó mellett lévő rekreációs központjukban. Lengyel barátaink nagy hangsúlyt fektetnek közös történelmi hagyományaink felelevenítésére, ápolására. Egyébként is jellemző rájuk az élet minden területén az igényesség, a lokálpatriotizmus, a természet szeretete. Ez utóbbit is megtapasztaltuk a hegyekben tett rövid kirándulásunk során, ahol nagyon sok iskolással találkoztunk. Kollégáink elmondták, hogy gyermekeik számára havonta egy, inkább két alkalommal egész napos kirándulásokat szerveznek a természetbe, kulturális értékek megismerésére.

Úgy ítéljük meg, hogy az elmúlt évtized során elért eredményeikre jóleső érzéssel, jó értelemben vett büszkeséggel gondolnak.

Javasoljuk, hogy az országos Parancsnok Úr lengyel kollégájával egyeztesse az együttműködési tervszerben szereplő elgondolásokat, kereteket.

Tüske János bv. ezredes

Beszámoló a romániai szakmai látogatásról

2001. április 4–8., Marosvásárhelyi börtön

A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokának engedélyével, együttműködési megállapodás keretében 2001. április 4. és április 8. között szakmai tapasztalatcsere-látogatáson vett részt a romániai Marosvásárhelyi Börtön meghívására intézetünk dolgozói közül négy fő, a BV. Központi Kórházának állományából pedig két fő.

A szakmai delegáció tagjai az alábbi személyek voltak:

Dr. Barna Ildikó bv. alez., a BV. Központi Kórházának főorvosa, Dr. Bolla Tamás bv. őrgy., a BV. Központi Kórházának szájsebészfőorvosa, Szabó Irén bv. tzs., a Bács-Kiskun Megyei BV. Intézet vezető ápolója, Mihályi István bv. törm., a Bács-Kiskun Megyei BV. Intézet közművelődéségi előadója, aki egyben az intézet a sajtó- és külkapcsolataiért is felel, Zsigárdi Béla bv. tzs., a Bács-Kiskun Megyei BV. Intézet gazdasági osztályának beszerzője (gépkocsivezető).

A látogatás során a vendéglátók az alábbi gazdag szakmai programmal fogadtak bennünket:

- a Marosvásárhelyi BV. Intézet meglátogatása
- a Megyei Kórház intenzív osztályának meglátogatása
- Újjáélesztő és Kiszabadító Gyorssegély Szolgálat (SMURD) meglátogatása
- Látogatás a Dej-i BV. Intézet Kórházában
- Látogatása Gherla-i BV. Intézetben.

Beszámolómban elsősorban a meglátogatott börtönök fogvatartási, kulturális, szabadidős tevékenységeire, az intézetek sajtó- és külkapcsolataira terjedt ki.

Szakmai programunk első állomását a Marosvásárhelyi BV. Intézet munkájával ismerkedtünk meg. Itt 1000 fogvatartottat őriznek minden kategóriában. Azaz: előzeteseket, nem jogerőseket, jogerős ítéletek időtartamát tekintve is meglehetősen nagy a szórás: három hónaptól 18 évig töltik itt a büntetésüket az elítéltek.

Az 1000 fogvatartottat százötven „fegyőr” vigyázza. A Marosvásárhelyi börtön – miként a romániai BV. intézetek többsége – rendkívül zsúfolt. Jelenleg egy emeletráépítéssel 125 új férőhelyet teremtenek, ám ezzel együtt sem lesz még ugyanennyi fogvatartottnak saját ágya! A körleten a zárkákban harmincöt-negyvenen, esetenként ötvennél is többen szoronganak. Megszokott látvány a háromemeletes ágyak rendszere.

A hamarosan átadásra kerülő körletrészen (az átadás június elején várható) az új zárkák tágasabbak, világosabbak, mint

a régiék. De kialakítanak itt osztálytemet és klubtermet is. Osztály és klubterem jelenleg is található a börtönben, de az „lényegesen szűkösebb. Napjainkban három tanár jár be rendszeresen általános iskolái órákat tartani összesen negyvenöt elítélteknek. Ugyanebben a helyiségben ottjártunkkor a fogvatartotti képzőművészeti szakkörösök alkotásaiból láthattunk kiállítását. A munkák mind tehetségről, kreativitásról árulkodtak. Színvonalas grafikák, gobelinek, festmények, fafaragások dícsérték alkotóikat.

A börtön udvarán áll az ökumenikus kápolna, amelyben minden nap van egyházi foglalkozás. Az intézet saját ortodox lelkipásztort foglalkoztat. Elmondása szerint ötvennél több fogvatartott jár rendszeresen istentiszteletre.

Marosvásárhely tiszta város. Ezt tapasztalhatuk szabadidős programunk alkalmával. A tisztaság elsősorban a helyi bv. intézet fogvatartottai munkájának eredménye. Ugyanis naponta 400 börtönlakó jár ki a közttereket, utcákat, parkokat takarítani, szépíteni. Természetesen „házon belül” is akad munkalehetőség. Pozitív példaként említhetem, hogy az előzetes nők többsége sem tétlenkedik: a konyhában, a mosodában dolgoznak, illetve takarítanak. Ugyancsak a börtönben található az a varroda, ahol férfiak készítenek munkavédelmi kesztyűket és munkaruhákat.

Van még egy foglalkoztatási forma, és gazdaságilag talán ez a legfontosabb. A város határában található az intézet saját „farmja”, ahol jelenleg huszonkét elítélt dolgozik. (Szezonmunkák idején ez a szám akár duplájára is emelkedhet.) A farm jelentősége azonban túlmutat ezen, hiszen az itt végzett tevékenységnek kö-

szönhetően élelmiszerekből önálló a börtön.

Érdekességként említhetem még az a két „kihelyezett zárkát”, ahol ottjártunkkor elhelyezték az itt dolgozó elítélteket, akiket így nem kellett naponta szállíttatni.

A Marosvásárhelyi BV. Intézetnek elsősorban a helyi médiumokkal rendszeres a kapcsolata. (Havonta 1-2 újságcikk, rádió, tv-riport.) Az országos lapok évente 1-2 alkalommal jelentkeznek, inkább a nagyobb, „felkapottabb” börtönöket keresik fel. Civil látogatócsaportoktól sem zárkóznak el, de havonta egy csoportnál nem fogadnak többet.

A Dej-i BV. Intézet tevékenységéről csak a hitélet, a sajtókapcsolatok és az intézetlátogatások vonatkozásában idézem fel tapasztalataimat. (Az egészségügyi szakmai munkát dr. Bama Ildikó alezre-des asszony értékeli.)

A dej-i börtönkórház félállásban lelkészt foglalkoztat. Mellette négy különböző felekezet képviselői járnak be a beteg fogvatartottakhoz lelki gondozást végezni.

Az intézet sajtóval való kapcsolatát az igazgatónő kiegyensúlyozottnak nevezte. A régiós lapok, rádiók, tv-k munkatársai 2-3 hetente keresik fel. Az országos lapok három havonta. Az anyaggyűjtéshez és közléshez a médiumoknak az igazgatónő engedélyére van szükségük.

A dej-iek két éve „Nyitott kapuk” címmel új programot indítottak, melynek során évente egyszer a látogatásra jelentkező civilekre papucsot, fehér köpenyt adnak és végigvezetik az intézeten.

Tapasztalatom szerint delegációnk valamennyi tagjára nagy benyomást tett a híres Gherlai BV. Intézetben tett látogatás.

Az intézet 1785-től működik börtönként. Azóta számtalan neves ember raboskodott itt. Rózsa Sándort például szegedi elfogatása után a gherlai, ismertebb nevén szamosújvári börtönbe szállították. A híres betyár ebben a tömlöcben fejezte be hányatott életútját.

A szamosújvári börtönben napjainkban 2400–2500 fogvatartottat őriznek. Közülük több mint 1000 fő emberelés miatt került rács mögé. Kettőn TЭСZ-esek, akiket a többiekől teljesen elkülönítve helyeztek el.

A fogvatartottak és a fogvatartók aránya 8:1! A zsúfoltság itt is jellemző. Megfordultunk 60 személyes zárkában, de nem tagadták, hogy akad olyan zárka is, ahol száz fogvatartott van összeszárva. Itt is jelentős építkezéssel, bővítéssel találkozunk. Kísérőnk jelezte: a bővítéssel jelentősen enyhülnek majd elhelyezési gondjaik.

Ugyancsak a felújításnál kell megemlítni, hogy az új részben tágas közös étkezőhelyiséget alakítanak ki.

Szamosújváron nagy figyelmet szentelnek a bekerülő analfabéták oktatására. 7-8 pedagógus jár be ími, olvasni tanítani a rászorulókat.

A börtönben hétezer kötetes könyvtár működik. Ugyanitt több képzőművész fogvatartottal találkoztunk. Nem túlzás ez a minősítés, hiszen például az egyik életellenes elítéltet, aki a BV. intézetben kezdett festeni, ma Románia egyik legjobb impresszionista festőjeként tartják számon.

A börtön udvarán új, többfunkciós (kosárlabda, röplabda, kispályás foci) sportpálya épül, mellette 70 férőhelyes lelátóval. Az udvaron továbbhaladva eljuthatunk az ikonokkal gazdagon díszített góti-

kus kápolnába. A templomot ökomnekus szellemben használják istentiszteletekre. Itt is saját lelkész teljesít szolgálatot.

A gherlai börtön szóvivője útján kiváló kapcsolatokat épített ki a helyi és az országos médiumokkal. A különböző lapoktól állandó akreditált munkatársak járnak be hozzájuk.

Maga a börtön gyakran kezdeményez anyaggyűjtést, például kulturális események alkalmával. Továbbá éves rendszerességgel sajtótájékoztatót rendeznek. Ilyenkor civil érdeklődők számára börtönlátogatást is szerveznek a „Nyitott kapuk” című program alapján. Ezt az akciót előtte meghírdetik lapokban, hogy aki részt akar venni a rendezvényen, az időben jelentkezessen.

A szakmai programok mellett vendéglátóink nagy figyelmet fordítottak arra, hogy a régió nevezetesebb látnivalóiból is ízelítőt kapjunk. Ennek megfelelően ellátogathattunk a híres erdélyi sóbarlangok egyikébe, Szováttára, Korondra.

Az ellátásunk első osztályú volt.

Összességében a látogatást nagyon hasznosnak ítélem. Valamennyi intézetben, ahol megfordultunk, komoly építési, felújítási munkával találkozhattunk. Felűnt, hogy az átalakítások kapcsán börtönök korábban dróthálóval elválasztott szintjeit a függőfolyosók között mindenütt beépítették, így tágas belső tereket nyertek. (A börtönök áttekinthetősége kamerák beállításával nem csökken.) Amit felújítanak, azt igényesen teszik. A folyosókat járólappal borítják, amit könnyű tisztán tartani.

Pédamutató volt az az alakiasság, fegyelmezet feladatvégrehajtás, amit egész programunk során tapasztalhattunk a személyzet részéről.

Intézetünk és a Marosvásárhelyi BV. Intézetközött többéves az együttműködés. Ennek következtében a mi delegációnk már sokadik volt a sorban. Ez a kapcsolat már eljutott arra a szintre, hogy tapasztalatcsere látogatásokra a különböző szakterületek egymást váltva ismerhetik meg egymás tevékenységét. Ilyenformán a megismerés meglehetősen alaposnak mondható az időkorlátok ellenére is.

Gaál Béla zls. közműv. ea.

★ ★ ★

Április 5-én reggel a marosvásárhelyi börtönben Szöllösi Géza ezredes úr, az intézet parancsnoka tájékoztatott az intézet működéséről, ismertette a programtervet, melyet számunkra összeállítottak.

A délelőtti folyamán bejártuk az intézetet. A marosvásárhelyi börtön egészségügyi részlege viszonyítva a nagy fogvatartotti létszámhoz nagyon kis helyiségben működik. Két általános orvos és egy fogorvos biztosítja a közel 900 fogvatartott napi egészségügyi ellátását. Naponta 8 órát dolgoznak, ezután telefonon elérhető sürgős esetben. Az orvosi tevékenységen kívül, mint hivatásos tisztek havonta teljesítenek szolgálatot az intézetben ügyeletes tisztként is. Szakmai felkészültségük szintentartása érdekében hetente egy alkalommal úgynevezett szakmai napot töltenek el a Városi Kórház, illetve Klinika belgyógyászati profilú osztályain, valamint részt vesznek a városi ügyeletben.

Az ápolók – egy főápoló és 5 beosztott ápoló – valamennyien hivatásos állományúak. Négyváltásos szolgálati rendszerben 12 órás váltással dolgoznak.

A vezetőorvos elmondta, hogy a napi rendeléseken 80–90 fő jelenik meg a rendelőben ellátásra.

A fogvatartottak körében tüdőgümőkór és szifilisz irányában végeznek kötelezően szűrővizsgálatokat. Mindkét betegség előfordulása országosan is riasztó képet nyújt. Ezt bizonyítják a nemzetközileg is ismert statisztikai adatok.

A rendelő felszereltsége nagyon szerény, minimális műszerezettséggel. Gyógyszerkészletükkel azonban meg vannak elégedve.

Ellentétben a magyar gyakorlattal, két napi gyógyszeradagot oda adnak a fogvatartottaknak (még nyugtatószereket is). Kivételt képeznek az idült betegségekben szenvedők, akik az orvos napi utasítása alapján kapják gyógyszereiket.

Szakorvosi, illetve kórházi ellátást igénylő esetekben az előállítások és kihelyezések, vagy esetenként a szabadlábara helyezés a hazánkban is alkalmazott rendszer szerint működik.

Jelenleg is folynak a börtönben a nagy arányú rekonstrukciós munkálatok, ennek keretében az orvosi rendelő is bővítésre kerül. Műszerezettségük fejlesztése érdekében minden segítséget örömmel fogadnának más egészségügyi intézményektől – mondták búcsúzóul az orvoskollégák.

Az orvos kollégák elkísértek bennünket a Városi Kórház néhány évvel ezelőtt építet intenzív részlegére. Országosan is egyedülálló intézmény, mely elsősorban jelentős nemzetközi adományozással létesült. A legmodernebb életmentő gépekkel, műszerekkel, saját helikopter leszállópályával rendelkezik.

Ellátási területe Maros megye, de szükség szerint a megyét körülvevő övezetektől is fogadnak súlyos életveszély

esetén etegeket, sérülteket. az itt dolgozók – orvosok és szakasszisztensek – folyamatos továbbképzést kapnak háromhetes turnusokban. A továbbkézéseket olyan amerikai fiatal orvosok vezetik, akik meghatározott időtartamra jönnek Marosvásárhelyre. Az idegen nyelv tudása – elsősorban angol – kötelező.

Az intenzív részleget vezető orvos ismertette fejlesztési terveiket, belátható időn belül nagy arányú bővítésre kerül sor az ágyak létszámainak növelése, valamint a megnövekedett adminisztrációs tevékenység biztosítása céljából. Elmondta, hogy napokon belül az intenzív részleget összekapcsolják számítógépes hálózaton keresztül az Ujjálesztő és Kiszabadító Gyorssegély Szolgálattal (SMURD). Ennek a központját volt alkalmunk megtekinteni. A szolgálatvezető bemutatta a rendszer működését. A rendszer a tűzoltóság és a fenn említett intenzív részleg egyetlen központból irányított. A rendszer nagyon precíz összehangoltságával kb. öt perc alatt tudnak a bejelentés helyszínére érni és segítséget nyújtani. Romániában ez az egyetlen – szintén amerikai mintára és segítséggel szervezett – ilyen jellegű központ. Az itt dolgozók számára a román és magyar nyelven kívül még egy idegen nyelv ismerete kötelező.

Április 6-án vendéglátóink a Dézsán lévő bv. kórház meglátogatását szervezték meg. Látható örömel fogadtak bennünket. Az igazgatónő bemutatta a kórházat, melyet egy múlt század végén épült műemléképületben alakítottak ki. Az építészeti munkálatokat négy évvel ezelőtt fejezték be, azóta folyamatosan történik a kórház felszerelése műszerekkel, melyeket elsősorban külföldi adományokból kapnak.

210 ágygal rendelkeznek, 95%-os ágykihasználás van, átlag 190 betegük van. Az elmúlt évben 600 beteget láttak el.

Három belgyógyász, egy sebész, egy szemorvos, egy fül-orr-gégész, egy laboratóriumi orvos, egy röntgenorvos és egy fogorvos, valamint egy gyógyszerész és 29 ápoló biztosítja a kórház működését. Az itt dolgozók is mind hivatásos állományúak. 34 felügyelő tartozik a biztonsági szolgálathoz.

Havonta két alkalommal szállítanak fogvatartottat kivizsgálásra (a mi bajmegállapító részlegünkön működő rendszerhez hasonlóan). Újszerű volt számunkra, hogy külön infúziós szobát működtetnek, ahol a beteg csak addig tartózkodik, amíg az aznapi kezelése folyik. Egyébként kórtermeik felszereltsége jóval szerényebb, mint a Tököli Bv. Központi Kórházé.

Ellátási területük a környező megyék bv. intézeteire korlátozódik a szakmai kompetencia határain belül.

Az idő rövidsége miatt több információ szerzésére nem volt lehetőségünk, tovább utaztunk Szamosújvárra.

A monumentális intézmény teljes felújítás alatt áll. A bv. osztály vezetője ismertette az intézmény többszázéves múltját és jelenét. Az itt folyó egészségügyi munkáról nagyon keveset volt módunkban látni. Ottjártunkkor éppen rendelés folyt, két orvos és két ápoló vezetésével. Az intézetben összesen hat orvos dolgozik, mintegy 2400 fogvatartotti létszámmal. Sok a betegellátás külső egészségügyi intézményben.

Számunkra meglepő volt, hogy orvosi vizsgálat alkalmával a váróteremben felügyelőn kívül, a rendelő helyiségben, a vizsgálat alatt is két felügyelő tartózkodik kötelező módon.

A késő délutáni órákban közös ebéden vettünk részt az intézet vezetőivel, majd visszautaztunk Marosvásárhelyre.

Mindhárom meglátogatott bv. intézetben működik fogászati szakrendelés. Tárgyi felszereltségük a magyarországihoz viszonyítva közepesnek mondhatók. hazai gyártású alapfelszereltségű egységkészülékekkel dolgoznak a kollégák. Kéziműszer ellátottság megfelelő. anyagellátás tekintetében fejlesztés lenne szükséges. Elvileg teljeskörű fogászati ellátás a feladat, ám ez csak fogmegtartó tevékenységre és fogeltávolításra korlátozódik. Fogpótlások készítése igény, anyagiak és fogtechnikai hátré hiányában ez azonban minimális.

A börtönkórházban a fogászati tevékenység kiegészül más osztályok által kért konzíliumokkal és góctalanítással.

Arc- és állcsontsebészeti beavatkozásokat nem végeznek.

A személyi állomány ellátása, ellentétben a mi gyakorlatunkkal, polgári fogászaton történik.

Április 7-én vendéglátóink nagyon szép és tartalmas kirándulást szerveztek Szovátára, Parajdra és a székely népművészetéről híres Korondra.

Parajdon megnéztük a világhírű sóbányát. Itt működik egy földalatti kezelőbá-

zis, melynek kiválóan alkalmas légúti megbetegedések kezelésére. Egy előzetes orvosi vizsgálat után a kezelés felnőtteknek 16–18 napot, gyerekeknek 10–14 napt tart, napi 2–4 óra időtartamban, az erre a célra kialakított támarendszeren. A betegek elhelyezésére a községben 40 ágyas „aszthmás kórház” szolgál.

A barlangban 1993-ban földalatti kápolnát avattak, azóta folyamatosak a rendszeres egyházi szertartások.

Április 08-án reggeli után indultunk vissza Magyarországra.

Számunkra a tanulmányút nagyon hasznos és értékes volt. Megállapítottuk, hogy a két ország büntetés-végrehajtási koncepciója között számtalan hasonlóság van, az egészségügyi ellátás természetesen ugyanazokon az alapelveken működik.

Az érzékelhető különbségek az anyagi források hiányából adódnak. Szeretnénk a meglátogatott intézetek dolgozóival a kapcsolatot fenntartani és a jövőben erősíteni.

Vendéglátóinknak ismételtelen köszönjük azt a rendkívül szívélyes fogadtatást és figyelmességet, melyet irányunkban tanúsítottak.

Dr. Barna Ildikó bv.o.alezredes

Beszámoló a szlovákiai szakmai látogatásról

2001. június 13–15.

A Váci Fegyház és Börtönnek évek óta jó és kiegyensúlyozott kapcsolata van a Dubnicai Börtönnel. Ennek kapcsán a Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet és a Fiatalokorúk Regionális Bv. Intézete 4 fővel a váci delegációhoz csatlakozva szakmai látogatáson vettek részt.

A delegáció tagjai voltak:

Szabó Mihály bv. szds.

Szöckéné Simon Terézia bv. szds.

Geiger Ildikó bv. fhdgy.

Tarjányi Árpád bv. ftzls.

Szlovákia Magyarország északi szomszédja, lakossága 7 millió. Az 1989-es vér nélküli forradalom után vált el Csehországtól és ezzel megszűnt Csehszlovákia, mint egységes ország.

Szlovákiában 18 bv. intézet van, melyben kb. 7500–7600 fogvatartott került elhelyezésre. Ezek közül jelenleg 20 fő tényleges életfogytig tartó büntetését tölti az Ilava-i Bv. Intézetben. A külföldi fogvatartottak száma mintegy 120-150 fő. A fiatalokorú férfiak 18 éves korig a Martini Bv. Intézetben vannak központilag elhelyezve. Számuk 89 fő.

A szlovák bv. az Igazságügyi Minisztérium irányítása alá tartozik. Élén az országos parancsnok áll, Anton Fábry vezérezredes úr személyében. Végrehajtási fokozat szerint 4 csoportba sorolják a fogvatartottakat a központi elosztó helyen.

Ott egy speciális csoport, mely orvosból, pszichológusból, pedagógusból és biztonsági szakemberből áll, határozza meg, hogy a fogvatartott milyen fokozatú és milyen kategóriájú intézetben kell, hogy letöltse büntetését. A III. és IV. kategóriájú fogvatartottakat még külön A, B, C, D fokozatba is sorolják egészségi állapotuk és veszélyességi fokozatuk szerint.

Az intézetek is I-IV. kategóriába soroltak a fogvatartottak elhelyezése és fokozata szerint. Az intézetben belüli rezsimek elhelyezése átjárhatók és a parancsnok javaslatára egy szigorú intézetből átkerülhet a fogvatartott egy enyhébb végrehajtási szabályok alá tartozó intézetbe.

A foglalkoztatás országos szinten 55-60%-ra tehető. Nagy számban dolgoznak külső munkahelyen felügyelettel. A forradalom előtt 100%-os volt a foglalkoztatás, elsősorban a hadiipari termelésben foglalkoztatták a fogvatartottakat., hatalmas munkacsarnokokban, szalagszerű termelés mellett. Mára ezek a csarnokok megmaradtak,

mint munkatermek, de más jellegű tevékenységet végeznek bennük. A foglalkoztatásban szerepet kapott a magánszféra is. Sok börtönnél vállalkozók foglalkoztatják a rabokat.

Nagyobb ipari üzemeket a már meglévő és működő bv. intézetek mellé építették, kiépítve a zárt átjárókat az intézet és az üzem között.

Az étkezés általában minden intézet saját konyhával oldja meg, ahol külön főznek a fogvatartottaknak és a személyi állomány részére. A konyhai előkészítő és kisegítő munkákban, valamint a kiosztásban és a kiszolgálásban a fogvatartottak is és részt vesznek, természetesen a személyi állomány felügyelete mellett. A napi étkezésre fordított átlag norma 30 szlovák korona. Természetesen a dolgozókat, a fiatalokékat pótlékok illetik meg. Hasonlóan, mint nálunk figyelembe veszik az egészségügyi állapotukat is. Eltérően a hazai gyakorlattól a vallási hovatartozást figyelmen kívül hagyják.

Szlovákiában megengedett a fegyverhasználat mindennemű, korú és fokozatú fogvatartottal szemben a szökés megakadályozása érdekében. A személyi állomány cseh gyártmányú parabellum pisztollyal, UZI géppisztollyal és Moseberg puskával van felszerelve.

A személyi állomány egzisztenciális helyzete lényegesen jobb, mint hazánkban. Pl. egy átlagos gépkocsivezető jövedelme a hazai osztályvezetőjével megegyezik. Így a pénzük vásárlóértéke erősebb, mint nálunk. A szociális és jóléti ellátásuk jóval fejlettebb, mint a miénk, pl. az üdülés és rekreáció terén.

Látogatásunk két fő intézetre koncentrált, egyrészt a Dubnica-i Börtönre, illetve a Martin-i Intézetre.

A Martin-i Bv. Intézetben vannak elhelyezve a fiatalokú fogvatartottak, mely náluk 18 éves korig lehetséges. E kor betöltése után át kell szállítani felnőtt intézetbe a fiatalokúkat. Egy ítéletből kiszabható legnagyobb ítélet max. 10 év lehet. A leggyakoribb bűncselekmény itt is a rablás, életellenes is előfordul. Látogatásunkkor a számuk 89 fő volt.

Tankötelezettség 15 éves korig kötelező, de mivel kevés időt töltenek az intézetben (2-8 hó), általános iskolai oktatás nincs az intézetben, hanem ún. „alapszámolási és alapírási” felzárkóztató foglalkoztatásokat tartanak. Sajnálatos módon a fiatalokra itt is jellemző a rongálás és a verekedés. Ez látszott némely helyiségen is. A lakózárkákban, átlagban 6-8 fő van elhelyezve, kivéve a speciális drog utókezelő körlet, ahol a lakózárkák 2 személyesek, és speciális csoport végzi ezek kezelését, mely orvosból, pedagógusból, pszichológusból és pszichiáterből áll. Kiemelkedett a körleten az egyéni nevelési stílus kialakítása minden egye fogvatartottra. Példaértékű a körleten dolgozó team szakmai tudása, leleményessége, amellyel a gyógyulást elősegítik. Ennek érdekében számtalan egyéni megoldással és kezdeményezéssel találkoztunk. Pl. drogfával, melyre a gyógyult drogfüggő fogvatartottak véleményüket akaszthatták fel egy levél formájában. Jutalmazó és elmarasztaló virág, ahol a jól teljesítők tulipánt kaptak, a rosszul teljesítők kaktusz jellegű virágot, melyet papír-

ból készítettek. „Lelkiállapot és gondfüzet”, melybe örömeiket és bánataikat írhatták le és azt csoportos foglalkozás keretében, megbeszélték.

A fiatalok munkáltatása részben megoldott, apróbb munkatevékenységeket végzenek. Az egyéb elfoglaltságokra barkács terem, kondi terem, sportudvar áll rendelkezésre. Az intézetben a vallásgyakorlás kialakított imaszobában lehetséges.

A fiatalok mellett közel ugyanannyi felnőtt korú fogvatartott is volt elhelyezve, így az összlétszám 168 fő volt látogatásunkkor.

Az intézet méreteire jellemző, hogy az amnesztia előtt 1200–1300 fő is el volt helyezve. A felnőtt intézet területén kialakított fűrésztelepen és sertés-telepen dolgoztak. Jelenleg is jóval nagyobb létszám elhelyezésére alkalmas az intézet. A személyzet létszáma közel 240 fő.

Az intézetben tett látogatás után a parancsnok úrral való egyeztetés alapján felvetettük azt a lehetőséget, hogy közös, testvérintézményi kapcsolatot alakítanánk ki a két intézet között. Ezt mind a szlovák, mind a magyar fél részéről az országos parancsnok urak felé előterjesztjük és ennek függvényében meg ebben az évben, meghívtuk a szlovák kollégákat.

Látogatásunk következő szakmai programja a Dubnicai Börtön megtekintése volt. A parancsnok úr átfogó tájékoztatást adott a szlovák bv. felépítéséről és rendszeréről, valamint intézetének történetéről.

A börtön alapításakor 1200 fő befogadására volt alkalmas. Az első átalakítás után 600 fő, jelenleg 400–450 fő

van elhelyezve. Kategóriájára nézve az I-es és II-es fokozatú elítéltek elhelyezésére szolgál.

A zárkák 9 és 21 fő közötti elhelyezést tesznek lehetővé. Úgynevezett „barakkbörtön” leginkább a baracscai börtönhöz hasonlítható. A lakószobákban létszámtól függően folyóvízes mosdók és elszeparált WC-k találhatók. A fogvatartottak ruházat régi rendőr ruha, világoskék inggel kiegészítve. Többfokozatú körlet található az intézetben a szigorútól az egészen enyhéig. A belső körletekre jellemző a rend és a tisztaság, a külső környezetre az igényesség.

A befogadást hasonlóan, mint nálunk egy befogadó bizottság végzi, mind a fogvatartott megérkezésekor, mind elszállításakor.

A foglalkoztatás több területen történik. Dolgoznak varrodában, ahol a fogvatartotti munkaruhákat és formaruhákat varrnak. Egy másik részlegben egy svájci érdekeltégű szlovák vállalatnak cipőipari munkákat végeznek. Rendelkeznek házi műhellyel, faipari műhellyel.

Az étkeztetést mind a fogvatartottak, mind a személyi állomány részére rabmunkaerő foglalkoztatásával, saját költségvetésből oldják meg. Az intézet minden körletén van kultúrterem, az intézetben tanterem és ökumené imaszoba található.

Az intézet területén, de a börtönön kívül a parancsnoki épületben 6 szoba áll rendelkezésre a vendégek elszállásolására. Ezen épületrészhez 1-1 tusoló, teakonyha és társalgó kapcsolódik.

Látogatásunk során a szakmai programok mellett számos kulturális

TAPASZTALATCSERE

programmal is kedveskedtek vendéglátóink. Ellátogathattunk cicmany-i és a martin-i skanzenbe, a szlovák betlehembe, ahol megismerhettük a szlovák kultúra építészeteivel, népművészetével. Csodálatos kirándulást tehattünk, a Vág folyó völgyében, megtekinthettük az ott lévő ősi várakat, várromokat.

Vendéglátóink igyekeztek a hagyományos szlovák ételek és italok bemutatására is.

Osszességében mind a szakmai, mind az emberi kapcsolatok terén szoros kötődések alakultak ki, melyre az elkövetkezendő időszakban építeni lehetséges. Fontos, hogy megismerjük egymás szakmai munkáját és a pozitív

tapasztalatokat, mindkét részről hasznosíthatjuk munkánk során. Az ember kapcsolatok erősíthetők és tartalmassá tehetők közös sportrendezvényekkel, kulturális programokkal, esetleges csereüdülésekkel.

A látogatás tapasztalatai alapján javaslatot tennénk a Martin-i Intézettel a testvérintézményi kapcsolat felvételét előterjeszteni az országos Parancsnok Úr felé és évente 2-3 alkalommal lehetőség, biztosítani egyes szakterületek ki-és beutazására.

Szabó Mihály bv. szds.

Szőkéné Simon Terézia bv. szds.

Geiger Ildikó bv. fhdy.

Tarjányi Árpád bv. ftzls.

Képek, események

Semmelweis-nap

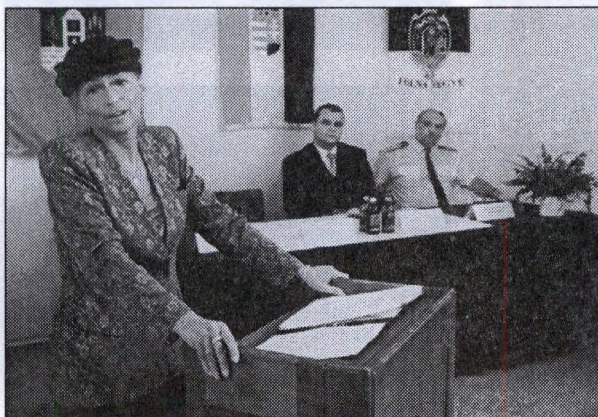
Az idén a Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben került sor az egészségügyi dolgozók ünnepe, a Semmelweis-nap megtartására.

Az elismerések, jutalmak átadását és az ünnepi beszédek elhangzását követően az esemény résztvevői látogatást tettek az intézet objektumaiban, s különösen nagy érdeklődést tanúsítottak az itt működő egészségügyi szolgálat munkájával, felszerelésével kapcsolatban.

Szent Adorján-nap

Az idén a Büntetés-végrehajtás Szent Adorján-napi központi ünnepségének megtartására a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet Venyige utcai objektumában került sor. Az elismeréseket, jutalmakat dr. Hende Csaba, az IM politikai államtitkára és dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagy, a Büntetés-végrehajtás országos parancsnoka adták át.

Az ünnepség résztvevői ökumenikus istentiszteleten vettek részt az Üllői úti Hősök Templomában.

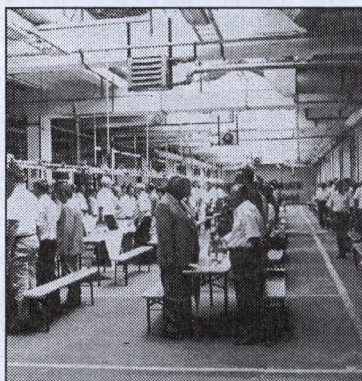
Szent Adorján-nap alkalmából a Tolna Megyei Közgyűlés megyezászlót adományozott a Tolna Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetnek. Ezen az ünnepségen megjelent és beszédet mondott dr. Dávid Ibolya, igazságügy-miniszter.

Bútorgyár

Fennállásának 50. évfordulóját ünnepelte az Alföldi Bútorgyár. Az ebből az alkalomból megtartott ünnepségen Csóti András dandártábornok, a Büntetés-végrehajtás országos parancsnokának általános helyettese, Veszelka Vendel dandártábornok, a Szegedi Fegyház és Börtön parancsnoka és Csapó József ezredes, a bútorgyár igazgatója adtak át jutalmakat.

Az ünnepség résztvevői tisztelegtek a hősi halottak emlékfalánál, emléktáblát avattak, majd nyugdíjasaikkal együtt jó hangulatú találkozón vettek részt.

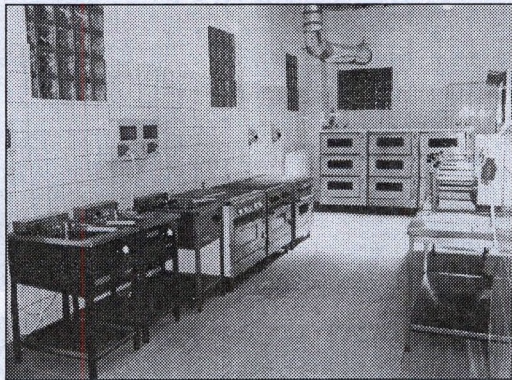

Sz Konyhaavatás

Az Igazságügyi Minisztérium köz-igazgatási államtitkára, dr. Somogyvári István adta át rendeltetésének ünnepélyes külsőségek között a Szegedi Fegyház és Börtön új konyháját. Ezzel nem csupán

javul az itt szolgálatot teljesítő büntetés-végrehajtási állomány és a gondjaikra bízott fogvatartottak étkeztetési színvonala, hanem lehetőség nyílik több fogvatartott foglalkoztatására, szakképzésére is.

Országos lövbajnokság

Márianosztrán került sor a Büntetés-végrehajtás idei országos lövbajnokságának lebonyolítására. A csapatversenyben a Szegedi Fegyház és Börtön együttese végzett a Somogy Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet és az Alföldi Bútorgyár lövészei előtt. Egyéniben a különböző kategóriákban Meny-

hárt Istvánné bv. főtörzsőrmester, Molnár Gyula bv. százados, Dajka Sándor bv. hadnagy és Király Imre bv. törzsőrmester végzett az élen.

A győzteseknek és a dobogón végzeteknek Csóti András dandártábornok, az országos parancsnok általános helyettese adta át a díjakat.

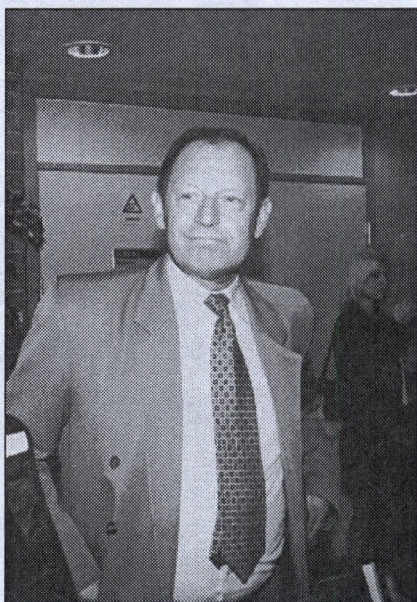
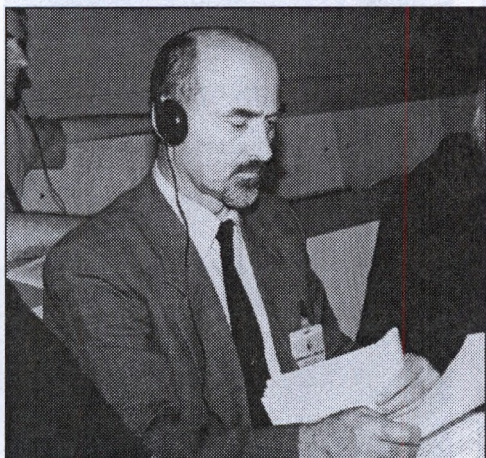

Kriminálexpo

RÖVIDEN

Tisztavatás

Immár hagyományosan a Budai Vár Oroszlános Udvarában került sor a Rendőrtiszti Főiskola tisztavató ünnepségére, amelyen megjelent és beszédet mondott Orbán Viktor, a Magyar Köztársaság miniszterelnö-

ke. Jelen volt az ünnepségen dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagy, a Büntetés-végrehajtás országos parancsnoka.

Felvételeink az ünnepség különböző mozzanatait örökítették meg.

RÖVIDEN

Találkozás az új tisztekkel

más büntetés-végrehajtási tiszteknek, s külön méltatta a kitüntetéses diplomával végzetek tevékenységét. Elégedtségének adott hangot azal kapcsolatban, hogy az új tisztek jelentős része már az idei tanévben jogtudományi egyetemen folytatja tanulmányait.

A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága székházában dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagy, országos parancsnok és általános helyettese, Csóti András dandártábornok találkozott a Rendőrtiszti Főiskolán idén végzett és tisztté avatott hallgatókkal.

Az országos parancsnok elismerését fejezte ki a friss diplo-

Sajtóbeszélgetés

A média munkatársait különösen foglalkoztató büntetés-végrehajtási témákról volt szó azon a sajtóbeszélgetésen, amelyen dr. Bökönyi István országos parancsnok, Csóti András dandártá-

bornok, az országos parancsnok általános helyettese és Bujáki Ildikó, a BVOP Sajtó és Kommunikációs Önálló Osztályának vezetője, szóvivő válaszoltak az újságírók kérdéseire.

Rendvédelmi szakképzés

Száz esztendősz hazánkban a rendvédelmi dolgozók szakmai képzése, ez alkalomból látványos ünnepségre került sor a BM Nemzetközi Oktatási Központjában. Ezen a BVOP vezetését dr. Kiss Imre, BVOP Hivatala vezetője képviselte.

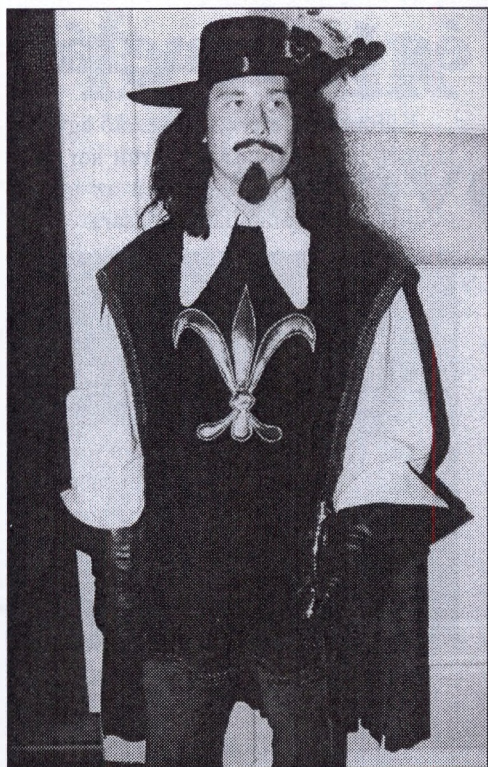
A jelenlévők (köztük az Amerikai Egyesült Államok budapesti ügyvivője)

nagy tetszéssel és figyelemmel kísérték a korhű öltözetekben tartott rendvédelmi bemutatót, majd az ezt követő rövid ízelítőt a rendőrség munkájából. Ugyancsak ezen az eseményen nyitotta meg Valenta László, a belügyminiszter kabinetfőnöke a magyar rendvédelmi szervek múltját bemutató színvonalas kiállítást.

RÖVIDEN

Megyezászló és harangláb

Augusztus végén adták át a Csongrád Megyei Közgyűlés zászlaját a Nagyfai Országos Büntetés-végrehajtási Intézetnek. Az ünnepségen megjelent és beszédet mondott Márki Zoltán bíró, IM főcsoportfőnök. Jelen volt és a főcsoportfőnökkel együtt elismeréseket, jutalmakat adott át dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagy, országos parancsnok.

Különböző felekezetű vezető egyházi személyiségek áldásával került sor ökumenikus szertartás keretében az intézet területén egy harangláb átadására.

Értünk haltak, szenvedtek

Egy emlékhely születésének dokumentumai

Néhány héttel e lapszám megjelenését követően, egész pontosan 2001. november 4-én egy emlékhely átadására kerül sor a Budapesti Fegyház és Börtön területén. Ott, ahol az 1956-os forradalom és szabadságharc leverését követően években keresztül küldte akasztófára forradalmárok százait a várbíróság. Ott, ahol a kivégzés szinte mindennapos eseménynek számított, ott, ahol oly sok fiatal szív dobbant utoljára. Ezt a helyet hajdan „Kisfogház”-nak hívták, s a rendszerváltás idejére már egészen más volt a rendeltetése, mint az 56-ot követő vészkorszakban: az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyintézet (IMEI) objektumaként működött. Mostanra lényegében visszaállították eredeti állapotába, hogy a széles nyilvánosság által látogatható emlékhelyként figyelmeztessen mindenkit: a magyarság történelmében ilyen gyalázat soha többé ne fordulhasson elő.

Az alábbiakban az emlékhely létrehozásának dokumentumaiból közlünk szemelvényeket, s részleteket adunk közre két hajdani halálraítélt, Fónay Jenő és Mécs László visszaemlékezéseiből.

Fónay Jenő ma a Magyar Politikai Foglyok Szövetségének elnöke, Mács László pedig a rendszerváltás óta parlamenti képviselő.

1. dokumentum:

Magyar Politikai Folygok Szövetsége
Tisztelettel
Dr. Mádl Ferenc úrnak,
a Magyar Köztársaság Elnökének
Budapest

A POKOLBÓL való menekülés óta kísért és feszít (nem csak engem egyedül) a gondolat, hogy a négy évtized minden kínját-keservét-bűnét elszenvedetteknek valamiféle látható – tapintható – maradandó emléket állítsunk, melyet tanulsággul is kiálíthatunk ország-világ elé:

SOHA TÖBBÉ ELŐ NE FORDULJON ami a budapesti Országos Börtön Kisfogházában történt. A Kisfogház legyen emlékhely, emlékmúzeum.

A rendszerváltás első perceiben ugyanazzal a kéréssel – gondolattal fordultam Antall József miniszterelnök úrhoz, Göncz Árpád (akkor még ideiglenes) köztársasági elnök úrhoz.

A meghatottságig elnyerte tetszésüket, támogatták!

Évekig küzdöttem, nem is egyedül.

Válasz: az ott dolgozó mozgássérülteket nem lehet máshol elhelyezni.

Mára nagyot változott az ottani állapot.

Bökönyi István vezérőrnagy úr segítségével – támogatásával és engedélyével fordulok Önhöz, elnök úr. A Büntetés-végre-

hajtás országos parancsnoka megoldást ígért, s ha elnyerhetném minden illetékes támogatását, az 1956-os forradalom 45. évfordulóján megnyithatnánk a társadalom előtt a borzalmak – kivégzések emlékműzeumát, az eredeti Kisfogházat.

Elnök Úr!

Nagyon rövid idő alatt az illetékesekkel biztonságosan elkészítjük az eredeti állapotot, az átalakítás kiviteli terveit. A kivitelezés maximum 6-7 hónapot vesz igénybe, s nagyon sok ember megnyugvására gazdagabbak lehetünk egy soha el nem múló emlékkel ebből a ... múltból.

Tisztelettel kérem támogatását.

Budapest, 2000. szeptember 5.

Tisztelője: Fónay Jenő elnök

2. számú dokumentum

BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS ORSZÁGOS PARANCSNOKSÁGA

Országos Parancsnok

Dr. Hende Csaba Úrnak

politikai államtitkár

Igazságügyi Minisztérium

Budapest

Tisztelt Politikai Államtitkár Úr!

Jelentem, hogy utasítására megvizsgáltuk egy, az 1956-os forradalom és szabadságharc után bebörtönzött és kivégzett politikai fogvatartottnak emléket állító emlékhelynek a Budapesti Fegyház és Börtönben történő létesítési lehetőségeit. A vizsgálat során megtekintettük az említett intézet un. „Kisfogház” épületét, majd megbeszélésen egyeztettük elgondolásainkat. A megtekintésen részt vett Fónay Jenő úr, a Magyar Politikai Foglyok Szövetsége elnöke, Csóti András bv. dandártábornok, Varga Valéria bv. dandártábornok, valamint dr. Huszár László bv. ezredes, az intézet parancs-

noka, dr. Antal Albert, az IMEI főigazgató főorvosa.

Az emlékhely-létesítéssel kapcsolatos együttes javaslatunk az alábbiakban összegezhető.

Az emlékhely létesítését javasoljuk és megvalósíthatónak tartjuk úgy, hogy az emlékhely zárkacsarmokból, emlékparkból és kivégzőhelyből állna. Az emlékhely bejáratként egy ajtót építenének be az intézeti bástyafal Újhegyi úti részére. A bejárat két oldalán magas ráccsal elkülönített út vezetne az emlékhely „zárkacsarmok” részéhez. Az intézeti gyalogos közlekedés céljára az elkülönített utat egy másik – szintén magas ráccsal védett – út keresztezné. Az utak tállakozási területét egy „négyes ajtórendszer” alkotná, amely lehetővé tenné a szabályozott gyalogos közlekedést, illetve a látogató csoportok és fogvatartottak, a személyzet elkülönített közlekedését.

Az IMEI egyes kórtermeit és az ott elhelyezett személyek szociális ellátásához szükséges helyiségeket magába foglaló épületben (korábban: „Kisfogház”) a földszinten egy ajtó beépítésére kerülne sor, és a 8 kórteremből, 1 mosogatóból, 1 előtérből, 1 zuhanyozóból, 1 WC-ből álló részből egy elválasztó fal beiktatásával alakítanának ki korhű berendezésekkel „zárkacsarmokot”. Az elválasztó fal helyet adhatna fényképeknek, feliratoknak, stb.

Az emlékhely második részéhez (emlékpark) az útvonal jelenleg is kiépített. Az emlékpark a jelenlegi épületek közötti füves részen lenne kialakítva úgy, hogy magas rács venné körül, ahol emlékművön vagy kopjafákon esetleg szerepelnének azon személyek nevei, akiket ebben az intézetben végeztek ki.

Az emlékhely harmadik része a korábban lebontott, újolag felépítendő kivégző-

hely lenne, korhű berendezésekkel, eszközökkel. Az emlékhely alaprajzra készített vázlatát – melyet Fónay Jenő úr személyesen készített el – mellékelten felterjesztem.

Az emlékhelynek ebben a formában történő létesítése – kisebb szükségszerű módosítások után – nem veszélyeztetné az intézet biztonságát, napi működését. Az emlékhely működtetéséhez célszerűnek tartjuk egy állandó gondnok (emlékhelyvezető) foglalkoztatását. Ilyen személy jelölésére Fónay úr ígéretet tett.

A megbeszélésen felvetődött az emlékhely létesítésének pénzügyi szükséglete is. Fónay Jenő úr kijelentette, hogy a Magyar Politikai Foglyok Szövetsége biztosítja a létrehozáshoz szükséges pénzügyi fedezetet, sőt, a Szövetség vállalja a kivitelezés lebonyolítását is, együttműködve a Bv-szervekkel. A lebonyolítás magába foglalná a tervezést, az építési engedély önkormányzattal történő engedélykérését is.

A megbeszélésen részt vevő személyek egyetértettek abban, hogy egy bizottság létrehozása szükséges a további feladatok koordinálásához. A bizottság elnökének Fónay Jenő úr személyemet kérte fel.

E tekintetben javaslom, hogy két társelnök (Fónay Jenő úr és személyem) vezesse a bizottsági munkát. A megbeszélésen Fónay úr jelezte, hogy Göncz Árpád volt köztársasági elnököt is tervezi felkérni a bizottsági munkában való részvételre. A bizottság további tagjai a Bv. részéről dr. Huszár László bv. ezredes, dr. Antal Albert főigazgató főorvos, Czinege István, a Bv.OP Beruházási Osztály vezetője, Boglyasovszky Csaba bv. ezredes, a Bv. OP Biztonsági Főosztály vezetője lennének.

A Politikai Államtitkár Úr előzetes iránymutatása szerint Fónay Jenő úr közreműködésével felkérem Obersovszky Gyula

urat is a bizottsági munkában való részvételre. (Időközben Obersovszky Gyula, az 1956-os forradalom és szabadságharc legendás alakja, az „Igazság” című lap szerkesztője elhunyt – a szerk. megj.)

Jelentem továbbá, hogy az emlékhely létesítésével kapcsolatosan még további feladat a jelzetteknek től az IMEI beteginek (24 fő) a „zárkacsarnok” kialakításával járó új elhelyezési feltételei megteremtése. E részfeladat végrehajtási lehetőségeit keressük azzal, hogy a Bv. szervezet ezt megoldja, saját költségvetéséből.

Mindezek alapján kérem a Tisztelt Politikai Államtitkár urat, szíveskedjen egyetérteni az emlékhely létesítésével kapcsolatos eddigi javaslatokkal, elgondolással.

Amennyiben a Politikai Államtitkár úr egyetértését megkapjuk, megkezdjük a bizottsági munkát, a tervezést, és a terv első változatát egyetértésre a Politikai Államtitkár úrnak fel fogom terjeszteni.

Budapest, 2000. október 02.

Tisztelettel: dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagy

3. sz. dokumentum

Mécs Imre úrnak, országgyűlési képviselő

Budapest

Tisztelt Képviselő úr!

Fónay Jenő úrnak, a Magyar Politikai foglyok Szövetsége elnökének kezdeményezése az 1956-os forradalom és szabadságharc után bebörtönzött és kivégzett politikai fogvatartottak emlékéért megőrző és ápoló emlékhely kialakítását tervezzük a Budapesti Fegyház és Börtön ún. „Kisfogház” épületében.

Terveink szerint az emlékhely 2001. október 23-án, a forradalom és szabadságharc

45. évfordulóján krülné megnyitásra, s nyilvánosan látogatható lenne.

Az eredeti állapot kialakítása, a hiteles tájékoztatás és méltó emlékezés követelményeinek megvalósítására bizottságot hozok létre, amelynek elnökéül dr. Bökönyi István vezérőrnagyot, a büntetés-végrehajtás országos parancsnokát jelölöm ki.

A bizottság munkájában Fónay Jenő és Obersovszky Gyula urak, továbbá a büntetés-végrehajtás vezető beosztású munkatársai vennének részt.

Tisztelettel felkérem Képviselő urat, a bizottság munkájában szíveskedjen részt venni. Jelenlétével, tapasztalataival, illetve elgondolásaival segítse elő, hogy a forradalom és szabadságharc e fájó, de maradandó emlékét kegyelettel megőrizhessük.

Szíves válaszát várva, tisztelettel: dr. Hende Csaba

Budapest, 2000. október 31.

4. számú dokumentum

Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság

EMLÉKEZTETŐ

Készült: a Budapesti Fegyház és Börtönben az emlékhely létesítését koordináló bizottság 2000. december 19-én 11 órától megtartott üléséről.

Jelen vannak: Varga Valéria bv. dandártábornok, (bv. országos parancsnok gazdasághelyettese)

Fónay Jenő elnök (a Magyar Politikai Foglyok Szövetsége),

dr. Huszár László bv. ezredes, (a Budapesti Fegyház és Börtön parancsnoka),

dr. Antal Albert ph.D (az IMEI főigazgató főorvosa),

Győrfi Zoltán bv. ezredes, (a Központi Ellátó Intézet parancsnoka)

Boglyasovszky Csaba bv. ezredes, (a Bv.OP Biztonsági Főosztály vezetője),

Czinege István ka. (a Bv.OP Beruházási és fejlesztési Osztály vezetője)

Tárgy: a budapesti Fegyház és Börtön területén létesítendő emlékhellyel kapcsolatos feladatok egyeztetése

Varga Valéria ddtbk. asszony: üdvözlés megnyitó után ismertette az eddig kialakult helyzetet, elvégzendő főbb feladatokat.

Czinege István ka.: az alábbi körülményekről tájékoztatja a jelenlévőket:

- a bástyafalon nyitandó bejárat és a „Kisfogház” között létesítendő bástyafalat nem bírja el a földben elhelyezett kábel és csatormarendszer, így ahelyett fémkerítés indokolt;

- az épületben a „trepp”-ek közötti szintelválasztás teli fémlémezzel szükséges;

- a POFOSZ vállalja az épületen belüli leválasztáshoz szükséges falak költségét, melyhez a tervet a Bv. biztosítja;

- a 18 fő beteg elhelyezésére alkalmas (BFB gazdasági osztály által használt területen a KPNYF felett) új osztály beruházását kötelezően tervezettni kell;

- a tervtárnak és a hírüzem irodáinak megvannak az új helyei;

- az intézet gazdasági osztályának elhelyezése továbbra sem megoldott;

- indokolt megvizsgálni a hírüzemnek a KEI udvarára, könnyűszerkezetes csarnokba történő helyezését.

Dr. Antal Albert tájékoztatta a jelenlévőket, hogy a kórházi osztály bármilyen jellegű (ideiglenes, végleges) mozgatásához a Legfőbb Ügyészség engedélye szükséges.

Kormányrendelet írja elő a kialakítandó feltételeket, amelyek költsége nagyon magas.

Czinege István jelezte, hogy az egész osztály költöztetésére nincs lehetőség, csak

a 18 „betegágy” és a személyzet számára elegendő az alapterület.

Győri Zoltán támogatta Czinege úr javaslatát a hírüzem KEI területére való helyezésére.

Varga Valéria az alábbi üzemelést látta célszerűnek, hogy a betegek a legkevesebb időt töltsenek ideiglenes helyen:

– tervezés, költségszámítások: 2001. február 28-ig;

– IMEI költöztetése: márciusban;

– kiviteli tervek Fónay úrtól: március 1-jéig.

Ezután Fónay úr eltávozott, mert a következőkben csak a bv-t érintő kérdéseket tárgyalta.

Varga Valéria dandártábornok a kialakult helyzetben érzékelve az IMEI osztályának költözése miatti minisztériumi és más bv-n kívüli szervek együttműködésének szükségességét, az alábbira tett javaslatot:

– a KEI parancsnoka vizsgálja meg a hírüzem elektronikai részének a BFB gazdasági osztálytól jelenleg is lekerített területére, a lakatosüzem Váci Bv. Intézet területére történő telepítésének lehetőségeit;

– a BFB parancsnoka folytasson előzetes tárgyalást a nemzetbiztonsági Szakszolgálat illetékes vezetőjével a speciál-üzem „Kisfogház” földszintjére költözésének lehetőségeiről. A tárgyalás eredményéről személyesen tegyen jelentést;

– a BFB gazdasági osztálya maradjon jelenlegi helyén;

– az IMEI létszám-igényét a főigazgatóúr Lipták ezredes úrral egyeztesse (dr. Lipták László bv. ezredes a Bv.OP Személyügyi és Szociális Önálló Osztályának vezetője – a szerk.)

Varga Valéria a tárgyalásokról és az egyeztetésekről a szükséges intézkedéseket

is magába foglalóan január végére kér jelentést.

kmf.

Boglyasovszki Csaba bv. ezredes

bizottsági tag

Budapesti Fegyház és Börtön

parancsnoka

Jóváhagyom: Dr. Bökönyi István bv.

vezérőrnagy

országos parancsnok

EMLÉKEZTETŐ

Tárgy: „Emlékhely” Bizottság ülése, aktuális feladatok egyeztetése

Helye: a Budapesti Fegyház és Börtön tárgyalóterme

Időpont: 2001. március 6-án 15-17,30

Jelen voltak:

dr. Márki Zoltán bírő, IM. főcsoportfőnök

dr. Csordás Sándor, IM. Bv. Felügyeleti Főosztály vezetője Fónay Jenő POFOSZ elnök

dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagy, országos parancsnok

dr. Antal Albert PhD, IMEI főigazgató

dr. Huszár László bv. ezredes, BFB intézetparancsnok

Juhász Attila, HINTER LAND Kft., ügyvezető igazgató (tervező)

Kiss-Illés Mónika, okl. építésmémők

Lesencz Péter (kivitelező)

Tóth Attila bv. hadnagy (jkv. vezető)

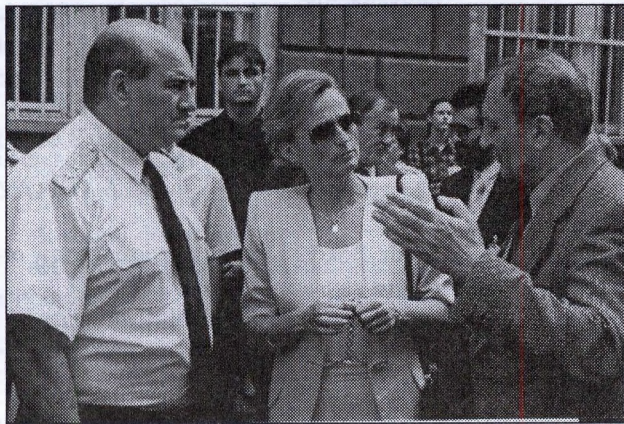
dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagy: köszönti a résztvevőket, összefoglalja az elmúlt bizottsági ülés óta történeteket: az elközeléseket sikerült egyeztetni, jó úton haladunk a kivitelezés felé.

Fónay Jenő: nagyon örül, hogy ennek a szép gondolatnak ilyen jelentőséget tulajdonított az IM, és a büntetés-végrehajtás. Az emlékhely kialakításánál arra kell töreked-

ni, hogy a látogatóban azt az érzést keltse, itt egy nemzetet aláztak meg. Nem számított rá, hogy a bv-re háruló feladatok ilyen nagy anyagi áldozatot követelnének. A tervező vállalattal olyan kapcsolatot sikerült kialakítani, melynek eredményeként a terveket ingyen készítették el a számukra.

A kívánt falak létesítésével nem fogjuk befolyásolni a jelenlegi, nagyfokú biztonságot, amely az intézetet jellemzi.

Juhász Attila: ismerteti az általuk elkészített tervrajzokat, számba veve az „Emlékhely” kialakításához közvetlenül kapcsolódó (POFOSZ által fizetett) tervezési feladatokat.

Fónay Jenő felidézte a múltat

dr. Huszár László: ismerteti a jelenlegi helyzetet, valamint a költözés utáni várható módosításokat, amelyek közvetetten érintik az „Emlékhely” kialakítását (a bv. költségén). A „speciál-üzem” jövője bizonytalansági tényező.

Györi Zoltán: a KEI hír-műhely elköltöztetése megoldható.

dr. Antal Albert: 20 betegről van szó, akiket el kell költöztetni. Az ápoltak felkerülnének a felső emeletre, ehhez személyze-

tet, osztályt kell kialakítani, melynek komoly forrásigényei merülnek fel. A „speciál-üzem” kórházzá alakítása tárgyában felmérést végeztek az építészeti feladat költségeiről. Az újonnan kialakított kórházi férőhelyekkel kapcsolatban szigorú és költségigényes ÁNTSZ standardokat kell figyelembe venni, melyek megkerülhetetlenek.

Fónay Jenő: 30 millió forint költségen modern kórházi részleget lehet kialakítani.

Dr. Bökönyi István: dr. Antal úr terjeszse fel a látszám- és eszközigényét az országos parancsnokságra egy héten belül (március 15-ig).

dr. Antal Albert: az IMEI költöztetését

március 10-én meg lehet kezdeni, s ezt március 31-ig megpróbálják befejezni. az építési munkálatok idejére maximum három hónapos ideiglenes elhelyezésre lát lehetőséget az érintett betegeket illetően.

Márki Zoltán: a Nemzetbiztonsági Szolgálattal szükséges minisztériumi szinten egyeztetni a „speciál-üzem” tárgyában.

A bizottság helyszíni bejáráson volt.

Márki Zoltán bíró, IM főcsoportfőnök ütemtervet határozott meg az „Emlékhely” kialakításával kapcsolatos (a POFOSZ által finanszírozott) munkálatokról.

I. április 2. – május 15.: bástyafal-IMEI III. épület közötti lemezfal, látogató helyiség lejárata feletti „viadukt”, bástyafal-IMEI III. épület közötti rácskerítés áthelyezése az épület homlokzati frontjának síkjába. Ajtó nyitása az IMEI III. épület végén (emlékhely-bejárat), „siralomzár-

kák” visszaalakítása. Esetlegesen emlékhely-beltéri leválasztás: falazás, lemez-álmennyezet.

II. május 15. – augusztus 1.: emlékpark-kültér: íves elválasztó kerítés, volt kivégzőhelyiség felépítése. Esetlegesen: emlékhely beltéri leválasztás, falazás, lemez-álmennyezet.

III. augusztus 1. – augusztus 31.: bástyafal építés a parancsnoki épület és az IMEI III. épület siralomzárkái között. Utolsóként: bejárati kapu kibontása a bástyafalon a III. torony alatt. Emlékpark tereprendezés.

A bizottság következő ülésének időpontja: 2001. március 29-én 15 óra, helye: BFB tárgyalóterme.

Budapest, 2001. március 6.

Készítette: dr. Huszár László bv. ezredes bizottsági tag

5. számú dokumentum

BELÜGYMINISZTERIUM

Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálat
dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagy Úr!
Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoka
Budapest

Tisztelt Tábornok Úr!

Tájékoztatom, hogy ... számú megkeresésében foglaltaknak megfelelően a Lasancz-Bau Építőipari, Szolgáltató- és Kereskedelmi Kft. ellenőrzését elvégeztük, ennek során a Büntetés-végrehajtás érdeke szempontjából veszélyt jelentő kockázati tényező nem merült fel.

Javaslom az emlékmű kivitelezésének megkezdése előtt annak munkálataiban részt vevő személyek beléptetéséhez szükséges biztonsági ellenőrzését elvégezni szíveskedjenek.

Melléklet: 1 db cégismertető
Bzdapest, 2001. április 5.

Tisztelettel: Egressy Pál r. ezredes
rendőrségi főtanácsos
szólgálatvezető-helyettes

6. számú dokumentum

Chladek István Vezérőrnagy Úr!
főigazgató
Nemzetbiztonsági Szakszolgálat
Budapest

Tisztelt Vezérőrnagy Úr!

Korábbi megbeszélésünk, valamint a megbeszélésünk óta eltelt időszakban tartott Emlékhely Kialakító Bizottság ülésén történt egyeztetések alapján az alábbiakról tájékoztatlak.

Kialakult egy olyan, minden érintett fél által elfogadott megoldás, amely lehetővé teszi, hogy a Budapesti Fegyház és Börtön területén létrehozzuk a kommunista diktatúra börtönben halálra ítélt, kivégzett áldozatainak emlékhelyét.

A megoldás szerint a Bv. Központi Ellátó Intézete híradó és lakatos műhelyei költöznek a Váci Fegyház és Börtönbe. Az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet betegeinek egy részét ideiglenesen elhelyezik, majd a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat Speciális Üzem pedig a Bv. Központi Ellátó Intézet híradó és lakatos műhelyei helyére költözne át. A megoldás szerinti elhelyezés részleteiben, a végrehajtás ütemezésében az érintett vezetők, parancsnokok, IM köztisztviselők a 2001. április 6-ai bizottsági ülés keretében helyszínbemjárson megállapodtak.

Mindezek alapján ezuton hivatalosan is felkérlek, hogy az emlékhely kialakítása érdekében szíveskedj segítséget nyújtani az alábbiakkal:

– a Speciális Üzem átköltözése 2001. június 15-ig a Kisfogház földszintjére, a Központi Ellátó Intézet hirodó és lakatos műhelyei helyére;

– a Speciális Üzem átköltözésének finanszírozása

Korábbi megbeszélésünknek megfelelően ismételten felajánlom, hogy a Budapesti Fegyház és Börtön parancsnoka az átköltözéshez fogvatartotti munkaerőt külön szerződés alapján biztosít.

A 2001. április 6-ai bizottsági ülésen felmerült annak lehetősége is, hogy a Speciális Üzem új elhelyezési körletének kialakításához esetleg igénybe veszik a PO-FOSZ-szal szerződött építőipari cég szolgáltatásait is. Mellékelten megküldöm a cég adatait, továbbá a BM Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálatától a cégről készített ellenőrzési véleményét.

Tisztelt Vezérőrnagy Úr!

Ismételten megköszönöm segítő hozzáállásodat, együttműködésedet az emlékhely kialakítása érdekében. Felhatalmazásom van arra, hogy Fónay Jenő köszönetét is átadjam.

Budapest, 2001. április 11.

Tisztelettel: dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagy
Melléklet: cégadatok, véleményezés másolatai

7. sz. dokumentum

Az Emlékhely tervrajzának egy részlete →

8. sz. dokumentum

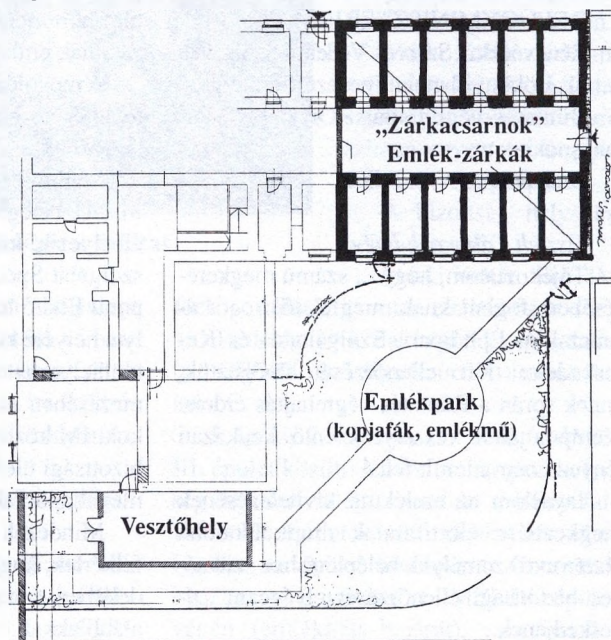
A kommunista hatalom politikai megtorló

szándékát demonstráló elitélések kivégzett áldozatai emlékének megtartása az utókor, a ma élők felelőssége.

A vesztőhely földjét a kivégzett vértanúk halálukkal megszentelték. Az utókorra az maradt, hogy a ma és a jövő nemzedékei számára mementóként őrizze meg e helyet úgy, hogy az szolgálja a méltó emlékezés ápolását.

A Politikai Foglyok Országos Szövetsége kezdeményezésével mélyen egyetértve az Igazságügyi Minisztérium kötelességének tartja, hogy a Budapesti Fegyház és Börtön területén a polgárok számára látogatható emlékező hely létesüljön.

A „Kommunista Vesztőhely Áldozatainak Emlékhelye” létrehozásának szándékával a Politikai Foglyok Országos Szövetsége és az Igazságügyi Minisztérium Együttműködési Megállapodásban rögzítik a teendők körét, és erősítik meg a kölcsönös szándékat.

EGYÜTTMŰKÖDÉSI MEGÁLLAPODÁS

amely létrejött
egyrészt a Politikai Foglyok Országos Szövetsége, Budapest, V. Nádor u. 36., (a továbbiakban POFOSZ)

másrészt az Igazságügyi Minisztérium, Budapest, V. Kossuth tér 4., (a továbbiakban IM) között.

I. AZ EMLÉKHELY LÉTESÍTMÉNY LEÍRÁSA

Az Emlékhely létesítményei, illetve azok létrehozásához szükséges munkák:

- a bástyafal áttörése, az új bejárat kialakítása,
- a közlekedési útvonalak kiépítése,
- az emlékpark kialakítása,
- a siralomház kialakítása,
- a vesztőhely rekonstruálása,
- a Budapesti Fegyház és Börtön (BFB) biztonságának az Emlékhelyre vonatkozó fenntartásához szükséges létesítmények kiépítése,
- az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet (IMEI), a Központi Ellátó Intézet (KEI), a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat (NBSZ) Speciál Üzem területei-

nek átrendezése az Emlékhely feltételeinek biztosítása érdekében.

Az elrendezést a – Felek által közösen elfogadott és mellékelt – tervvázlat rögzíti. Az Emlékhely részletes kialakítását a kiviteli terv határozza meg.

II. A Felek feladatai:

1. Az IM feladatai:

Az IM gondoskodik a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság (BvOP), illetve a BFB őtján a következőkről:

– Rendelkezésre bocsátja az emlékpark, emlékszárkák, a siralomház megvalósításához szükséges területet.

– Intézkedik a jelenleg ott elhelyezett szervek átköltöztetéséről, a megfelelő új elhelyezési feltételek kialakításáról (IMEI, KEI, NBSZ Üzem).

– Az NBSZ-szel együtt finanszírozza az átköltözés, kialakítás költségeit. Az IM a BvOP költségvetésében rendelkezésre álló 30 millió forintot, az NBSZ 12 millió forintot irányoz elő.

– Érvényesíti a Budapesti Fegyház és Börtön üzemeltetési és biztonsági szempontjait az Emlékhely létesítésével és működtetésével összefüggésben.

– Az Emlékhely tervezésében és kivitelezésében résztvevőket ellenőrzésnek veti alá.

– A BvOP a létesítés itt nem szabályozott kérdéseire külön megállapodást köt a POFOSZ-szal és az NBSZ-szel.

– A BvOP a létesítéssel szorosan összefüggő költségek, a költségvetést terhelő összegének meghatározására felmérést készít.

Területbejáráson a miniszter, a POFOSZ elnöke és az országos parancsnok

2. A POFOSZ feladatai:

– Saját költségén megterveztetti, kiviteleztetti a BFB területére való belépéshez szükséges bejáratot, a közlekedéslelétesítményeket, az emlékparkot, az emlékszárkakat, a siralomházat, a vesztőhelyet, a BFB biztonságának fenntartásához szükséges létesítményeket.

– Folyamatosan bemutatja a tervezés és a kivitelezés dokumentumait a BvOP-nak, hogy az üzemeltetési és a biztonsági szempontok érvényesíthetők legyenek.

A leendő emlékparkban

– Az Emlékhely tervezésében és kivitelezésében résztvevőkről adatokat szolgáltat az ellenőrzés elvégzéséhez, és beszerzi ehhez az érintettek hozzájárulását.

– Nemzetközi kapcsolatai útján törekszik arra, hogy az IMEI részére megfelelő állapotú, új vagy használt általános és egészségügyi felszereléseket biztosítson a BvOP-t terhelő költségek csökkentése érdekében.

– Írásban tájékoztatást nyújt a létesítéssel kapcsolatos minden olyan problémáról, amely az IM, illetve a felügyelt szervezeti feladatkörében veszélyeztetheti a sikeres megvalósítást.

III. A felek által kialakított ütemezés

Az Emlékhely tervezett létesítési határideje, műszaki átadása 2001. szeptember 30.

A közönség részére tervezett megnyitási határidő 2001. október 23.

A Felek a megnyitáshoz kapcsolódó ünnepség protokollária feladatainak ellátására, megszervezéséhez bizottságot alakítanak 2001. június 30-ig.

Az Emlékhely megnyitását a Felek közösen végzik.

A részfeladatok határidei:

1. A POFOSZ elkészíteti a kiviteli terveket

– Határidő: 2001. április 25.

2. A POFOSZ számára a munkaterület átadása

– A BFB a közlekedő, az emlékpark, a vesztőhely, a KEI a siralomház területét átadja azonnal, a POFOSZ által megjelölt időben.

– Az IMEI az emlékszárkák területét legkésőbb

2001. június 1-én átadja.

3. Az NBSZ speciális üzem területének átadása az IMEI részére

– Az NBSZ a speciál-üzem területét 2001. június 15-ig átadja a BvOP-nak az IMEI céljára alkalmas helyiségek kialakításához.

4. A KEI terület átadása az NBSZ részére

– A KEI a „rádió” területét 2001. április 12-ig átadja az NBSZ-nek, az új speciál-üzem létesítése céljából.

IV. A létesítmény fenntartási és üzemeltetési kérdései

A Felek a létesítmény üzemeltetési és fenntartási feladatainak megnyugtató rendezése érdekében eljárnak a megfelelő állami szerveknél és szervezeteknél, például a Millenniumi Emlék Bizottságnál.

Az átmeneti időszakra vonatkozóan a BvOP a POFOSZ-szal megállapodást köt a feladat közös ellátására.

V. Kapcsolattartók kijelölése

A munkák akadálymentes elvégzésének elősegítése érdekében kijelölik az alábbi kapcsolattartó személyeket:

A POFOSZ részéről: Fónay Jenő elnök

Az IM részéről: dr. Márki Zoltán főcsoportfőnök, Tóth sándor főosztályvezető, Radnay József tanácsos

A BvOP részéről: dr. Bökönyi István országos parancsnok, Czinege István mb. főosztályvezető

A BFB részéről: dr. Huszár László bv. ezredes, parancsnok

A KEI részéről: Győri Zoltán bv. ezredes, parancsnok

A felek a jelen megállapodást mint akaratukkal mindenben megegyezőt látták el kézjegyükkel.

Budapest, 2001. április 23.

Az Igazságügyi Minisztérium részéről: dr. Dávid Ibolya igazságügy-miniszter.

A Politikai Foglyok Országos Szövetsége részéről: Fónay Jenő elnök

A Megállapodásban a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatokra vonatkozó feladatokkal egyetért

Chladek István vezérőrnagy, főigazgató

9. sz. dokumentum

Igazságügyi Minisztérium

Főcsoportfőnök

FELJEGYZÉS

dr. Hende Csaba államtitkár úr részére
Tárgy: a „Kisfogház Emlékhely” kialakításának további, soron lévő kérdései

Tisztelt Államtitkár Úr!

A 2001. április 23-án, a POFOSZ, valamint az Igazságügyi Minisztérium között a „Kisfogház Emlékhely” kialakításának érdekében kötött Együttműködési Megállapodás aláírását követően – soron lévő feladatok tisztázása és ütemezése érdekében – a bizottság egyeztetést tartott az érintett felek körében.

Jelen voltak továbbá: dr. Hende Csaba államtitkár, Fónay Jenő POFOSZ elnök, Mécs Imre országgyűlési képviselő, Esztergár Pál VMPPV társelnök, dr. Márki Zoltán főcsoportfőnök, dr. Bökönyi István országos parancsnok, Tóth Sándor titkárságvezető

Az egyeztetés során felmerült kérdések a következők voltak:

1. az áldozatok nevét megőrkítő Emlékfalra felkerülő névsor összeállításának rendező elvei,

2. az áldozatok nevét és a fényképeket tartalmazó Emlékkönyv összeállítása, háttérje,

3. az Emlékhely belső és külső látványának, hanghatásainak kialakítása,

4. az Emlékhely megnyitása utáni működtetés és fenntartás megbízható biztosítása

A bizottság a következőkben állapodott meg:

1. Az Emlékhely egyik kulskérdése az áldozatok névsorának összeállítása az Együttműködési Megállapodás preambuluma megfogalmazottakkal összhangban. Az Együttműködési Megállapodás a POFOSZ-t jogosította fel az Emlékkönyvbe és az Emlékfalra felkerülő áldozatok névsorának összeállítására. Az IM ebben nem illetékes és nem is vállalhatja át ezt a feladatot.

Az IM képviselői részéről javaslatként hangzott el, hogy az Emlékhely „nyitott legyen”, azaz a történelmi mutatók, valamint a törvényességi folyamatok változásait figyelembe véve az a későbbiek során ki egészíthető legyen.

Ugyancsak IM oldalról hangzott el az a javaslat, hogy az áldozatok névsorában az alapelveket tisztázni kell. Az Emlékhely kialakítása – mely a nemzeti megbékélésnek is helye – nem adhat okot vitákra az áldozatok névsora kapcsán. A pontos feltáró munka érdekében szükséges, egy a felek által elfogadott összetételű történelem-jogász csoport létrehozása, amely a névsor összeállításában, a rendező elvek kialakításában a POFOSZ-nak segítségét nyújt.

A javaslatokat a bizottság elfogadta, és Fónay Jenő elnök úr vállalta, hogy az áldozatok birtokában lévő névsorát a csoport rendelkezésére bocsátja.

1. Az Emlékkönyv kialakításával kapcsolatban Fónay Jenő elnök úr elmondta, hogy abban áldozatok neve és fényképe egy-egy oldalon lesz megörökítve. Az Emlékkönyv összeállítása folyamatban van.

3. A bizottság Im tagjai javasolták, hogy – habár az Emlékhely belső kialakítása a POFOSZ illetékességi körébe tartozik – célszerű lenne a belső látvánv. a fény és hanghatások kialakításában, a speciális műzeológiai ismereteket igénylő tárlók, tablók elkészítésében szakembereket felkérni. Fónay elnök úr jelezte, hogy ebben rendelkezik szakmai segítséggel, de a javaslatokat figyelembe veszi.

4. Az Emlékhely hivatalos megnyitása utáni helyzettel kapcsolatban az IM részéről elhangzott, hogy az üzemeltetésnek és a fenntartásnak folyamatos és megbízható megoldását kell közösen a büntetés-végrehajtással kidolgozni. Ennek ér-

dekében az IM – együttműködve a POFOSZ-szal – a közeljövőben megkeresi a Millenniumi Emlék Bizottságot az Emlékhely működtetése érdekében. Fónay elnök úr elmondta, hogy lehetőséget lát egy erre a célra létrehozott alapítvány által történő fenntartást is.

A bizottság ezt követően megállapodott abban, hogy 2001. május 7-én az építkezés helyszínén újabb bejárást tart az átalakítási munkálatok megtekintése érdekében, melynek során a belső látvány kialakításának tervezett elképzeléseit is napirendre tűzik.

A bizottság következő ülésére 2001. június 5-én kerül sor dr. Hende Csaba államtitkár úrnál, melyen

– az Im képviselői a történelem-jogász csoporttal történő konzultációról adnak tájékoztatást, illetve

– az áldozatok Fónay Jenő elnök úr által összeállított névsorát egyeztetésre átveszik, majd

– kölcsönösen tájékoztatják egymást az átalakítás költségvetési forrásainak addigi felhasználásáról.

Államtitkár Úr!

2001. április 26-án az Emlékhelyen megörökítendő névsor összeállítása kapcsán egyeztetést folytattam dr. Kahler Frigyes, dr. Sándori György, illetve M. Kiss Sándor urakkal, akik vállalják a történelem-jogász csoportban való munkát, együttműködést. A csoportot célszerűnek látom kiegészíteni Schmidt Mária asszonnyal, a Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásért Közalapítvány igazgatójával és Rainer M. János úrral, az 1956-os Intézet Közalapítvány főigazgatójával.

A csoport összeállítására államtitkár úr részére javaslatot készíték.

Budapest, 2001. május 2.

10. számú dokumentum

Budapesti Fegyház és Börtön
Parancsnoka

Jóváhagyom:

dr. Bökönyi István

vb. vezérőrnagy
országos parancsnok

EMLÉKEZTETŐ

A Budapesti Fegyház és Börtönben augusztus 6-án megtartott Emlékhely Bizottsági Ülésről.

Jelen vannak: dr. Bökönyi István vb. vezérőrnagy, országos parancsnok, Fónay Jenő POFOSZ elnök, Tóth Sándor IM főosztályvezető, Radnay József IM Bv. Felügyeleti Főosztály, tanácsos, Győri Zoltán vb. ezrede, KEI parancsnok, dr. Huszár László vb. ezredes, BFB parancsnok, Érchegyi Lajos ka., főmunkatárs, Gombos Róbert fhdgy., bizt. ov. helyettes, Szöllősi József belsőépítész.

Napirend:

I. Kiviteli munkák értékelése

II. Ütemterv megbeszélése

III. Különbélek

ad 1.) Tóth Sándor vb. ezredes. IM főosztályvezető ismertette a június 21-én az IM-ben tartott bizottsági ülésen elhangzottakat. A kiviteli munkák értékelésénél a június 7-i állapotokhoz képest az alábbi megállapítások születtek:

- a bástyafal áttörése nem készült el
- a padozat kiépítése nem történt meg
- a biztonsági rendszer kialakítására javaslatot kérnek

- a műszaki átadás határideje szeptember 30.

- dr. Hende Csaba államtitkár úr döntése értelmében a megnyitó időpontja november 4.

A megnyitó lebonyolítására különbözőség alakul. Az IM részéről Szöllősi József belsőépítész úr lett megbízva, hogy folyamatosan vegyen részt az ezzel kapcsolatos munkában.

dr. Bökönyi István vb. vezérőrnagy. országos parancsnok bástyafal áttörésére vonatkozó kérdésére dr. Huszár László vb. ezredes BFB parancsnok válaszában elmondta,

Amikor még javában tartottak a munkálatok

hogy a szakhatóságtól az engedély beszerzése, illetve kivitelezése folyamatban van. Továbbá tájékoztatott arról, hogy a viaduktnál zsiliprendszerű zárast kell biztosítani.

Fónay Jenő. a POFOSZ elnöke elmondta, hogy a siralomház és a veszthely elkészült. Egyben tájékoztatta az ülés résztvevőit, hogy a rendelkezésre bocsátott 30 millió forint kimerült, ezért szándékában áll megkeresni a miniszter asszonyt, hogy járuljon hozzá a költségekhez legalább 10 millió forinttal.

dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagy válaszában ígéretet tett arra, hogy a PO-FOSZ-szal együttműködve a Bv. vezetése részt vesz a szponzorok keresésében a 10 millió forint törvényes úton való hozzájárása érdekében. Az IM költségvetését azonban lehetőség szerint nem kellene tovább terhelni. Elmondta továbbá, hogy a PO-FOSZ-on keresztül Svájból adományként különféle felszereléseket kaptunk (kórházi ágy, röntgengép, stb.). Előrendű tennivaló az adomány szabályszerű rendezése, kezelése.

Győri Zoltán bv. ezredes, KEI parancsnok tájékoztatása szerint az adomány felértékelése folyamatban van.

Fónay Jenő, a PO-FOSZ elnöke – Gombos Róbert főhadnagy, biztonsági osztályvezető tájékoztatása alapján – elmondta hogy az emlékpark fémkerítésén át lehet látni, ezért az ott lévő ablakaokat fóliával kell lefedni.

ad 2.) dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagy utasította dr. Huszár László ezredes, intézetparancsnokot, mérje fel és készítsen javaslatot, hogy az Emlékhely működésének megkezdéséhez milyen biztonságtechnikai eszközökre van szükség és terjessze fel Varga Valéria bv. dandártábornok, az országos parancsnok gazdasági helyettese részére.

Érchegyi Lajos ka., a Beruházási és Fejlesztési Osztály főmunkatársa elmondta, hogy a földszint és az I. emelet között járható és tisztítható födém elkészítése szükséges.

Fónay Jenő PO-FOSZ elnök ismertette, hogy az építkezés eljutott az ajtók cseréjének kivitelezéséhez (a fémajtókat faajtókra kell cserélni).

dr. Huszár László bv. ezredes válaszában elmondta, hogy ezek pótlása a volt „speciális” zárkaajtókkal történjen (korhű zárkaajtó).

ad 3.) dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagy utasította dr. Huszár László bv. ezre-

Itt állott a hajdani veszthely

dest, hogy Ferencz Dóra Sarolta törté- nésszel együttműködve 2001. augusztus 31-ig készítse el az „Együttműködési megállapodás” tervezetét, melynek melléklete a „Működési rend” legyen. Továbbá kérte, hogy a polgárok tájékoztatására a PO-FOSZ készítse el a prospektust, illetve a programfüzetet. A BvOP felajánlotta a segítségét, hogy a prospektusok a Váci nyomdában készülhessenek el.

A bizottság helyszínbemjárást tett, melyen felmerült a „Kisfogház” épületének Emlékhelyre néző részének esztétikusabbá tétele (vakolás, festés).

Készült 2 példányban

Készítette: Juhász Valéria ka., jkv. vez.

Eddig a dokumentumok, persze, azoknak csak egy csekély részét tudtuk a Börtönügyi Szemle hasábjain bemutatni. Jól érzékelhető azonban ezen iratokból is, hogy e nemes ügy érdekében hány ember vállalt részt, a köztársasági elnöktől a bv-s főmunkatársig, az igazságügy-minisztertől a hajdani halálraítéltig, az építési vállalkozótól a Nemzetbiztonsági Szolgálat vezetőjéig.

Kiadványunkban ezzel az összeállítással szerettünk volna tisztelegni az 1956-os forradalom és szabadságharc mártírjainak emléke

előtt. Természetesen következő számunkban közöljük majd az Emlékhely ünnepélyes átadásának legfontosabb eseményeit, s képes összeállításban mutatjuk be olvasóinknak mindazt, amit ezen a helyen láthat az érdeklődő.

Összeállításunk befejező részében a hajdani halálra ítélt, majd az Elnöki Tanács Elnöke által kegyelemben részesült, s így életfogytiglanos Fónay Jenő tollából közlünk egy megható írást, felidézvén a forradalom és szabadságharc leverését követő nehéz időket.

Válogatta és összeállította: Vezda János

Fónay Jenő: Ember küzdj...!

Nem tudok – nem is akarok – elfogulatlanul szólni a XX. század legnagyobb magyar hagyatékáról, az 1956-os forradalomról, a világebresztőről, a fordulatokról, melyeket máig nem tudunk hasznosítani, de még igazán őszintén kiértékelni sem.

Úgy gondolom, nem is érdemes egy rövidke írásban arra törekedni, hogy ferde nézeteket változtasson meg, vagy hangulatot keltsen bármelyirányban. De nagyon is érdemes olyan apró – vagy csak szinte jelentéktelennek látszó – kérdésekkel foglalkozni, melyeknek hatása lehet egyetlen emberre, sőt, nem kívánom különböző szervezetek tagjainak viselkedését sem megváltoztani, helyes irányba terelni.

Amikor hozzáfogtam az íráshoz, augusztus 8-án este felé, már túl voltam az emlékezésen, mely 43 éve állandóan leteper, mindig új és mindig újabb elképzelések megvalósítására késztet. 1958-ban ezen a napon vittek ki „elveszejteni”, hát törvényszerűen ezen a napon születtem (vagy csak ébredtem) új világomra és új világomba.

Talán adhatok át valamit ebből az izonyúnak mondható rettenetből azoknak az érzékeny lelkű embereknek, akik hol az egyik oldal felé, hogy éppen az ellenkező felé

csapkodnak meggondolatlanul, mert hiszen honnan tudhatnák, mit jelent valami megoldás ezen az oldalon, s mivel jelent – vagy jelenthet – mást a másikoldalon.

Az erkölcsi tisztaságról szölok, ami akkor is világít, amikor az egészet körülölelő közösségben már pokoli sötétség honol. Legyen kiindulópont az a pillanat, amikor a bíró kimondta a jogerős (II. fokú) halálos ítéletet, tehát egy gyönyörű verőfényes július 18-a 1958-ban, amikor a halálos cellasoron negyvenegyen várták legalább olyan reménységgel az enyhülést, mint én magam is. Nem az történt tehát, amiben oly sokan reménykedtünk. Pár óra múlva már csak a cipőm kopogása hangoskodott a faltól-falig rohanásban, pedig hányszor megálltam a rács előtt, hátha szól valamit a korabeli „őrző-védő”, ott, a siralomházban.

Nem. Meg sem mukkant. És itt kezdődik. Micsoda különbség ember és ember között!

A parancs bizonyára egyformán szól, egyformán lehetett és egyformán kellett értékelni, teljesíteni is. Az egyik őr mégis megszólalt. Kérdezett is, válaszolt is, ezzel adott is olyan érzéseket, melyeket csak kedvezően lehet értékelni, melynek hatása fel-

mérhetetlen az iszonyú magányban, a teljes elhagyatottságban, a kényszerű halál előtti pillanatokban.

Am, ha most én sem tudnám leírni az akkori „utolsó perceket”, azokat a felejthetetlen borzongásokat, mit érne mindaz, ami akkor valóban életet jelentett.

Jött a Laci. Akkor még ő is csak egy volt a sok közül, egy ő, feladatával, fegyverével, az odaillő környezetben, a pusztító gyakorlattal évek óta már. A kivégzések száma nem csökkent, pusztítottak, pusztult a magyar, a legjobbjá, a legértékesebbje, a fiatalja. Egy ő ugyanolyan, mint a többi, mégis más! Pedig csak megszólalt.

– Család van? – kérdezte.

– Igen!

– Szörnyű! Mikor lesz vége már?

Pár szó, csak szó, az egyszerű hang, a kérdés, mintha minden kellemetlen érzés egy pillanat alatt tűnő volna el. Emberrel vagyok együtt, nem egyedül a vadnál vadabb gondolatokkal.

És alig vártam, hogy jöjjön már. Újra. Másnap is.

★★★

Mindössze erről a kevéske tényről szólok. Az egyik és a másik emberről, mint emberekről általában. Mégis éreztetni szerettem volna, szeretném, hogy a jóság, az a kis különbség egyik-fajta és a másik-féle ember között milyen lehetőségeket rejt magában. Gonosszá teheti – esetleg – a jót, s megfékezheti a gonosz indulatokat, ha a ráhatás így vagy úgy gyakorlattá válik. Pedig akkor ez volt a VALÓSÁG, ma csak beszélünk róla, egyre kevesebbet.

Az emberi tisztaság felbőszíti, sőt sok esetben felkorbácsolja a gonosz indulatok kiteljesedését. Példákkal igazolhatjuk, hogy a bíró döntését befolyásolta sok esetben rossz irányba. Ma pedig a rengeteg ostoba védekezés hallatán kacaghatunk vagy ítélkezhetünk. Más esetben értetlenül állunk szemben azokkal, akik fiatalon nem ismerve

idősebb társaik – elődeik –, harcostársaik múltját a gonoszság kiteljesítésében, arra hivatkoznak és hivatkozhatnak csak, hogy az eszme, amelyben hisznek az jó és követni való. A múltat ők nem ismerik, nem bírálhatják, mégis közösséget vállalnak társaikkal az új győzelem érdekében.

Ezen kell változtatni! Segítséggel és azonnal!

★★★

Ezért tesszük és formáljuk emlékhellyé a múlt legkeservesebb hagyatékát, felújítva és eredeti formájában hátrahagyva az utókor-nak a KISFOGHÁZAT, annyi sok tragédia színhelyét, ott, a Kozma utcai börtönben.

Lássatok, gondolkodjatok, bíráljatok és tanuljatok (!) fiatalok!

Lássatok meg, hogy mit akarnak felejteni azok, akik ma sem nyugszanak bele a változásba, nem bíznak a másfajta jövőben, pedig nagy szükség van rá.

Ma már meg kell különböztetni azt, aki még mindig a régi bűnök elfeledtetésével akarja az újat megvalósítani, attól, aki bocsánatot kér az elkövetett bűnökért, s félreáll. Önként!

De nem tárgyalhatunk azzal, nem érthetünk egyet azzal, aki szobrot követel annak, aki ígérete ellenére eszeveszett pusztítást rendelt el egy világot rengető nagyhatalom érdekében, s feláldozott újra és újra egy ébredő nemzetet, amely végre mást akart, s ma is mást akar.

★★★

Kénytelen-kelletlen állapítom meg, nagy szükség van a kiállásra, az egyenes, bátor és tiszta hangra, s ki sem merem mondani, bár meggyőződéseim, az egyenes és bátor fellépése.

Ennyi mártír és meghurcolt-megalázott magyar (keresztény és zsidó – ott, a temetőben) új hangot követel és vár. Gondolkojunk! Gondolkozzatok!

Új csoda lehet abból, ha újra egymásra találunk?

Helyzetkép a börtönkönyvtárakról

Bevezetés

Az idei Ünnepi Könyvhéten vette kezdetét az „olvasás éve” hazánkban. Hogy az olvasás milyen fontos szerepet tölt be a büntetés-végrehajtási intézetek életében, az még a külvilág előtt is közismert, de mégsem árt röviden összefoglalni annak a fogvatartottakra gyakorolt hatásait.

Az olvasás a szocializáció egyik fontos eszköze. Az irodalmi művek megismerése rendkívül fontos a büntetés-végrehajtási intézetek zárt világában, hiszen az olvasásnak egyik legfontosabb funkciója a művelődés, a lélek csiszolása, formálása, valamint az elítélt pszichés átsegítése a beilleszkedés kezdeti nehézségein és a büntetés elviselésében.

Az olvasás révén jut hozzá az egyén a gyakorlati életviteléhez, foglalkozásához és elemi kulturális tájékozottságához szükséges ismeretekhez. Éppen ezért súlyos gondot jelent az egyre jobban terjedő funkcionális analfabétizmus, szélesedik azoknak a köre, akiknél az olvasás és az írás képessége kellő gyakorlás híján elszárad, és a már megszerzett tudás, olvasottság gyakorlatilag használhatatlanná válik. A büntetés-végrehajtási intézetekben egyrészt fennáll a veszélye annak, hogy a funkcionális analfabétizmus tovább növekszik, másrészt azonban fennáll a lehetősége annak is, hogy az olvasási igény felkeltésével és állandó fenntartásával fokról-fokra leküzdjék azt.

Végül, de nem utolsósorban fontos szerepe van az olvasásnak a kikapcsolódásban. A börtön zárt, monoton világa pszichés ellensúlyozásának, és ezzel együtt az egészséges lelki egyensúly fenntartásának egyik legjobb eszköze a szórakoztató olvasmányok nyújtotta kikapcsolódás.

A büntetés-végrehajtási intézetekben történő olvasásnak hagyományosan a börtönkönyvtárak nyújtanak megfelelő lehetőséget. Börtönkönyvtárak világszerte mindenütt működnek, természetesen az adott ország politikai és gazdasági fejlettségének megfelelő szinten. A különböző országokban általánosan elfogadott nézet, hogy a könyvek, az olvasás pozitív szerepet játszanak a fogvatartottak életében, annak ellenére, hogy legtöbbször iskolázottsága alacsony, és olyan környezetből jöttek, ahol az olvasás egyáltalán nem volt természetes igény. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy feltehetően nagyon kevés elítélt volt tagja valamilyen könyvtárnak a civil életben. Az intézmény jellegéből adódik, hogy a közkönyvtárak nem tudják elérni ezeket a rétegeket, tehát magában a börtönben kell kialakítani azt a speciális gyűjteményt, amely a fogvatartottak heterogén összetételének minden szempontból megfelel.

Az ENSZ által kiadott Minimum irányelvek a fogvatartottak kezeléséről 40. pontja kimondja: „Minden intézetben létre kell hozni a fogvatartottak valamennyi kategóriája számára rendeltetett olyan könyvtárat, amelynek állományában szórakoztató és ismeretterjesztő művek egyaránt találhatóak, és a fogvatartottakat ösztönözni kell arra, hogy azt minél gyakrabban igénybe vegyék”.

Az IFLA (Könyvtáros Egyesületek és Intézmények Nemzetközi Szövetsége) megállapítása szerint a fogvatartottak ugyanúgy jogosultak arra, hogy olvasnivalóhoz jussanak, mint arra, hogy sportolhassanak vagy tudásukat valamely képzési formában fejlesszék. Az új magyar könyvtári törvény, amely ugyan elsősorban a nyilvános könyvtárakra vonatkozik, így fogalmaz: „...biztosítani kell az állampolgároknak a könyvtári dokumentumokhoz, információkhoz való szabad hozzáférés jogát”. Alapelveiben leszögezi, hogy ez a jog megilleti a magyar állampolgárokat és a Magyarországon tartózkodó külföldi személyeket, nemre, korra, világnézetre, nemzetiségi, etnikai, vallási, nyelvi és társadalmi helyzet szerinti hovatartozásra való tekintet nélkül.

Visszatérve a börtönkönyvtárak művelődési feladataira: a szakirodalom szerint a használónak két csoportjára különös figyelmet kell fordítani a börtönökben az állomány kialakítása során. Egyrészt: viszonylag nagy számban vannak a börtönökben olvasási zavarral küszködők, vagy olyanok, akik nem gyakorlott olvasók. Az ilyen használók számára az egyszerű, gazdagon illusztrált könyvek a vonzóak.

Rövid történeti visszatekintés

Noha a börtönkönyvtárak létesítése érdekében Eötvös József már a reformkorban szót emelt, az első magyarországi börtönkönyvtár alapítása Réső Ensel Sándor nevéhez fűződik.

„Hazánkban, a hatvanas években, midőn a hármass megyének Pest-Solt-Pilis ügyésze voltam, észrevevén az akkor még lánczot csörgető raboskodóknak olvasásvágyát, 50 db könyvadománnyal alapítottam meg az első börtönkönyvtárat a központban. Később külföldön a fegyházi reform terén szerzett tapasztalataim után az ily könyvtárakat, mint javítóeszközöket üdvösnék ismervén fel, gyűjtést rendeztem, amely 2820 könyv beküldését eredményezte, amelyhez én 944 kötetet járultam, részben saját műveimből, részben könyvtáramból” – írja visszaemlékezésében.

Réső Ensel kezdeményezését követően az Igazságügyi Minisztérium, de még inkább 1874-es megalakulásától a Magyarországi Rabsegélyző Egylet karolta fel a börtönkönyvtárak ügyét. György Aladár könyvtár-statisztikai művében (Magyarország köz- és magánkönyvtárai 1885-ben) harminchárom börtönkönyvtárat említ. Mindenütt feltünteti a kötetszámokat, ami egyes helyeken a százat sem érte el, viszont máshol ezres tételű könyvtár állt rendelkezésre (Munkácson 3206, Lipótvárott 3118 kötet).

Feltételezhetjük, hogy néhol a börtönkönyvtár felállítására csupán „representatív” célokat szolgált, s a fogvatartottak nem is vehették igénybe a könyvtárat. Tóth Mór királyi ügyész 1874-ben ezt írta: „A börtönkönyvtárak felállítására csak azért, hogy névleg létezzenek, csakis elhibázott, káros hatással lenne a rabokra nézve”. A börtönkönyvtárak századvégi állapotáról K. Nagy Sándor így tudósított a Jogtudományi Közlönyben:

„Volt alkalmam tapasztalni, hogy némely rabkönyvtár milyen – hogy úgy mondjam – rendszer nélkül van összealkotva. Egy rakás könyv, amelynek névsorából nem tűnik és nem is tűnhet ki semmiféle irány vagy cél, sőt nem is lehet kivenni belőle még azt az olvasóközönséget sem, amelynek szánva van.”

Szóllósy Oszkárnak a múlt század harmincas éveiben írott kézikönyve (Magyar börtönügy. A büntetések és biztonsági intézkedések végrehajtása) szerint az országos büntetőintézetekben

a tanítók látták el a könyvtárosi feladatokat. A könyvek szétosztása a fogvatartottak között henként történt oly módon, hogy a tanító összeíratta az osztályvezető örökkel az olvasni kívánók neveit és a kívánt könyveket, ezt a jegyzéket köröztette a lelkészek között, s ha azok kifogást nem tettek, kiadta a könyveket szétosztásra az öröknek.

Hosszú évtizedek „csipkerózsika” álmát követően a mai értelemben vett „közművelődési” börtönkönyvtárak felállítása és fejlesztése a nyolcvanas évek elején-közepén történt meg, amikor az 1979. évi 11. tvr. bevezetését követően a büntetés-végrehajtás egésze a korábbinál kedvezőbb anyagi feltételek közé került. (Ekkor készült el az új nevelési koncepció, amely a korábbinál realisabban jelölte meg a fogvatartottak nevelésének céljait.) A fogvatartotti könyvtárak fejlesztése az Országos Széchenyi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központja (röviden OSZK KMK) módszertani segítségével zajlott le. A mai börtönkönyvtárakban található könyvmennyiség nagy részének beszerzése is ekkor történt.

Anyagi okokból azonban nem valósult meg az a terv, hogy az országos intézetekben függetlenített, főfoglalkozású, felsőfokú végzettséggel rendelkező könyvtárost alkalmazzanak.

A rendszerváltoztatástól napjainkig

A rendszerváltoztatás és azt követő néhány év ellentmondásos helyzetet teremtett a fogvatartotti könyvtárak helyzetében. Az ideológiai keretek teljes eltűnése az „olvasás szabadságát” eredményezte, ugyanakkor a csekély, nem növekvő beszerzési keretek a könyv- és folyóiratárak fokozatos növekedésével egyetemben egyre kevésbé tették lehetővé az új könyvek beszerzését és sajtótermékek előfizetését. E stagnáláshoz közvetett módon, úgy vélem, hozzájárult a nevelői szerep időleges elbizonytalanodása is. Ezzel együtt jelentkeztek olyan tapasztalatok is, hogy a fogvatartottak – mint lehetséges könyvtárhhasználók – műveltségi színvonala és olvasás iránti igénye csökkent, bekövetkezni látszott azok a közművelődést érintő kedvezőtlen tendenciák, amelyekről ország-, illetve világszerte történtek híradások.

Ugyanakkor pozitív fejleménynek tekinthető, hogy 1990 után az egyházi karitatív szervezetekkel kialakult tartalmas munkakapcsolat nemcsak az intézeteken belüli közművelődést, lelki és szellemi gondozást, a szabadulás utáni beilleszkedést segítette, hanem a börtönkönyvtárak nagy számú ajándékkönyvvel, vallásos kiadvánnyal gyarapodtak. A civil szervezetek is sokat tettek az intézetek könyvekkel való ellátása terén.

Pl. a „Cigányház – Romano Kher” Egyesület a büntetés-végrehajtással kötött kulturális együttműködés keretében jelentős számú cigány-tárgyú könyvet juttatott el az intézetekhez.

A kilencvenes évek közepétől a beszerzési keretek lassabb majd erőteljesebb növekedésének lehattünk tanúi, bár előfordult, hogy – a tervezést akadályozva – a keretek évente jelentősen ingadoztak. Mára az adottságok, az anyagi, személyi és egyéb feltételek különbözősége nem csak eltérő fejlettségű büntetés-végrehajtási intézeteket, hanem eltérő színvonalú könyvtárakat is eredményezett. Mindenesetre elmondható, hogy – a tömegkommunikációs eszközök folyamatos térhódítása ellenére – a könyvtárak szolgáltatásai iránti érdeklődés nem csökkent.

Általános tapasztalat, hogy a fogvatartottak érdeklődése ugyanolyan széles, mint a nagyközönségé, következésképp a könyvek és más médiumok ugyanolyan széles és színvonalas választékát kell nyújtani a börtönkönyvtáraknak is, mint ami a közkönyvtárakban megtalálható.

Az e kívánalmaknak való megfelelés a mai magyar börtönviszonyok között nagyon nehéz, úgyszólván lehetetlen, hiszen a könyvtárral foglalkozó nevelőnek figyelmét – kevés kivételtől eltekintve – más területre is kell koncentrálnia. E „figyelem”- illetve munkamegosztást tekintve az „előzetes házak” nevelőinek még kedvezőtlenebb a helyzete a „letöltő házakban” dolgozó kollegáiknál. A fogvatartottak könyvtári taggá, olvasóvá válásához a körülmények az országos intézetekben minden szempontból kedvezőbbek.

A könyvtári tevékenység olyan szakismereteket követel, s – nem utolsósorban – olyan anyagi felelősséggel jár, amely – hosszabb távon – a könyvtárosi munkakörnek a kulturális nevelői feladatkörből történő fokozatos „leválasztását” teszi szükségessé. Csak szakképzett, a munkaidejének java részében a könyvtári munkával foglalkozó könyvtárostól várhatjuk el, például, hogy eredményes kapcsolatot tartson fel más könyvtárakkal, könyvtári szolgáltatásokkal. Ugyanakkor természetes, hogy a könyvtárnak „ezer szállal” kell kötődnie az intézeti munka, ezen belül a közművelődési és a szabadidős tevékenységek egészéhez. A könyvtáros – mint erre élő példákat is tudunk – egy adott intézet közművelődési tevékenységének „motorjává” is válhat.

Börtönkönyvtárak a kiadványok tükrében

A Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár, illetve elődje a Nevelői Szakkönyvtár sorozat többször is foglalkozott a börtönkönyvtárak témájával.

A sorozat 1982/2. száma a büntetés-végrehajtási intézetekben folyó könyvtári munkához szolgált hosszú ideig segédletül. Az 1984/1. szám, a „Könyv és nevelés” című kötet elsősorban a biblioterápiával kapcsolatos tanulmányokat közölte. Az 1990/4. szám, amely az Európa Tanács által létrehozott Börtönművelődési Szakértők Különbizottságának zárójelentését adta közre, szintén tartalmazott börtönkönyvtári vonatkozásokat.

A Könyvtáros Egyesületek és Intézmények Nemzetközi Szövetsége (IFLA) „Könyvtárak a hátrányos helyzetűek számára” Szekciójának Börtönkönyvtári Munkacsoportja által megfogalmazott Irányelvek a börtönkönyvtárak számára című kiadvány fordítását a Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár 1997/1. száma tette közzé. Ugyanebben az évben jelent meg Székely Ervinné: Útmutató a Büntetés-végrehajtási intézetek könyvtárainak munkájához című módszertani segédlete (BV. Szakkönyvtár 1997/3.). Ma ez a kiadvány látja el azt a „kézikönyv” szerepet, amelyet korábban a büntetés-végrehajtási intézetek közművelődési munkája című kötet töltött be.

Körkérdés 2001 nyarán

A könyvtárak jelenlegi helyzetének, problematikájának nem teljes körű bemutatására, csupán érzékeltetésére 2001 nyarán jelen dolgozat szerzője körkérdést intézet hét hazai intézet: a Budapesti Fegyház és Börtön, a Fiataikorúak Büntetés-végrehajtási Intézete, a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet, a Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, a Kalocsai Fegyház és

Börtön, a Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet és a Szegedi Fegyház és Börtön illetékes szakembereihez.

A kérdések az intézet könyvtárájának nagyságára, a könyvtár éves beszerzési keretére, a beiratkozott, illetve a gyakori könyvtárhasználók százalékarányára, a legkeresettebb könyvek fajtáira, a legfontosabb problémákra és javaslatokra vonatkoztak.

Az intézeti könyvek számát tekintve a megkérdezett intézetek közül, de mondhatni, országos viszonylatban is a legnagyobb állománnyal Pálhalma és a Fővárosi Bv. Intézet rendelkezik, ahol a három-három alegység illetve objektum könyvtári helyiségeiben összesen mintegy 30 ezer kötet található. A Budapesti Fegyház és Börtön két objektuma együtt véve, illetve Szeged egyaránt kb. 22 ezer, Tököl és Kalocsa kb. 10-10, Eger pedig 5-6 ezer könyvtári egységgel rendelkezik.

A fenti imponáló adatok sajnos nem feledtethetik azt aényt, hogy a selejtezések ellenére a könyvtári állomány egy jelentős hányada majd mindenütt elavult, az új könyvek aránya viszonylag csekély. Megjegyzendő viszont az öröndetes tény, hogy a hagyományosnak nevezhető audio- és videokazettákon kívül a CD-lemezek is megjelentek a könyvtárak (pl. Tököl, Eger) kínálatában.

A megkérdezett intézeti könyvtárak éves állománygyarapítási kerete 30 és 300 ezer forint között mozog, ami – figyelembe véve a jelenlegi könyvárakat, illetve azt, hogy a könyvek ára az inflációnál jóval nagyobb mértékben növekszik – alacsony összegnek tekinthető. Szerencsére a pályázatokon való részvétel általánossá kezd válni intézeti szinten is. Az elmúlt években a sikeres pályázók közé tartozott pl. a Fiatalkorúak Bv. Intézete – a megkérdezetteken kívül – a Balassagyarmati, illetve a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön. Nemrégiben több helyütt (pl. a Budapesti Fegyház és Börtönben, Egerben és Szegeden) a Magyar Nemzeti Etnikumi Kisebbségi Közalapítványtól 50–100 ezer Ft-ot nyertek el cigány témájú könyvek beszerzésére.

A beiratkozott olvasók aránya az aktuális fogvatartotti létszám mintegy 30–50%-át teszi ki általában, s a rendszeres könyvtárhasználók aránya is 20 és 40% között mozog a megkérdezett intézetekben. Ezek a hosszú évek óta kedvező – nem csökkenő – adatok alátámasztják azt aényt, hogy a könyvtárhasználat, az olvasás a fogvatartottak szabadidejének továbbra is egyik legfontosabb szegmensét jelenti.

Az olvasók által keresett könyvtípusok tekintetében nagyon változatos a kép. A könnyebb fajsúlyú ún. szórakoztató irodalom válfajainak (krimi, „szerelmes regény” stb.) kedvelése általánosan mondható, ugyanakkor nagy az érdeklődés az ismeretterjesztő- és szakkönyvek valamint a lexikonok, enciklopédiák iránt is. Sokan keresik – főként a nehezen, lassan olvasók és a fiatalok – a mesés könyveket, a női olvasók körében nagyon kedveltek a verseskötetek.

Nemcsak a fogvatartotti populáció összetétele, hanem az adott intézetben kialakult oktatási-képzési formák nagyban befolyásolják az olvasási szokásokat. Így például Kalocsán az alapismereti iskolába, a Budapesti Fegyház és Börtönben a gimnáziumba járók közül sokan keresnek tanulmányaikhoz kötelező, illetve kiegészítő irodalmat.

Szinte mindegyik megkérdezett intézet fogvatartotti könyvtára rendelkezik valamiféle specialitással, folytat valamilyen előremutató kezdeményezést. Szegeden például – ahol közismerten jók az adottságok – külön olvasótermet, sőt a személyi állomány részére intézeti szakkönyvtárat is kialakítottak, jól funkcionálnak az alegységi kiskönyvtárak is.

Egerben az elítélt nők helyzetüknél fogva – hiszen az ő körletükbe ékelődik be a könyvtár – sűrűn használhatják a könyvtárt, de az előzetesek folyamatos könyvcseréje is megoldott. A Fővárosi Bv. Intézet Nagy Ignác utcai objektumára ez ugyanúgy jellemző, s a Venyige utcában is, ahol szép új könyvtárhelyiséget állítottak fel, beindult a könyvcseré. Tökölön nagy hangsúlyt helyeznek a fiatalok elítéltek könyvtári ellátására, gyakoriak a könyvtári foglalkozások. Kalocsán, ahol a könyvtárhasználók a fogvatartottak 2/3-át teszik ki, az általános iskolán kívül a gyógyító-nevelő csoport működése is növeli a könyvtárlátogatások gyakoriságát. Az intézetek között kooperációra is akad példa: Szeged nemrégiben német nyelvű könyveket kapott Sopronkőhidától.

Az alacsony beszerzési kereteken túl, amely általános probléma, többen megemlítették a kölcsönzött könyvek nyomom követésének nehézségeit. A gyakori szállítások következtében a könyvek „visszaszerezhetősége” sokszor megoldhatatlan. A leterhelt könyvtáros nem mindig tudja az időigényes kártérítési eljárás lefolytatását választani. A Budapesti Fegyház és Börtön „B” objektumában merült fel, hogy jó lenne számítógépet használni a könyvtári feldolgozó munkához. Pálhalmán jelentkezett, de nyilván másutt is létező probléma: a hatályos jogszabályok hiánya. Általánosan igaz, hogy a fogvatartottak egyre nagyobb számban keresik a jogszabályokat.

Összefoglalás

A börtönkönyvtárak bármilyen távú fejlődéséhez-fejlesztéséhez a szükséges anyagi keretek stabil megléte elengedhetetlen. A pályázatokon való sikeres részvétel a pénzforrások jó kiegészítője lehet. A börtönkönyvtári munka továbbfejlesztése érdekében nem mondhatunk le további szakképzett könyvtárosok alkalmazásáról.

Mind a „külső” – megyei, városi stb. könyvtárakat érintő – kapcsolatkeresés, mind a „belső” – az országos parancsnoksággal és a többi intézettel zajló – kooperáció számos olyan, eddig kiaknázatlan lehetőséget rejt magában, amely a szakmai segítségkérésről/adástól kezdve, a fölös könyvek átvételén/átadásán túl, a közös rendezvényekig terjedhet.

A börtönkönyvtári munka során az ún. hátrányos helyzetű olvasókra, akik igencsak nagy számmal vannak jelen intézeteinkben, az eddiginél több időt, energiát szükséges fordítani. Törekedni kell arra, a könyvvállomány tükrözze a börtönpopuláció nálunk is egyre tarkább összetételét. A kézikönyvtárak – nem kölcsönözhető – anyagát meg kell újítani, különös tekintettel a jogszabálygyűjteményekre. S hogy ne mindig könyvekről szóljon az írás: legalább egy-két színvonalas napilap és egy-két folyóirat előfizetését biztosítani kellene intézeteinkben.

A börtönkönyvtárak technikai fejlesztése, szövegszerkesztésre, nyilvántartások vezetésére, adatbázisok kezelésére, CD-ROM olvasására alkalmas számítógépek alkalmazása előbb-utóbb megkerülhetetlen feladattá válik.

Fejes Imre írta a nyolcvanas években: „A magyar büntetés-végrehajtás változatos története során kevés stabil elemmel találkozunk, eszmék, nézetek, gyakorlati megoldások széles köre volt életben és halt el – a könyvekkel azonban mindvégig együtt élt a börtön”. E dolgozat írója biztos abban, hogy ezután sem lesz másképpen: a jövőben a fogvatartottak életében ugyanolyan fontos szerepet fog betölteni a könyv, az olvasás, mint a múltban vagy a jelenben.

Deák Ferenc István

Könyvajánló

Államvédelem a Rákosi-korszakban. Tanulmányok és dokumentumok a politikai rendőrség második világháború utáni tevékenységéről. Szerk. Gyarmati György. Bp., Történeti Hivatal, 2000. 366 oldal. 1000 Ft.

A Történeti Hivatal 1999 decemberében konferenciát rendezett „Államvédelem a Rákosi-korszakban, 1945–1956” címmel. Jelen kötet az elhangzott előadások szerkesztett változatát tartalmazza. Időközben azonban a szerzők anyagukat tanulmány terjedelművé formálták.

Az előadások a jelzett időszakon belül igyekeznek a politikai rendőrség – közkeletű elnevezései szerint az AVO vagy ÁVH – történetének, működésének egy-egy időszakát, továbbá ténykedési körét felvillantani. A politikai rendőrségnek elsődleges feladata volt a társadalom rettegésben tartása, de nagy szerepe volt abban is, hogy a váltakozó politikai igényeknek megfelelően tüntette el saját, valamint a rendszer vezetőinek ténykedését dokumentáló iratokat is. Részben ebből adódik, hogy messze vagyunk még az ÁVH történetének teljes körű feltárásától. Abban még is segíthet a kötet, hogy az elmúlt fél évszázad történetének eddig épp hogy csak érintett tárgyköre hozzáilleszhető legyen a korképhez.

A könyv utolsó részében egy terjedelmes dokumentum-összeállítás található. A hatvanas-hetvenes évtized fordulóján újra elővették a negyvenes évek végének nagyobb, nem kommunisták ellen indított koncepciójait (pl. a MAORT-pert). Az iratok azt tükrözik, hogy miként igyekezett az akkori Belügyminisztérium erre ki-

jelölt részlege továbbra is fenntartani az egykori „konceptiót”, vagyis, hogy a szóban forgó, több esetben halálbüntetést is kiszabó eljárások, úgymond tényállászerűen bizonyítható, államellenes összeesküvések, illetve szabotázsok miatt történtek volna.

★★★

Antalóczy Ildikó, M. Bűnözés és büntetés Debrecenben a XVIII. század közepén. Debrecen, Csokonai Kiadó, 2000. 255 oldal. (Csokonai História Könyvek) 1200 Ft.

A Debreceni Egyetem BTK Történelem doktori (PhD) programja keretében készült munka a bűnözés és büntetés 18. századi debreceni történetével foglalkozik.

Debrecen sajátos helyet foglalt el a korabeli Magyarországon: nemcsak nagyságával, hanem vallását, kultúráját, magyarságát védő autonómiájával is kiemelkedett a városok közül. Városi autonómiájának alapját azok az önálló igazságszolgáltatást biztosító jogok képezték, melyek révén a szenátus, élén a főbíróval, polgári és büntetőügyekben egyaránt ítélkezett, s a pallosjog révén élet és halál ura volt. A városi bíróság működése különösen a 18. század középső harmadától jól tanulmányozható, hiszen a korábnál szigorúbb iratkezelésnek köszönhetően bőséges levéltári anyag maradt az utókorra.

A könyv szerzője, M. Antalóczy Ildikó a történettudomány, a jogtörténet és a kriminológia határvidékén vizsgálódott. A történeti háttér után bemutatja a bíraskodás jogát, mint a városi kiváltságok egyikét, a bíróság működését, a korabeli városi büntetőeljárást, végül a kriminológiai

vonatkozásokkal foglalkozik. Levéltári források alapján írja le a bűncselekményeket, bírósági megítélésüket és társadalomtörténeti jellemzőiket, előbb a többségben lévő közvélemény, majd a magánvélemény büntetőügyeket.

A kötet nemcsak a debreceni helytörténeti kutatás számára alapmű, hanem a jog- és társadalomtörténet számára fontos adatokkal szolgál, s nem utolsósorban számos börtöntörténeti utalást is tartalmaz.

★★★

Belovics Ervin—Molnár Gábor—Sinku Pál: Büntetőjog – Különös rész. Bp., HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2001. 615 oldal. 5992 Ft.

A tankönyv szerzői a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának oktatói, akik egyben a joggyakorlatban dolgozó szakemberek is.

A kötet nemcsak a korábbi tankönyvek eredményeit használja fel, hanem az időközben megjelent tudományos eredményeket és a bírói gyakorlatot is bemutatja. A tankönyv megírásakor a szerzők feltételezték, hogy a hallgatók már rendelkeznek azokkal az általános rész- ismeretekkel, amelyek szükségesek az adott törvényi tényállás elemzésének megértéséhez. A konkrét tényállás bemutatása úgy történik, hogy a törvényi tényállások többségét részletesen, egy részét pedig a lényegét illetően elemzik, míg néhány tényállás esetében csak a normaszöveget ismertetik.

A büntetőjog olyan terület, amely rengeteg háttér ismeretet igényel egy adott törvényi tényállás megállapításához. Mind a klasszikus, mind a viszonylag új bűnesetek, mint amilyenek a pénzmosás vagy a csődbüntetés, ennek megértéséhez szükséges az a mögöttes ismeretanyag,

amit egyrészt a bírói gyakorlat alakított ki, másrészt, amelyet segítségül a kapcsolódó háttértudományok (pl. a pszichológia) nyújtanak.

A kiadvány nemcsak joghallgatóknak, illetve büntetőjogot oktatóknak ajánlható, hanem mindazoknak a gyakorló szakembereknek is, akiknek e témakörben egy komplett, rendszerezett, összefoglaló munkára van szükségük.

★★★

Büntetőjogi tanulmányok II. Szerk.: Kahler Frigyes. Veszprém, MTA Veszprémi Területi Bizottsága, 2000. 207 oldal. 1725 Ft.

Második tanulmánykötetével jelentkezt a VEAB Büntetőjogi bizottsága – első kötetüket a Börtönügyi Szemle 2000/2. számnak Könyvajánlója ismertette – azzal a változatlan szándékkal, hogy érdemi bepillantást engedjen a munkabizottságban folyó munkába.

1999-ben a munkabizottság szokásos munkaiülésein kívül egy nyilvános vitaülést tartott Mádl Ferenc akadémikus elnököletével, amelyen a Kahler Frigyes által írt Brusznjai-per című könyvről volt szó. E vitaülésnek az anyaga képezi a tanulmánykötet I. fejezetét. (Referátumot Mezey Barna és M. Kiss Sándor tartott.) A II. fejezetben Zinner Tibornak az „Adalékok a háborús és népellenes bűncselekményeket »elkövetők« felelősségre vonásához (avagy miért kell a semmisségi törvény)” című nagyszabású tanulmányát olvashatjuk. A III. fejezet a munkabizottság veszprémi tagjainak dolgozatait tartalmazza. Ezek a büntetőjog és a bíróságok vezetésével kapcsolatos reformhoz kapcsolódnak, de szó esik bennük a tanúvédelemről, illetve a közlekedési balesetek bizonyítási eljárásáról is. A következő anyag rész a mun-

kabizottság győri tanulmányait közli. Az egyik frás a büntetés jogtudományi fogalmát és a hatályos büntető törvénykönyv szankciórendszerét veti össze, míg a másik dolgozat a kiskorúakat veszélyeztető bűncselekmények jogi szabályozásával foglalkozik. A könyv utolsó, V. fejezete a Zala megyei tanulmányokat tartalmaz. Ezekben a kábítószer-probléma nemzetközi és hazai büntetőjogi szabályozásáról, a pénzmossásról és a számviteli fejelem megsértésének vétségéről olvashatunk.

Jelen kötet – elődjéhez hasonlóan – méltán érdemes a büntetőjoggal behatóbban foglalkozók figyelmére.

★★★

Edelsheim Gyulai Ilona: Becsület és kötelesség. Bp., Európa Kiadó, 2001. I. kötet. 1918-1944. 375 oldal. 2500 Ft.. II. kötet. 1945-1998. 478 oldal. 2500 Ft.

Edelsheim Gyulai Ilona grófnő, Horthy István kormányzóhelyettes özvegye 1994-ben kezdte papírra vetni élete történetét, azzal a céllal, hogy emlékeinek lehető legpontosabb földézésével és a történelmi tanúságtévő felelősségével ismertesse a magyar történelem átélt nagy korszakát, a két világháború közötti arisztokrácia életét, a Horthy-család által örökölt képét, a II. világháború diplomáciai, katonapolitikai háttér-eseményeit, és persze a maga, mába érő sorsát. (A visszaemlékezés I. és – fél évvel később megjelent – II. kötete sokáig a hazai könyvpiac legnépszerűbb darabjai közé tartoztak.)

A felvidéki, Nyitra megyei származású, ám Budán született grófkisasszony az elszakított területekről való arisztokraták életét élte, nagy, mégis csonka családban. Életében a nagy fordulat 1939 telén következett be, amikor egy ünnepségen találkozott Horthy Istvánnal. A korban szo-

katlan, rövid jegyesség után, 1940 áprilisában meg is tartották az esküvőt. Lényegében e dátumtól veszi kezdetét az események módszeres felidézése és a jellemrajzok készítése.

A memoár első része a Horthy-korszak, és azon belül a háborús évek hiteles dokumentációja, ugyanakkor tanúságtétel arról, hogy arisztokratának lenni nemcsak születési kiváltságot, de felelősségvállalást is jelentett, miközben a kötet közelkép a Horthy család tagjairól és történelmi szerepükről. A II. kötetben a szerző finom humorral és bölcs megértéssel tovább fűzi az emlékezés fonálát több mint ötven év örömeiről, fájdalmairól, csalódásairól, reményeiről.

★★★

Kovacsicsné Nagy Katalin: Igazságügyi statisztika. Bp., Rejtjel Kiadó, 2001. 22 oldal. 2950 Ft.

„Igazságügyi statisztikán az igazságszolgáltatásra vonatkozó statisztikai információk gyűjtésének, rendszerezésének, feldolgozásának és elemzésének tudományát értjük” – kezdik kötetüket az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának munkatársai, akik Kovacsicsné Nagy Katalin vezetésével összeállították az igazságügyi statisztika minden lényeges ágát feldolgozó kiadványt. (A könyv anyagának nagy részét maga a szerkesztő, továbbá Vavró István írta, a szerzők között jegyezhetjük még Kovacsics Józsefet és Vass Luciát.)

A kötet anyaga tíz fejezetből áll. A Bevezetést követően az igazságügyi statisztika történetéről, majd bővebben a kriminálstatisztika tárgyáról, forrásairól, módszereiről olvashatunk. Külön-külön fejezet tárgyalja a bűnözés, illetve a bűnüldözés statisztikáját, ezután egy érdekes anyagrészt a bűnözés társadalmi veszé-

lyességének összehasonlító mérésével foglalkozik. A kriminalitási tábla és a bűnözési prognosztika után a bűnözés okainak kutatására szolgáló statisztikai módszerekkel ismerkedhet meg az olvasó. Az utolsó két fejezet tárgya a szabálysértések statisztikai vizsgálata, továbbá a polgári perek statisztikája.

A kötetet számos ábra, grafikon és adatsor illusztrálja. A fogalmazás tisztasága, közérthetősége lehetővé teszi, hogy az egyetemi és főiskolai hallgatókon kívül az érdeklődő olvasó is megismerkedhessen az igazságügyi statisztika rejtelmeivel.

★★★

Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. Bp., Korona Kiadó, 2001. 526 oldal. 4450 Ft.

A neves szerző, a szegedi egyetem tanára mindössze két évvel a tankönyv előző, 1998. évi kiadását követően elvégezte az eredeti kézirat átdolgozását, kiegészítését és korrekcióját – tekintettel a törvényhozásban, a joggyakorlat területén, továbbá a szakirodalomban bekövetkezett gyors változásokra. (A tankönyv első kiadását a Börtönügyi Szemle 1998/3. száma ismertette.)

Nagy Ferenc az előző, 1998. évi kiadástól eltérően a tankönyv második részében, vagyis a jogszabálytanban bekevert jelentős változtatások, átdolgozások folytán már az egész rész egyedüli szerzőjeként szerepel. A harmadik részben, azaz a bűncselekmény tanában továbbra is támaszkodott és figyelemmel volt a tankönyv első kiadásában Tokaji Géza által írottakra, ugyanakkor ebben a harmadik részben is jelentősek a változtatások és kiegészítések.

Az általános rész öt fő részének mindegyike módosult, kiegészült, azonban a

tankönyv szerkezete és szemléletmódja lényegében nem változott. Az új kiadás is – változatlanul – az általános rész tananyagának megbízható, jól áttekinthető, objektivitásra törekvő összefoglalása és kritikai értékelése.

E tartalmában megújult, továbbra is kiválóan tagolt, külsejét tekintve is tetszetős tankönyv nemcsak az egyetemi és főiskolai hallgatók kötelező olvasmánya lehet, haszonnal forgathatják mindazon elméleti és gyakorlati szakemberek, akik mindennapi kapcsolatban állnak a büntetőjoggal.

★★★

Redlich, Alexander: Konfliktusmoderálás. Magatartási stratégiák csoportokkal foglalkozóknak. Moderálás a gyakorlatban. Bp., Műszaki Kiadó, 2000. 191 oldal. 1980 Ft.

A „konfliktusmoderálás” különös, a magyar olvasók előtt bizonyára kevésbé ismerős kifejezés. Nem azonos a „konfliktuskezeléssel”, mert nem az ellentétek, vitás esetek közvetlen feloldását jelenti.

A moderátor külső személy, akit valamilyen intézmény, vállalat vagy közösség vezetője arra kér föl, hogy segítsen föltárni a tevékenységükben zavart okozó, akadályozó tényezőket. Ő maga tehát nem oldja meg a konfliktust vagy konfliktusokat, hanem egy vagy több közös beszélgetés során segít föltárni, kimondani a nehézségek forrását, s esetleg megtalálni a jövőben célravezető eljárásokat. Fontos, hogy a moderátor képzett, tapasztalt személy legyen. Nem az illető közösség ügyeiben, működésében, belső életében kell jártasnak lennie, hanem a szociológiában, a lélektanban és a kommunikáció „művészetében”.

A szerző három fejezetben tárgyalja a témát. A moderátornak a csoport tagjával kialakított „személyközi kapcsolataitól”, a „diagnózis” felállításától a tervezésen át a beavatkozásig. Maga a konfliktuskezelés öt lépésből áll: 1. Előzetes megbeszélés, 2. Személyes kapcsolatok létesítése, 3. A konfliktustémák számbavétele, 4. A szempontok tisztázása, 5. Megegyezés. A könyvben számos példa található a különböző konfliktusok föltárására.

E tartalmában talán szokatlan tartalmú kötet nem haszontalan megismerkedniük az „emberekkel foglalkozás tudományát” művelő, érdeklődő büntetés-végrehajtási szakembereknek sem.

★★★

Rostás-Farkas György: A cigányság hagyomány- és hiedelemvilága. Bp., Szerzői Kiadás, 2000. 113+12 oldal. 860 Ft.

A cigányság kultúrájával foglalkozó, a közelmúltban megjelent kötetek sorából kiemelkedik e karcsú kötet, amely igen gazdag anyagot tartalmaz.

A szerző előljáróban a cigányság eredetének, migrációjának történetének dióhéjba szorított előadását nyújtja, részletesen szól a Kárpát-medencei cigányság vándorlásáról, különböző csoportjairól (beások, oláh cigányok stb.), letelepedéséről, mai helyzetéről. Ezt követően pedig a mai magyarországi cigányság mindennapjait, kultúráját és folklórját veszi górcső alá. Külön fejezetek foglalkoznak a cigány hiedelemvilággal, a szokásokkal, babonákkal és hagyományokkal, az életkorok szerint alakuló rituálékkal (születés, felnőtté válás, házasság, ünnepi szokások stb.), a társas érintkezés formáival, a különböző fog-

lalkozásokkal, az öltözködéssel, a (belső) törvénykezéssel, a (népi) gyógyászattal, a jóslással és jövendőmondással, a vallással és a különböző hiedelmekkel.

A fejezetek terjedeleme rövidek ugyan, de igen gazdag anyagot foglalnak össze, ráadásul mindegyik kitekintést is tartalmaz, vagyis a szerző a hazai cigányságot nem elszigetelten tárgyalja. A leírások, bemutatások tárgyyszerűek, ugyanakkor diszkréten „helyére teszik” azokat a tévedésen és ismerethiányon alapuló vélekedéseket is, amelyekkel gyakran találkozni.

A könyv kettős jelentőséggel bír. A szerző szerint a szokásrendszer ismerete nélkül aligha közelíthet nemcigány ember sikeresen a cigánysághoz, illetve a saját „fajtájukkal” kapcsolatos ismeretek elsajátítása és tudatosítása a cigányok önazonossága szempontjából is alapkérdés.

★★★

Róth Erika: Az elítélés előtti fogvatartás dilemmái. Bp., Osiris, 2000. 230 oldal. (Doktori Mestermunkák) 1200 Ft.

A szerző a büntetőeljárás egyik legérzékenyebb területét, a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések szabályozását és az ezzel kapcsolatos jogalkalmazói gyakorlatot törekedett feldolgozni, elsősorban az őrizetbe vételre és az előzetes letartóztatásra koncentrálva.

E két jogintézményt több nézőpontból is vizsgálja a dolgozat. A történeti áttekintés kiindulópontja a bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikk, amely az új büntetőeljárasi törvénnyel – az 1998. évi XIX. tv. – mintegy keretbe foglalja az elmúlt év-

század jogfejlődését. Nagy súlyt fektet a dolgozat írója az Európa Tanács egyes szervei által megfogalmazott követelmények és a hazai jogalkotás, jogalkalmazás összevetésére. A szerző a jobbítás szándékával hívja fel a figyelmet a még napjainkban is fennálló problémákra és mutat be néhány külföldi példát, érzékeltetve, hogy a gondok nem speciálisan magyar jelenségek, hanem világszerte fellelhetők, és más országok tapasztalata e téren is bátran használhatók.

Róth Erika, a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara Bűnügyi Tudományok Intézetének munkatársa, aki egyetemi oktatóként a témával már régebb óta foglalkozik, e rendkívüli igényességgel megírt kötetében az elítélés előtti fogvatartás kérdéskörének teljes feldolgozását nyújtja. Munkája feltétlenül érdemes arra, hogy az illetékes szakemberek megismerjék.

★★★

Völgyesi Levente: Bevezetés a magyar alkotmány- és jogtörténet tanulmányozásába. Magyar történelmi repertórium. Ideiglenes tananyag. Bp., Rejtjel Kiadó, 2000. 80 oldal. 1600 Ft.

Az Eötvös Lóránt Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszékén készült segédanyag a tanszék által megje-

lentetett jogtörténeti tankönyvekhez (Magyar Alkotmánytörténet és Magyar Jogtörténet) kíván történelmi háttérismereteket nyújtani.

A könyv szerzőjének figyelme kiterjedt minden olyan lényeges eseményre, amelyről nem, vagy csak igen érintőlegesen értekezik a fenti két megjelölt mű. Enciklopédikus részletességre és teljességre természetesen a rövid terjedelem miatt nem törekedhetett Völgyesi Levente, de ennek a műnek nem is ez volt a célja. Magyarország történetét számos, sokkötetes munka megírta már, amelynek áttanulmányozása igen sok időt vesz igénybe, s a joghallgató el is tévedhet az információk sűrűjében. Ezért e könyv azt vállalta föl, hogy csak azokat a leglényegesebb történelmi ismereteket villantja fel, amelyek a jogtörténet elsajátításához feltétlenül szükségesek. A szerző tizenegy tömör fejezetre – az őstörténettől és az Árpádkortól kezdve a szovjet típusú diktatúráig és a forradalomig – rendszerezte az általa fontosnak tartott tudnivalókat, s irodalomjegyzéket is csatolt a kötethez.

A jogtörténetben elmélyülni kívánó hallgatók, de még a felvételi előtt állók is haszonnal forgathatják e szerény terjedelmű kiadványt, amely az ismeretszerzésben biztos alapokat fog számukra nyújtani.

Válogatás a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Szakkönyvtára szerzeményeiből.

TARTALOM

TANULMÁNY

---

5 Dr. Lőrincz József: A büntetés-végrehajtás tudománya és szerepe a hazai felsőoktatásban

13 Dr. Vokó György: Fiatalok büntetése a jogszabályok tükrében

37 Dr. Juhász Zsuzsanna: A finn és az izlandi büntetés-végrehajtás

47 Dr. Julesz Máté: Büntetések a francia büntetőjogban

55 Miskoff Mihály: Szöveggyűjtemény a magyarországi cigányok halotti szokásaihoz

---

FÓRUM

---

67 A jogalkotás aktuális feladatai az integrációs folyamatban, a korrupció visszaszorításában és a hatékony igazságszolgáltatásban (Dr. Dávid Ibolya igazságügy-miniszter beszéde 2001. június 11-én, a Kriminalexpon)

TAPASZTALAT-CSERE

---

75 Dr. Csernyánszky Lajos: A németek és a börtönök

81 Dr. Huszár László—Bereczki Zsolt: Szuicid elemek a börtönökben

89 Budai Péter: Kanócos puskától a gépkarabélyig (avagy a fegyverek fejlődéstörténete a büntetés-végrehajtásnál)

93 Tüske János: Beszámoló a lengyelországi szakmai látogatásról (2001. május 23–26., Opolei területi büntetés-végrehajtási intézet)

99 Dr. Barna Ildikó: Beszámoló a romániai szakmai látogatásról (2001. április 4–8., Marosvásárhelyi börtön)

105 Szabó Mihály: Beszámoló a szlovákiai szakmai látogatásról (2001. június 13–15.)

RÖVIDEN

---

109 Képek, események

MÚLT

---

123 Fónay Jenő—Vezda János: Értünk haltak, szenvedtek (egy emlékhely születésének dokumentumai)

TÉKA

---

139 Deák Ferenc István: Helyzetkép a börtönkönyvtárakról

145 Deák Ferenc István: Könyvajánló

CONTENTS

STUDY

---

5 Dr. József Lőrincz: The science and role of prison service in the national higher education

13 Dr. György Vókó: Punishment of juveniles in the mirror of law

37 Dr. Zsuzsanna Juhász: Prison service in Iceland and Finnland

47 Dr. Máté Julesz: Sentences in the French criminal law

55 Mihály Miskoff: Chrestomathy to the funeral habits of Hungarian Gypsies

FORUM

---

67 The actual duties of legislation in the process of accession, in forcing back corruption and in effective jurisdiction (Speech of Dr. Ibolya David, Minister of Justice, 11 June, 2001., Kriminalexpo)

EXCHANGE OF EXPERIENCE

---

75 Dr. Lajos Csernyánszky: The German and their prisons

81 Dr. László Huszár – Zsolt Bereczki: Suicid elements in prisons

89 Péter Budai: From firing-tubed-gun to auto machine-rifle (or development of weapons in the prison service)

93 János Tüske: Report on the professional visit in Poland (23-26 May, 2001, Regional Prison of Opole)

99 Dr. Ildikó Barna: Report on the professional visit in Rumania (4-8 April, 2001, Prison of Marosvásárhely)

105 Mihály Szabó: Report on the professional visit in Slovakia (13-15 June, 2001)

TOPLINES

---

109 Pictures, events

THE PAST

---

123 Jenő Fónay – János Vezda: Those who suffered and died for us (documents on the birth of a memorial place)

BOOKSHELF

---

139 Ferenc István Deák: Situational report on prison libraries

145 Bibliography inscription

INHALT

STUDIE

---

5 Dr. József Lőrincz: Strafvollzugswissenschaft und ihre Rolle bei dem ungarischen Universitätsunterricht

13 Dr. György Vókó: Bestrafung der Jugendlichen nach Gesetze

37 Dr. Zsuzsanna Juhász: Strafvollzug in Finnland und in Island

47 Dr. Máté Julesz: Strafmaßnahmen in dem französischen Strafrecht

55 Mihály Miskoff: Essay über die Begräbnisgewohnheiten des ungarischen Zigeunertums

---

FORUM

---

67 Aktuelle Aufgaben der Rechtsschaffung entsprechend des Zuschliessungsprozesses, der Zurückdrängung der Korruption und der wirksamen Justiz (Vorlesung von Justizministerin Dr. Ibolya Dávid am 11-sten Juni 2001. in der „Kriminallexpo“)

ERFAHRUNGS AUSTAUSCH

---

75 Dr. Lajos Cseryánszky: Die Deutschen und ihre Gefängnisse

81 Dr. László Huszár – Zsolt Bereczki: Selbstmord in der Knast

89 Péter Budai: Von Lunteflinte bis Maschienengewehr (Entwicklungsprozess der Dienstgewehr bei dem ungarischen Strafvollzug)

93 János Tüske: Bericht über die Dienstreise nach Polen (23.-26. Mai 2001. JVA Opole)

99 Dr. Ildikó Barna: Bericht über die Dienstreise nach Rumänien (4.-8. April 2001. JVA Târgu Mures)

105 Mihály Szabó: Bericht über die Dienstreise nach Slowakei (13.-15. Juni 2001.)

KURZEN

---

109 Bilder und Ereignisse

VERGANGEN- HEIT

---

123 Jenő Fónay – János Vezda: Gestroben und Gelitten für uns (Erschafungsdokumenten eines Denkmals)

BIBLIOTHEK

---

139 Ferenc István Deák: Bericht über die Gefängnisbibliotheken

145 Bücher

CONTENTS

STUDY

5	Dr. J. J. ...	20	...
13	...	28	...
37	Dr. ...	35	...
47	...	40	...
55	...	45	...

FORUM

67	The ...	100	...
75	...	105	...

EXCHANGE

75	...	130	...
81	...	145	...

EXPERIENCE

75	...	130	...
81	...	145	...

BIBLIOTHEK

130	...	145	...
-----	-----	-----	-----

BIBLIOTHEK

130	...	145	...
150	...	165	...
170	...	185	...
190	...	205	...
210	...	225	...
230	...	245	...
250	...	265	...
270	...	285	...
290	...	305	...
310	...	325	...
330	...	345	...
350	...	365	...
370	...	385	...
390	...	405	...
410	...	425	...
430	...	445	...
450	...	465	...
470	...	485	...
490	...	505	...
510	...	525	...
530	...	545	...
550	...	565	...
570	...	585	...
590	...	605	...
610	...	625	...
630	...	645	...
640	...	655	...
650	...	665	...
660	...	675	...
670	...	685	...
680	...	695	...
690	...	705	...
700	...	715	...
710	...	725	...
720	...	735	...
730	...	745	...
740	...	755	...
750	...	765	...
760	...	775	...
770	...	785	...
780	...	795	...
790	...	805	...
800	...	815	...
810	...	825	...
820	...	835	...
830	...	845	...
840	...	855	...
850	...	865	...
860	...	875	...
870	...	885	...
880	...	895	...
890	...	905	...
900	...	915	...
910	...	925	...
920	...	935	...
930	...	945	...
940	...	955	...
950	...	965	...
960	...	975	...
970	...	985	...
980	...	995	...
990	...	1005	...

Jogász-fórum Kecskeméten

Immár hagyományos rendezvényként került sor a Nemzetközi Nyári Jogakadémiára Kecskeméten, hiszen ez alkalommal már hetedszer jöttek össze a híres városban tekintélyes hazai és külföldi jogászok, büntetés-végrehajtási szakemberek.

A rangos eseményen megjelent és előadást tartott dr. Solt Pál, a Legfelsőbb Bíróság elnöke, dr. Polt Péter legfőbb ügyész, és dr. Hende Csaba, az Igazságügyi Minisztérium politikai államtitkára. A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának vezetését Csóti András dandártábornok, az országos parancsnok általános helyettese képviselte.

Felvételeink a rendezvény plenáris-, illetve bv-szekció-ülésén készültek

Ára: 300 forint

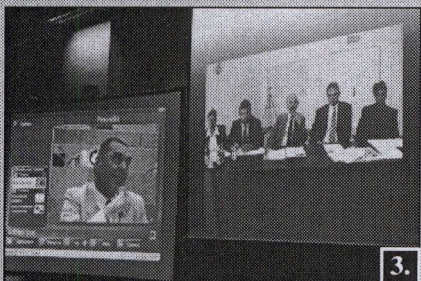
Jövő a jelenben

1.

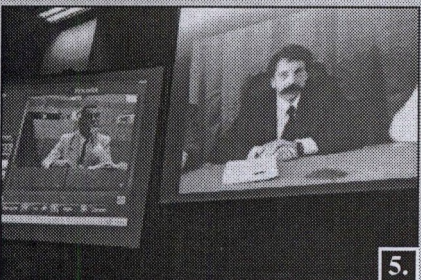
2.

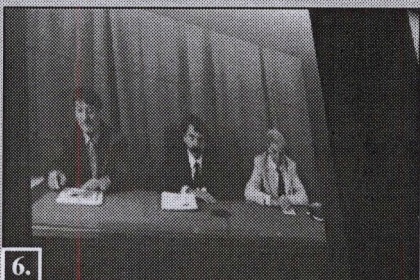
3.

4.

5.

6.

Az idei Kriminálexpo egyik szenzációját az úgynevezett távtárgyalás bemutatása jelentette. Ennek lényegét dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagy, országos parancsnok ismertette a résztvevőkkel, akik saját szemükkel győződhetek meg korunk technikájának egy új lehetőségével. **1**

A három helyszínen – a Kriminálexpo területén **2**, továbbá a Budapesti Fegyház és Börtön Venyige utcai objektumában **3-4**, valamint a Fővárosi Bíróságon **5-6** –, neves bírósági, ügyészségi és büntetés-végrehajtási szakemberek körében megtartott tárgyalás osztatlan sikert aratott. Kétségtelen, hogy a jövő jelent meg a jelenben, hiszen az ily módon összekapcsolt helyszínek, s a tárgyalás e modern változata az eddig megszokottaknál lényegesen biztonságosabb, gazdaságosabb, gyorsabb, megbízhatóbb – vagyis mindenképpen előnyösebb, mint az évszázadokon át eddig megszokott modell.

A jövő tehát megjelent a jelenben, s bizzunk benne, hogy ez a jövő mind rövidebben időn belül valósággá válik egész Magyarországon.